

Innst. O. nr. 72

(2004–2005)

**Innstilling til Odelstinget
fra justiskomiteen**

Ot.prp. nr. 90 (2003-2004)

Innstilling fra justiskomiteen om lov om straff (straffeloven)

Innst. O. nr. 72

(2004-2005)

**Innstilling til Odelstinget
fra justiskomiteen**

Ot.prp. nr. 90 (2003-2004)

Innstilling fra justiskomiteen om lov om straff (straffeloven)

Innhold

	Side		Side
1. Proposisjonens hovedinnhold	9	7. Straffansvarets yttergrenser - kriminalisering av medvirkning til, forsøk på og forberedelse av straffbare handlinger	18
1.1 En ny og moderne straffelov	9	7.1 Kriminalisering av medvirkning til straffbare handlinger	18
1.2 Proposisjonens del I - Innledning	9	7.1.1 Sammendrag	18
1.3 Proposisjonens del II - Hvor mye straff?	9	7.1.2 Komiteens merknader	18
1.4 Proposisjonen del III - Alminnelige motiver	10	7.2 Kriminalisering av forsøk på straffbare handlinger	18
2. Reformbehov og bakgrunn for proposisjonen	11	7.2.1 Sammendrag	18
2.1 Sammendrag	11	7.2.2 Komiteens merknader	18
2.2 Komiteens merknader	11	7.3 Kriminalisering av forberedelse til straffbare handlinger	19
3. Straffelovgivningens oppbygging og terminologi	12	7.3.1 Sammendrag	19
3.1 Sammendrag	12	7.3.2 Komiteens merknader	19
3.1.1 Oppbygging	12	8. Straffrihet og straffritak	20
3.1.1.1 Oppheving av skillet mellom forbrytelser og forseelser	12	8.1 Sammendrag	20
3.1.1.2 Gradering av lovbruddene	12	8.1.1 Oversikt over straffrihetsgrunnene og deres regulering	20
3.1.1.3 Ubetinget offentlig påtale, allmenne hensyn eller påtalebegjæring fra fornærmede?	13	8.1.2 Generell straffritaksregel	20
3.2 Komiteens merknader	13	8.2 Komiteens merknader	20
4. Forholdet til internasjonale menneskerettigheter og folkeretten ellers	14	9. Kravene til subjektiv skyld	21
4.1 Sammendrag	14	9.1 Skal forsett være den alminnelige skyldformen i straffelovgivningen?	21
4.2 Komiteens merknader	14	9.1.1 Sammendrag	21
5. Hva er straffens formål og virkninger?	14	9.1.2 Komiteens merknader	21
5.1 Sammendrag	14	9.2 Skal grov uaktsomhet være utgangspunktet når uaktsomhetsansvar skal anvendes?	22
5.1.1 Straffelovgivningens formål og virkninger	14	9.2.1 Sammendrag	22
5.2 Komiteens merknader	14	9.2.2 Komiteens merknader	22
6. Prinsipper for kriminalisering - hvilke handlinger bør forbyes og belegges med straff?	15	9.3 Skal eventuelt forsett (dolus eventualis) oppheves?	22
6.1 Sammendrag	15	9.3.1 Sammendrag	22
6.1.1 Innledning	15	9.3.2 Komiteens merknader	23
6.1.2 Straffelovkomisjonens forslag	15	9.4 Skal den laveste uaktsomhetsgraden (culpa levissima) oppheves?	23
6.1.3 Hovedtrekkene i NOU 2003:15 Fra bot til bedring	16	9.4.1 Sammendrag	23
6.1.4 Departementets vurdering	16	9.4.2 Komiteens merknader	23
6.2 Komiteens merknader	16	10. Prinsipper for fastsetting av straffarter og strafferammer	24
		10.1 Hvilke former for straff skal vi ha?	24
		10.1.1 Sammendrag	24
		10.1.2 Komiteens merknader	24
		10.2 Hva skal være bestemmende for fastsetting av strafferammene?	25
		10.2.1 Sammendrag	25

	Side		Side		
10.2.2	Komiteens merknader	25	12.4	Straffelovgivningens stedlige virkeområde	39
10.3	Fastsetting av de alminnelige straffesammendrag	27	12.4.1	Sammendrag	39
10.3.1	Sammendrag	27	12.4.1.1	Straffelovgivningens virkeområde der Norge har suverenitet	39
10.3.2	Komiteens merknader	27	12.4.1.2	Straffelovgivningens anvendelse på handlinger begått hvor Norge ikke har noen suverenitet (utlandet)	40
10.4	Hvor mange rammer skal vi ha?	28	12.4.1.3	Straffelovgivningens virkeområde når det foreligger et særlig folkerettslig grunnlag	41
10.4.1	Sammendrag	28	12.4.2	Komiteens merknader	42
10.4.2	Komiteens merknader	28	13. Objektive grunnvilkår for personlig straffansvar	42	
10.5	Særskilt minstestraft	28	13.1	Lovprinsippet, medvirkning og forsøk	42
10.5.1	Sammendrag	28	13.1.1	Sammendrag	42
10.5.1.1	Generelt om minstestraft	28	13.1.1.1	Bør kravet om lovhjemmel for straff nedfelles i den nye straffeloven?	42
10.5.1.2	Straffelovkomisjonens forslag	28	13.1.1.2	Medvirkning	43
10.5.1.3	Departementets vurdering	28	13.1.1.3	Forsøk og forberedelseshandlinger	43
10.5.2	Komiteens merknader	29	13.1.2	Komiteens merknader	44
10.6	Bør maksimalstraffen heves fra 21t til 30 år?	30	13.2	Straffrihetsgrunner	44
10.6.1	Sammendrag	30	13.2.1	Sammendrag	44
10.6.1.1	Departementets vurdering	31	13.2.1.1	Nødrett	44
10.6.2	Komiteens merknader	32	13.2.1.2	Nødverge	44
10.7	Generelle sidestrafferammer	33	13.2.1.3	Selvtekt	45
10.7.1	Sammendrag	33	13.2.1.4	Innskrenkende tolking - rettsstridsreservasjonen	45
10.7.2	Komiteens merknader	34	13.2.2	Komiteens merknader	46
10.8	Bør det gis generelle straffutmålingsregler?	34	13.2.2.1	Nødrett	46
10.8.1	Sammendrag	34	13.2.2.2	Nødverge	47
10.8.2	Komiteens merknader	34	13.2.2.3	Selvtekt	47
11. Legaldefinisjoner	35	13.2.2.4	Rettsstridsreservasjonen	47	
11.1	Sammendrag	35	14. Tilregnelighet	48	
11.1.1	Hvilke definisjoner bør loven inneholde	35	14.1	Innledning	48
11.1.2	Definisjoner som foreslås videreført	36	14.1.1	Sammendrag	48
11.1.2.1	"De nærmeste"	36	14.1.2	Komiteens merknader	48
11.1.2.2	Offentlig sted og offentlig handling	36	14.2	Mindreårige lovbrøtere	48
11.1.2.3	Betydelig skade på legeme og helse	36	14.2.1	Sammendrag	48
11.1.2.4	Gjenstand	37	14.2.2	Komiteens merknader	48
11.1.2.5	Beregning av lovbestemte frister	37	14.3	Psykotiske lovbrøtere	49
11.2	Komiteens merknader	37	14.3.1	Sammendrag	49
12. Straffelovgivningens virkeområde	37	14.3.2	Komiteens merknader	50	
12.1	Saklig virkeområde for straffelovens alminnelige bestemmelser (Første del)	37	14.4	Høygradig psykisk utviklingshemmete lovbrøtere	50
12.1.1	Sammendrag	37	14.4.1	Sammendrag	50
12.1.2	Komiteens merknader	37	14.4.2	Komiteens merknader	50
12.2	Saklig virkeområde - forholdet til folkeretten	38	14.5	Bevisstløse lovbrøtere	50
12.2.1	Sammendrag	38	14.5.1	Sammendrag	50
12.2.2	Komiteens merknader	38	14.5.2	Komiteens merknader	50
12.3	Straffelovgivningens virkeområde i tid	38			
12.3.1	Sammendrag	38			
12.3.2	Komiteens merknader	39			

	Side		Side		
14.6	Rushandlinger	51	18.2.2	Komiteens merknader	59
14.6.1	Sammendrag	51	18.3	Begrenset bruk av fengselsstraff overfor unge lovbytere	59
14.6.2	Komiteens merknader	51	18.3.1	Sammendrag	59
14.7	Konsekvensene av at en lovbyter er utilregnelig	51	18.3.1.1	Forbud mot pågrepelse og varetekts- fengsling av lovbytere under 16 år	60
14.7.1	Sammendrag	51	18.3.2	Komiteens merknader	60
14.7.2	Komiteens merknader	51	19. Betinget dom	63	
14.8	Skjønnsmessig straffritak for utilregnelighetsnære tilstander	52	19.1	Når bør fullbyrdingsutsettelse kunne idømmes?	63
14.8.1	Sammendrag	52	19.1.1	Sammendrag	63
14.8.2	Komiteens merknader	52	19.1.2	Komiteens merknader	64
15. Subjektive vilkår for straff	52	19.2	Når bør straffutmålingsutsettelse kunne idømmes?	64	
15.1	Forsett	52	19.2.1	Sammendrag	64
15.1.1	Sammendrag	52	19.2.2	Komiteens merknader	64
15.1.2	Komiteens merknader	53	19.3	Straffutmålingsfrfall	64
15.2	Uaktsomhet	53	19.3.1	Sammendrag	64
15.2.1	Sammendrag	53	19.3.2	Komiteens merknader	65
15.2.2	Komiteens merknader	53	19.4	Vilkår ved betinget dom	65
15.3	Uforsettlig følge	54	19.4.1	Sammendrag	65
15.3.1	Sammendrag	54	19.4.1.1	Generelt	65
15.3.2	Komiteens merknader	54	19.4.1.2	Grunnvilkår ved betinget dom	65
15.4	Faktisk uvitenhet (villfarelse)	54	19.4.1.3	Særvilkår ved betinget dom	65
15.4.1	Sammendrag	54	19.4.2	Komiteens merknader	66
15.4.2	Komiteens merknader	54	19.5	Vilkårsbrudd mv.	66
15.5	Rettsuvitenhet (rettsvillfarelse)	55	19.5.1	Sammendrag	66
15.5.1	Sammendrag	55	19.5.2	Komiteens merknader	66
15.5.2	Komiteens merknader	55	20. Forvaring	67	
16. Straffansvar for foretak	56	20.1	Innledning	67	
16.1	Sammendrag	56	20.2	Vilkårene for å idømme forvaring ..	67
16.2	Komiteens merknader	56	20.2.1	Sammendrag	67
17. Oversikt over de strafferettslige reaksjonene	56	20.2.1.1	Generelt	67	
17.1	Straffene	56	20.2.1.2	Tidsbestemt straff anses ikke tilstrekkelig til å verne samfunnet ...	67
17.1.1	Sammendrag	56	20.2.1.3	Bør det være et vilkår at lov- bryteren tidligere har begått eller forsøkt å begå et alvorlig lovbrudd?	68
17.1.2	Komiteens merknader	57	20.2.1.4	Bør forvaring bare kunne idømmes lovbytere over 18 år?	68
17.2	Andre strafferettslige reaksjoner	57	20.2.2	Komiteens merknader	68
17.2.1	Sammendrag	57	20.2.2.1	Vilkårene for å idømme forvaring ..	68
17.2.2	Komiteens merknader	57	20.2.2.2	Forvaring av unge lovbytere	69
17.3	Forening av ulike strafferettslige reaksjoner	57	20.3	Personundersøkelse og rettspsykia- trisk undersøkelse	70
17.3.1	Sammendrag	57	20.3.1	Sammendrag	70
17.3.2	Komiteens merknader	57	20.3.2	Komiteens merknader	70
18. Fengselsstraff	58	20.4	Forholdet mellom forvaring og andre straffer	70	
18.1	Fastsetting av fengselsstraff	58	20.4.1	Sammendrag	70
18.1.1	Sammendrag	58	20.4.2	Komiteens merknader	71
18.1.2	Komiteens merknader	58	20.5	Varigheten av forvaringen	71
18.2	Forening av fengselsstraff med andre straffer	59			
18.2.1	Sammendrag	59			

	Side		Side	
20.5.1	Sammendrag	71	23. Rettighetstap	81
20.5.2	Komiteens merknader	71	23.1 Innledning	81
20.6	Prøveløslatelse	71	23.2 Bør rettighetstap etter straffeloven være straff?	81
20.6.1	Sammendrag	71	23.2.1 Sammendrag	81
20.6.1.1	Prøvetid og saksbehandling	71	23.2.2 Komiteens merknader	81
20.6.1.2	Vilkår ved prøveløslatelse	71	23.3 Tap av retten til å ha en stilling eller utøve en virksomhet eller aktivitet ..	81
20.6.1.3	Brudd på vilkår	72	23.3.1 Sammendrag	81
20.6.2	Komiteens merknader	73	23.3.2 Komiteens merknader	82
21. Samfunnsstraff	73	23.4 Kontaktforbud	82	
21.1	Vilkår for å idømme samfunnsstraff	73	23.4.1 Sammendrag	82
21.1.1	Sammendrag	73	23.4.2 Komiteens merknader	83
21.1.2	Komiteens merknader	73	23.5 Tap av stemmeretten og verneretten	83
21.2	Subsidiær fengselsstraff, timetall og gjennomføringstid	74	23.5.1 Sammendrag	83
21.2.1	Sammendrag	74	23.5.2 Komiteens merknader	84
21.2.2	Komiteens merknader	75	23.6 Varighet, endring og oppheving av rettighetstap	84
21.3	Adgangen til å fastsette vilkår	75	23.6.1 Sammendrag	84
21.3.1	Sammendrag	75	23.6.2 Komiteens merknader	84
21.3.2	Komiteens merknader	75	23.7 Bør det kunne reageres med rettighetstap overfor utilregnelige?	84
21.4	Forening av samfunnsstraff med andre straffer	75	23.7.1 Sammendrag	84
21.4.1	Sammendrag	75	23.7.2 Komiteens merknader	84
21.4.2	Komiteens merknader	76	23.8 Adgangen til å ilegge rettighetstap alene eller i forening med andre straffer	85
21.5	Orientering om innholdet i en dom på samfunnsstraff	76	23.8.1 Sammendrag	85
21.5.1	Sammendrag	76	23.8.2 Komiteens merknader	85
21.5.2	Komiteens merknader	76	23.9 Adgang til å ilegge rettighetstap ved forelegg	85
21.6	Brudd på vilkårene for samfunnsstraff	76	23.9.1 Sammendrag	85
21.6.1	Sammendrag	76	23.9.2 Komiteens merknader	85
21.6.1.1	Gjeldende rett	76	23.10 Plikt til å vurdere rettighetstap ved domfellelse for bestemte forbrytelser	86
21.6.1.2	Straffelovkommisjonens forslag	76	23.10.1 Sammendrag	86
21.6.1.3	Departementets vurdering	77	23.10.2 Komiteens merknader	86
21.6.2	Komiteens merknader	77	23.10.2.1 Plikt til å vurdere rettighetstap ved domfellelse for bestemte forbrytelser	86
22. Bot	78	23.10.2.2 Særregler om rettighetstap	86	
22.1	Ilegging av bot som eneste straff	78	24. Særreaksjoner for utilregnelige - overføring til tvungent psykisk helsevern og tvungen omsorg	86
22.1.1	Sammendrag	78	24.1	Vilkårene for særreaksjonene overføring til tvungent psykisk helsevern og tvungen omsorg
22.1.2	Komiteens merknader	78	24.1.1	Sammendrag
22.2	Forening av bot med andre straffer og reaksjoner	78	24.1.2	Komiteens merknader
22.2.1	Sammendrag	78	24.2	Nærmere om tvungen omsorg
22.2.2	Komiteens merknader	79	24.2.1	Sammendrag
22.3	Utmåling av bøtestraff	79	24.2.2	Komiteens merknader
22.3.1	Sammendrag	79		
22.3.1.1	Dagbotssystem	79		
22.3.1.2	Momenter ved utmåling av bot	79		
22.3.2	Komiteens merknader	79		
22.4	Bot som ikke betales	79		
22.4.1	Sammendrag	79		
22.4.2	Komiteens merknader	80		

	Side		Side
24.3	Opphør av særreaksjonene tvungent psykisk helsevern og tvungen omsorg	88	
24.3.1	Sammendrag	88	
24.3.2	Komiteens merknader	89	
25.	Inndragning	89	
25.1	Oversikt	89	
25.1.1	Sammendrag	89	
25.1.2	Komiteens merknader	89	
25.2	Inndragning av utbytte	89	
25.2.1	Sammendrag	89	
25.2.1.1	Hovedregelen om inndragning av utbytte	89	
25.2.1.2	Utvidet inndragning av utbytte	90	
25.2.2	Komiteens merknader	90	
25.3	Inndragning av produktet av, gjenstanden for og redskapet til en straffbar handling	90	
25.3.1	Sammendrag	90	
25.3.2	Komiteens merknader	90	
25.4	Forebyggende inndragning	90	
25.4.1	Sammendrag	90	
25.4.2	Komiteens merknader	91	
25.5	Inndragning av informasjonsbærere	91	
25.5.1	Sammendrag	91	
25.5.2	Komiteens merknader	91	
25.6	Hvem inndragning kan skje overfor	92	
25.6.1	Sammendrag	92	
25.6.2	Komiteens merknader	92	
25.7	Forholdet til erververe	92	
25.7.1	Sammendrag	92	
25.7.2	Komiteens merknader	92	
25.8	Forholdet til rettighetshavere	92	
25.8.1	Sammendrag	92	
25.8.2	Komiteens merknader	92	
25.9	Inndragning overfor ukjent eier eller eier som ikke har kjent oppholdssted	92	
25.9.1	Sammendrag	92	
25.9.2	Komiteens merknader	93	
25.10	Hvem inndragning skjer til fordel for	93	
25.10.1	Sammendrag	93	
25.10.2	Komiteens merknader	93	
25.11	Påtalemyndighetens adgang til å beslutte inndragning	94	
25.11.1	Sammendrag	94	
25.11.2	Komiteens merknader	94	
25.12	Adgangen til å fremme inndragningskrav etter avgjørelsen av straffekravet	94	
25.12.1	Sammendrag	94	
25.12.2	Komiteens merknader	95	
26.	Fellesregler for reaksjonsfastsettelsen	95	
26.1	Straffritak	95	
26.1.1	Sammendrag	95	
26.1.1.1	Plasseringen av særskilte straffritaksregler	95	
26.1.1.2	Straffritak for den som har forebygget eller gjenopprettet skaden og uforbeholden tilståelse ...	95	
26.1.1.3	Straffritak på grunn av avhengighetsforhold eller liten grad av deltakelse	96	
26.1.1.4	Overskridelse av grensene for nødrett, nødverge eller lovlig selvtakt	96	
26.1.1.5	Straffritak for den som har overskredet grensene for lovlig maktbruk i forbindelse med lovlig pågripelse og avverging av flukt	96	
26.1.1.6	Straffritak for den som har handlet i uaktsom rettsuvitenhet	96	
26.1.1.7	Fellesspørsmål	97	
26.1.2	Komiteens merknader	97	
26.2	Straffnedsettelsesgrunner	97	
26.2.1	Sammendrag	97	
26.2.1.1	Straffnedsettelse for utilregnelighetsnære tilstander	97	
26.2.1.2	Straffnedsettelsesgrunner som korresponderer med utkastet til straffritaksregel	97	
26.2.1.3	Andre straffnedsettelsesgrunner	98	
26.2.2	Komiteens merknader	98	
26.3	Generelle regler om skjerpene og formildende omstendigheter	99	
26.3.1	Sammendrag	99	
26.3.2	Komiteens merknader	99	
26.4	Etterskuddsdom	100	
26.4.1	Sammendrag	100	
26.4.2	Komiteens merknader	100	
26.5	Varetektsfradrag	100	
26.5.1	Sammendrag	100	
26.5.2	Komiteens merknader	101	
26.6	Frادrag for strafferettslig reaksjon ilagt i utlandet	101	
26.6.1	Sammendrag	101	
26.6.2	Komiteens merknader	101	
27.	Foreldelse mv.	101	
27.1	Foreldelse av straffansvar mv.	101	
27.1.1	Sammendrag	101	
27.1.1.1	Generelt om behovet for endringer .	101	
27.1.1.2	Adgangen til å idømme rettighetstap etter at straffansvaret er foreldet	101	

	Side		Side
27.1.1.3		27.2.1.4	
Avbrytelse av foreldelsesfristen		Idømt straff som ikke foreldes	104
for straffansvar	102	27.2.2	
27.1.1.4		Komiteens merknader	104
Absolutt foreldelsesfrist	102		
27.1.1.5		28.	
Straffansvar som ikke foreldes	102	Økonomiske og administrative	
27.1.2		konsekvenser	104
Komiteens merknader	102	28.1	
27.2.		Sammendrag	104
Foreldelse av idømt straff.....	103	28.2	
27.2.1		Komiteens merknader	104
Sammendrag	103		
27.2.1.1		29.	
Generelt om behovet for endringer ..	103	Forslag fra mindretall	105
27.2.1.2			
Utgangspunktet for foreldelses-		30.	
fristene for idømt frihetsstraff		Komiteens tilråding	106
og samfunnsstraff	103		
27.2.1.3			
Foreldelsesfristen for idømt			
særreaksjon for utilregnelige	104		

Innst. O. nr. 72

(2004-2005)

Innstilling til Odelstinget fra justiskomiteen

Ot.prp. nr. 90 (2003-2004)

Innstilling fra justiskomiteen om lov om straff (straffeloven)

Til Odelstinget

1. PROPOSISJONENS HOVEDINNHOOLD

1.1 En ny og moderne straffelov

Regjeringen foreslår at dagens straffelov avløses av en ny og moderne straffelov. I proposisjonen her fremmes det forslag om den alminnelige del i en ny straffelov.

Departementet fremhever i proposisjonen et utgangspunkt om at bare handlinger som skader eller representerer en fare for skade på andre verdier, bør kriminaliseres. Straff bør også være et subsidiært virkemiddel. Mindre alvorlige lovbrudd bør derfor ikke gjøres straffbare hvis ønsket atferd kan sikres på annen måte.

Enkelte lovbrudd er så alvorlige at særlig hensynet til straffens preventive virkning og dens evne til å opprettholde sosial ro tilsier at straffen må være streng. Dette gjelder særlig graverende angrep på liv, helse, frihet og den seksuelle integritet, alvorlige anslag mot rettsstaten, og krigsforbrytelser, folkemord og forbrytelser mot menneskeheten. For disse lovbruddene signaliserer proposisjonen at det alltid skal reageres strengt. Departementet viderefører Regjeringens arbeid for straffskjerping ved organisert kriminalitet, seriesaker og gjentatt kriminalitet. For andre typer av lovbrudd legger utkastet få begrensninger på domstolenes og påtalemyndighetens reaksjonsfastsettelse, og det foreslås et fleksibelt reaksjonssystem.

1.2 Proposisjonens del I - Innledning

Det er ikke gitt at grensene for hva som bør være straffbart, skal trekkes på samme måte i dag som i

1902. Relativt sett har straffeloven fått redusert betydning. Nå er det behov for å vurdere samlet om sentrale straffebestemmelser i spesiallovgivningen bør gis plass i straffeloven. Samfunnsutviklingen, endringer i lovgivningen og kriminalitetsutviklingen har dessuten gjort det påkrevd å samordne strafferammene i straffelovgivningen og vurdere nye reaksjonsformer.

Departementets hovedmålsetting er at den nye straffelovs spesielle del skal være det sentrale regelverk i straffelovgivningen. Straffelagte normer som er av stor betydning for hele befolkningen og som leder til følbare straffereaksjoner, bør stå i straffeloven. Det samme gjelder straffbare handlinger med en strafferamme over et visst nivå. Når det kan utarbeides en felles straffetrussel for likeartede overtredelser, taler dette for å plassere bestemmelsen i straffeloven, selv om handlingsnormene for øvrig står i spesiallovgivningen.

Det foreslås at den gjeldende inndeling av lovbruddene i forbrytelser og forseelser ikke videreføres i den nye straffelov. Departementet foreslår også å oppheve ordningen med påtalebegjæring fra den fornærmede som formelt vilkår for å innlede strafforfølgning. I stedet foreslås det at alle lovbrudd skal være undergitt ubetinget offentlig påtale, men at påtale kan unnlates for handlinger med en strafferamme på 2 års fengsel eller lavere når ikke allmenne hensyn tilsier påtale.

1.3 Proposisjonens del II - Hvor mye straff?

Departementet bygger på den tradisjonelle definisjon om at straff er et onde som tilføyes lovbryteren i den hensikt at det skal føles som et onde. Som straffens formål og virkninger fremholder departementet de individualpreventive og allmennpreventive virk-

ninger, samt straffens evne til å opprettholde den sosiale ro.

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at det sentrale for at en handling skal kriminaliseres, er at den kan føre til skade eller fare for skade på interesser som samfunnet bør beskytte. I tillegg bør straff bare brukes dersom andre reaksjoner og sanksjoner ikke er tilstrekkelige eller tilgjengelige.

Som det konkrete innhold i skadefølgeprinsippet fremholder departementet blant annet at handlinger som ikke kan medføre skade, som hovedregel heller ikke bør kriminaliseres. Videre bør straff normalt ikke brukes alene for å verne moralske normer eller den enkeltes religiøse følelse. Departementet fremholder at lovgiveren bør ha bevisbyrden for at den handling som ønskes kriminalisert, kan medføre skade eller fare for skade.

Departementet konkluderer med at skyldformen forsett skal være den primære skyldform i all straffelovgivning, også i spesiallovgivningen. Departementet går inn for at det i større grad enn i dag skal være et krav om grov uaktsomhet når uaktsomhetsansvar anvendes. Etter en samlet vurdering foreslår departementet å oppheve skyldformen culpa levissima og de særlige strafferammer tilknyttet denne. Departementet presiserer at dette ikke skal lede til at den faktiske utmålte straff (innenfor den ordinære ramme) skal settes lavere.

Med unntak av reaksjonen straffutmålingsfrfall foreslås ikke nye reaksjoner i forhold til gjeldende rett. Departementet går inn for at strafferammene bør fastsettes som et produkt av tre omstendigheter: hvilken interesse som er angrepet, resultatet eller virkningen av handlingen og lovbrüterens utviste skyld.

For handlinger hvor det foreligger en viss straffutmålingspraksis, legger departementet til grunn at strafferammen bør fastsettes med utgangspunkt i det gjeldende straffenivået, men med et påslag som gjør at man også kan fange opp straffverdigheten av de mest alvorlige overtredelser av lovbruddstypen.

Departementet går i proposisjonen inn for at minstestraft bare brukes på krenkelser av enkeltpersoners liv og alvorlige krenkelser av den seksuelle integritet eller av rettsstaten.

Departementet foreslår at maksimumsstraffen heves til 30 år for de mest graverende tilfeller av krigsforbrytelser, forbrytelser mot menneskeheten og folkemord. Departementet holder det også åpent om en strafferamme på 30 år bør settes for de mest graverende former for terrorhandling. For andre grove lovbrudd går departementet ikke inn for å heve lengstestrafen. Departementet går imidlertid inn for endringer i ordningen med prøveløslatelse for handlinger med en strafferamme på 21 år for å ha mulighet til å kunne gjøre 21-årsstraffen reell.

1.4 Proposisjonen del III - Almennelige motiver

Hovedregelen skal fortsatt være at handlingstidens lov skal anvendes. Men en ny lov skal vanligvis anvendes når den fører til et gunstigere resultat for den siktede.

I reglene om norsk straffelovgivnings anvendelse på handlinger som er forøvet i utlandet foreslås det forholdsvis omfattende endringer i forhold til gjeldende straffelov. Skillet mellom personer med norsk statsborgerskap og personer som er bosatt her på den ene side, og personer som ikke er bosatt i Norge på den andre, videreføres. Det er foreslått et grunnvilkår om dobbel straffbarhet for å strafforfølge.

Departementet går inn for å lovfeste vilkåret om at en handling bare kan straffes dersom den rammes av en lovbestemmelse. Departementet foreslår å videreføre straffrihetsgrunnene i dagens straffelov. En endring av betydning er at retten skal ha adgang til å fritta for straff dersom handlingen overskrider de grensene loven setter.

Nytt i forhold til den gjeldende straffeloven er forslaget om å lovfeste en regel om når det kan handles i nødverge for å forsvare seg mot offentlig myndighetsutøvelse. Nytt er også forslaget om å lovfeste selvtekt som straffrihetsgrunn. I dag regnes selvtekt som en ulovfestet straffrihetsgrunn. Departementet går inn for å kodifisere regelen.

I kapitlet om betinget dom gir departementet en nærmere beskrivelse av den nye reaksjonen straffutmålingsfrfall (vilkårsløs straffutmålingsutsettelse). Regelen gir retten adgang til å frafalle utmåling av straffen. Bestemmelsen er ment å være en snever unntaksregel. Domskonklusjonen vil være at den siktede finnes skyldig, men at straff ikke fastsettes.

Det foreslås nye bestemmelser om rettighetstap. Departementet ønsker ikke å videreføre særregelen om tap av offentlig stilling i gjeldende straffelov. Etter departementets forslag er reglene om tap av stilling de samme for offentlig ansatte som for andre arbeidstakere. Departementets forslag åpner for å fradømme lovbrüterer retten til å utøve en bestemt "aktivitet" i fremtiden. Departementet foreslår at rettighetstap skal kunne begrenses til forbud mot å utøve visse funksjoner som ligger til stillingen eller virksomheten, eller til påbud om å utøve den aktuelle virksomheten eller aktiviteten på bestemte vilkår. Departementet er kommet til at tiden nå er moden for å oppheve dagens særbestemmelser om tap av verne retten og stemmeretten. En viktig utvidelse ligger i departementets lovutkast om kontaktforbud.

Det foreslås at domstolene skal gis adgang til å fritta helt for straff i to typesituasjoner: Når det skadelige resultat er forbygget eller gjenopprettet og ved overskridelse av straffrihetsreglene.

2. REFORMBEHOV OG BAKGRUNN FOR PROPOSISJONEN

2.1 Sammendrag

Initiativet til arbeidet med en ny straffelov ligger mer enn 25 år tilbake. Et av de tiltak som Justisdepartementet selv mente det var behov for, var en fullstendig revisjon av straffeloven og straffebestemmelsene i spesiallovgivningen (særlovene). Til å gjennomføre dette arbeid, foreslo den opprettet en kommisjon med et eget sekretariat. 26. september 1980 ble Straffelovkommisjonen oppnevnt.

I all hovedsak gjenstår nå arbeidet med en spesiell del i straffeloven. Arbeidet med konkret å ta standpunkt til hvilke handlinger som bør kriminaliseres, under hvilke omstendigheter og hvor strengt, påbegynnes i Justisdepartementet høsten 2004 og vil iallfall pågå frem til medio 2006.

2.2 Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Gunn Karin Gjøl, Anne Hellen Rui og Knut Storberget, fra Høyre, lederen Trond Helleland, Linda Cathrine Hofstad og Ingjerd Schou, fra Fremskrittspartiet, Jan Arild Ellingsen og André Kvakkestad, fra Kristelig Folkeparti, Einar Holstad og Finn Kristian Marthinsen, og fra Sosialistisk Venstreparti, Inga Marte Thorkildsen, viser til at det er et stort reformbehov på strafferettens område. Dagens straffelov har virket i mer enn 100 år. I løpet av denne perioden har samfunnsforholdene endret seg mer enn noen gang tidligere. Det har vært en rivende teknologisk og økonomisk utvikling, velferdssamfunnet har vokst frem med en stor offentlig forvaltning, og vi lever i en stadig mer globalisert verden.

Dette har blant annet ført til at synet på hva som bør belegges med straff har endret seg i løpet av perioden. Det er behov for å fjerne overflødige bestemmelser som ikke lenger har praktisk betydning. En gjennomgang er dessuten nødvendig for å tette eventuelle "hull" i lovverket. Det er også behov for en språklig og redaksjonell revisjon for å tilpasse lovgivningen til dagens samfunn. Departementet har lagt vekt på at straffeloven skal ha større informasjonsverdi enn i dag og gi et mer dekkende bilde av rettstilstanden. Komiteen slutter seg fullt ut til denne intensjonen.

Komiteen vil understreke at dette er en stor og viktig reform som krever en grundig debatt rundt de prinsipielle spørsmål. Å ta stilling til hva som skal kriminaliseres og legge retningslinjer for hvor strengt det skal reageres, er en sentral politisk oppgave.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Kristelig Folkeparti viser til at straffelovgivningen stadig har blitt endret fra vedtakelsen av straffeloven i 1902. Bakgrunnen for dette har vært og er samfunnets behov for en straffelovgivning tilpasset stadig nye utfordringer. Disse medlemmer anser det derfor som naturlig at forslaget til ny generell del i straffeloven i noen grad bærer preg av opprydding og forenkling. Disse medlemmer vil likevel fremheve at lovforslaget inneholder viktige nye og fremtidsrettede elementer.

Liksom straffelovgivningen har vært dynamisk, har de strafferettslige reaksjonene og innholdet i disse vært i stadig utvikling. Disse medlemmer viser til at samfunnsstraffen ble innført i 2001, og til at mulighetene for soning i behandling sinstitusjon og ulike behandlingstilbud til innsatte, som for eksempel sinnemestringsprogram, er av nyere dato. Videre viser disse medlemmer til at konfliktrådene ble opprettet som en permanent ordning fra 1991. Det har nylig vært gjennomført en prøveordning med såkalt ungdomskontrakt og dette vurderes nå videreført som en permanent ordning. Prøveordningen med promilleprogram gjøres også permanent. I Budsjettproposisjonen for 2005 varsler Regjeringen dessuten at den vil foreslå en prøveordning med såkalt dommerledet narkotikaprogram allerede i Revidert nasjonalbudsjett 2005. Dette innebærer at en lovbrøyer kan dømmes til behandling. Regjeringen vil dessuten fremlegge en egen sak for Stortinget om ungdom i fengsel så snart det lar seg gjøre. Videre arbeides det med oppfølging av Sanksjonsutvalgets utredning; NOU 2003:15 Fra Bot til bedring. På denne bakgrunn mener disse medlemmer at regjeringen Bondevik II har ført og fører en fremtidsrettet og visjonær politikk for straffegjennomføring.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener de strafferettslige utfordringer vi står overfor i dag er svært ulike de man sto overfor da straffeloven ble skrevet i 1902. Det er derfor etter disse medlemmers syn underlig at ikke Regjeringen benytter anledningen til å peke ut flere nye mål og visjoner i forslaget til ny straffelov. Dessverre er forslaget i stor grad en opprydding, forenkling og lovfesting av det som har utviklet seg til å bli gjeldende praksis. Disse medlemmer mener erkjennelsen av at vi straffer stadig mer, et flertall av innsatte har rusproblemer, og halvparten i straffesystemet er gjengangere, gjør at det kreves nye virkemidler for å løse dagens problemer. Disse medlemmer mener det på noen områder er grunn til å tenke alternativt samt skape nye straffe- og soningsformer som er mer tilpasset de kriminalpolitiske utfordringene samfunnet står overfor. Disse medlemmer mener tiltakene

i kriminalpolitikken må forebygge bedre, ta flere, oppklare mer, og reagere og rehabilitere mer effektivt. Dette må det etter disse medlemmers syn tas hensyn til i utarbeidelsen av ny straffelov.

Disse medlemmer viser til at barn under 18 år fortsatt sitter i norske fengsler. Det skal reageres overfor barn som begår ulovligheter. Disse medlemmer mener norsk strafferett i større grad bør bruke andre virkemidler overfor unge lovbrøyttere enn varetekt og fengsel. Disse medlemmer har merket seg at bruken av fengselsstraff er seksdoblet i løpet av de siste førti årene. Samtidig har nærmere sytti pst. av de innsatte alkohol- eller narkotikaproblemer, og en av to innsatte kommer tilbake til soning i løpet av en femårsperiode. Gjengangerproblemene og det store antallet mennesker med rusproblemer kan tyde på at man bør tenke alternativt i utformingen av de strafferettslige prinsipper som skal danne grunnlaget for myndighetenes strengeste tvangsutøvelse. Disse medlemmer vil ha en bedre differensiering i utmålingen av straffer, med strengere straffer på noen få områder, og fokusere på smartere og mer effektive straffer knyttet til barne- og ungdomskriminalitet, innsatte med rusproblemer og gjengangere. Slik kan en politikk for helhetlig kriminalitetsbekjempelse bidra til å forebygge kriminalitet blant ungdom, behandle rusmiddelmissbrukere og tilbakeføre gjengangerne i strafferettssystemet til en kriminalitetsfri tilværelse.

3. STRAFFELOVGIVNINGENS OPPBYGGING OG TERMINOLOGI

3.1 Sammendrag

3.1.1 Oppbygging

All moderne straffelovgivning har en alminnelig del med fellesvilkår for å straffe (ansvarslæren) og fellesbestemmelser om hvordan det straffes (reaksjonslæren) som gjelder for alle straffbare handlinger. Departementets forslag følger samme mønster. Departementet går også inn for å videreføre ordningen med at straffebudene dels er plassert i straffeloven, dels i spesiallovgivningen.

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at handlingens alvorlighet, saklig sammenheng, lovmiljø av betydning for tolkingen og muligheten for å etablere en felles straffetruassel for flere likeartede overtredelser, er de sentrale momenter når det skal tas standpunkt til hvilke straffebestemmelser som skal stå i straffeloven og hvilke i spesiallovgivningen.

For så vidt gjelder det allmenne, finner departementet det naturlig at en "alminnelig straffelov" i størst mulig utstrekning inneholder de straffebud som i praksis regulerer livsutfoldelsen til hele befolkningen. Når det gjelder alvorligheten, er departementet enig i at handlinger med en øvre strafferamme på

6 år eller mer, som hovedregel bør stå i den alminnelige straffelovs spesielle del.

Den andre sentrale målsettingen er at straffelovgivningingen skal ha en logisk oppbygging hvor normer med en saklig sammenheng også er plassert sammen. I en strafferettslig sammenheng gir det ofte et fruktbart utgangspunkt å stille spørsmål om hvilken generell interesse straffebudet skal beskytte.

Under høringen har det særlig kommet innvendinger mot forslag om å skille saklig likeartede overtredelser, slik at de grove overtredelser reguleres i straffeloven, mens liten og ordinær overtredelse blir stående i spesiallovgivningen. Departementet er enig i at dette krever særlige argumenter, men vil ikke avvise en slik ordning.

3.1.1.1 OPPHEVING AV SKILLET MELLOM FORBRYTELSE OG FORSEELSER

Straffeloven deler lovbruddene inn i forbrytelser og forseelser. I straffeloven følger skillet av hvor bestemmelsene er plassert. Utenfor straffeloven er skillet knyttet til strafferammen.

Straffelovkommisjonen går inn for å oppheve skillet. Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at det i dag verken er hensiktsmessig eller påkrevd å operere med skillet mellom forbrytelser og forseelser. Det er ikke tungtveiende strafferettslige eller prosessuelle grunner til å opprettholde skillet. Heller ikke straffeprosessuelt er betydningen av skillet mellom forbrytelser og forseelser lenger så vesentlig at det gir grunn til å opprettholde det.

Departementet går på denne bakgrunnen inn for å oppheve skillet mellom forbrytelser og forseelser. Det må da etableres en ny fellesbetegnelse. Som Straffelovkommisjonen fremholder, er alternativene "straffbar handling" eller "lovbrudd". Departementet har i proposisjonen valgt den siste formuleringen for også å fange opp de tilfeller hvor bestemmelsene overtres av utilregnelige.

3.1.1.2 GRADERING AV LOVBRUDDENE

Straffeloven har ofte egne strafferammer når handlingen generelt er forøvet under særdeles skjerpene eller formildende omstendigheter. At et lovbrudd får følger som lovbrøytteren kunne forutse (culpa levissima), bidrar til å skjerpe handlingens straffverdighet. I en rekke tilfeller har straffeloven også delt inn lovbruddene i ordinære og grove overtredelser, eventuelt også i liten, ordinær og grov overtredelse.

Straffelovkommisjonen foreslår å oppheve den gradering som følger av skillet mellom forbrytelse og forseelse, og graderingen som følger av straffskjerpelse ved uforsettlige følger som lovbrøytteren kunne innse. Straffelovkommisjonen foreslår også å oppheve de særskilte strafferammene som knyttes til

om det foreligger særdeles formildende eller skjerpene omstendigheter. Kommisjonens forslag er at straffebudene først og fremst skal graderes ved at handlingene deles inn i liten, vanlig og grov overtredelse.

Departementet er enig i Straffelovkommisjonens forslag om å oppheve egne strafferammer knyttet til kriteriene "særdeles skjerpene eller formildende" omstendigheter. Når det er naturlig og hensiktsmessig å gradere straffebudene etter alvorlighet, gir departementet sin tilslutning til at den sentrale gradering skal fremgå av inndelingen liten, vanlig eller grov overtredelse. En slutter seg også til at det i bestemmelsene angis de sentrale momenter av både objektiv og subjektiv karakter som er avgjørende for at handlingen graderes ned eller opp.

3.1.1.3 UBETINGET OFFENTLIG PÅTALE, ALLMENNE HENSYN ELLER PÅTALEBEGJÆRING FRA FORNÆRMEDE?

I gjeldende straffelov er hovedregelen at lovbrudd er undergitt ubetinget offentlig påtale. For flere overtredelser finner strafforfølgning likevel bare sted når det er begjært fra den fornærmede og/eller det foreligger allmenne hensyn.

Straffelovkommisjonen foreslår ordningen med påtalebegjæring fra den fornærmede - med ytterst få unntak - opphevet. I stedet foreslås en ordning hvor lovbrudd med en lengstestraff på fengsel i mer enn to år er undergitt ubetinget offentlig påtale, mens påtale for lovbrudd med en strafferamme på inntil to års fengsel er avhengig av at det foreligger allmenne hensyn. Den fornærmede vil etter forslaget fortsatt ha betydelig faktisk innflytelse på hvorvidt et lovbrudd blir strafforfulgt eller ikke.

Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens forslag om å oppheve ordningen med påtalebegjæring fra den fornærmede som formelt vilkår for å strafforfølge. Slik departementet ser det, er det i dagens situasjon den omstendighet at man lar strafforfølgningen være avhengig av den fornærmedes begjæring, som krever en særskilt begrunnelse. Det er departementets syn at de grunner som taler for en slik ordning, ikke er sterke nok.

Departementet er enig i at grensen mellom de handlinger som undergis ubetinget offentlig påtale, og de hvor påtale kan unnlates fordi allmenne hensyn ikke tilsier påtale, settes ved handlinger med en strafferamme over fengsel i 2 år. Departementet slutter seg også til Straffelovkommisjonens oppregning av hvilke momenter det særlig skal legges vekt på ved avgjørelsen av om allmenne hensyn tilsier påtale.

3.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til at siden straffeloven ble vedtatt i 1902 har det vokst frem en omfattende spe-

siallovgivning som inneholder straffetruer på ulike livsområder. Komiteen er enig med departementet i at det ikke er naturlig eller ønskelig å samle alle straffebud i én lov. Komiteen vil imidlertid understreke at straffebud av alvorligere karakter bør stå i straffeloven.

På den annen side bør straffebudene av pedagogiske hensyn, så langt det er mulig, deles inn slik at man får en saklig sammenheng i regelverket. Komiteen har merket seg at departementet åpner for at det kan bli et skille mellom saklig likeartede overtredelser, slik at de grove overtredelser reguleres i straffeloven og ordinære overtredelser i spesiallovgivningen. Komiteen mener i likhet med departementet at det er for tidlig å ta endelig stilling til dette spørsmålet, men vil allerede nå fremheve at pedagogiske hensyn må veie tungt ved vurderingen.

Komiteen viser til at departementet foreslår å oppheve den gjeldende inndeling av lovbruddene i forbrytelser og forseelser, og slutter seg til dette. Komiteen viser til at formålet med dette skillet var å skille mindre alvorlige lovbrudd fra mer alvorlige. Komiteen antar at det for folk flest har liten betydning om et lovbrudd kalles forbrytelse eller forseelse, og tror strafferammer og straffeutmåling vil være utslagsgivende for hvor alvorlig et lovbrudd blir ansett for å være.

Komiteen gir også sin tilslutning til en gradering av lovbruddene i liten, vanlig eller grov overtredelse, og at det i bestemmelsene angis de sentrale momenter av objektiv og subjektiv karakter som er avgjørende for at handlingen graderes ned eller opp. Komiteen mener dette sikrer forutberegnelighet og er viktig ut ifra et prevensjonssynspunkt.

Komiteen støtter departementets forslag om å oppheve ordningen med påtalebegjæring fra fornærmede som formelt krav for å innlede strafforfølgning.

Komiteen mener det er viktig at regelverket fremmer en rask og effektiv strafforfølgning. Reglene om påtalebegjæring fra fornærmede er kompliserte og kan føre til forsinkelse av forfølgning. Å la det være opp til fornærmede hvorvidt man skal stilles til ansvar for et lovbrudd kan bidra til å svekke retts håndhevelsens effektivitet, og er betenkelig i forhold til kravet om likebehandling. Komiteen er særlig bekymret for at fornærmede gjennom press eller tvang kan hindres fra å kreve strafforfølgelse, særlig i tilfeller der fornærmede og gjerningsmannen er nærstående.

Komiteen vil understreke at den fornærmede etter forslaget fremdeles vil ha faktisk innflytelse på avgjørelsen om et lovbrudd skal forfølges eller ikke, ved at det ved vurderingen av om det foreligger allmenne hensyn skal tas hensyn til om fornærmede ønsker strafforfølgning eller ikke.

Vedrørende terminologi viser komiteen til proposisjonens punkt 4.2, og har ingen ytterligere merknader.

4. FORHOLDET TIL INTERNASJONALE MENNESKERETTIGHETER OG FOLKERETTEN ELLERS

4.1 Sammendrag

Folkeretten utgjør også den rettslige rammen for den internasjonale beskyttelsen av menneskerettighetene. Det er først og fremst de sivile og politiske rettighetene som har betydning for utformingen av den alminnelige delen til en ny straffelov. Menneskerettskonvensjonene kan ha betydning for straffelovgivningingen på to måter. De kan gi beskyttelse mot urettferdig strafforfølgning, men de kan også bety en viss forpliktelse for statene til å etablere det nødvendige lovgrunnlag for strafforfølgning for å beskytte andre verdier som menneskerettskonvensjonene beskytter.

I utkastet foreslår departementet å videreføre regelen om begrenset sektormonisme på strafferettens område. Straffelovgivningingen skal, som i dag, gjelde med de begrensningene som følger av overenskomster med fremmede stater eller av folkeretten for øvrig. Utkastet innebærer at ved motstrid mellom en tilstrekkelig klar folkerettslig regel og en bestemmelse i straffelovgivningingen, vil den strafferettslige bestemmelsen måtte tolkes innskrenkende. Men utkastet kan ikke anvendes i disfavør av lovovertrederen og utgjør ikke noe selvstendig hjemmelsgrunnlag.

En rekke internasjonale konvensjoner som gjelder bekjempelse av terrorisme, grenseoverskridende kriminalitet og liknende, har bestemmelser om plikt til å strafforfølge nasjonalt hvis man ikke utleverer en person som er mistenkt for den aktuelle typen handling. Departementet foreslår derfor en bestemmelse som gjør norsk straffelovgivning anvendelig på handlinger som ellers ville ha falt utenfor lovens virkeområde.

4.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, har merket seg at Fremskrittspartiet ikke anser folkerettslige regler som Norge er forpliktet av som noen absolutt skranke for Stortinget som lovgiver. Flertallet finner dette meget oppsiktsvekkende. Flertallet vil påpeke at kjernen i begrepet folkerett er menneskerettserklæringer vedtatt i FN og i Europarådet. Slike erklæringer og konvensjoner gir individer og grupper rettigheter som ikke skal krenkes. Folkeretten bør etter flertallets oppfatning klart danne rammer og begrensninger for lovgivning og praksis i enhver nasjon.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet vil stille høye krav til om en folkerettslig regel bør gå foran norsk lovgivning. Det må også sondres mellom klare forpliktelser som følge av traktater som det konkret er tatt stilling til fra Stortinget, og andre folkerettslige regler. Disse medlemmer vil ikke anse folkerettslige begrensninger som noen absolutt skranke dersom Stortinget eller det norske folk ønsker andre regler.

5. HVA ER STRAFFENS FORMÅL OG VIRKNINGER?

5.1 Sammendrag

Departementet legger til grunn at straffens formål må være å styre atferd i fremtiden, og herigjennom å bidra til et samfunn og en sameksistens som en ut fra gjeldende verdiprioriteringer anser som ønskelig. Selve straffeinstitusjonen har således forebyggelse - prevensjon - som sitt formål. Prevensjonsformålet er dobbelt: å forebygge uønsket atferd og å forebygge sosial uro i kjølvannet av uønsket atferd som likevel måtte skje.

5.1.1 *Straffelovgivningens formål og virkninger*

Straffens tilsiktede virkninger kan deles i tre hovedgrupper: Individualpreventive virkninger og allmennpreventive virkninger, samt å bidra til den sosiale ro. De individualpreventive virkninger av straffen kan igjen deles i tre: Det er straffens uskadeliggjørende (inkapasiterende), avskrekkende og forbedrende virkninger. Også de allmennpreventive virkninger er flere. En skiller gjerne mellom straffens avskrekkende virkning og den vanedannende og holdningsskappende virkning.

At handlingene blir gjenstand for strafforfølgning, og at den eller de skyldige ilegges straff, har en viktig mentalhygienisk virkning. Hos de fleste som er blitt utsatt for en direkte krenkelse mot person eller eiendeler, oppstår det et ønske om å ville ta igjen. Selv om kriminaliseringen og strafforfølgningen kan sies å ha en forankring i gjengjeldelsen, har den likevel et fremadskuende formål: Den skal legge forholdene til rette for et samfunn preget av åpenhet og trygghet og fri fra unyansert og uønsket privat rettsåndheving.

5.2 Komiteens merknader

Komiteen vil fremheve at trygghet og rettssikkerhet er sentrale verdier i vårt samfunn. Straffelovgivningingen skal verne om fellesskapsløsningene og sikre den enkelte borgers frihet og trygghet. Kriminalitet er etter komiteens oppfatning et uakseptabelt

angrep på den enkeltes rett til frihet, trygghet og integritet.

Straff er den kriminelle handlingens motstykke. Komiteen vil fremheve at hovedformålet med bruk av straff er prevensjon: Samfunnet straffer for å hindre fremtidige uønskede handlinger og for å forebygge sosial uro i kjølvannet av uønsket adferd som likevel måtte skje.

Etter komiteens syn er straffens allmennpreventive virkning den viktigste grunn for bruk av straff. Kjennskap til de enkelte straffebud og viten om en mulig straff ved overtredelse virker adferdsstyrende i samfunnet. En slik virkning er viktig.

Det er imidlertid også av stor betydning at straffen har en individualpreventiv funksjon ved at den påvirker den enkelte lovovertreder til ikke å begå nye lovbrudd i fremtiden. Komiteen viser til at Stortinget i de senere år har lagt stadig større vekt på straffens forbedrende virkning. Det følger for eksempel av straffegjennomføringsloven § 3 første ledd at kriminalomsorgen ved gjennomføringen "skal legge forholdene til rette for at domfelte skal gjøre en egen innsats for å motvirke nye straffbare handlinger". Komiteen vil påpeke at en kriminell løpebane kan avbrytes gjennom tiltale og dom. Straffen skal danne grunnlag for et liv fritt for kriminalitet. Dette innebærer et vidt og nyansert syn på straffen.

Straffens innhold og mål er rehabilitering til et verdig og samfunnsnyttig liv. Det er etter komiteens mening viktig at vi som samfunn og som enkeltpersoner gir lovbrutere mulighet til integrering på like vilkår etter endt soning. Skal målet om et kriminalitetsfritt liv etter endt soning oppfylles, må soningen fylles med et hensiktsmessig innhold. Komiteen mener at kriminalomsorgen må videreutvikles både med hensyn til metoder og ressurser.

Kriminalpolitikken skal etter komiteens oppfatning ikke kamuflere, men gi moderne tilsvarende på samfunnets behov for å bevare den sosiale ro. Den utmålte straff må oppleves som rettferdig sett i forhold til det lovbrudd som er begått. Komiteen vil påpeke at den utmålte straff skal stå i forhold til den kriminelle handling. Dette er ikke minst viktig for ofrene for kriminalitet og for deres familie, venner og andre pårørende. Men først og fremst trengs kriminalpolitikken fokus på kriminalitetsforebygging og rehabilitering av kriminelle.

Uten et forebyggende og fremtidsrettet perspektiv blir politikken hevingjerrig. Kriminalpolitikk er mer enn straff. Og straff er mer enn hevn. Det grunnleggende formålet med straff er som nevnt å hindre uønsket adferd og å styre borgernes adferd i ønsket retning.

I en rettsstat har lovbrudd en konsekvens. Komiteen viser til at fellesskapets reaksjon må stå i forhold til det rettsgodet som er krenket.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet mener man i mye større grad i forhold til spørsmål om straffelovgivning må ha fokus på ofrene for kriminalitet. Det at en kriminell har skapt et offer som ufrivillig har fått sine egne rettigheter og rettsgoder krenket, er nettopp det viktigste grunnlag for at noe skal kriminaliseres. Straffen må også ha som mål at den som har blitt offer for kriminalitet føler at rettferdighet skjer.

Disse medlemmer mener videre at man må erkjenne at straffen har andre klare elementer ved seg. Det er blant annet innkapsitering og renovasjonshensyn. Det er faktisk en del som begår så grusomme handlinger eller begår så mange kriminelle handlinger at det i seg selv blir et mål å sikre samfunnet vern mot disse.

Disse medlemmer mener også at man ikke er ærlige dersom man ikke erkjenner at straff i noen grad er basert på en form for hevnmotiv, selv om dette ikke bør være det mest fremtredende ved bruken av straff.

6. PRINSIPPER FOR KRIMINALISERING - HVILKE HANDLINGER BØR FORBYS OG BELEGGES MED STRAFF?

6.1 Sammendrag

6.1.1 Innledning

I vurderingen av hvilke handlinger som bør være straffbare, må de alminnelige begrunnelser for straff suppleres med og utdypes av andre rettspolitiske hensyn. Stortingets syn på prinsippene som bør ligge til grunn for vurderingen av hvilke handlinger som skal være straffbare, vil ha stor betydning for departementets videre arbeid med den spesielle delen i en ny straffelov. Et sentralt veivalg er om straff skal benyttes til å motvirke atferd som et flertall i befolkningen oppfatter som umoral eller på annet grunnlag reagerer sterkt på, men som ikke har skadevirkninger. Særlig er det behov for å vurdere om enkelte handlinger bør avkriminaliseres.

6.1.2 Straffelovkommisjonens forslag

Kommisjonen har som utgangspunkt at det bør vises tilbakeholdenhet med bruk av straff. Først og fremst bør bare handlinger som medfører skade eller fare for skade, straffsanksjoneres (skadefølgeprinsippet). Selv for handlinger som medfører skade eller fare for skade, legger kommisjonen til grunn at kriminalisering ikke bør skje dersom bruk av straff enten er uberettiget eller uhensiktsmessig. Det samme gjelder dersom den ønskede atferdsstyringen kan oppnås med andre sanksjoner.

Kommisjonen drøfter blant annet om en krenkelse av den alminnelige moraloppfatningen kan anses

som skade. Kommisjonens tilbakeholdenhet med å se på moralkrenkelser som skade ligger til grunn for flere forslag om avkriminalisering. Kommisjonen mener som et utgangspunkt at skadefølgeprinsippet også bør avgrenses mot skade som gjerningspersonen påfører seg selv.

Unntaksvis mener kommisjonen at det kan være berettiget å kriminalisere atferd som ikke i seg selv har skadevirkninger. Slik kriminalisering kan være aktuelt av kontroll- eller effektivitetshensyn.

Kommisjonen fremhever at straff bare bør benyttes der det er moralsk berettiget. Og en straffereaksjon må fremstå som rimelig og rettferdig. Straff må videre være en hensiktsmessig reaksjon mot handlingstypen. Straffens nyttevirkninger må holdes opp mot straffens omkostninger. Kommisjonen peker også på en del grunner til å være varsom med bruk av straff.

6.1.3 Hovedtrekkene i NOU 2003:15 Fra bot til bedring

Det såkalte Sanksjonsutvalget avga sin utredning, NOU 2003:15 Fra bot til bedring, i 2003. Et hovedpunkt i utredningen er at bruken av straff bør reduseres. For det annet bør de interessene som lovbestemmelsen skal beskytte, være så viktige for samfunnet at de forsvarer bruk av straff. Det tredje hensynet som fremheves, er at det normalt ikke er grunn til å ta i bruk straff hvis trusselen om andre sanksjoner er tilstrekkelig til å sørge for at lovbestemmelsen blir etterlevd (subsidiaritet). For det fjerde går utvalget inn for at straff bare bør benyttes som sanksjon mot alvorlige overtredelser. Det oppstilles med andre ord et kvalifikasjonskrav.

6.1.4 Departementets vurdering

Skadefølgeprinsippet bør være utgangspunkt og grunnvilkår for kriminalisering: Atferd bør bare gjøres straffbar dersom den fører til skade eller fare for skade på interesser som bør vernes av samfunnet. I tillegg må to andre kriterier vurderes for at loven skal sette straff for en bestemt atferd: (1) Straff bør bare brukes dersom andre reaksjoner og sanksjoner ikke finnes eller åpenbart ikke vil være tilstrekkelige. (2) Straff bør bare brukes dersom nyttevirkningene er klart større enn skadevirkningene. Departementet er enig i at prinsippene for kriminalisering gjør seg sterkest gjeldende ved nykriminalisering.

Kjernen i skadefølgeprinsippet er at bruken av straff må være rasjonell og human. Individene bør i størst mulig grad kunne handle fritt, og straff bør bare brukes når tungtveiende hensyn taler for det. Den mest grunnleggende konsekvensen av skadefølgeprinsippet er at man bør avkriminalisere handlinger som i vår tid ikke er egnet til å medføre skade eller fare for skade. Departementet er enig i at straff ikke

bør brukes utelukkende for å verne moralske eller religiøse normer.

Departementet er videre enig i at straff trolig har liten påvirkningskraft på moralsynet på en del områder. I forhold til angrep på religiøse normer kan det imidlertid noe lettere enn ved angrep på moralske normer inntre ulike former for skader som etter omstendighetene kan berettige bruk av straff.

Departementet er enig i at det ikke er grunn til å utvide bruken av straff for å beskytte den enkeltes fysiske integritet ut over det som i dag følger av § 228. Det samme utgangspunktet gjør seg gjeldende for mindre alvorlige handlinger som påvirker den enkeltes psykiske integritet. Inntil en viss grense bør det å påføre andre psykisk ubehag gjennom atferd eller utsagn ikke sanksjoneres med straff. Straff bør som hovedregel heller ikke brukes på handlinger som utelukkende eller i det alt vesentlige er skadelige for gjerningspersonen selv.

Etter departementets syn tilsier skadefølgeprinsippet at bruk av narkotika fortsatt bør være straffbart. Straffens preventive virkninger er særlig viktige for å hindre at barn og unge begynner å bruke narkotika i en sårbar oppvekstsituasjon.

Departementet er enig i at tre forutsetninger bør foreligge før det er aktuelt å kriminalisere overtredelser av den offentligrettslige reguleringslovgivningen: (1) tilstrekkelig etterlevelse av regelen kan ikke oppnås ved andre sanksjoner, (2) regelen må beskytte en viktig interesse og (3) det må dreie seg om en alvorlig eller gjentatt overtredelse.

6.2 Komiteens merknader

Komiteen er fullt ut enig med departementet i at den nye straffeloven må være generell og rette seg mot handlingstyper, og ikke knytte seg til konkrete enkelthandlinger eller enkeltpersoner.

Det er også grunnleggende viktig at straff ikke kan ilegges noen uten hjemmel i lov, jf. Grunnloven § 96. De enkelte straffebud må dessuten utformes slik at de blir forståelige og tilstrekkelig presise. Straffebud må heller ikke gis tilbakevirkende kraft, jf. Grunnloven § 97.

Komiteen har merket seg at Straffelovkommisjonen har som utgangspunkt at det bør vises tilbakeholdenhet med bruk av straff. Kommisjonen mener at straff kun bør brukes mot handlinger som medfører skade eller fare for skade (skadefølgeprinsippet). Skadefølgeprinsippet bygger på at individet i størst mulig grad bør kunne handle fritt, og at straff bare bør brukes når tungtveiende grunner taler for det. Departementet mener at skadefølgeprinsippet bør være utgangspunkt og grunnvilkår for kriminalisering.

Komiteen vil understreke at straff er samfunnets sterkeste middel for å styre adferd. Mye taler for at straff bør reserveres for de alvorlige eller gjentatte

overtredelsene. Etter komiteens mening bør straff kun brukes når andre sanksjoner ikke finnes eller ikke er tilstrekkelige. Straff bør videre kun brukes dersom nyttevirkningene er klart større enn skadevirkningene. Komiteen mener at fordelene med å kriminalisere en handling må veies opp mot ulempe- ne. Fordelene vil i utgangspunktet bare kunne være store nok dersom handlingene som man ønsker å forhindre, kan medføre skade eller fare for skade på interesser som har et rettmessig krav på vern.

Som en konsekvens av dette mener komiteen at straff i utgangspunktet bør forbeholdes handlinger som medfører fare eller har en skadelig følge. Komiteen vil imidlertid påpeke at hva som betegnes som "fare" eller "en skadelig følge" vil kunne variere. En tilslutning til det såkalte skadefølgeprinsippet innebærer følgelig ikke nødvendigvis enighet i alle spørsmål om kriminalisering av handlinger og/eller unnløtelser.

Komiteen mener det vil være nødvendig å vurdere skadefølgen konkret for det enkelte straffebud ved behandlingen av Regjeringens forslag til ny spesiell del i straffeloven. Komiteen vil imidlertid fremholde at vurderingen kan bli noe ulik avhengig av om man vurderer avkriminalisering eller nykriminalisering.

Dersom skadefølgeprinsippet legges til grunn ved utforming av ny straffelov, vil straff ikke kunne brukes utelukkende for å beskytte moralske eller religiøse normer. Straff vil heller ikke kunne brukes for å beskytte mot ulike mildere former for psykisk eller fysisk ubehag. Komiteen vil i den forbindelse fremheve at det er viktig å skape en økt bevissthet i befolkningen om at ikke alle handlinger som er lovlige, er rettmessige eller etisk forsvarlige.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet stiller seg bak Straffelovkommissjonen og Regjeringens syn om at skadefølgeprinsippet bør være utgangspunkt og grunnprinsipp i forhold til hva som bør anses kriminelt og straffverdig. Disse medlemmer ser det slik at ikke alt bør være straffbart, tvert imot mener disse medlemmer at prinsippet om at "min frihet stopper der din begynner" er et godt utgangspunkt. Til gjengjeld mener disse medlemmer at en rekke straffbare handlinger bør straffes langt strengere enn i dag. Dette gjelder spesielt handlinger som går på den fysiske integritet som drap, grov vold, voldtekt og seksuelle overgrep mot mindreårige.

Disse medlemmer mener det er viktig at man ikke i for stor grad blander spørsmålet om noe er moralsk eller ikke og kriminaliserer ut fra det. Det er mye en kan synes er umoralsk, uten at det bør straffes eller forbys. Det kan her vises til utviklingen i sam-

funnet. Tidligere var det for eksempel ikke lov for ugifte å dele hotellrom. Dette var begrunnet i moralhensyn. I dag finner nok de fleste av oss slike bestemmelser absurde, og kriminalisering ut fra et slikt syn vil føre til at folk mister respekten for strafferettspleien.

Disse medlemmer viser til at man kan se virkningen av å straffe eller gi forbud begrunnet ut fra rene moralhensyn, når vi ser på utviklingen der vi har det man kaller rettslige standarder. Innledningsvis kan det nevnes at fordelene med de rettslige standarder er at de nettopp endrer seg i takt med samfunnsutviklingen. Disse medlemmer mener likevel det viser paradokset i å legge for stor vekt på moralhensyn. Som et eksempel kan man nevne begrepet pornografi i straffeloven § 204. Selv om ordet er det samme, betyr ikke pornografi det samme i dag som for 50 år siden. Det er grunnen til at man tidligere blant annet forbød boken "Sangen om den røde rubin". Et annet eksempel er hva man oppfatter som blasfemisk. Filmen "Life of Brian" ble oppfattet som blasfemisk for 20-30 år siden, mens de færreste i dag vil kalle dette blasfemi. Disse eksemplene er klassiske utslag av at man regulerte kun ut fra moral, og ikke om det var skadelig. Disse medlemmer mener det er viktig at man heller ikke legger seg flat for andres moral eller skikk og bruk, det være seg innvandrere eller andre, i forhold til kriminalisering eller avkriminalisering. At enkelte innvandrergreper for eksempel oppfatter det som moralsk rett med omskjæring og lignende, kan for eksempel ikke medføre at et samfunn skal godta slikt uansett om enkelte skulle mene det er moralsk riktig. Prinsippet om at man ikke bør kriminalisere utelukkende ut fra moralhensyn slår i så måte ut begge veier.

Det må likevel bemerkes at skadefølgeprinsippet vil kunne fravikes på noen områder, blant annet i forhold til samfunnets kostnader og funksjon. Dette er en av grunnene til at man for eksempel ikke vil avkriminalisere narkotikabruk selv der dette er frivillig og ikke skader andre enn brukeren.

Disse medlemmer mener også at fokus på at man skal bruke straff hvor handlingen har en skadefølge, naturlig bør innebære at man i strafferetten får et langt større fokus på offeret for handlingen, noe disse medlemmer mener vil være positivt og rettmessig. Disse medlemmer mener en slik tilnærming bør få følger for hva domstolene skal ta hensyn til ved straffeutmålingen. Handlingen og følgen for offeret skal hensyntas og ikke den kriminelle situasjon. Man må ikke glemme at det å bli offer for en kriminell handling er noe man ufrivillig blir, mens det å begå en straffbar handling er et valg den kriminelle selv foretar.

7. STRAFFANSVARETS YTTERGRENSER-KRIMINALISERING AV MEDVIRKNING TIL, FORSØK PÅ OG FORBEREDELSE AV STRAFFBARE HANDLINGER

7.1 Kriminalisering av medvirkning til straffbare handlinger

7.1.1 *Sammendrag*

Straffeloven inneholder ikke noen generell regel om når medvirkning er straffbart. Straffeloven § 58 gir generelle regler om straffutmålingen ved medvirkning, men bestemmelsen er først aktuell når det er klart at medvirkning kan straffes og sier lite om grensene for medvirkningsansvaret. Et flertall av straffebudene i straffeloven har et eget medvirkningstillegg. For straffebud som ikke har et særskilt medvirkningstillegg, må det tas stilling til om gjerningsbeskrivelsen er formulert så vidt at også bistandshandlingen rammes. Medvirkningsansvaret er et selvstendig straffansvar. Medvirkeren kan straffes selv om hovedgjerningspersonen ikke kan det.

Straffelovkommisjonen går inn for å innføre en generell regel om at medvirkning er straffbart. Dersom dette utgangspunktet skal fravikes, slik at medvirkning ikke skal være straffbart, må det i så fall bestemmes i det enkelte straffebudet.

For å kunne straffes for medvirkning er det etter gjeldende rett et vilkår at medvirkeren har vært delaktig i utføringen av den straffbare handlingen, enten i form av fysisk medvirkning eller psykisk medvirkning som har styrket hovedgjerningspersonens forsett. Departementet legger til grunn at dette fortsatt skal være et vilkår for å kunne straffes for medvirkning. Departementet slutter seg på denne bakgrunnen til forslaget om å innføre en generell bestemmelse som kriminaliserer medvirkning, kombinert med unntak i de straffebud der slik kriminalisering ikke er ønskelig. I samsvar med departementets grunnsyn på bruken av straff, må heller ikke medvirkning kriminaliseres unødige.

7.1.2 *Komiteens merknader*

Komiteen er enig med departementet i at regler som er felles for alle eller de fleste straffebud, bør nedfelles i generelle bestemmelser. Både pedagogiske og lovtekniske hensyn taler for dette.

Dersom det først er grunnlag for å kriminalisere en handling, vil det normalt også være god grunn til å kriminalisere medvirkning. Komiteen støtter derfor forslaget om å innføre en generell bestemmelse som kriminaliserer medvirkning. En slik regel må imidlertid kombineres med unntak i de straffebud der det ikke er ønskelig at medvirkning skal være forbudt.

7.2 Kriminalisering av forsøk på straffbare handlinger

7.2.1 *Sammendrag*

Kjernen i det rettslige begrepet forsøk er at skyldkravet er oppfylt, men ikke gjerningsinnholdet i straffebudet. På veien frem mot det fullbyrdede lovbrudd er to grenser av særlig betydning. Den første er grensen mellom den straffrie forberedelse og det straffbare forsøk (forsøkets nedre grense). Den andre sentrale skillelinjen er grensen mellom det straffbare forsøk og den fullbyrdede forbrytelse (forsøkets øvre grense). For å kunne straffes for forsøk må gjerningspersonen ha utvist fullbyrdelsesforsett. § 50 fastsetter at et forsøk ikke skal være straffbart dersom gjerningspersonen frivillig trer tilbake fra lovbruddet.

Kommisjonen legger til grunn at forsøk på mer alvorlige lovbrudd også bør være straffbelagt i en ny straffelov. Kommisjonen går inn for at forsøk på mindre alvorlige lovbrudd ikke bør være straffbart, slik hovedregelen også er etter gjeldende rett. Kommisjonen går inn for at forsøk som hovedregel skal være straffbart dersom den øvre strafferammen i straffebudet som blir forsøkt overtrådt, er høyere enn 6 måneder, dvs. 1 år eller mer.

Departementet er enig i at straffelovens alminnelige del fortsatt bør inneholde en generell bestemmelse om straff for den som forsøker å utføre en straffbar handling. Departementet er videre enig i at man på samme måte som i dag bør avgrense en generell forsøksbestemmelse til å gjelde for mer alvorlige straffbare handlinger. Departementet mener at kommisjonens forslag om å straffe forsøk på handlinger som kan straffes med fengsel i 1 år eller mer, gir et hensiktsmessig utgangspunkt.

7.2.2 *Komiteens merknader*

Komiteen er enig med departementet i at straffelovens alminnelige del fortsatt bør inneholde en generell bestemmelse om straff for den som forsøker å utføre en straffbar handling.

Komiteen viser til at på det subjektive plan, i gjerningspersonens hode, er det lite som skiller et forsøk fra en fullbyrdet forbrytelse. Dette kan tale for å kriminalisere forsøk på et bredt spekter av lovbrudd. På den annen side vil det ved forsøk ikke ha skjedd noen konkret skade, noe som taler for å begrense forsøksbestemmelsens nedslagsfelt.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, har merket seg at flere høringsinstanser anbefaler å kriminalisere forsøk på handlinger som har en strafferamme på mer enn seks måneder. Andre høringsinstanser, deriblant Riksadvokaten, ønsker å kriminalisere forsøk der strafferammen overstiger tre måneders fengsel. Departementet

mentet mener imidlertid at Straffelovkommisjonens forslag om å straffe forsøk på handlinger som kan straffes med fengsel i ett år eller mer, gir det mest hensiktsmessige utgangspunkt.

Flertallet synes det er vanskelig å ta stilling til hvilken grense som er mest hensiktsmessig all den tid det foreløpig ikke foreligger noe konkret forslag til hvilke strafferammer som skal gjelde for de enkelte straffebud. Etter flertallets oppfatning kan det synes som om en grense på ett års fengsel er noe høyt, men dette kan avhjelpest ved at man i enkelte straffebud med en lavere strafferamme inntar et unntak fra hovedregelen om forsøkshandlinger. Med dette som bakgrunn gir flertallet sin foreløpige tilslutning til departementets anbefaling.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet støtter Riksadvokatens syn på at man bør kriminalisere forsøk der strafferammen overstiger 3 måneders fengsel. Disse medlemmer viser til at når forsøksstadiet er overtrådt, så har man utvist en forbrytersk vilje. Når man bevisst har tilsiktet en straffbar handling, bør man derfor kunne reagere mot disse i større grad enn det flertallet her legger opp til. På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

"Straffeloven § 16 første ledd skal lyde:

Den som har forsett om å fullbyrde et lovbrudd som kan medføre fengsel i 3 måneder eller mer, og som foretar seg noe som er ment å lede direkte til utføringen, straffes for forsøk, når ikke annet er bestemt."

7.3 Kriminalisering av forberedelse til straffbare handlinger

7.3.1 Sammen drag

Forberedelse til en straffbar handling er som regel straffritt etter norsk rett. Visse forberedelseshandlinger er imidlertid straffbare etter særskilte straffebud.

I stedet for en generell bestemmelse om straffansvar for handlinger som forbereder lovbrudd, går kommisjonen inn for at dagens kasuistiske tilnærming bør videreføres, slik at lovgiverne kriminaliserer forberedelseshandlinger som er spesielt samfunnsskadelige.

Departementet er enig i at det heller ikke i den alminnelige delen i en ny straffelov bør gis noen generell bestemmelse som kriminaliserer handlinger som forbereder lovbrudd. På den annen side er det etter departementets syn fortsatt behov for enkeltbestemmelser som rammer forberedelseshandlinger innenfor mer begrensede områder. Departementet vil fremheve at forberedelseshandlinger bare bør kriminaliseres

når det er et særskilt behov for det. Departementet er enig i at det ikke er ønskelig å innføre et generelt forbud mot å avtale å begå straffbare handlinger.

Departementet er i utgangspunktet ikke like kritisk som kommisjonen til å kriminalisere forberedelseshandlinger for å kunne benytte tvangsmidler i straffeprosessloven. Men det er et spørsmål om det ikke er mer hensiktsmessig å åpne for bruk av metodene i rent forebyggende øyemed.

7.3.2 Komiteens merknader

Komiteen støtter departementets anbefaling om at det ikke inntas en generell bestemmelse som kriminaliserer handlinger som forbereder lovbrudd i den generelle delen av en ny straffelov. Når handlingen er på forberedelsesstadiet, er avstanden til den fullbyrdede handling oftest større enn ved forsøk. Dette gjør forberedelseshandlingene mindre straffverdige. Komiteen vil for øvrig bemerke at ingen høringsinstanser har etterlyst et generelt forbud mot forberedelseshandlinger.

Komiteen mener imidlertid at det er behov for enkeltbestemmelser i den nye straffeloven som rammer forberedelseshandlinger innenfor mer begrensede områder.

Forberedelseshandlinger bør etter komiteens mening kun kriminaliseres når det er et særlig behov for det. En kriminalisering av forberedelseshandlinger bør utformes slik at straffebudet blir mest mulig målrettet og konkret. Komiteen mener dessuten at kriminalisering av forberedelseshandlinger i størst mulig grad bør rette seg mot forberedende handlinger som i det ytre bærer bud om å være nettopp det. Et eksempel på en slik handling er inngåelse av avtale om å begå alvorlig kriminalitet.

Komiteen viser til at Politiets sikkerhetstjeneste uttrykker behov for å kriminalisere forberedelseshandlinger til alvorlige forbrytelser. Komiteen er kjent med at visse forberedelseshandlinger per i dag er straffbare etter norsk rett. Komiteen ber på denne bakgrunn departementet i forbindelse med utarbeidelse av forslag til ny spesiell del i straffeloven, vurdere å videreføre disse. Det er etter komiteens mening særlig nødvendig å forby forberedelse av særlig alvorlig kriminalitet som for eksempel:

- krigsforbrytelser
- folkemord og forbrytelser mot menneskeheten
- høyforræderi
- angrep mot de høyeste statsorganenes virksomhet eller inngrep overfor andre viktige samfunnsinstitusjoner
- kapring
- sabotasje mot infrastrukturen
- grov frihetsberøvelse
- avtale om slaveri, drap eller om betydelig legemsbeskadigelse

- avtale om brannstiftelse, annen særlig farlig ødeleggelse eller avtale om ran.

8. STRAFFRIHET OG STRAFFRITAK

8.1 Sammendrag

En handling er ikke uten videre straffbar selv om et straffebud objektivt sett er overtrådt. Det kan foreligge en straffrihetsgrunn, som gjør handlingen lovlig eller i det minste straffri. Straffrihetsgrunnene skiller seg fra regler om straffritak, straffopphør og straffnedsettelse ved at de automatisk leder til at straffansvar ikke inntre. Straffrihetsgrunnene utgjør et eget straffbarhetsvilkår; straff inntre ikke dersom det foreligger en straffrihetsgrunn.

8.1.1 *Oversikt over straffrihetsgrunnene og deres regulering*

Straffeloven inneholder to generelle og lovfestede straffrihetsgrunner, nemlig nødrett og nødverge. Straffeloven har ingen generell bestemmelse om selvtekt, det beror i dag på retningslinjer trukket opp i rettspraksis om selvtekt skal være straffriende. Straffelovkommisjonen har foreslått å lovfeste selvtekt som generell straffrihetsgrunn. Samtykke regnes også som en straffrihetsgrunn, men egner seg dårlig for generell regulering. Noen slik generell bestemmelse finnes ikke i gjeldende lov, og foreslås heller ikke i den nye.

En særlig straffrihetsgrunn, som har vært knyttet til offentlig myndighetsutøvelse, er ordre fra overordnet. Ordre fra overordnede kan innebære at gjerningspersonen ikke har utvist den nødvendige skyld. Men noen alminnelig regel om at den som handler etter ordre fra overordnet, er straffri, er ikke gjeldende rett og foreslås heller ikke i den nye straffelov.

8.1.2 *Generell straffritaksregel*

Etter gjeldende rett har ikke domstolene adgang til - uten særskilt hjemmel - å fritta for straff når de objektive og subjektive straffbarhetsvilkårene først er oppfylt. Den kan heller ikke sette ned straffen utover de særlig hjemlede tilfellene.

Straffelovkommisjonen tok i delutredning I til orde for at domstolene bør få en generell adgang til etter en helhetsvurdering å sette ned straffen. Kommisjonen mente videre at retten bør få en alminnelig adgang til etter en helhetsvurdering å fritta helt for straff når særegne omstendigheter ved saken gjør det ønskelig. Straffelovkommisjonen sluttet seg i delutredning V til overveielsene i delutredning I og foreslo en generell bestemmelse om straffritak når helt særlige omstendigheter tilsier det. I delutredning VII går kommisjonens flertall imot en generell straffritaksregel.

Departementet deler langt på vei det synet Straffelovkommisjonen har lagt til grunn i delutredningene I og V. Det kan tenkes unntakstilfeller der det kan fremstå som urimelig å idømme straff, selv om vilkårene for å straffe er oppfylt. Saken kan ligge slik an at det bør kunne gis en form for avkall på å fastsette straff som er betingelsesløst. Departementet er likevel enig i at det er et viktig hensyn ikke å viske ut grensen mellom straffbare og straffrie handlinger. Til forskjell fra forslaget i delutredning V, ønsker derfor ikke departementet å gå inn for en regel som leder til at domskonklusjonen lyder på frifinnelse.

Departementet foreslår derfor ingen straffritaksregel for disse situasjonene. I stedet går departementet inn for at "straffutmålingsutsettelse" også skal kunne gis betingelsesløst. Konklusjonen vil fortsatt være at den tiltalte kjennes skyldig, men det fastsettes verken straff, prøvetid eller andre vilkår. Reaksjonen bør i tilfelle endre navn. Reaksjonen kan gis betegnelsen straffutmålingsfracfall. Som for betingelsesløse påtaleunntakelser bør heller ikke straffutmålingsfracfall tas inn i strafferegisteret.

8.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til at departementet i proposisjonen foreslår en helt ny ordning kalt "straffutmålingsfracfall". Straffutmålingsfracfall innebærer at man dømmes for et lovbrudd, men fordi handlingen er unnskyldelig utmåles ingen straff. Ordningen med straffutmålingsfracfall skal kun benyttes når "helt særlige grunner tilsier det".

For å tydeliggjøre at ordningen med straffutmålingsfracfall kun skal benyttes i helt spesielle unntakssituasjoner foreslår komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti, følgende utforming av ny straffelov § 61:

"Straffeloven § 61 skal lyde:

§ 61. Straffutmålingsfracfall

Selv om straffeskyld anses bevist, kan retten, når helt særlige grunner tilsier det, frafalle å utmåle straff.

Ved avgjørelsen om det foreligger helt særlige grunner skal det spesielt legges vekt på om utmåling av straff vil virke som en urimelig tilleggsbelastning for lovbrysteren, og heller ikke hensynet til straffens formål og virkninger for øvrig tilsier at det utmåles en reaksjon.

§ 60 annet ledd gjelder tilsvarende."

Flertallet vil bemerke at ny straffelov § 61 annet ledd ikke er ment som en uttømmende oppregning av hvilke hensyn som kan vektlegges ved vurde-

ringen av om straffeutmålingsfrfall skal benyttes. De momentene som nevnes i bestemmelsen utgjør imidlertid så tungtveiende momenter at det er vanskelig for flertallet å tenke seg straffeutmålingsfrfall brukt hvis vilkårene ikke er oppfylt.

Ordningen med straffeutmålingsfrfall tar særlig sikte på uaktsomme handlinger hvor resultatet har rammet gjerningspersonen meget hardt. Som et eksempel på hvilke situasjoner straffeutmålingsfrfall kan tenkes brukt, vil flertallet nevne et tilfelle hvor gjerningspersonen ved et øyeblikks uoppmerksomhet har rygget over og drept sitt barn. En straffereaksjon overfor gjerningspersonen vil i slike tilfeller normalt ikke ha noen preventiv virkning ut over det handlingens tragiske resultat allerede har prentet inn.

Men hensynet til å gi gjerningspersonen en rettfærdig reaksjon er ikke det eneste hensyn som bærer straffen og straffefølgningen. Selv om man vil mene at utmåling av straff vil virke som en urimelig tilleggsbelastning for lovbrøteren, er det et krav for å anvende straffutmålingsfrfall at heller ikke hensynet til allmennprevensjonen eller straffens evne til å opprettholde den sosiale ro tilsier at det må utmåles en reaksjon. Gjerningspersonens utviste skyld skal etter flertallets mening tillegges vekt ved denne vurderingen. Den som i påvirket tilstand har rygget over og drept sitt eget barn, vil nok i edru tilstand være like hardt (om ikke hardere) rammet som den som ved et øyeblikks uoppmerksomhet har forvoldt det samme resultat. Men i påvirkningstilfellet vil hensynet til allmennprevensjonen og kanskje også hensynet til den sosiale ro, tilsi at det reageres med straff.

I proposisjonen brukes blant annet barmhjertighetsdrap som eksempel på handlinger som kan kvalifisere til straffeutmålingsfrfall. Et annet eksempel som har vært framme i debatten rundt ny straffelov er drap på en foresatt som har forgrepet seg på gjerningsmannen i barneårene. Flertallet vil gjøre det uttrykkelig klart at straffeutmålingsfrfall ikke skal benyttes i saker som gjelder overlatt drap. Flertallet vil videre presisere at den saken fra 1948 som det henvises til i proposisjonens kap. 9.3.3, ikke er dekkende når lovgiver mener at ordningen med straffeutmålingsfrfall kan benyttes.

Flertallet vil understreke at drap i form av aktiv dødshjelp og/eller barmhjertighetsdrap, ikke er rettmessige. Flertallet viser til at dette også entydig ble slått fast i Høyesterett i Sandsdalen-saken inntatt i Rt. 2000 side 646. Flertallet finner videre grunn til å understreke at de vilkårsløse påtaleunntakelser i barmhjertighetsdrapet fra 1948 som er nevnt i proposisjonen, og i tilfellet av aktiv dødshjelp i "Husbø-saken" fra 1993, og Høyesteretts fastholdelse av domsutsettelsen i Sandsdalen-saken i 2000, ikke representerer et alminnelig reaksjonsnivå for handlinger av denne type.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti støtter Regjeringens forslag til ny § 61. Disse medlemmer mener forslaget ikke endrer rettstilstanden når det gjelder aktiv dødshjelp og medlidenshets- eller barmhjertighetsdrap, og vil fremholde at Høyesteretts avgjørelse i Rt. 2000 side 646 fremdeles gir et dekkende uttrykk for gjeldende rett i slike situasjoner. Drap i form av aktiv dødshjelp og/eller barmhjertighetsdrap er ikke rettmessig.

Disse medlemmer mener man bør være tilbakeholden med i for stor grad å legge føringer på domstolenes praktisering av denne regelen. Det kan oppstå tilfeller som er helt særegne og som lovgiver ikke er i stand til å ta høyde for. I slike tilfeller er det viktig at domstolene har et visst handlingsrom.

Disse medlemmer fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

"Straffeloven § 61 skal lyde:

§ 61. Straffutmålingsfrfall

Selv om straffeskyld anses bevist, kan retten, når helt særlige grunner tilsier det, frafalle å utmåle straff. § 60 annet ledd gjelder tilsvarende."

9. KRAVENE TIL SUBJEKTIV SKYLD

9.1 Skal forsett være den alminnelige skyldformen i straffelovgivningen?

9.1.1 *Sammendrag*

Den gjeldende straffeloven bestemmer at forsett er den alminnelige skyldformen i straffeloven. I løpet av de siste 20 årene er tendensen at overtredelser av spesiallovgivningen er gjort straffbare både i forsettlig og uaktsom form.

Kommisjonens endelige syn er at straffelovgivningen bare bør ramme forsettlige lovbrudd, om ikke annet er bestemt for det enkelte straffebud. Kommisjonen foreslår ikke lenger at uaktsomhet som hovedregel skal være skyldformen i spesiallovgivningen.

Departementet er enig i at en ny straffelov bør fastsette hovedskyldformen også for straffebud i spesiallovgivningen. Straffelovkommisjonens forslag om å la forsett gjelde som skyldform for hele straffelovgivningen hvis ikke annet er bestemt i det enkelte straffebud, er i samsvar med departementets grunnsyn om å være varsom med bruken av straff. Forslaget har fått bred støtte under høringen, og departementet slutter seg til det og til den begrunnelsen som kommisjonen har gitt.

9.1.2 *Komiteens merknader*

Komiteen er enig med departementet i at en ny straffelov bør fastsette hovedskyldformen også for straffebud hjemmehørende i spesiallovgivningen. Et-

ter komiteens oppfatning vil denne løsningen være best i samsvar med det såkalte lovsprinsippet som følger av Grunnloven § 96.

Komiteen vil imidlertid presisere at ovennevnte ikke innebærer en endret oppfatning av hvilken skyldform som bør gjelde i de enkelte straffebud i spesiallovgivningen. Komiteen anser en ordning med hovedskyldformen inntatt i den nye straffeloven som en god lovteknisk løsning og som en sikkerhet for at lovgiver konkret vurderer skyldkravet ved vedtakelse/ending av straffebud i spesiallovgivningen.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti, stiller seg bak at det som utgangspunkt bør være forsettlige handlinger som bør belegges med straff. Flertallet mener det er naturlig ut fra at det er den forbryterske vilje og handlinger man utfører som bør straffes. Flertallet mener videre at følgen av prinsippet om subsidiaritet bør i mange tilfeller tilsi at man i mindre grad kriminaliserer uaktsomhet. Dette fordrer imidlertid at man ser dette i sammenheng med erstatningsretten. Selv om erstatningsretten har som hovedhensyn å gjenopprette en rettstilstand, skal man ikke se bort fra at erstatning kan ha tilstrekkelig adferdsregulerende og preventiv virkning.

9.2 Skal grov uaktsomhet være utgangspunktet når uaktsomhetsansvar skal anvendes?

9.2.1 Sammen drag

De fleste straffebud som krever uaktsomhet, rammer alminnelig uaktsomhet. Men ved enkelte bestemmelser må uaktsomheten være grov.

Når det er behov for et uaktsomhetsansvar, går kommisjonen inn for at det som et utgangspunkt skal kreves grov uaktsomhet. Regelen skal ikke lovfestes, men være et rettspolitisk utgangspunkt for lovgiverne.

Slik departementet ser det, er Straffelovkommisjonens forslag om å la grov uaktsomhet være den primære graden av uaktsomhet en naturlig følge av at straff krever en moralsk begrunnelse, og ikke bør brukes i større utstrekning enn nødvendig og hensiktsmessig. Departementet slutter seg derfor til kommisjonens prinsipielle utgangspunkt. Samtidig må ikke betydningen av å oppstille grov uaktsomhet som utgangspunkt overdrives. Fortsatt bør det være grunnlag for å straffe en rekke overtredelser som begås med alminnelig (simpler) uaktsomhet.

Etter Straffelovkommisjonens forslag er terskelen for grov uaktsomhet høy. Departementet vil understreke at terskelen bør legges noe lavere enn kommisjonens forslag kan gi inntrykk av, og at det i noen grad også kan avhenge av straffebudet hvor sterk bebreidelse det kan rettes mot overtrederen.

Departementet går på denne bakgrunn inn for at man i større grad enn hittil bør begrense seg til å sette straff for grov uaktsomhet når uaktsomhetsansvar skal statueres. Dette innebærer ikke nødvendigvis at grov uaktsomhet skal være den faktiske hovedregelen, men at lovgiverne bør tenke seg bedre om i valget mellom grov og simpel uaktsomhet enn det som har vært vanlig.

9.2.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, er enig med departementet i at det er viktig for lovgiver å vurdere spørsmålet om skyldform konkret i forhold til det enkelte straffebud. For å sikre at dette gjøres mener flertallet det er klokt å la skyldformen grov uaktsomhet være det rettspolitiske utgangspunkt, når hovedregelen om forsett skal fravikes.

Flertallet har med dette ikke tatt stilling til om det er grunnlag for en viss innstramning i bruken av simpel uaktsomhet som skyldform, men vil vurdere dette når forslag om ny spesiell del i straffeloven kommer opp til behandling.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet mener at i mange tilfeller vil faren for et høyt erstatningsbeløp som tidligere nevnt virke normskapende og begrensende på folks adferd. Derfor bør man vise en viss tilbakeholdenhet med å kriminalisere uaktsomme handlinger.

Det kan likevel være grunn til å sette straff dersom en person har vært uaktsom og dette har ført til stor skade på personer, personers eiendom eller samfunn. Disse medlemmer registrerer at Regjeringen foreslår som hovedregel at det kun er grov uaktsomhet som da skal gi grunnlag for straff. Disse medlemmer mener derimot at dersom man først mener at en uaktsom handling bør belegges med straff, så bør det være tilstrekkelig med alminnelig (simpler) uaktsomhet. Om uaktsomheten er grov, bør det i så fall tillegges vekt som skjerpene omstendighet.

Disse medlemmer er for øvrig enig i at det er behov for en legaldefinisjon av hva man mener med uaktsomhet og grov uaktsomhet.

9.3 Skal eventuelt forsett (dolus eventualis) oppheves?

9.3.1 Sammen drag

Uansett hvilken type forsett det dreier seg om, er det et minstekrav at gjerningspersonen har holdt følgen som mulig. Det er etter gjeldende rett også forsett dersom gjerningspersonen mener at sannsynligheten for at følgen skal inntre er mindre enn 51 prosent, hvis han har bestemt seg for å foreta handlingen selv om følgen skulle inntre (eventuelt forsett).

Straffelovkommisjonen har i de tre alminnelige delutredningene endret syn på om eventuelt forsett bør videreføres i den nye straffeloven. I delutredning VII, som inneholder Straffelovkommisjonens endelige forslag, er kommisjonen delt i synet på om eventuelt forsett bør videreføres. Flertallet mener at det ikke er behov for å beholde eventuelt forsett.

Høringen etterlater et klart inntrykk av at det fortsatt vil være et behov for eventuelt forsett. Høringen gir også et inntrykk av at behovet for å kunne straffe slikt forsett trolig er større i dag enn tidligere. Departementet har kommet til at fordelene ved eventuelt forsett overstiger ulempene. Departementet fremmer derfor forslag om at eventuelt forsett skal videreføres og defineres i loven.

9.3.2 *Komiteens merknader*

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti, er enig med departementet i at "eventuelt forsett" bør videreføres som skyldform i ny straffelov og viser til begrunnelsen som er gitt for dette i proposisjonen.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti vil vise til at forsettstypen *dolus eventualis* har betydning i forhold til hvordan man kan avgrense forsett mot bevisst uaktsomhet. I praksis kan det ha betydning i forhold til om man felles for en uaktsom handling i stedet for en forsettlig. Maksimumsstraffen for uaktsomt drap er seks års fengsel, mens forsettlig drap har en maksimumsstraff på 15 år. *Dolus eventualis* i form av den positive innvilgelsesteori reiser en rekke prinsipielle betenkeligheter, blant annet ved at den inneholder et hypotetisk element, at det å bevise forsettet og hvilke prosesser som har funnet sted i gjerningspersonens bevissthet kan fortone seg problematisk, og at det har vist seg vanskelig å formulere bevisstema på en tilstrekkelig presis måte. Disse medlemmer har likevel under tvil funnet å kunne støtte forslaget fra Regjeringen om å lovfeste forsettstypen *dolus eventualis*. Dette ut fra de klare signaler fra mange høringsinstanser om behovet for en slik forsettstype for å kunne bekjempe blant annet narkotikakriminalitet.

9.4 **Skal den laveste uaktsomhetsgraden (*culpa levissima*) oppheves?**

9.4.1 *Sammendrag*

Straffeloven § 43 regulerer en særlig lett grad av uaktsomhet, som ofte kalles for *culpa levissima*. Skyldgraden er ikke i seg selv nok for straffansvar, men er et vilkår for å skjerpe strafferammen etter en rekke straffebud når handlingen har hatt skadelige

følger som ikke er forsettlige, men som lovbrøyteren kunne forutse.

I delutredning I ga Straffelovkommisjonen uttrykk for at den overveide å foreslå at reglene om skjerpede strafferammer ved uforsettlige, men lett uaktsomme skadefølger burde oppheves. I delutredning VII gjentar Straffelovkommisjonen forslaget, men i vesentlig modifisert form. Kommisjonens endelige forslag skjerper kravet til skyld på to måter. For det første: Uforsettlige skadefølger kan bare lede til en skjerpet strafferamme når følgen burde ha vært innsett (uaktsom). Den andre skjerpelsen ligger i at uaktsomme følger ikke automatisk skal føre til en skjerpet strafferamme. Følgen vil i stedet inngå i totalvurderingen av om handlingen er grov.

Straffelovkommisjonens forslag om å skjerpe vilkårene for når en uforsettlig skadefølge skal lede til strengere strafferammer, har etter departementets syn mye for seg. Hensynet til god sammenheng i reglene om subjektiv skyld tilsier at det bør kreves en særlig begrunnelse for å videreføre dagens ordning. En slik særlig begrunnelse kunne være at kommisjonens forslag vil lede til en for vidtgående nedkriminalisering. Departementet antar imidlertid at forslaget i liten grad vil virke slik. Følger som er uaktsomme, vil regelmessig lede til at handlingen er grov, slik at strafferammen skjerpes av den grunn. Departementet vil understreke at en oppfølging av kommisjonens forslag ikke skal medføre at den utmålte straffen skal gå ned i forhold til dagens nivå.

Departementet går etter en samlet vurdering inn for å følge opp kommisjonens forslag slik at skyldgraden lett uaktsomhet (*culpa levissima*) oppheves, men at uaktsomme følger kan tillegges vekt ved avgjørelsen av om handlingen er grov.

9.4.2 *Komiteens merknader*

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, har grundig vurdert spørsmålet om oppheving av den laveste uaktsomhetsgraden - *culpa levissima*. Spørsmålet er etter flertallets oppfatning komplekst, særlig fordi det ennå er uklart om man i den nye straffeloven faktisk vil komme til å kreve forsett eller grov uaktsomhet som skyldkrav i de enkelte straffebud. Flertallet vil presisere at det p.t. ikke har tatt stilling til om terskelen for skyld skal heves for det enkelte straffebud, derfor er det vanskelig å konkludere basert på hensynet til sammenheng og konsekvens i reglene om subjektiv skyld.

Under tvil har flertallet likevel funnet å kunne støtte anbefalingen fra departementet om oppheving av skyldformen *culpa levissima*. Flertallet har særlig lagt vekt på hensynet til rimelighet. Etter flertallets oppfatning er det lite rimelig at straffe-

rammen skal utvides på grunn av følger som gjerningspersonen nok kunne, men ikke burde innse.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet ønsker i motsetning til flertallet å opprettholde skyldgraden culpa levissima. Disse medlemmer mener at dersom man begår en kriminell handling, så bør man legge alle følger av handlingen til grunn i skjerpene retning dersom gjerningspersonen kunne se det som en mulig følge (culpa levissima).

10. PRINSIPPER FOR FASTSETTING AV STRAFFARTER OG STRAFFERAMMER

10.1 Hvilke former for straff skal vi ha?

10.1.1 *Sammendrag*

Etter departementets syn er det nå ikke behov for å foreslå grunnleggende endringer i reglene om straffarter. Den modernisering som er ønskelig, er i det vesentlige enten allerede gjennomført eller er på forsøksstadiet. Straffens formål og kravene om hensiktsmessighet, humanitet og rettferdighet har størst betydning for spørsmålet om hva som skal kriminaliseres. Men hensynene har også betydning for hvilke straffarter som bør kunne brukes. I kravet om at strafforfølgningen må være rettferdig, står det sentralt at den straffen rammer, moralsk kan bebreides.

Departementet mener at det både er begrenset handlingsrom og lite behov for å foreslå nye straffarter overfor den mer tradisjonelle kriminalitet. Departementet foreslår å innføre én ny reaksjon, nemlig straffutmålingsfravall. Departementet foreslår også at området for hva som kan idømmes som rettighetstap, utvides. Utkastet viderefører ellers gjeldende rett.

10.1.2 *Komiteens merknader*

Komiteen viser til at reglene om straffarter har gjennomgått ganske betydelige endringer i løpet av de vel 100 år straffeloven har eksistert. Endringene har i stor grad vært utslag av et gradvis mer moderne og humanitært syn på straffens formål og en mer realistisk forståelse av dens virkninger.

Det er etter komiteens mening særlig grunn til å fremme innføringen av samfunnstjeneste og overføring til konfliktråd som strafferettslige reaksjoner i 1991. Disse reaksjonene gir lovbrøtteren en mulighet for å gjøre opp for seg og samtidig få en særlig god forståelse av hvilke konsekvenser lovbruddet har hatt for fornærmede. Komiteen håper at disse strafferettslige reaksjonene vil bli brukt mer i fremtiden, og da særlig overfor unge lovbrøttere og førstegangslovbrøttere.

Komiteen har for øvrig merket seg at departementet utreder om det skal innføres en reaksjon hvor

rusmiddelmissbrukere som straff kan dømmes til å gjennomføre et behandlingsprogram i stedet for fengsel, og ser frem til å få seg forelagt et slikt forslag.

Komiteen er imidlertid enig med departementet i at det er hensiktsmessig å vurdere muligheten for en mer hensiktsmessig og effektiv gjennomføring av eksisterende straffarter, og ber om at Sanksjonsutvalgets utredning; NOU 2003:15 Fra bot til bedring, følges opp så snart som mulig. Komiteen er for øvrig enig med departementet i at straffarten hefte bør opphøre.

Komiteen har merket seg at svært mange av de innsatte i norske fengsler sliter med alkohol- og narkotikaproblemer. Det er derfor etter komiteens syn svært viktig at det i straffeloven finnes muligheter for å i større grad sluse disse inn i ulike former for behandling. Dette for å unngå at rusavhengige ender opp som gjengangere i strafferettssystemet.

Komiteen viser til at bevilgningene til soning etter straffegjennomføringsloven § 12 er økt i perioden 2001 til 2005. Komiteen mener imidlertid at det fortsatt er behov for økte ressurser slik at stadig flere kan tilbys soning i behandlingsinstitusjon. En slik form for straffegjennomføring tilrettelegger på en særlig god måte for et kriminalitetsfritt liv etter endt soning.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, viser til at departementet i budsjettet for 2005 har varslet at man vil foreslå en prøveordning med dommerledet narkotikaprogram. Etter flertallets syn er en ordning med dom til behandling i mange tilfeller en langt bedre reaksjonsform enn ordinær fengselssoning. Flertallet ser derfor frem til å få seg forelagt konkret forslag om dette i Revidert nasjonalbudsjett for 2005.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti mener at noe av det mest kritikkverdige med dagens fengselsystem er at så få tilbys behandling og hjelp for sin rusavhengighet mens de soner straffen sin. Minst 60 pst. av fangene har omfattende rusproblemer, men bare mellom fem og ti pst. av disse mottar et tilbud om hjelp i løpet av soningstida. Dette medlem anser såkalt paragraf 12-soning (soning i institusjon), som en mulighet de fleste burde vurderes i forhold til. Antallet fanger som fikk denne type institusjonssoning var 430 i 1996, mens bare 233 menn og 13 kvinner fikk sone på denne måten i 2003. Altså en nedgang. Ambisjonsnivået for 2004 var lavt, faktisk var målet færre soningsdøgn i institusjon i fjor enn det var totalt i fjor. I region øst, som har ekstra mange behandlingsplasser som en følge av Stifinner'n i Oslo fengsel, så nås om lag 12 prosent av de rusavhengige fangene av

et rehabiliterings-/behandlingstilbud i kriminalomsorgens regi. Og da er rusprogram, som altså ikke kan kalles et behandlingstilbud, inkludert i tallet. Kriminalomsorgen region øst har konkludert slik i en søknad om å få opprette et dagsenter og en poliklinikk for fanger med rusmiddelavhengighet: "Totalt kan vi kun tilby en brøkdel av våre innsatte et adekvat behandlingstilbud".

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti ønsker å utvide muligheten til paragraf 12-soning, bygge ut Stifinner'n og vurdere muligheten for å etablere "mini-stifinnere" rundt i landet, hvor også fanger med korte dommer kan starte på en rusbehandling mens de soner. Stifinner'n Junior må styrkes, spesielt med tanke på ressurser og tverrfaglig kompetanse.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser for øvrig til sine merknader vedrørende fengselsstraff.

10.2 Hva skal være bestemmende for fastsetting av strafferammene?

10.2.1 Sammendrag

Fastsetting av strafferammer henger sammen med hvilken bruk av straff man ønsker. Ved utarbeidelsen av en ny straffelov har departementet lagt til grunn at vi fortsatt skal ha et generelt sett moderat straffenivå, hvor man etter forholdene og straffens formål gjør minst mulig bruk av frihetsstraff. Men departementet ønsker å føre videre den skjerpede straffen for gjengangerkriminalitet, seriekriminalitet og organisert kriminalitet. Og på enkelte områder ønsker departementet en skjerpet straff i forhold til i dag, særlig ved familievold og seksuelle overgrep, herunder befåning med barnepornografi.

Vedrørende hvilke alminnelige strafferammer og sidestrafferammer en straffelov bør ha, slutter departementet seg i det vesentlige til Straffelovkommisjonens synspunkter. Følgende tre hensyn bør tillegges vekt når de alminnelige rammer og siderammer skal fastsettes: Lovovertredsens straffverdighet, forholdsmessigheten mellom de forskjellige lovovertrødelser, og at strafferammene må oppfattes som realistiske av omgivelsene. Departementet slutter seg til synspunktene til Straffelovkommisjonen om at straff ikke skal anvendes i større utstrekning enn nødvendig. Dette bør også prege de strafferammer som fastsettes.

Grovt sett kan de alminnelige rammer og siderammer utformes og kombineres på fire forskjellige måter, som alle leder til at de faktiske strafferammer blir mer eller mindre vide:

- Straffelovkommisjonen foreslår at flere av de alminnelige strafferammer justeres ned til et - ut fra gjeldende praksis - realistisk nivå, samtidig som siderammene oppheves eller beholdes på nivået før lovendringen i 2003.
- Gjeldende rett i dag etter lovendringene i 2003: høye alminnelige rammer med flere og betydelig skjerpende siderammer.
- Ha forholdsvis romslige alminnelige rammer for å fange opp for eksempel gjentakelsestilfellene, men å begrense siderammene.
- Å beholde skjerpende siderammer (men ikke nødvendigvis med samme skjerpelsesfaktor som i dag), og bruke dette som et middel til å holde de alminnelige rammer på et forholdsvis lavt nivå.

Departementet foreslår en regulering i samsvar med det fjerde alternativet. Å opprettholde skjerpende siderammer vil sammen med eventuelle generelle straffutmålingsregler gi et klart signal til domstolene om at gjentakelse, sammenstøt og organisert kriminalitet skal tillegges betydelig skjerpende vekt ved straffutmålingen. Kombinasjonen med siderammer med en realistisk skjerpelsesfaktor sikrer bedre at skjerpelsen bare kommer til anvendelse der hvor den er tiltenkt, og gir derfor en bedre beskyttelse mot at det ikke blir en utilsiktet skjerping i de ordinære saker.

10.2.2 Komiteens merknader

Komiteen har med interesse merket seg at Straffelovkommisjonen i NOU 2004:2 side 144 uttaler:

"Kommisjonen er generelt skeptisk til at lovgiver skal styre straffutmålingen for å sikre tilstrekkelig strenge straffer på bestemte områder, uansett hvordan dette gjøres lovteknisk."

Og videre:

"Dette innebærer at straffenivået for de ulike lovbruddstypene bør utvikles av domstolene gjennom konkrete saker, i nær kontakt med den virkelighet som skal reguleres, og ikke låses av minstestruffer eller på andre måter overstyres."

Komiteen vil med dette som bakgrunn påpeke at det følger klart av Grunnlovens maktfordelingsprinsipp at det er Stortingets rolle å være lovgiver - også på strafferettens område.

Det er ikke ønskelig på et generelt grunnlag å redusere nivået på utmålt straff. I et internasjonalt perspektiv må det norske straffesystemet sies å være human, og det ønsker komiteen at det fortsatt skal være.

Hovedformålet med vedtakelsen av en ny generell del i straffeloven - og på sikt vedtakelse av en ny straffelov - er modernisering. Komiteen mener blant annet at det er et stort behov for en språklig for-

enkling av loven slik at innholdet blir lettere å forstå for dem som ikke til daglig arbeider med strafferett. Dette er ikke minst viktig i et forebyggende perspektiv. Det er imidlertid også viktig for Stortinget som lovgiver å i et helhetlig perspektiv ta stilling til strafferammer og straffenivå, slik at straffens lengde på en bedre måte gjenspeiler lovgivers vurdering av de ulike lovbrudds straffverdighet.

Lovgiver har over tid vært opptatt av å heve straffen i saker som gjelder integritetskrenkelser. Man har særlig vært opptatt av dette for seksuallovbrudds vedkommende. Komiteen har registrert at straffenivået er hevet noe som en følge av dette, men mener fortsatt at straffenivået, særlig i saker som gjelder voldtekt og seksuelle overgrep mot barn, er for lavt.

Komiteen kan ikke støtte et generelt prinsipp om nedskrivning av strafferammene slik at disse reflekterer rettspraksis. Det er for eksempel viktig at strafferammene tar høyde for typer av kriminalitet som ennå ikke reflekteres gjennom rettspraksis.

Komiteen er enig med departementet i at det på enkelte områder er ønskelig med en skjerping i straffenivået. Særlig ved familievold, ved tilfeller av seksuelle overgrep og ved befatning med kjønnslige skildringer som gjør bruk av barn, er det ønskelig med en heving av straffenivået.

Komiteen mener at også straffen for forsettlig drap i for stor grad benytter den nedre del av strafferammen. Det er derfor behov for en skjerping av nivået på dette området for å klargjøre at dette er en av de alvorligste kriminelle handlinger man kan utføre i vårt straffesystem, og at et menneskeliv verdsettes høyt i det norske samfunnet.

Komiteen har merket seg at det i departementets lovforslag § 79 bokstav b annet punktum forekommer en mindre skrivefeil, og foreslår på denne bakgrunn følgende ordlyd:

"Ny straffelov § 79 bokstav b annet punktum skal lyde:

Forhøyelse av lengstestrafen etter denne bokstav får bare betydning i forhold til lovbestemmelser som har bestemt at den forhøyde lengstestrafen skal tillegges rettslig virkning."

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til sine merknader under kap. 5 "Hva er straffens formål og virkninger?", og vil igjen presisere at straffens viktigste formål er prevensjon. Med dette som verdimesig forankring vil flertallet for eksempel gå imot forslag om en multiplikatorbasert straffeutmåling. Det er etter flertallets mening viktig å bevare dagens ordening med at domstolene i det enkelte tilfellet utmåler en hensiktsmessig straff. Flertallet ønsker en individbasert tilnærming ved fastsetting av straff, men ønsker at denne vurderingen skal være bedre foran-

kret i lovgivers syn på straffenivået enn tilfellet er i dag.

Flertallet viser til at domstolene i mange tilfeller kun anvender den nedre del av strafferammen ved utmåling av straff. Dette innebærer at flere av dagens straffebud gir liten veiledning om hvor straffenivået ved overtredelse reelt sett ligger. Det er etter flertallets oppfatning et mål å utforme straffeloven slik at den så langt som mulig gir et riktig bilde av de faktiske forhold. På denne bakgrunn mener flertallet at rettspraksis vil kunne gi veiledning til utforming av strafferammer i ny straffelov. Strafferammene må imidlertid vurderes konkret i forhold til det enkelte straffebud ved behandlingen av forslag til ny spesiell del i straffeloven.

Et annet flertall, alle unntatt medlemmene fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti, vil påpeke at en riktig reaksjon på et konkret lovbrudd ikke kan fastsettes av lovgiver. Den konkrete straff må fastsettes av domstolene i det enkelte tilfellet. Slik er det, og slik skal det fortsatt være. Dette flertallet vil imidlertid fremheve at de signaler som lovgiver gjennom forarbeidene til de enkelte straffebud gir med hensyn til straffenivå, skal tillegges større vekt enn tidligere rettspraksis.

Dette flertallet støtter også departementets anbefaling om fortsatt skjerpende straff for gjengangerkriminalitet, for seriekriminalitet og for organisert kriminalitet.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener domstolene er lydhøre overfor samfunnets og lovgivers signaler om mildere/strengere straffereaksjoner. Disse medlemmer har forståelse for at domstolene gradvis endrer praksis ut fra behovet for likebehandling. Disse medlemmer mener det er viktig å balansere hensynet til lovgivers rett og behov for å endre straffenivået, opp mot domstolenes behov for å ha frihet til å kunne håndtere tilfeller som lovgiver ikke har forutsett og som ellers kunne ha ledet til urimelige enkeltresultater.

Disse medlemmer viser til sine merknader i Innst. O. nr. 29 (2002-2003) og Innst. O. nr. 118 (2002-2003).

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet aviser Straffelovkomisjonens syn på at det er dagens rettspraksis i forhold til utmåling av straff som bør legges til grunn ved vedtakelsen og bruk av strafferammene. Man vedtar for første gang siden Norge ble uavhengig en ny alminnelig straffelov. Det er nå Stortinget som lovgiver skal gi de styrende signaler og hovedprinsipper i forhold til hvilke straffenivåer lovgiver ønsker. Etter disse

medlemmers syn har domstolene lenge lukket ørene for et til dels samstemt stortings ønske om å høyne straffnivået for en del forbrytelser, herunder straff for voldtekt og misbruk av barn samt grov vold og drap. Følgene av at domstolene har vist at de ikke følger lovgivers signaler når det gjelder straffnivået, er etter disse medlemmers syn at Stortinget må begrense domstolenes skjønn, spesielt når det gjelder straff ved gjentakelse og bruk av samfunnsstraff.

Disse medlemmer mener Stortinget må være klar på at man ved vedtakelsen av en ny straffelov nå vil sette tidligere rettspraksis til side på strafferettens område. Etter disse medlemmers syn må domstolene nå derfor ha en helt ny tilnærming til bruken av de enkelte strafferammer. Det samme vil for øvrig gjelde for påtalemyndigheten, i forhold til deres påstand om straffeutmåling. Disse medlemmer mener straffeutmålingen for en kriminell handling normalt bør ligge i midtre sjiktet av en strafferamme og oppover, og ikke i laveste tredjedel som i dag.

10.3 Fastsetting av de alminnelige strafferammer

10.3.1 Sammendrag

Ved fastsetting av de alminnelige strafferammer er det tre hovedspørsmål som må besvares: Hvilke hensyn og prinsipper som bør tillegges vekt ved avgjørelsen av hvor strengt det skal være adgang til å straffe? Hvor "finmasket" graderingen av straffnivåene skal være? Om beskyttelsen av den aktuelle interesse er så viktig at det bør fastsettes en særskilt minstestraft?

Straffelovkommisjonen legger til grunn at iallfall på de områder hvor det foreligger en omfattende rettspraksis, vil det normale straffnivå for overtredelsestypen gi en god indikasjon på straffverdigheten. Kommisjonen foreslår derfor at strafferammene i en viss utstrekning søkes tilpasset det straffnivå som er utviklet gjennom praksis. Kommisjonen fremhever også at skyldgraden i straffebudet må ha betydning for strafferammen.

Etter departementets oppfatning gir Straffelovkommisjonens modell for fastsetting av de alminnelige strafferammer et godt og hensiktsmessig utgangspunkt for det videre arbeid med å fastsette strafferammene i den nye straffelovs spesielle del.

Departementet ser det slik at de ordinære strafferammer bør fastsettes med utgangspunkt i eksisterende straffutmålingspraksis, iallfall når denne er så omfattende at det kan tales om et etablert nivå. I lys av ovenstående kommer en likevel neppe utenom at den øvre ramme må fastsettes en del høyere enn eksisterende normalnivå for også å fange opp mer graverende overtredelser av den aktuelle interesse. Et alternativ til å heve strafferammen kan være å gjøre endrin-

ger i reglene om straffegjennomføring, for eksempel skjerpe kravene for prøveløslatelse.

10.3.2 Komiteens merknader

Straffelovkommisjonen deler interessene som straffelovgivning skal beskytte inn i tre nivåer: De mest beskyttelsesverdige interesser er selve samfunnsordenen og enkeltpersoners liv. På nivå to plasserer kommisjonen det felles livsgrunnlag, det vil si miljøet og enkeltpersoners fysiske integritet. Tredje nivå omfatter den psykiske integritet og økonomiske interesser. Komiteen støtter fullt ut en slik inndeling som et prinsipielt utgangspunkt for fastsetting av strafferammene i ny straffelov. Komiteen mener dessuten at skyldgraden i straffebudet må ha betydning for strafferammen. Det samme må resultatet eller virkningen av handlingen ha.

For øvrig viser komiteen til det som ovenfor er sagt om hva som skal være bestemmende for fastsetting av strafferammene.

Et overordnet mål for komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet er å få en strafferechtspleie som i større grad er i tråd med det som er folks rettsoppfatning. Det vil si at man bør straffe alvorlige forbrytelser langt strengere enn praksis er i dag. Det må også stilles krav til en logisk sammenheng mellom hva man oppfatter som mest straffverdig og det som man oppfatter som noe mindre straffverdig. Hovedinndelingen i forhold til den rangering av forbrytelser departementet legger opp til vil her langt på vei være riktig, selv om disse medlemmer ønsker et generelt høyere nivå.

Disse medlemmer mener det mest straffverdige er forbrytelser mot enkeltpersoners liv, grove overgrep mot den fysiske integritet som voldtekt, samt angrep mot samfunnsordenen ved terror. Dette bør stå i en særstilling. Nivå to; enkeltpersoners fysiske integritet for øvrig og det felles livsgrunnlag. Tredje nivå er den psykiske integritet og økonomiske interesser.

Disse medlemmer mener det vil være riktig å redusere antallet alminnelige strafferammer fra dagens 16 til 8-9. Dette vil gi en klarere inndeling og synliggjøring i forhold til hvor alvorlig lovgiver ser på de forskjellige forbrytelser. Dette vil antagelig være mer pedagogisk og øke folks forståelse av straffeloven. Hvilke forbrytelser som skal inn i de forskjellige nivå vil disse medlemmer ta konkret stilling til når straffelovens spesielle del kommer. En slik reduksjon av alminnelige strafferammer vil også etter disse medlemmers syn kunne forenkle straffeprosessen ved at den kan bli noe mer oversiktlig og praktisk lettere å bruke. Dette fordi bruken av mange rettsmidler avhenger av strafferammen.

10.4 Hvor mange rammer skal vi ha?

10.4.1 *Sammendrag*

Straffelovkommisjonen foreslår at antallet alminnelige strafferammer i den nye straffelov reduseres fra dagens 16 til 8.

Strafferammene i dagens straffelov gir inntrykk av en generell fingeradering av straffverdigheten som det ikke er grunnlag for. Departementet foreslår derfor at man også på dette punkt i det alt vesentlige følger forslaget fra Straffelovkommisjonen.

Departementet går inn for at en i tillegg til strafferammen bot skal operere med 8-9 strafferammer. Under utarbeidelsen av straffelovens spesielle del vil departementet ta standpunkt til om det er behov for en strafferamme på 6 måneders fengsel mellom "bot" og "fengsel i 1 år". Inntil videre holder en det åpent om grensen for forsøksstraff skal knyttes til rammen på 1 år, eller en lavere ramme på 6 måneder.

10.4.2 *Komiteens merknader*

Komiteen viser til at dagens straffelov, ved siden av bot og hefte, innehar hele 16 sett av strafferammer. Man kan etter komiteens oppfatning klare seg med færre strafferammer uten at man mister muligheten til å fastsette en passende straffetrussel for ulike overtredelser. Komiteen er derfor enig med departementet i at det er grunn til å redusere antall ulike strafferammer i ny straffelov, og vil ta konkret stilling til hvor mange og hvilke strafferammer som bør beholdes under behandlingen av regjeringens forslag til ny spesiell del i straffeloven.

10.5 Særskilt minstestraft

10.5.1 *Sammendrag*

10.5.1.1 GENERELT OM MINSTESTRAFF

Det er vanligvis ikke fastsatt noen minstestraft utover lovens generelle minstestraft på 14 dager. Straffelovkommisjonen går inn for å videreføre 14 dager som alminnelig minimum. Departementet slutter seg til dette forslaget.

Det totale antall bestemmelser om særskilt minstestraft er 39. Det er disse særskilte minimumsstraffer det siktes til med betegnelsen "minstestraft". I den praktiske strafforfølgning er det i dag bare et fåtall av minstestraftene som har praktisk betydning. Med noen få unntak har man ved endringer av straffelovgivningingen i de siste 20 år ikke gjort bruk av minstestrafte. Tvert imot har utviklingen gått i retning av å oppheve gjeldende minstestrafte.

10.5.1.2 STRAFFELOVKOMMISSJONENS FORSLAG

Et gjennomgående trekk hos kommisjonen er en utpreget skepsis til bruk av særskilte minstestrafte over straffelovens alminnelig minimum. Kommisjo-

nen er generelt skeptisk til at lovgiverne skal styre straffutmålingen med det formål å oppnå strengere straff på et bestemt område. Kommisjonen mener at heller ikke henvisningen til den alminnelige rettsfølelse kan begrunne minstestrafte. Kommisjonen foreslår likevel ikke en fullstendig frihet for domstolene.

Straffelovkommisjonen er delt i synet på minimumsstraffer. Et mindretall foreslår at straffeloven ikke skal inneholde noe særskilt minimum. Kommisjonens flertall foreslår å opprettholde minstestraft for vanlig og grovt drap og for grov seksuell omgang med barn.

10.5.1.3 DEPARTEMENTETS VURDERING

Departementet slutter seg i det vesentlige til Straffelovkommisjonens syn på bruk av minstestrafte. Ved utarbeidelsen av straffelovens spesielle del vil derfor bare et begrenset antall av de minstestrafte som finnes i gjeldende straffelov, bli foreslått videreført.

Betenkeligheten ved bruk av særskilte minstestrafte påvirkes av i hvilken grad lovgivningen gir adgang til å fravike minstestrafte. Departementet foreslår i utkastet § 80 bestemmelser om dette. Som en sammenfatning kan en si at bestemmelsen gir adgang til å fravike en minstestraft når det foreligger særskilte forhold knyttet til gjerningspersonens skyld eller skyldevne (tilregnelighet), når gjerningspersonen har hatt en perifer rolle eller når handlingen er utført i en situasjon som ligger på grensen til en rettsstridsutlukkende omstendighet (nødverge/nødrett).

Som et overordnet synspunkt mener departementet at minstestraft bør forbeholdes alvorlige angrep på de mest beskyttelsesverdige interesser: livet, den seksuelle integritet og rettsstaten. Etter departementets syn er det særlig aktuelt å vurdere å videreføre følgende av de minstestrafte vi har i dag: Drap og grovt drap, voldtekt, grov seksuell omgang med barn under 14 år, grov brannstiftelse og grove narkotikabrudd.

Det synes å være forholdsvis bred enighet om å opprettholde minstestrafte på seks år for drapsforbrytelsene. Departementet vil derfor gå inn for at denne minstestraft videreføres. Den samme argumentasjon kan også brukes i forhold til grov seksuell omgang med barn under 14 år. Den etablerte minstestraft på to år bør videreføres i en ny straffelov.

For voldtekt til samleie har man lenge hatt en minstestraft på ett år, som ved lovvedtak 11. august 2000 ble forhøyet til to år samtidig som normen ble utvidet. Straffelovkommisjonen er enstemmig i sitt forslag om ikke å videreføre minstestrafte her. Med den forholdsvis massive kritikk som i lang tid har vært rettet mot straffutmålingspraksis i voldtektssa-

ker, fremstår det likevel som uaktuelt å fjerne minstestrafen på to år kort tid etter vedtakelsen.

Departementet har etter en samlet vurdering kommet til at det bør opprettholdes en minstestraft på 2 år for grov brannstiftelse. Departementet går dessuten inn for å opprettholde en minstestraft for de mest alvorlige narkotikalovbruddene.

Departementet er av den oppfatning at de mest graverende former for motarbeiding av rettsvesenet har en slik særlig straffverdighet og kan antas å forekomme så vidt hyppig at bruk av minstestraft er berettiget. Departementet har derfor til hensikt å foreslå at det overfor slike lovbrudd anvendes en minstestraft. Slik departementet ser det, er det særlig grunn til å vurdere minstestraft for motarbeiding av rettsvesenet i to tilfeller: Når lovbruddet skjer som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe, og når handlingen gjennomføres ved bruk av våpen med stort skadepotensial.

10.5.2 Komiteens merknader

Komiteen har grundig vurdert om det også bør innføres minstestraft ved krigsforbrytelser. Det forhold at slike forbrytelser er særlig alvorlige, taler for en innføring av minstestraft også her. På den annen side taler hensynet til rettslikhet på et område med betydelige internasjonale forgreininger, mot at Norge innfører minstestraft for krigsforbrytelser når slikt ikke er innført i andre land. I samme retning trekker det forhold at høyst ulike handlinger kan falle inn under straffebestemmelsen om folkemord. Komiteen mener på denne bakgrunn at det ikke er hensiktsmessig å vedta en minstestraft for krigsforbrytelser nå. Komiteen ber imidlertid departementet følge rettsutviklingen på dette området internasjonalt, og vurdere å fremme forslag om minstestraft ved krigsforbrytelser dersom andre europeiske land innfører dette.

Komiteen har merket seg at departementet mener at en minstestraft gjerne er fastsatt for å reflektere straffenivået for de såkalt ordinære overtredelser av straffebudet. Komiteen vil presisere at når lovgiver fastsetter en minstestraft, gjøres det fordi ingen handling som omfattes av gjerningsbeskrivelsen i straffebudet skal straffes under det gitte minimum. Dette må forstås slik at det kun er de minst alvorlige handlinger som omfattes av gjerningsbeskrivelsen, som skal ilegges minstestrafen.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, støtter departementets anbefaling om minstestraft for voldtekt, grove seksuelle overgrep mot barn, drap, mordbrann, grove narkotikaforbrytelser og grove angrep på rettsstatens tjenester.

Et annet flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, er kjent med at bruk av minstestraft i straffelovgivningen er omstridt. Lovgiver kan ha behov for å synliggjøre at enkelte lovbrudd er særlig alvorlige og derfor ikke skal straffes under et visst minimum. Det er imidlertid en fare for at minstestraft kan tvinge domstolene til å avsi dommer som de finner urimelig strenge. For å komme unna urimelige resultater kan det dessuten hende at domstolene avsier feilaktige frifinnelsesdommer eller domfeller etter mildere straffebed enn det juridisk riktige. Videre kan minstestraft medføre at påtalemyndigheten henlegger saker på uriktig grunnlag. Som en følge av dette er dette flertallet enig med departementet i at bruken av minstestrafte bør begrenses i ny straffelov.

Dette flertallet er opptatt av den lave anmeldelses- og domfellelsesprosenten i voldtektssaker. Det ble anmeldt 681 voldtekter i 2002 og 724 i 2003. I 2002 førte kun 52 saker til straffereaksjoner. Saksbehandlingstiden i politi- og rettsapparatet er lang. Behandlingstiden er over ett år i saker som føres for domstolen, noe som er svært belastende for dem det gjelder. Henleggelse av saker eller manglende domfellelse føles ofte som et nytt overgrep. Den lave andelen straffereaksjoner bidrar også til at færre tar belastningen med å anmelde voldtekt.

Videre viser dette flertallet til det faktum at mørketallene er store. Det anslås at bare én av 12 kvinner anmelder voldtekt. Dette flertallet anser det som ytterst viktig at det gjøres langt mer for å få flere anmeldelser og domfellelser i voldtektssaker.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet vil vise til ønsket om å heve straffenivået for voldtekt og forsettlig drap. Den lovteknisk mest ryddige måte å gjennomføre dette på er å heve minstestrafte på disse to områdene. Disse medlemmer ber derfor Regjeringen i forbindelse med fremleggelse av straffelovens spesielle del komme med forslag om å heve minstestrafte for grov voldtekt og forsettlig drap til henholdsvis tre og åtte år.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Kristelig Folkeparti viser til sine merknader ovenfor om fastsetting av strafferammer og om straffenivået, og vil presisere at de er enige med Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet i at straffenivået i blant annet drapssaker og i grove voldtektssaker nå heves. Disse medlemmer forventer at domstolene generelt, og Høyesterett spesielt, lojalt vil følge opp de føringer som her klart er uttrykt fra lovgivers side. Disse medlemmer mener en heving av minstestrafte for drap og grov voldtekt, slik Arbeiderparti-

et og Fremskrittspartiet foreslår, innebærer en total mistillit til domstolenes lydhørhet for lovgivers vilje, og vil ikke støtte forslaget nå. Disse medlemmer ber imidlertid departementet følge straffnivået i nevnte saker nøye og fremme forslag for Stortinget om heving av minstestrafene dersom det skulle vise seg at straffnivået forblir uendret.

Disse medlemmer viser for øvrig til sine merknader til Dokument nr. 8:94 (2003-2004) Forslag om tiltak for å styrke voldtektsofrenes rettssikkerhet i Innst. S. nr. 86 (2004-2005).

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti vil bemerke at Sosial- og helsedirektoratets kartlegging fra 2004 tyder på at det bare var 7 kommunale/interkommunale voldtekstmottak organisert ved kommunal eller interkommunal legevakt i 2003. Disse medlemmer mener at dette er en uholdbar situasjon. Det må lages en plan for etablering av kvalitetssikrede voldtekstmottak med psykologtilbud, samt rådgivningskontor for kriminalitetsofre, over hele landet. Videre må dommerne få bedre kompetanse på vitnepsykologi, særlig med henblikk på voldtektsofre. Politiets kompetanse må styrkes, det må anskaffes lyd- og videoutstyr til bruk ved avhør, og det må etableres en nettportal og en døgnåpen grønn telefonlinje for ofre for vold, voldtekt og seksuelle overgrep. Det vises i denne forbindelse til Innst. S. nr. 86 (2004-2005).

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet er for bruk av minstestraft og mener at dette blant annet bør gjelde de groveste forbrytelsene som drap og voldtekt mv.

Disse medlemmer mener det er passivt og forfeilet dersom Stortinget som lovgiver ikke vil bruke minstestrafte i frykt for at domstolene vil avsi feilaktige frifinnende dommer eller vil måtte dømme urimelig strengt. Disse medlemmer mener at det settes en minstestraft fordi Stortinget mener at slike forbrytelser nettopp skal straffes så strengt.

Disse medlemmer mener videre at innvendinger fra en del hold, som at minstestraft vil føre til frifinnelser eller at man dømmer etter en mildere bestemmelse, er en fallitterklæring i forhold til domstolene. Domstolene skal primært avgjøre om man har oppfylt gjerningsbeskrivelsen og skyldkravet, for deretter å bruke den strafferammen som da er angitt for denne handlingen av lovgiver.

Disse medlemmer ønsker også å frata domstolene muligheten til å "snike" seg under de vedtatte minstestrafte ved å gjøre minstestrafte betinget. Dette er etter disse medlemmers syn ikke intensjonen med å innføre minstestraft. Når Stortinget innfører en minstestraft er det fordi man reelt ønsker

en streng reaksjon. Disse medlemmer vil også påpeke at det er snakk om minstestraft. Utmålingen av straffen bør således generelt ligge i midtre sjikt av strafferammen.

Disse medlemmer registrerer at Regjeringen foreslår en del bruk av minstestraft, og støtter dette. Disse medlemmer mener imidlertid at det også bør innføres en minstestraft for vold mot offentlig tjenestemann på ett års fengsel. Dette er noe også Politiforbundet har spilt inn. Disse medlemmer mener det er viktig i forhold til tjenestemennenes sikkerhet at man innfører en minstestraft allerede nå, og fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

"I lov av 22. mai nr. 10 1902 Almindelig borgerlig Straffelov gjøres følgende endringer:

§ 127 første ledd skal lyde:

Den, som ved Vold søger at formaa en offentlig Tjenestemand til at foretage eller undlade en Tjenestehandling eller at hindre ham under en saadan, eller som medvirker hertil, straffes med Fængsel i mindst 1 år og indtil 6 Aar, men indtil 15 Aar, naar han udfører Forbrydelsen i Forening med nogen anden."

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti går inn for å opprettholde de samme minstestrafte som flertallet, med unntak av minstestraft for mordbrann. Videre vil dette medlem vurdere et forslag om minstestraft for de mest graverende motarbeidelsene av rettsvesenet når dette eventuelt fremmes av departementet.

Dette medlem viser til merknad fra Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet hvor man går inn for å heve minstestrafte for voldtekt og forsettlig drap. Dette medlem mener etter en grundig vurdering at dette ikke er veien å gå for å få opp straffnivået for slike forbrytelser. Dette medlem har merket seg at Riksadvokaten er aktiv for å få hevet straffnivået for drap, samt at det gjøres et arbeid for å få opp straffnivået for voldtekt. Dette medlem er opptatt av at muligheten til å ta i bruk lave straffer for forsettlig drap er til stede, da omstendighetene rundt denne forbrytelsen kan være av en slik karakter at dette unntaksvis vil være riktig. Når det gjelder voldtekt, er dette medlem redd for at en høyning av minstestrafte til noe som i utgangspunktet er et mer akseptabelt nivå, vil kunne få uforutsette følger som at flere frikjennes eller dømmes for grovt uaktsomt voldtekt når de burde vært dømt for voldtekt.

10.6 Bør maksimalstraffen heves fra 21 til 30 år?

10.6.1 Sammendrag

Den alminnelige maksimale straff for et enkeltstående lovbrudd er fengsel i 15 år. Når det i det enkelte straffebud er særskilt fastsatt, kan straffen gå

opp til 21 år. Den samlede straffen kan under ingen omstendigheter settes høyere enn 21 år.

Straffelovkommisjonen mener at hva som er den maksimale straff for det enkelte lovbrudd, alltid bør fremgå av straffebudet selv. Dermed er det etter kommisjonens syn ikke behov for noen generelle regler om lengstestraff. Men Straffelovkommisjonen foreslår ikke noen heving av det absolutte straffemaksimum på 21 år.

Kommisjonen foreslår at den felles frihetsstraff som fastsettes når flere lovbrudd blir pådømt samtidig, ikke skal kunne overstige strafferammen i det strengeste straffebudet med mer enn det halve. Bestemmelsen i gjeldende § 17 om at det generelle maksimum ved konkurrans heves fra 15 til 20 år, foreslås videreført i lovutkastet. Frihetsstraff utover 21 års fengsel skal det etter kommisjonens forslag fortsatt ikke være anledning til å idømme selv om flere lovbrudd pådømmes i konkurrens.

10.6.1.1 DEPARTEMENTETS VURDERING

For de handlinger som skal kvalifisere til lovens strengeste straff, er allmennpreventive vurderinger av mindre betydning. Avgjørende for fastsetting av den øvre strafferamme for de alvorligste lovbrudd er særlig forholdsmessighetsbetraktninger eller proporsjonalitet. Forholdsmessighetsvurderingene har også en grenseflate til "hensynet til den sosiale ro". Hovedinnholdet i dette hensyn er at straffenivået for de forskjellige former for krenkelser må være slik at befolkningen i rimelig grad føler at deres interesser blir beskyttet av straffesystemet.

10.6.1.1.1 *Krigsforbrytelser, folkemord og forbrytelser mot menneskeheten*

Lovbruddene som vil bli rammet av bestemmelsene om krigsforbrytelser, folkemord og forbrytelser mot menneskeheten i ny straffelov, er generelt sett mer graverende enn de groveste integritetskrenkelser rettet mot enkeltpersoner.

I tillegg kommer hensynet til harmoni med andre rettssystemer. Av særlig interesse her er Roma-vedtektene, som for Den internasjonale straffedomstols (ICC) jurisdiksjonsområde fastsetter en strafferamme på inntil 30 år for forbrytelser som krigsforbrytelser, folkemord og forbrytelser mot menneskeheten. Rettsenhet på dette område vil blant annet forebygge krav om at norske borgere må overleveres (utleveres) til ICC for strafforfølgninger.

Departementet tillegger det også vekt at et klart flertall av høringsinstansene har gått inn for at lovbruddstypene gis en øvre strafferamme på 30 år. Departementet går på denne bakgrunnen inn for at straffebudene i en ny straffelov om krigsforbrytelser, folkemord og forbrytelser mot menneskeheten gis en slik ramme.

10.6.1.1.2 *Andre meget grove lovbrudd enn krigsforbrytelser mv.*

Etter departementets oppfatning har beslutningen om å foreslå å heve strafferammen til 30 år for krigsforbrytelser, folkemord og forbrytelser mot menneskeheten liten overføringsverdi til andre meget alvorlige lovbrudd. Nærmest kommer trolig meget alvorlige overtredelser av gjeldende straffelov § 147a - for eksempel omfattende drap og ødeleggelse som terrorhandlinger. Departementet legger vekt på at den tidsbestemte reaksjon forvaring fremstår som mer anvendelig overfor terrorhandlinger enn overfor krigsforbrytelser mv.

Departementet vil derfor foreslå å beholde strafferammen på 21 år for enkeltstående lovbrudd av den aktuelle karakter. Det holdes imidlertid åpent til arbeidet med den spesielle del om det for de alvorligste terrorhandlinger bør anvendes en strafferamme på 30 år.

10.6.1.1.3 *Sammenstøt av meget grove lovbrudd*

Så sant et land ikke benytter kumulasjonsprinsippet vil sammenstøt av flere lovbrudd innebære at en før eller siden "stanger hodet i taket". Både høringsbrevet og flere av uttalelsene fra høringsinstansene legger til grunn at urimeligheten ved at sammenstøt av meget alvorlig kriminalitet ikke kan føre til noen økning i strafferammen, har blitt større som følge av endringen av straffeloven § 62 hvor påslaget ble økt fra det halve til det dobbelte av den strengeste strafferammen.

Slik departementet ser det, må en eventuell heving av den øvre ramme ved sammenstøt av lovbrudd ut over 20/21 års fengsel, begrunnes med rettsferdighets- og rimelighetsbetraktninger, herunder hensynet til sosial ro og velbefinnende i samfunnet. Slik departementet ser det, foreligger det ikke noe påtrengende behov for å heve strafferammen til 30 år ved sammenstøt av alvorlige lovbrudd. Departementet går derfor ikke inn for å øke strafferammen til 30 år i disse tilfellene.

Samtidig ser departementet et behov for at det gis uttrykk for den økte straffverdighet som er knyttet til at det er begått flere meget alvorlige lovbrudd. Departementet går derfor inn for å skjerpe den reelle straffen innenfor rammen av det ordinære maksimum på 21 år. Det aktuelle er her å gjøre endringer i reglene om prøveløslatelse. Departementet vil arbeide videre med et spørsmål om det skal etableres en adgang til å bestemme at prøveløslatelse i saker om meget alvorlig kriminalitet bare kan besluttes etter rettslig prøving, eventuelt om slik rettslig prøving skal gjøres obligatorisk.

10.6.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til at forbrytelser mot menneskeheten, folkemord og krigsforbrytelser er særdeles alvorlig kriminalitet.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, mener det er viktig at Norge har tilsvarende strafferamme for denne type kriminalitet som andre land i Europa. Dette ikke minst for at vi skal unngå at krigsforbrytere mv. skal kunne anse vårt land som et tilfluktssted. Forbrytelser mot menneskeheten, folkemord og krigsforbrytelser bør på denne bakgrunn etter flertallets mening ha en strafferamme på 30 år.

Flertallet viser til at de mest alvorlige terrorhandlinger hører til samme kategori kriminalitet som forbrytelser mot menneskeheten, folkemord og krigsforbrytelser. Flertallet mener derfor at strafferammen også for denne type overgrep bør være 30 år. Flertallet ber departementet komme tilbake med forslag til en utvidet strafferamme for grove terrorhandlinger i forbindelse med forslag til ny spesiell del i straffeloven.

Et annet flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til at det er bred faglig enighet om at straffens avskrekkende virkning nærmest er fraværende om strafferammen heves fra 21 til 30 år. Straffen er da uansett så høy at risikoen for enda noe høyere straff bare i svært liten grad vil forhindre nye lovbrudd. Dette flertallet viser også til at hvilke strafferammer lovbrudd får i forhold til hverandre, trolig har større betydning for hensynet til den sosiale ro enn den maksimale strafferamme. Med dette som grunnlag mener dette flertallet at en heving av straffelovens maksimumsstraff til 30 år, slik det ble utbedt synspunkter på i departementets høringsbrev av 13. juni 2002, for en stor del vil være svar på ønske om hevn eller behov for gjengjeldelse. Slikt kan ikke rettferdiggjøre en heving av lovens maksimumsstraff.

Dette flertallet tiltrer for øvrig de vurderinger som departementet gjør i proposisjonens kapittel 11.6.

Et tredje flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti, har merket seg at departementet vurderer å gjøre endringer i de gjeldende reglene for prøveløslatelse i saker om meget alvorlig kriminalitet slik at 21-årsstraffen blir reell. Dette flertallet ser at det kan være et behov for dette i de mest alvorlige straffesakene, men vil fremheve nødvendigheten av at beslutning om unntak fra reglene om prøveløslatelse må fattes av domstolen og kunne være gjenstand for anke.

Dette flertallet vil vise til at terrorbestemmelsen i straffeloven har en svært høy terskel og kun

skal brukes i tilknytning til særdeles alvorlige forbrytelser begått i Norge.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet mener forslaget om å utvide maksimumsstraffen for terrorhandlinger under straffelovens § 147a til 30 år på ingen måte åpner for å heve det generelle straffenivået i Norge. I eventuelle tilfeller der terrorbestemmelsene skal kunne benyttes, vil forvaring i mange tilfeller være en mer egnet reaksjonsform enn vanlig fengselsstraff, da faren for gjentakelse vil kunne vurderes som stor. Disse medlemmer vil presisere at støtten til forslaget om 30 års strafferamme er begrunnet ut fra slike forbrytters alvorlighetsgrad og hensynet til internasjonal rettsharmoni. Dette må på ingen måte tolkes som støtte til at straffenivået for forbrytelser begått i Norge skal heves. Disse medlemmer ønsker ikke en utvikling på et senere tidspunkt i retning av strengere straffer.

Det er også grunn til å presisere at terrorisme som begrep er svært politisert og er et spørsmål om interpretasjon. Disse medlemmer mener tre faktorer er avgjørende for ethvert demokratisk samfunns tiltak mot terrorisme: begrensning, troverdighet og ansvarlighet. For det første må ethvert tiltak være begrenset og veldefinert og må ikke rettes mot andre enn terroristene selv. For det andre må det være troverdig, opinionen må være overbevist om at statens handlinger er nødvendige og gir resultater. For det tredje må ansvar være klart plassert. Igangsetting, bruk og fortsettelse av antiterroriltak må være kontrollert av lovgivende myndigheter og også gjøres til gjenstand for uavhengig juridisk vurdering.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet har tidligere fremmet forslag om at strengeste straff for en forbrytelse, f.eks. drap, skal være 30 år. Regjeringen foreslår nå også 30 års strafferamme, men da kun for krigsforbrytelser, forbrytelser mot menneskehet mv. Disse medlemmer mener i motsetning til Regjeringen at man også skal kunne idømme 30 års fengselsstraff for f.eks. drap og grov voldtekt. Disse medlemmer vil derfor foreslå å øke strafferammen på disse forbrytelsene til 30 år. Disse medlemmer vil derfor foreslå at der hvor den maksimale strafferammen i dag er 21 år, settes den til 30 år i de aktuelle straffebud, og fremmer følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen fremme forslag om at strafferammen høynes til fengsel i 30 år der hvor den etter dagens lov er angitt til inntil 21 år."

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti vil under sterk tvil og etter grundig

vurdering gi sin støtte til en heving av strafferammen når det gjelder krigsforbrytelser, folkemord og forbrytelser mot menneskeheten. Støtten er betinget av at hevingen er ekstraordinær, og ikke har en smitteeffekt på straffenivået når det gjelder resten av straffesammene og straffeutmålingen for øvrig. Det er på bakgrunn av argumentet om rettsharmonisering og behovet for å forhindre at Norge blir et tilfluktssted, dette medlem gir sin støtte.

Når det gjelder terrorhandlinger, mener dette medlem at det er problematisk å gi støtte til en heving av strafferammen, all den tid Sosialistisk Venstreparti har gått imot terrorbestemmelsene i straffeloven med begrunnelse i at terrorisme er vanskelig å definere. Det vises i denne forbindelse til Innst. O. nr. 70 (2001-2002). Dette medlem viser til at det er resultatet av handlingen som bør være retningsgivende for utmåling av straff. Videre er dette medlem av den oppfatning at de mest graverende tilfellene vil kunne fanges opp av en bestemmelse om forbrytelser mot menneskeheten.

Dette medlem vil advare mot en utvikling i retning av løslatelse tett opptil tidspunktet for ferdig soning av straffen, spesielt dersom man samtidig strammer inn på bruken av åpen soning og heller ikke bygger ut ettervernet.

Dette medlem har stor forståelse for at mange, særlig ofre og pårørende, reagerer på at ikke straffens fulle lengde skal sones automatisk, men mener det er viktig av hensyn til samfunnets sikkerhet at tilbakeføringen til frihet blir gradvis og kontrollert, med en prøvetid med tett oppfølging til slutt. Den løslatte har ofte behov for mye bistand etter et langt institusjonsopphold som kan ha fratatt vedkommende både nettverk og nødvendig sosial kompetanse. Det er i samfunnets interesse at ikke fangene slippes mer eller mindre direkte ut fra lukket anstalt.

Imidlertid mener dette medlem at domstolene aktivt må vurdere å ta i bruk det som nå blir kontaktforbud i straffeloven. Slik kan ofre og etterlatte slippe å møte gjerningspersonen etter endt soning eller ved permisjoner, dersom man for eksempel har bolig i nærheten av hverandre.

Videre mener dette medlem at det må bli bedre kvalitet på vurderingene knyttet til både permisjoner og prøveløslatelser fra fengselsvesenets side. I tillegg bør det vurderes å bryte ned skillet mellom de som er ansatt i kriminalomsorgen i anstalt og de som er ansatt i Friomsorgen, slik at relasjoner som har oppstått under soningen ikke brytes med en gang fangene slippes ut. Dette medlem er opptatt av at oppfølgingen må styrkes også når fangene løslates på full tid uten prøveløslatelsesperiode. Det er et paradoks at fanger som vurderes som for farlige til at de kan slippes ut på prøve, enten fra ordinære fengsler eller fra forvaring, ikke følges opp av kriminalomsor-

gen, mens de som prøveløslates, følges opp. Dette medlem mener at det må bli en plikt for kriminalomsorgen å følge opp løslatte fanger i en viss periode. Videre må det sikres et langt bedre ettervern enn i dag, i form av varige boliger, utdanning, arbeid og fritidstilbud.

Dette medlem viser til Fremskrittspartiets merknader over, der partiet går inn for å skjerpe inn adgangen til å gi åpen soning og prøveløslatelse. Dette medlem mener at dette er en farlig vei å gå, og at slike forhold vil gjøre samfunnet mindre trygt og mer sårbart for aggressive og frustrerte eksfanger med større problemer, dårligere nettverk og langt dårligere evne til å fungere i samfunnet enn hva de har i dag. Resultatet vil bli økt kriminalitet, flere ofre og enda strengere straffer.

10.7 Generelle sidestraftefferammer

10.7.1 Sammendrag

Generelle sidestraftefferammer brukes her som en fellesbetegnelse på generelle bestemmelser som innebærer at det i gitte tilfeller kan idømmes strengere straff enn det som er angitt i det enkelte straffebud. Gjeldende straffelov har tre slike bestemmelser: straffeloven § 60a om organisert kriminell virksomhet, § 61 om gjentakelse og § 62 om sammenstøt av lovbrudd.

Lovendringene i §§ 60a, 61 og 62 ble forberedt mens Straffelovkommisjonen var i ferd med å avslutte sitt arbeid. Endringene går i betydelig utstrekning i motsatt retning av hva Straffelovkommisjonen foreslår. Allerede i delutredning I foreslo Straffelovkommisjonen at de særskilte siderammer for gjentakelsesstraff burde oppheves. Kommisjonen mener også at gjentakelse bare helt unntaksvis kan telle med ved avgjørelsen av om et lovbrudd er grovt.

Departementet foreslår at det også i den nye straffelov inntas generelle siderammer som hever maksimumsstraffen ved organisert kriminell virksomhet, konkurrans og gjentakelse. I motsetning til Straffelovkommisjonen mener departementet at det er behov for en skjerpende sideramme også for gjentakelse av straffbare handlinger.

Departementet foreslår etter dette å videreføre straffskjerpende siderammer for organisert kriminalitet, konkurrans og gjentakelse, men ikke på samme nivå. Adgangen til å kumulere flere straffskjerpende siderammer bør ikke videreføres. Departementet foreslår derfor at selv når det foreligger grunnlag for å anvende forhøyet straff både for gjentakelse og konkurrans, og eventuelt også organisert kriminell virksomhet, skal strafferammen bare kunne utvides én gang. Det foreslås dessuten at strafferammen bare skal kunne forhøyes med maksimalt seks år.

Også for spørsmålet om hvor lav straff som kan idømmes i sammenstøtstilfellene representerer for-

slaget en endring i forhold til gjeldende rett. I samsvarende med forslaget fra Straffelovkommisjonen foreslår departementet at gjeldende bestemmelse om at fellesstraffen må være strengere enn minimumsstraffen ikke videreføres.

Departementet finner det heller ikke påkrevd å videreføre § 63 i gjeldende straffelov, som langt på vei gir uttrykk for ganske selvsagt straffutmålingsprinsipper.

Gjeldende rett lar virketiden for når gjentakelsesstraff kan idømmes være lengre for forbrytelser enn for forseelser. En soning etter lovbruddets alvorlighet bør videreføres i den nye loven. For straffbare handlinger med en strafferamme på 1 år eller mindre, kommer den forhøyde ramme ikke til anvendelse hvis det har gått mer enn 2 år mellom domfellelsene fra første forhold og forøvelsen av den nye. For handlinger med en strafferamme over 1 år er den tilsvarende frist 6 år. Departementet går ellers inn for å videreføre vilkårene for når gjentakelsesstraff kan idømmes.

10.7.2 Komiteens merknader

Komiteen er enig med departementet i at det også i den nye straffeloven bør inntas generelle siderammer som hever maksimumsstraffen ved organisert kriminell virksomhet, ved konkurrens og ved gjentakelse.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, er videre enig i at dagens adgang til å kumulere flere skjerpene siderammer ikke bør videreføres. Tilsvarende gjelder for bestemmelsen om at fellesstraffen må være strengere enn minimumsstraffen. Flertallet er også enig i at straffeloven § 63 ikke videreføres i ny straffelov.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti vil vise til sine merknader i Innst. O. nr. 29 (2002-2003) i forbindelse forslag til endring av straffeloven § 62 om strafferammen ved konkurrens.

Disse medlemmer mener at i stedet for ensidig å fokusere på langvarige straffer er det viktig overfor denne typen kriminelle å finne alternativer som får dem vekk fra deres kriminelle løpebane. Notoriske vinningskriminelle er mennesker som i stor grad er preget av rusproblemer og psykiske problemer. Innsatsen må derfor settes inn for å bedre innholdet i soningen og bedre legge til rette for rusbehandling og ettervern.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet har som prinsipp at hver enkelt handling skal straffes individuelt og fullt ut. Etter disse medlemmers vurdering vil dette være

mest i tråd med folks rettsoppfatning. Det er ikke rimelig at man i realiteten får de siste innbruddene gratis fordi man har satt tak på maksimalt to ganger strafferammen. Det vil si at fra tredje tyveri og oppover så kan man slippe mer straff. En slik strafferbatt ønsker ikke disse medlemmer, og mener at en del gjengangere spekulerer i dette. Disse medlemmer mener det å kumulere og høyne straffen progressivt opp til 30 år vil virke preventivt.

10.8 Bør det gis generelle straffutmålingsregler?

10.8.1 Sammendrag

I gjeldende straffelov er det i liten grad fastsatt generelle regler om hvilke momenter som skal tillegges vekt ved straffutmålingen. Heller ikke er det gitt mange regler om hvilke omstendigheter som generelt skal anses som skjerpene eller formildende. Straffelovkommisjonen foreslo ikke lovfesting av slike generelle regler.

To forhold gjør at departementet nå ser annerledes enn Straffelovkommisjonen på spørsmålet om straffeloven bør ha generelle regler om hvilke omstendigheter som trekker i skjerpene og formildende retning. Den første omstendighet er knyttet til krav fra internasjonale overvåkingsorganer. Det andre forholdet er knyttet til rettstilstand i Norden for øvrig. Som ledd i arbeidet med straffelovens spesielle del vil departementet utarbeide et forslag til bestemmelser om hvilke momenter som generelt skal anses straffeskjerpene og formildende.

10.8.2 Komiteens merknader

Komiteen vil foreslå at det må gjøres straffeskjerpene i seg selv å bruke vold når barn er vitne. Følgende forslag fremmes:

"Stortinget ber Regjeringen vurdere å foreslå at det i straffeloven inntas en bestemmelse om at det skal være straffeskjerpene å bruke vold når barn er vitne."

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, er enig med departementet i at det vil være hensiktsmessig om den nye straffeloven inneholder bestemmelser om hvilke momenter som generelt skal anses som straffeskjerpene og formildende.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet ønsker å innføre en progressiv og kumulativ straffutmåling. Dette innebærer at disse medlemmer ønsker å innføre klare regler for hvordan man skal bruke strafferammene.

Disse medlemmer ønsker et system slik at ved førstegangs pådømmelse av en kriminell handling skal straffen utmåles skjønnsmessig innenfor

hele strafferammen ut fra handlingens grovhet, skyldgrad, art samt følge for offeret. Ved andregangs pådømmelse for et straffbart forhold av samme art skal man ikke kunne gå under det halve av strafferammen i straffebudet, men man bør normalt ligge i øverste del av strafferammen. Ved tredjegangs pådømmelse dobles strafferammen, og man kan da ikke dømme mildere enn det som er straffebudets alminnelige maksimalstraff. Dette skal gjelde i forhold til kriminelle handlinger etter straffeloven, begått med forsett og hvor den nye handlingen begås innen utgangen av ti år etter endt straffegjennomføring av siste dom. Ved flere straffbare forhold kumuleres de individuelt utmålte straffene opp til 30 år.

Målet med et slikt system er å sikre at domstolen må dømme langt mer progressivt i forhold til gjentakelser. Ved et slikt system vil vanekriminelle raskt bli innkapasitert. Disse medlemmer mener nemlig at straffverdigheten øker progressivt i forhold til om man foretar flere straffbare forhold og får flere pådømmelser. Derfor mener disse medlemmer at kumulering av straff er et riktig prinsipp. Se her også under kapittelet om gjentakelse og konkurrans.

Disse medlemmer mener videre at man ved utmåling og praktisering av straff skal regne ett år som et kalenderår og én måned som en måned.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

"Straffeloven § 79 første ledd bokstav b) skal lyde:

- b) når en tidligere domfelt person på ny har begått en forsettlig straffbar handling av samme art eller hvor strafferammen er fengsel i mer enn 6 år, som han tidligere er dømt for her i riket eller i utlandet, kan straffen ikke settes lavere enn halvparten av straffebudets ordinære strafferamme hvis ikke straffebudet selv bestemmer noe annet. Er personen domfelt for forsettlige handlinger av samme art eller hvor strafferammen er fengsel i mer enn 6 år, mer enn én gang tidligere, kan fengselsstraffen forhøyes med inntil det dobbelte og skal ikke fastsettes lavere enn straffebudets ordinære maksimale straff. Fengselsstraffen etter foregående punktum kan ikke forhøyes ut over 30 år.

Første ledd i denne bokstav gjelder ikke dersom det er gått mer enn 10 år etter endt fullbyrdelse av den tidligere dom."

Disse medlemmer fremmer også følgende forslag:

"Straffeloven § 34 første ledd skal lyde:

I dom på fengselsstraff kan retten bestemme at fullbyrdingen helt eller delvis utsettes i en prøvetid. Utsettes fullbyrdingen av deler av straffen (dels betinget, dels ubetinget), kan den ubetingede delen ikke

settes lavere enn 14 dager. Kommer § 79 bokstav b til anvendelse, eller gjelder dommen lovbrudd med en særskilt minstestraft, kan det ikke bestemmes at fullbyrdingen utsettes helt eller delvis."

Disse medlemmer mener at det i dag er for stort fokus på personlige forhold ved gjerningsmannen ved utmåling av straff. Til tider ser det ut som om domstolen med lys og lykte leter etter formildende forhold hos gjerningsmannen, mens de tilsynelatende mer sjelden ser etter forhold som bør føre til skjerpet straff.

Disse medlemmer mener det i utgangspunktet er den objektive vurderingen av den straffbare handlingen og følgen for offeret som skal stå i fokus når man skal bruke strafferammen. Disse medlemmer ser dette som en logisk følge av at man bruker skadefølgeprinsippet i loven; skaden og offeret skal stå i fokus, da dette er grunnlaget for at forholdet er belagt med straff.

Disse medlemmer mener man i større grad må ta hensyn til offeret når det gjelder straffutmåling. Det er ikke uten betydning om de som har vært utsatt for en kriminell handling føler dommen som en riktig reaksjon. Dette har med tiltroen til rettsvesenet og opprettholdelse av den sosiale ro å gjøre. At barn eller andre som er utsatt for grove overgrep ser at overgriperen for eksempel dømmes til knapt to år og i realiteten slipper rett ut etter at dommen faller, er en hån mot disse menneskene som har gått den tunge veien for å få en overgriper dømt.

Retten skal ikke ta hensyn til kulturelle, etniske eller religiøse forhold hos gjerningspersonen ved utmåling av straff eller ved spørsmål om frafall av straff. Man har dessverre sett at domstolene har redusert straffen basert på etnisitet og kulturelle forhold. Det skal etter disse medlemmers syn ikke aksepteres.

11. LEGALDEFINISJONER

11.1 Sammendrag

11.1.1 Hvilke definisjoner bør loven inneholde

Straffelovkommisjonen foreslår at den nye straffeloven skal inneholde fem generelle definisjonsbestemmelser. Etter utkastet defineres "de nærmeste", "offentlig sted og offentlig handling", "betydelig skade på legeme og helse" og "gjenstand", og kommisjonen foreslår dessuten en bestemmelse om beregning av lovbestemte frister. De gjeldende definisjoner av begrepene forseelse og forbrytelse, handling, krigstid og trykt skrift foreslås følgelig ikke videreført. Gjeldende straffelov § 4 gir uttrykk for at overalt hvor loven bruker begrepet handling, skal også unnlattelse omfattes med mindre annet er sagt eller fremgår. Be-

stemmelsen foreslås opphevet som unødvendig og intetsigende.

Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens forslag om hvilke generelle definisjoner loven bør inneholde. Opphevingen av definisjonen av forbrytelse og forseelse er en naturlig konsekvens av forslaget om at straffelovgivningen ikke lenger skal baseres på dette skillet. Departementet er også enig med Straffelovkommisjonen når den fremholder at definisjonen av "handling" ikke er nødvendig. Departementet er også enig i at det ikke er grunn til å videreføre en definisjon av "krigstid" i straffeloven. Departementet slutter seg også til forslaget om ikke å innta noen generell definisjon av "trykt skrift" i straffeloven.

I strafferettslig sammenheng har behovet for å definere og avgrense begrepet "den fornærmede" særlig vært knyttet til spørsmålet om hvem som må eller er berettiget til å inngi påtalebegjæring. Når det nå foreslås at adgangen til å forfølge straffbare handlinger ikke lenger skal baseres på en slik begjæring, er departementet enig i at det ikke er behov for noen generell definisjon av begrepet i straffeloven. Departementet slutter seg også til Straffelovkommisjonens forslag om ikke å definere begrepet "offentlig tjenestemann".

11.1.2 Definisjoner som foreslås videreført

11.1.2.1 "DE NÆRMESTE"

Straffeloven § 5 definerer hvem som i loven regnes som "de nærmeste". Straffelovkommisjonen går i alt vesentlig inn for å videreføre gjeldende rett, men foreslår noen mindre utvidelser og en klarere utforming. Utvidelsene består i at "fosterbesteforeldre" og fostersøsken omfattes. I tillegg foreslås en klargjøring og en utvidelse når ekteskap, partnerskap og samboerskap er oppløst.

Departementet slutter seg i hovedsak til Straffelovkommisjonens forslag om i store trekk å videreføre gjeldende rett. Heller ikke til Straffelovkommisjonens forslag om hvilken krets som skal regnes som "de nærmeste", har departementet mange bemerkninger.

Departementet er enig i de forslag til klargjøring av svogerskapsvirkningene som Straffelovkommisjonen foreslår, og særlig i at "lige nær besvogrede" erstattes av en positiv angivelse av hvilken personkrets i "svigerfamilien" som regnes som "de nærmeste". På ett punkt er imidlertid den foreslåtte regulering ikke tilfredsstillende. Ingen av formuleringene i utkastet fanger opp at ektefellenes særkullsbarn anses som hverandres nærmeste. Departementet går derfor inn for at det i utkastet § 9 første ledd føyes til en ny bokstav d med ordlyden: "stesøsken og deres ektefeller".

Departementet er kommet til at "forlovede" bør beholdes i definisjonen av "de nærmeste". Både for forlovelse og samboerforhold er forholdets varighet og stabilitet avgjørende. Er disse vilkår oppfylt, er det ingen grunn til å sondre etter om partene bor sammen eller ikke.

11.1.2.2 OFFENTLIG STED OG OFFENTLIG HANDLING

Et offentlig sted er definert som et sted som er bestemt for alminnelig ferdsel eller sted hvor slik ferdsel rent faktisk finner sted. Straffelovkommisjonen foreslår å beholde en definisjon av offentlig og offentlig handling. Definisjonen av offentlig sted er innholdsmessig den samme som i gjeldende rett. Kommisjonens utkast til definisjon av "offentlig" representerer større endring i forhold til gjeldende rett. To av tre alternativer foreslås videreført uten realitetssendringer. Alternativet om at handlingen er foretatt offentlig når den er foretatt ved trykt skrift er imidlertid ikke videreført. Til erstatning for dette alternativet foreslår Straffelovkommisjonen et alternativ om at en handling er offentlig når den består i å fremsette "et budskap" og "budskapet er fremsatt på en måte som gjør det egnet til å nå et større antall personer".

Også departementet slutter seg til forslaget som i det alt vesentlige innebærer å videreføre gjeldende rett. Departementet foreslår imidlertid å omredigere bestemmelsens annet ledd noe. Bortsett fra alternativet "trykt skrift", som ikke videreføres, er det verken i praksis eller gjennom høringen avdekket behov for å endre definisjonen av offentlig sted eller offentlig handling.

Videre er departementet enig i at det bør innføres et nytt alternativ som erstatter alternativet "trykt skrift" i gjeldende rett. Alternativet skal etter forslaget gjelde for alle typer av budskap uansett innhold og formidlingsform. Slike budskap vil være offentlige når de er fremsatt på en måte som gjør dem egnet til å nå et større antall personer. I tillegg til å være nøytral i forhold til formidlingsformen, er definisjonen også medienøytral.

11.1.2.3 BETYDELIG SKADE PÅ LEGEME OG HELSE

I gjeldende rett defineres betydelig skade i straffeloven § 9. Som betydelig skade regnes tap eller vesentlig svekkelse av syn, hørsel eller taleevnen. Andre sanser, som smak og lukt, er ikke omfattet. Også tap eller vesentlig svekkelse av forplantningsevnen anses som betydelig skade. Er resultatet av handlingen at den rammede blir påført en alvorlig psykisk skade, anses skaden betydelig. Påføres en gravid kvinne skade med det resultat at fosteret dør eller blir skadet, anses skaden alltid som betydelig. Selv om skaden ikke omfattes av disse alternativene, anses den som betydelig hvis den resulterer i livsfarlig eller langvarig sykdom.

Straffelovkommisjonen foreslår i det alt vesentlige å videreføre den gjeldende definisjonen i ny språkdrakt, men går inn for en viss utvidelse. Kommisjonen foreslår at tap eller vesentlig svekkelse av alle sanser skal anses for en betydelig skade. Likeledes foreslås tap eller vesentlig svekkelse av et viktig organ eller en viktig legemsdel å være en betydelig skade. Også tap eller vesentlig svekkelse av viktige organer som ikke leder til invaliditet, gjør skaden betydelig. Og leder skaden til vansirethet, skal den anses som betydelig.

Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens forslag til definisjon av betydelig skade.

11.1.2.4 GJENSTAND

Gjeldende rett inneholder ingen bestemmelse som definerer hva som omfattes av begrepet gjenstand. Heller ikke Straffelovkommisjonen foreslår noen alminnelig definisjon av hva som regnes som gjenstand. Den nøyer seg med å gi en definisjon som gjør det klart at elektrisk energi og andre energiformer også regnes som gjenstand.

Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens forslag. På bakgrunn av den uklarehet som har vært knyttet til definisjonen i gjeldende straffelov § 6, finner departementet det hensiktsmessig at det klargjøres at gjenstand omfatter alle energiformer, også de som benyttes til å formidle lyd og bilder. Informasjon i datasystemer mv. skal fortsatt ikke regnes som gjenstand.

11.1.2.5 BEREGNING AV LOVBESTEMTE FRISTER

Gjeldende straffelov § 11 forklarer i første ledd hva som menes med en måned og hva som menes med en dag. Bestemmelsens annet ledd bestemmer at domstolloven §§ 148 annet ledd og 149 første ledd får tilsvarende anvendelse på lovbestemte frister i straffelovgivningen. Straffelovkommisjonen foreslår å oppheve bestemmelsen i § 11 første ledd som unødvendig, men opprettholder annet ledd.

Departementet er enig i at bestemmelsen i gjeldende lov § 11 første ledd er unødvendig og kan oppheves, mens annet ledd bør videreføres.

11.2 Komiteens merknader

Komiteen vil understreke at det bør være enkelte retningsgivende kriterier for om en legaldefinisjon skal tas inn i loven. Uttrykket som defineres bør gå igjen et visst antall ganger med samme betydning. Det er etter komiteens oppfatning også nødvendig med en lovfestet definisjon i de tilfeller uttrykket forekommer med den samme eller en annen betydning utenfor strafferettens område. En klargjørende definisjon i disse tilfellene er særlig viktig av pedagogiske hensyn og bidrar til å gjøre loven mer oversiktlig og forutsigbar.

Mange av definisjonene i dagens straffelov har liten eller ingen betydning fordi det foreligger en sikker og langvarig praksis. Det er etter komiteens mening derfor grunn til å redusere noe på antallet legaldefinisjoner i straffeloven. Komiteen slutter seg til departementets forslag til definisjoner som bør videreføres og de presiseringer som foreslås inntatt i loven. Komiteen har merket seg at departementet varsler endringer i dette dersom arbeidet med straffelovens spesielle del avdekker behov for ytterligere legaldefinisjoner.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet mener det blir feil å fjerne for mange av legaldefinisjonene. Selv om deres innhold har utviklet seg gjennom langvarig praksis, vil ordlyden alltid gi visse rammer og skranker. Disse medlemmer mener videre at mye av rettspraksisen blir satt til side idet lovgiver vedtar en ny alminnelig straffelov. Det er derfor lovgivers forståelse og målsetninger domstolene skal følge. Der man beholder definisjonene uten ønske om realitetsendringer, er det derimot naturlig å se på tidligere rettspraksis. Disse medlemmer vil komme nærmere inn på dette ved behandlingen av den spesielle delen av straffeloven.

12. STRAFFELOVGIVNINGENS VIRKEOMRÅDE

12.1 Saklig virkeområde for straffelovens alminnelige bestemmelser (Første del)

12.1.1 Sammendrag

Straffelovens alminnelige del kommer som utgangspunkt til anvendelse også på handlinger som er straffbelagt gjennom spesiallovgivningen. Straffelovkommisjonen foreslår ikke endringer i det generelle virkeområdet for straffelovens alminnelige del.

Departementet slutter seg til den lovteknikk som er foreslått. Etter departementets oppfatning er det uheldig om forvaltningen gis en generell adgang til å fravike det alminnelig forsettskrav som etter den nye lov også skal gjelde for spesiallovgivningen. Avvikende regulering i forskrift bør ha materiell hjemmel i lov. Det må derfor fremgå eller følge av en naturlig tolking av hjemmelsloven at den både gir adgang til å gi bestemmelser av strafferettslig karakter og til å fravike bestemmelser i straffelovens alminnelige del. Departementet har endret teksten i § 1 slik at dette klarere fremgår.

12.1.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til proposisjonen og har ingen ytterligere merknader.

12.2 Saklig virkeområde - forholdet til folkeretten

12.2.1 SAMMENDRAG

Gjeldende straffelov § 1 annet ledd regulerer forholdet til folkeretten: Straffelovgivningen gjelder med de begrensningene som følger av overenskomster med fremmede stater eller av folkeretten for øvrig.

Straffelovkommisjonen foreslår en bestemmelse med samme innhold som gjeldende § 1 annet ledd. Virkningen av forslaget er at det på strafferettens område er gjennomført en begrenset "sektormonisme" mellom norsk strafferett og all folkerett. Bestemmelsen omfatter altså mer enn den inkorporeringen som følger av menneskerettsloven. Som i dag gjelder forslaget bare bestemmelser som er til den siktedes fordel.

Departementet mener fortsatt at folkerettslige bestemmelser som innbærer praktiske begrensninger i norsk straffekompetanse, bør innarbeides ved egne bestemmelser. Men det er behov for en sikkerhetsventil. På denne bakgrunn finner departementet det ubetenkelig å gå inn for at bestemmelsen videreføres som foreslått av Straffelovkommisjonen. Departementet er enig i at bestemmelsen skilles ut i en egen paragraf.

12.2.2 Komiteens merknader

Komiteen vil understreke at folkerettslige bestemmelser som begrenser rekkevidden av norsk straffelovgivning, enten disse følger av konvensjoner som Norge er bundet av eller av folkerettslig sedvane, skal innarbeides ved egne bestemmelser. Komiteen mener likevel det fortsatt er behov for en sikkerhetsventil som løser motstridsspørsmål utenfor menneskerettslovens område, og slutter seg til departementets forslag om å videreføre dagens bestemmelse.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til sine merknader om Norges folkerettslige forpliktelser under kap. 4.2.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet vil forbeholde seg muligheten til å si opp eller reservere seg mot folkerettslige bestemmelser hvor dette går mot det Stortinget ønsker. Disse medlemmer mener det skal meget til før man kan akseptere at folkerettslig sedvane skulle gå foran norsk lov. Disse medlemmer mener dog man må respektere de grunnleggende menneskerettigheter.

12.3 Straffelovgivningens virkeområde i tid

12.3.1 Sammendrag

For "strafferettslige bestemmelser" er hovedregelen og utgangspunktet at handlingstidens lov skal

anvendes. Nye "strafferettslige bestemmelser" som trer i kraft mellom handlingstidspunktet og avgjørelsen, skal legges til grunn hvis det leder til et gunstigere resultat for den siktede. Er strafferettslige bestemmelser blitt endret i skjerpene retning i en periode hvor et fortsatt straffbart forhold har pågått, er det i rettspraksis lagt til grunn at de skjerpene regler kommer til anvendelse på den del av forholdet som har funnet sted etter at de strengere regler trådte i kraft. For prosessuelle bestemmelser, bestemmelser om fullbyrdelsen og domstolskapt rett legges rettstilstanden ved avgjørelsen til grunn.

Straffelovkommisjonens forslag bygger på hovedprinsippene i gjeldende lov § 3. Når det gjelder enkelthetene, foreslår kommisjonen likevel betydelige endringer. Hovedregelen i Straffelovkommisjonens forslag er at straffelovgivningen på handlingstidspunktet skal anvendes. Lovgivningen på tidspunktet for avgjørelsen skal likevel anvendes når det fører til et mildere resultat for den siktede, og lovendringen skyldes et endret syn på hvilke handlinger som bør straffes eller på bruken av strafferettslige reaksjoner.

Begrepet "strafferettslige Bestemmelser" i § 3 første ledd er i rettspraksis tolket slik at Anvendelse av handlingstidens lov selv om den er strengere, er først og fremst aktuelt for handlingsnormer som er foranlediget av en særskilt situasjon og som derfor gjerne har et tidsbegrenset preg.

Departementet slutter seg - i innhold og begrunnelse - til Straffelovkommisjonens forslag til regler om straffelovgivningens virkeområde i tid. I forhold til gjeldende straffelov § 3 vil forslaget først og fremst innebære endringer på to punkter: Avgjørelsen av når en siktet skal nyte godt av at en ny og mildere straffelovgivning har trådt i kraft etter handlingstidspunktet, skal bero på om "lovendringen skyldes et endret syn på hvilke handlinger som bør straffes, eller et endret syn på bruken av strafferettslige reaksjoner". Departementet er enig i at dette gir en rimeligere og mer rettferdig avgrensning enn etter gjeldende rett.

Etter gjeldende rett nyter den siktede ikke godt av lovendringer som trer i kraft etter avgjørelsen i første instans, med mindre det er anvendt rettsmidlet fullstendig anke. Både i delutredning V og VII foreslår Straffelovkommisjonen enstemmig at ny og mildere strafferettslig lovgivning skal komme til anvendelse også når den trer i kraft i rettsmiddelomgangen. Departementet finner det naturlig og rimelig at grensen trekkes ved den avgjørelse som rettskraftig avgjør den side av saken som påvirkes av lovendringen.

Det er enighet i kommisjonen om at ny mildere straffelovgivning ikke skal ha innvirkning på adgangen til å få gjenopptakelse, mens det både i delutredning V og VII er dissens om ny og mildere lov skal komme til anvendelse ved ny avgjørelse etter at gjen-

opptakelse er besluttet på annet grunnlag. Flertallet i delutredning VII går inn for at en ny og mildere straffelov ikke skal komme til anvendelse ved en slik avgjørelse, og departementet er enig i dette. Det avgjørende for departementet har vært likhetsbetraktningene. I samsvar med det foranstående foreslår departementet at det i ny straffelov § 3 siste ledd inntas en bestemmelse som gjør unntak fra bestemmelsen om anvendelse av mildere lovgivning for saker som er gjenopptatt.

Departementet slutter seg til kommisjonens forslag om å lovfeste den løsning som er lagt til grunn i avgjørelsen i Rt. 1987 side 1049 i de tilfeller hvor lovgivningen endres i skjerpene retning mens et fortsatt straffbart forhold pågår. I disse tilfeller skal handlingstidspunktets lov anvendes på de deler av forholdet som faller på hver side av ikrafttredelsestidspunktet.

Foreldelsesfrister - både for å reise påtale og for å fullbyrde ilagt straff - er bestemmelser av en slik art at de i utgangspunktet ville blitt omfattet av første ledd. I likhet med Straffelovkomisjonen foreslår imidlertid departementet å videreføre ordningen i gjeldende straffelov, slik at nye og kortere frister ikke skal komme til anvendelse henholdsvis når den mistenkte er blitt siktet eller fullbyrden av reaksjonen er påbegynt. Heller ikke endring i påtalereglene slik at påtalen ikke lenger er ubetinget offentlig, kommer etter tredje ledd til anvendelse etter at den mistenkte har oppnådd status som siktet.

12.3.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, har merket seg at departementet foreslår en videreføring av dagens hovedregel om at straffelovgivningen på handlingstidspunktet skal anvendes hvis det leder til et gunstigere resultat for siktede, og har ingen merknader til dette.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet mener man bør følge prinsippet om at det er lovgivningen på tidspunktet for den kriminelle handlingen som skal legges til grunn ved straffutmåling helt ut. Disse medlemmer er derfor ikke enig med flertallet i at man skal legge til grunn den straffutmålingen som leder til et gunstigere resultat for siktede.

12.4 Straffelovgivningens stedlige virkeområde

12.4.1 Sammendrag

Straffeloven § 12 har regler om straffelovgivningens stedlige virkeområde. Uomtvistet er det at en stats straffelovgivning kan anvendes på handlinger forøvet på det territorium som er undergitt statens suverenitet (territorialprinsippet). Straffelovgivningen

kan gis anvendelse utenfor territoriet når handlingen er begått av personer som er statsborgere av eller bosatt i landet (nasjonalitetsprinsippet). Folkerettslig er det også akseptert at et land forfølger straffbare handlinger begått i utlandet av utlending når handlingen er rettet mot landets vitale interesser, som statens sikkerhet og selvstendighet (det kvalifiserte realprinsipp).

Hensynet til andre lands suverenitet tilsier at det bør vises tilbakeholdenhet med å straffefølge i Norge handlinger som har funnet sted på andre lands territorium. På den annen side er det viktig at norsk straffelovgivning har et slikt virkeområde, slik at opphold i Norge ikke blir en måte å unndra seg straff på for handlinger forøvet i utlandet.

Ved utformingen av reglene har departementet særlig lagt vekt på følgende: Hovedreglene bør gå frem av to bestemmelser om virkeområdet for handlinger foretatt henholdsvis på område hvor Norge har hel eller særskilt suverenitet og i utlandet. Disse reglene bør suppleres av en bestemmelse om det universelle virkeområdet basert på folkerettslige forpliktelser til å forfølge bestemte handlinger.

12.4.1.1 STRAFFELOVGIVNINGENS VIRKEOMRÅDE DER NORGE HAR SUVERENITET

Med de begrensninger som følger av folkerettslige regler, gjelder all norsk straffelovgivning "*i riket*", jf. § 12 første ledd. Riket omfatter først og fremst Fastlands-Norge, Svalbard og Jan Mayen, samt sjøområder ut til territorialgrensen og luftterritoriet over disse områder.

Straffeloven § 12 utvider det geografiske virkeområdet for norsk straffelovgivning til områder og installasjoner som det ikke er naturlig å regne som en del av riket. Bestemmelsene kan deles i to grupper: Straffelovgivningens anvendelse på virksomhet på kontinentalsokkelen, og straffelovgivningens anvendelse på handlinger om bord på norske sjø- og luftfartøy som befinner seg utenfor territoriet.

Straffelovkomisjonen foreslår at bestemmelsene om straffelovgivningens geografiske virkeområde for Norge og det norske suverenitetsområdet fordeles på to paragrafer: Én bestemmelse om norsk territorium og en annen om kontinentalsokkelen, økonomisk sone og norske fartøy utenfor territoriet.

For virksomheten på norsk kontinentalsokkel foreslår kommisjonen at norsk straffelovgivning skal gjelde:

"på innretninger på norsk kontinentalsokkel for undersøkelse etter eller utnyttning eller lagring av undersjøiske naturforekomster, og på transportanlegg tilknyttet disse innretningene også når de ligger utenfor norsk kontinentalsokkel. Innretninger omfatter ikke forsynings- og hjelpefartøyer."

Departementet slutter seg i det alt vesentlige til Straffelovkomisjonens forslag. Slik departementet ser det, gir det imidlertid en bedre systematikk om straffelovgivningens virkeområde angis i tre bestemmelser som regulerer anvendelsen: På område med norsk suverenitetsutøvelse, i utlandet og i samsvar med et særlig folkerettslig grunnlag.

Departementet er enig i at straffelovgivningen bør gjelde "i Norge". Av pedagogiske grunner bør det uttrykkelig fremgå at dette også omfatter Svalbard, Jan Mayen og de norske bilandene.

Departementet slutter seg til Straffelovkomisjonens forslag om å myke opp det gjeldende krav om at innretninger må være "plassert" på norsk sokkel for at norsk straffelovgivning skal gjelde. Det avgjørende bør i utgangspunktet være om innretningen befinner seg på sokkelen og er beregnet for undersøkelse, utnytting mv. av undersjøiske naturforekomster.

Lovutkastet inneholder ingen bestemmelse svarende til gjeldende lov § 12 første ledd nr. 1 bokstav c om sikkerhetssonen. Departementet er enig i at jurisdiksjonen for selve sonekrenkelsen kan reguleres i petroleumsløven.

Hensynet til at straffelovens alminnelig del bør være mest mulig fullstendig, tilsier at også den strafferettslige jurisdiksjon i de maritime soner er regulert i loven. Departementet er enig i Straffelovkomisjonens vurderinger om hvilke handlinger som bør omfattes av norsk strafferettslig jurisdiksjon innenfor det aktuelle området. Også her bør det gjelde et dobbelt krav: Dels at handlingen har funnet sted innenfor Norges økonomiske sone og at handlingen krenker interesser som den særlige norske jurisdiksjon skal ivareta.

Departementet er enig med Straffelovkomisjonen i at det ikke er behov for å endre innholdsmessig reglene om straffelovgivningens anvendelse om bord på norske fartøyer, boreplattformer eller lignende flyttbare innretninger.

12.4.1.2 STRAFFELOVGIVNINGENS ANVENDELSE PÅ HANDLINGER BEGÅTT HVOR NORGE IKKE HAR NOEN SUVERENITET (UTLANDET)

For norske statsborgere eller personer som er bosatt i Norge, har § 12 nr. 3 bokstav a en oppregning av en rekke kapitler og bestemmelser i straffeloven som kommer til anvendelse selv om handlingen er forøvet i utlandet. Som en sammenfatning kan en si at langt de fleste av straffelovens forbrytelser som det er praktisk å overtre i utlandet og som er av en viss alvorlighet, kan forfølges her i riket når de er forøvet av norske borgere eller personer bosatt i riket. De fleste forseelser som er forøvet i utlandet, kan ikke straffes i Norge uten at de er straffbare der de er begått.

For personer som verken er norske statsborgere eller bosatt her, reguleres straffelovgivningens anvendelse på handlinger foretatt i utlandet av § 12 nr. 4, som regner opp en rekke bestemmelser i straffeloven som kan anvendes selv om handlinger er forøvet av utlending i utlandet (universalprinsippet).

Straffelovkomisjonen har foreslått et primært krav om dobbelt straffbarhet som vilkår for å straffe nordmenn for handlinger begått i utlandet. Særreglene om handlinger rettet mot den norske stat og handlinger begått i områder hvor ingen stater har suverenitet, foreslås opprettholdt. Kommisjonen foreslår videre å gjøre unntak fra kravet om dobbelt straffbarhet for krigsforbrytelser, folkemord og forbrytelser mot menneskeheten. Kommisjonen foreslår også en regel om at det ved forfølgning i Norge ikke skal kunne idømmes strengere straff enn det som maksimalt kunne vært idømt på handlingsstedet.

For adgangen til å anvende norsk straffelovgivning på utlendingers handlinger i utlandet, foreslår Straffelovkomisjonen at det er krav om at handlingen i Norge har en strafferamme på fengsel i mer enn 1 år. For handlinger foretatt av utlending i utlandet og som er rettet mot den norske stat eller norsk statsmyndighet, foreslås det ikke krav om dobbel straffbarhet.

12.4.1.2.1 Departementets vurdering

Departementet foreslår en omredigering av bestemmelsene. I departementets utkast til § 5 reguleres i første ledd i hvilke tilfeller nordmenns handlinger i utlandet kan forfølges etter norsk straffelovgivning. Annet ledd angir de grupper som likestilles med nordmenn når handlingen er forøvet i utlandet. Tredje ledd angir i hvilken grad reguleringen i første ledd også gjelder for utlendinger i utlandet.

Departementet er enig i at kompetansen til å beslutte påtale for handlinger som er forøvet av en utlending i utlandet, bør flyttes fra Kongen i statsråd til riksadvokaten.

Departementet gir også sin tilslutning til Straffelovkomisjonens forslag om at handlinger forøvet i utlandet av en utlending, bør være av en viss alvorlighet før de bør forfølges i Norge. Kommisjonen foreslår at bare handlinger med en ordinær strafferamme på mer enn 1 år bør omfattes. Departementet er enig i dette.

12.4.1.2.1.1 Dobbelt straffbarhet

Departementet foreslår at reglene om når norsk straffelovgivning skal gjelde for handlinger forøvet i utlandet, bygges på kravet om dobbel straffbarhet som et generelt og grunnleggende prinsipp. Det sentrale spørsmål blir derfor hvilke unntak som skal gjøres fra kravet.

Et krav om dobbel straffbarhet er meningsløst når handlingen er begått på områder hvor ingen stat har høyhetsrett. Kommisjonen har foreslått at handlinger forøvet på slike områder for nordmenn skal være straffbare når de kan medføre strengere straff enn bot, mens det for utlendinger kreves at handlingen har en straff ut over det laveses sjikt, dvs. fengsel i mer enn 1 år. Departementet finner kommisjonens avgrensning hensiktsmessig, og slutter seg til forslaget.

Også Straffelovkommisjonens forslag om og begrunnelse for å la overtredelse av bestemmelsene om krigsforbrytelser mv. gjelde i utlandet uten krav om dobbel straffbarhet, har fått tilslutning under høringen. Departementet er enig i dette, men har likevel som forutsetning at det bare er aktuelt å la unntak omfatte krigsforbrytelser mv. som utgjør universelt anerkjente lovbrudd.

Slik departementet ser det, står en tilbake med tre lovbruddstyper hvor det kan være aktuelt å gjøre unntak fra kravet om dobbel straffbarhet. Det er terrorhandlinger, overtredelse av bestemmelsene om tvangs- og barneekteskap og kjønnslemlestelse. Etter departementets oppfatning kan en for utførelse av terrorhandlinger basere seg på hovedregelen om dobbel straffbarhet.

Departementet foreslår imidlertid en særregel både for barneekteskap og tvangsekteskap. Departementet foreslår at overtredelse av bestemmelsene om barneekteskap skal være straffbare i Norge også når de er overtrådt av nordmenn i utlandet. Er overtredelse av reglene om barneekteskap begått av utlending i utlandet, bør derimot det gjeldende kravet om dobbel straffbarhet etter departementets syn videreføres.

Tvangsekteskap vil ofte være straffbart også i det landet det er inngått. Departementet foreslår likevel at det tas inn i loven en særhjemmel for å straffefølge tvangsekteskap som er begått i utlandet av en norsk statsborger eller annen person som er bosatt her. Dermed vil man fange opp tilfeller hvor tvangsekteskap likevel ikke er straffbart i vedkommende land. Departementet foreslår derimot ikke å videreføre adgangen til å straffe for tvangsekteskap i Norge dersom handlingen er begått av en utlending i utlandet og kravet om dobbel straffbarhet ikke er oppfylt.

Skal lovgivningen om kjønnslemlestelse få den ønskede effektivitet, må kjønnslemlestelse også i en ny straffelov være straffbar iallfall når handlingen er forøvet eller medvirket til av nordmenn i utlandet. Departementet kan i all hovedsak slutte seg til disse synspunkter. Er handlingen begått av en utlending i utlandet, bør kravet om dobbel straffbarhet derimot videreføres.

På bakgrunn av høringen er departementet enig med Straffelovkommisjonen i at det ikke bør foreslås et særskilt unntak for kravet om dobbel straffbarhet

for FN-styrker. En vesentlig grunn til ikke å innføre en egen regel for norsk FN-personell er at behovet kan løses gjennom anvendelse av militær straffelov § 77.

12.4.1.2.1.2 Det avgjørende tidspunkt for statsborgerskap eller bosted

Inntil videre går departementet inn for å opprettholde skillet mellom nordmenn og utlendinger, slik at det stilles strengere krav for å straffefølge en utlending for en handling begått i utlandet enn for å straffefølge en nordmann for en slik handling.

Med en slik konklusjon må det også etter den nye straffelov avgjøres når en person med utenlandsk bakgrunn likevel skal behandles etter reglene som skal gjelde for nordmenn. Straffelovkommisjonen har foreslått at det avgjørende tidspunkt for hvilket regelsett som skal anvendes, skal være om den mistenkte er borger eller bosatt her når det treffes endelig påtalevedtak i saken. Etter departementets syn er dette ikke et hensiktsmessig skjæringspunkt. Departementet mener at det avgjørende for når en handling kan forfølges etter reglene om "nordmenn i utlandet", bør være om den mistenkte er bosatt her eller blitt norsk statsborger på det tidspunkt straffefølgningen innledes.

Velger en å la statsborger- eller bosettingsforholdet når etterforskningen iverksettes være avgjørende, bør det samme tidspunkt etter departementets syn også være avgjørende for når utlendinger må oppholde seg i riket for at norsk straffelovgivning skal komme til anvendelse på handlinger de har forøvet i utlandet. Straffelovkommisjonen har her foreslått at tidspunktet for siktelse skal være avgjørende.

12.4.1.3 STRAFFELOVGIVNINGENS VIRKEOMRÅDE NÅR DET FORELIGGER ET SÆRLIG FOLKERETTLIG GRUNNLAG

Straffeloven inneholder ingen generell bestemmelse om straffelovgivningens virkeområde når det foreligger en folkerettslig plikt til å straffefølge. Først når den folkerettslige plikt er knyttet til handlinger som ikke fanges opp av oppregningen i § 12, har det i gjeldende rett vært nødvendig å gi særskilte bestemmelser.

Underutvalget foreslo en bestemmelse om at handlinger foretatt i utlandet kunne forfølges etter norsk straffelovgivning når "Norge ved overenskomst er folkerettslig forpliktet til å forfølge dem".

Departementet slutter seg i utgangspunktet til Straffelovkommisjonens forslag, og foreslår at det inntas en bestemmelse som gjør norsk straffelovgivning anvendelig på handlinger forøvet i utlandet når Norge er folkerettslig forpliktet til å la straffelovgivningen gjelde for dem. Departementet finner heller ikke grunn til å endre den foreslåtte bestemmelsen

slik at den omfatter flere tilfeller. Men departementet foreslår at det skal være adgang til å straffe i Norge handlinger forøvet i utlandet, uten krav om dobbel straffbarhet, når det i overenskomst med fremmede stater eller av folkeretten for øvrig foreligger en rett til å forfølge handlingen.

12.4.2 Komiteens merknader

Komiteen slutter seg i utgangspunktet til det såkalte dobbeltstraffprinsippet. Dobbeltstraffprinsippet innebærer at norsk straffelovgivning som hovedregel kun skal gjelde for handlinger forøvet i utlandet når disse også er forbudt etter gjerningsstedets rett.

Komiteen mener imidlertid gode grunner taler for særregler for tvangsekteskap. Mange tvangsekteskap blir gjennomført i utlandet og det vil fremdeles være tilfeller hvor tvangsekteskap ikke er straffbart i vedkommende land. Prevensjonshensyn og hensynet til at dette forbudet får den ønskede effekt, taler for en særlig hjemmel for å straffefølge tvangsekteskap som er begått i utlandet av en norsk statsborger eller en annen person som er bosatt i Norge. Tilsvarende vurderinger gjør seg gjeldende for overtredelse av bestemmelsene om kjønnslemlestelse. Komiteen mener dessuten det er nødvendig å gjøre unntak fra det såkalte dobbeltstraffprinsippet for terrorhandlinger.

Komiteen er kjent med at ikke alle land har et godt strafferettslig regelverk vedrørende seksuelle overgrep mot barn. Seksuelle overgrep mot barn er etter komiteens oppfatning en særlig alvorlig form for kriminalitet som det bør være adgang til å forfølge uavhengig av kravet om dobbel straffbarhet. Komiteen viser i den forbindelse til at forslag til ny straffelov § 6, uavhengig av kravet om dobbel straffbarhet, gir adgang til å forfølge "handling som Norge etter overenskomster med fremmede stater eller etter folkeretten for øvrig har rett eller plikt til å straffefølge".

Barnekonvensjonen artikkel 34 krever at:

"Partene påtar seg å beskytte barnet mot alle former for seksuell utnyttning og seksuelt misbruk. For dette formål skal partene særlig treffe alle egnede nasjonale, bilaterale og multilaterale tiltak for å hindre at noen:

- tilskynder eller tvinger et barn til å delta i enhver form for ulovlig seksuell aktivitet,
- utnytter barn ved å bruke dem til prostitusjon eller andre ulovlige seksuelle handlinger
- utnytter barn ved å bruke dem i pornografiske opptredener eller i pornografisk materiale."

Komiteen legger til grunn at Barnekonvensjonen artikkel 34 gir Norge både mulighet og rett til å straffefølge grove seksuelle overgrep mot barn forøvet i Norge og i utlandet, uavhengig av om over-

grepet er kriminalisert på stedet hvor overgrep fant sted.

Komiteen ber imidlertid departementet fortløpende vurdere om det er hensiktsmessig at det gjøres et eksplisitt unntak fra dobbeltstraffprinsippet for grove seksuelle overgrep mot barn i ny straffelov § 5.

Komiteen mener for øvrig at det bør gjøres unntak fra hovedregelen om dobbeltstraff for alvorlige brudd på krigens folkerett. Det vises til proposisjonens gjengivelse av Røde Kors' synspunkter som begrunnelse for dette. Komiteen foreslår på denne bakgrunn en endring i forslag til ny straffelov § 5 første ledd:

"Straffeloven § 5 første ledd skal lyde:

Utenfor virkeområdet etter § 4 gjelder straffelovgivningen for handlinger foretatt

- av en norsk statsborger,
- av en person med bosted i Norge, eller
- på vegne av et foretak registrert i Norge, når handlingene:

- er straffbare også etter loven i landet der de er foretatt,
- anses som krigsforbrytelse, folkemord eller forbrytelse mot menneskeheten,
- anses som brudd på krigens folkerett,
- anses som barneekteskap eller tvangsekteskap,
- anses som kjønnslemlestelse,
- er rettet mot den norske stat eller norsk statsmyndighet, eller
- er foretatt utenfor området for noen stats høyesterett og kan straffes med fengsel."

13. OBJEKTIVE GRUNNVILKÅR FOR PERSONLIG STRAFFANSVAR

For at noen skal kunne straffes, må fire grunnleggende vilkår være oppfylt. Stikkordsmessig kan de oppsummeres slik: Handlingen må bryte loven (1), det må ikke foreligge noen straffrihetsgrunn (2), gjerningspersonen må være tilregnelig (3) og ha utvist skyld (4). Straffelovkommissjonen foreslår at de fire straffbarhetsvilkårene nedfelles i et kapittel 3 i loven om "Grunnvilkår for personlig straffansvar". Departementet er enig i at ordbruken i denne overskriften er hensiktsmessig.

13.1 Lovprinsippet, medvirkning og forsøk

13.1.1 Sammendrag

13.1.1.1 BØR KRAVET OM LOVHJEMMEL FOR STRAFF NEDFELLES I DEN NYE STRAFFELOVEN?

Lovprinsippet i strafferetten er nedfelt i Grunnloven § 96. Prinsippet er ikke tatt inn i den gjeldende straffeloven. Lovprinsippet innebærer at ingen kan

dømmes til straff uten at det er hjemmel for det i en norsk lov. En handling kan bare medføre straff dersom den omfattes av gjerningsbeskrivelsen i et straffebud.

Straffelovkommisjonen mener at kravet om lov hjemmel bør nedfelles i loven, og departementet går inn for å følge opp kommisjonens forslag.

Slik kommisjonen har formulert sitt utkast, retter bestemmelsen seg særlig mot lovgiverne. Departementet går inn for at lovprinsippet i stedet bør rette seg mot dem som skal anvende loven i praksis, og da især domstolene og påtalemyndigheten.

13.1.1.2 MEDVIRKNING

Departementet har gått inn for å innføre en generell bestemmelse om medvirkning. Straffelovkommisjonen foreslår at den generelle medvirkningsbestemmelsen formuleres slik:

"§ 3-2. Medvirkning

Et straffebud rammer også den som medvirker til handlingen, når ikke annet er bestemt."

Kommisjonen foreslår ikke noe eget unntak fra den generelle medvirkningsregelen for straffebud som retter seg mot uaktsomme overtredelser. De nærmere vilkårene for når medvirkning er straffbart, går ikke frem av bestemmelsen. Kommisjonen understreker at vilkårene i det vesentlige vil være de samme som etter gjeldende rett.

Departementet slutter seg innholdsmessig fullt ut til Straffelovkommisjonens forslag til en generell regel som kriminaliserer medvirkning, men foreslår en noe annen formulering. Departementet vil særlig understreke at medvirkningsansvaret fortsatt skal være et selvstendig straffansvar. Det må foretas en selvstendig vurdering av om straffbarhetsvilkårene er oppfylt i forhold til hver enkelt deltaker.

13.1.1.3 FORSØK OG FORBEREDELSESHANDLINGER

Straffelovkommisjonen foreslår at en generell bestemmelse om straff for forsøk utformes slik:

"§ 3-3. Forsøk

Forsøk foreligger når noen med det forsett å fullbyrde en straffbar handling foretar noe som leder direkte mot handlingen.

Forsøk på en handling som kan medføre fengsel i mer enn 6 måneder, er straffbart når ikke annet er bestemt.

Forsøk straffes ikke når lovbrøteren frivillig avstår fra å fullbyrde handlingen eller avverger at den blir fullbyrdet."

Bestemmelsen retter seg mot forsøk på mer alvorlige straffbare handlinger. Kommisjonen foreslår

at straffbarheten knyttes til en øvre strafferamme. For øvrig foreslår kommisjonen i det vesentlige å videreføre gjeldende rett. Kommisjonen går inn for at det, som i dag, bør være to grunnleggende vilkår for å kunne straffes for forsøk: Gjerningspersonen må ha utvist fullbyrdingsforsett, og gjerningspersonens handling må peke i retning av en fullbyrdet straffbar handling. Kommisjonen ønsker å videreføre straff for utjellig forsøk. Handlinger som ligger innenfor grensene for den alminnelige handlefrihet, skal likevel fremdeles være straffrie. Forslaget forutsetter at forberedelser til å begå en straffbar handling i utgangspunktet fremdeles skal være straffrie.

Kommisjonen foreslår å videreføre dagens regel om straffrihet for den som trer tilbake fra et straffbart forsøk. Etter forslaget skal det fortsatt sondres mellom tilbaketreden fra henholdsvis fullendt og ufullendt forsøk. Kommisjonen har valgt ikke å foreslå en regel med skjønnsmessig adgang til å fritta for straff når lovbrøteren forsøker, men ikke lykkes i å forhindre fullbyrding ved et fullbyrdet forsøk.

Departementet slutter seg i det vesentlige til Straffelovkommisjonens forslag til regulering av straff for forsøk på å utføre en straffbar handling. Departementet går imidlertid inn for å gjøre enkelte språklige endringer i lovutkastet. Det er ikke meningen å endre realiteten i kommisjonens forslag.

Departementet er enig i kommisjonens forslag som først oppstiller krav om fullbyrdesforsett og deretter krav om at gjerningspersonen må ha foretatt noe. Departementet er enig i at betydningen av gjerningspersonens forutsetninger bør komme til uttrykk i selve lovteksten, forutsatt at det lar seg gjøre å utforme lovteksten slik at det ikke fremstår som en skjerping av vilkårene for forsøksstraff. Departementet går inn for en formulering, slik at det må være "foretatt noe som *er ment* å lede direkte til utføringen".

Departementet er enig i at forberedelser til straffbare handlinger også i den nye loven i utgangspunktet bør være straffrie, og eventuelt kriminaliseres gjennom særskilte straffebud.

I tråd med kommisjonens forslag bør gjerningspersonen fortsatt ha mulighet til å oppnå straffrihet dersom han trer tilbake fra forsøket. Departementet er enig med kommisjonen i at det ikke er grunn til å utvide området for straffbortfall på grunn av tilbaketreden.

Departementet har kommet til at det ikke er behov for å videreføre vilkåret om at forsøket ikke må være oppdaget. Det er sikker rett at vilkåret i dag bare knytter seg til fullendte og ikke ufullendte forsøk. Denne forskjellen virker ikke så godt begrunnet. Å sløyfe dette vilkåret er dessuten best i samsvar med det preventive formålet bak regelen.

13.1.2 Komiteens merknader

Komiteen støtter av pedagogiske grunner forslaget om at det såkalte lovprinsippet som følger av Grunnloven § 96, også inntas i ny straffelov. Lovprinsippet innebærer at ingen kan dømmes uten hjemmel i lov, og er en viktig rettssikkerhetsgaranti. Prinsippet skal motvirke vilkårlighet og sikre forutberegnelighet, og står sentralt i strafferetten.

Det er etter komiteens mening hensiktsmessig å innta en generell medvirkningsbestemmelse i straffelovens generelle del, jf. merknadene til proposisjonens kap. 8. Hvilke konkrete unntak som bør gjøres fra denne bestemmelsen, vil komiteen komme tilbake til under behandlingen av forslag til ny spesiell del i straffeloven.

Komiteen tiltrer departementets beskrivelse av forsøksbestemmelsens virkeområde, og støtter det generelle forbudet mot forsøk slik det er foreslått inntatt i ny straffelov. Hvilke konkrete unntak som bør gjøres fra denne bestemmelsen, vil komiteen komme tilbake til under behandlingen av forslag til ny spesiell del i straffeloven.

13.2 Straffrihetsgrunner

13.2.1 Sammendrag

13.2.1.1 NØDRETT

Nødrett er retten til å begå lovbrudd for å berge seg eller andre ut av en nødsituasjon på bekostning av en annens rett. Dersom vilkårene i § 47 er oppfylt, er handlingen lovlig og ikke bare straffri. Paragraf 47 oppstiller to grunnvilkår som må være oppfylt for at en nødhandling skal være lovlig. For det første må det foreligge en fare som ikke kan avverges på noen annen rimelig måte. For det andre krever loven at faren som retter seg mot rettsgodet det er tale om å redde, er særdeles betydelig i forhold til den skade som nødhandlingen volder.

Straffelovkommisjonen ga uttrykk for at den ikke så det som aktuelt å foreslå vesentlige endringer av bestemmelsen om nødrett. Kommisjonens endelige utkast lyder slik:

"§ 3-4. Nødrett

En handling som ellers ville være straffbar, er lovlig når den blir foretatt for å verne en interesse mot en fare for skade som ikke kan avverges på annen rimelig måte, og denne skaderisikoen veier betydelig tyngre enn skaderisikoen ved handlingen."

På ett punkt går kommisjonen inn for å endre vilkårene for nødrett. I straffeloven § 47 kreves det at faren må være særdeles betydelig i forhold til skaden som redningshandlingen medfører. Straffelovkom-

misjonen går inn for at det skal være tilstrekkelig at det foreligger en betydelig interesseovervekt.

Kommisjonen drøfter om nødrettsbestemmelsen bør kunne anvendes på medlidenhetsdrap med samtykke. Kommisjonen fremholder at det er uheldig å utelukke bruk av nødrettsbestemmelsen i enhver sammenheng hvor noen aktivt er berøvet livet. Den går primært inn for at det i slike tilfeller skal være adgang til å fastsette en lavere straff enn minstestrafen, eller en mildere straffart, men mener at det også kan tenkes medlidenhetsdrap hvor det kan være grunnlag for straffrihet i medhold av nødrettsbestemmelsen.

Departementet slutter seg i det vesentlige til forslaget til ordlyd fra Straffelovkommisjonen. Som kommisjonen mener departementet at dagens krav om særdeles betydelig interesseovervekt stiller for snevre rammer for nødretten. Departementet er enig i at alminnelig interesseovervekt ikke bør være tilstrekkelig. Departementet går imidlertid inn for at kravet til interesseovervekt senkes noe i forhold til dagens regel, og går inn for at skaderisikoen ved faren som truer må være "langt større" enn skaderisikoen ved redningshandlingen. Departementet foreslår dermed et noe annet kriterium enn Straffelovkommisjonen. Departementet legger til grunn at "langt større" er et noe strengere kriterium enn "betydelig", men at det ikke kreves en så stor interesseovervekt som etter dagens vilkår "særdeles betydelig".

Departementet har vurdert om det bør oppstilles en absolutt grense for hvilke verdier som lovlig skal kunne ofres i en redningshandling. I en nødsituasjon vil det i dag ikke være anledning til å drepe et annet menneske. Bare i helt ekstraordinære situasjoner kan nødrett tenkes å forsvare noe slikt. Slik bør det være også etter den nye loven. Departementets forslag endrer heller ikke rettstilstanden for så vidt gjelder såkalt aktiv dødshjelp og medlidenhets- eller barmhjertighetsdrap.

13.2.1.2 NØDVERGE

Reglene om straffrihet på grunn av nødverge (straffeloven § 48) har til felles med reglene om nødrett at det må foreligge en nødsituasjon som gjør det berettiget å handle på en måte som ellers ville vært straffbar. Forskjellen fra nødrett ligger særlig i at nødverge forutsetter et ulovlig angrep fra en annen person, og at nødvergehandlingen må rette seg mot angriperen. Paragraf 48 slår fast at ingen kan straffes for en handling som er foretatt i nødverge. Loven må forstås slik at handlingen ikke bare er straffri, men lovlig dersom vilkårene for nødverge er oppfylt. Fire vilkår må være oppfylt for at en nødvergehandling skal være lovlig. Det må foreligge et ulovlig (rettsstridig) angrep (1), forsvarshandlingen må være avvergende (2) og ikke gå lenger enn det som er nødvendig (3) og ikke være ubetinget utilbørlig (4).

Straffelovkommisjonen går inn for å videreføre en generell straffrihetsbestemmelse om nødverge, og foreslår at bestemmelsen formuleres slik:

"§ 3-5. Nødverge

En handling som ellers ville være straffbar, er lovlig når den blir foretatt for å avverge et ulovlig angrep og den ikke går lenger enn nødvendig og dessuten ikke åpenbart går utover det forsvarlige i betraktning av angrepets farlighet, den angrepne interesse og angriperens skyld.

Ulovlig interessekrenkelse ved utøvelse av offentlig myndighet kan bare møtes ved nødverge når krenkelsen er forsettlig eller grovt uaktsom."

Kommisjonen går inn for ikke å videreføre regelen i den gjeldende § 48 tredje ledd, som gir reglene om nødverge tilsvarende anvendelse på handlinger som foretas for å pågripe noen eller å hindre at innsatte rømmer. Et flertall i kommisjonen går heller ikke inn for å videreføre fjerde ledd i dagens § 48. Bestemmelsen lar en nødvergehandling være straffri selv om den går ut over grensene for det lovlige, dersom overskridelsen alene har funnet sted på grunn av en ved angrepet fremkalt sinnsbevegelse eller bestyrrelse. Flertallet går i stedet inn for at en overskridelse av nødverge skal kunne gjøres straffri.

Departementet slutter seg til kommisjonens forslag til bestemmelse om nødverge, med unntak for enkelte mindre endringer. Når det gjelder den nærmere utformingen av bestemmelsen, foreslår departementet at kommisjonens utkast til første ledd splittes opp, slik at de enkelte vilkårene for lovlig nødverge går frem av tre atskilte bokstaver a til c.

Den som forsvarer seg, bør ha et visst spillerom for sitt forsvar. Forslaget avviker fra gjeldende rett ved at loven etter forslaget i noe mindre grad vil tolerere overskridelser. Selv om grensene for hva som skal aksepteres snevres noe inn, er det fremdeles meningen at den angrepne skal ha rikelige marginer i sin vurdering av hva som er etisk forsvarlig. Departementet slutter seg til forslaget.

Spørsmålet om å videreføre tredje ledd i dagens straffelov § 48 vakte debatt under høringen. Politiloven § 6 gir nå nærmere regler for politiets maktutøvelse, som også gjelder ved pågripelse. Reglene som gir politiet myndighet til å pågripe personer må dessuten suppleres av nødvergebestemmelsen i utkastet til første ledd. Departementet er enig i at regelen i § 48 tredje ledd fortsatt har en viss selvstendig betydning ved siden av reglene i blant annet politiloven § 6. Departementet går på denne bakgrunnen inn for at regelen i § 48 tredje ledd videreføres i en ny straffelov.

Departementet går i likhet med kommisjonens flertall ikke inn for å videreføre § 48 fjerde ledd om ubetinget straffrihet dersom grensene for nødverge er overskredet og overskridelsen alene har funnet sted

på grunn av en sinnsbevegelse eller bestyrrelse som angrepet har fremkalt. Departementet foreslår i stedet at retten bør ha en adgang til å fritta for straff når grensene for nødverge er overskredet.

13.2.1.3 SELVTEKT

Den gjeldende straffeloven har ingen generell lovbestemmelse om selvtakt. Reglene er i stedet utviklet i rettspraksis og juridisk teori. Selvtakt kan bare føre til straffrihet dersom det foreligger særlig tungtveiende grunner for dette.

Straffelovkommisjonen går inn for å lovfeste selvtakt som straffrihetsgrunn:

"§ 3-6. Selvtakt

En handling som ellers ville være straffbar, er lovlig når den blir foretatt for å gjenopprette en ulovlig endret tilstand og det ikke er rimelig å kreve at den som har retten, venter på myndighetenes bistand. Makt mot person kan bare brukes når rettskrenkelsen er åpenbar, og må ikke gå lenger enn forsvarlig."

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at selvtakt, iallfall som en hovedregel, bør være forbudt. Selvtakt bør derfor bare lovfestes som en straffrihetsgrunn på linje med for eksempel nødrett og nødverge dersom sterke grunner taler for det. Iblant kan det likevel være urimelig å kreve at den krenkede skal måtte gå veien om myndighetene for å få gjenopprettet krenkelsen. Departementet mener på denne bakgrunnen at den begrensede adgangen til å utøve selvtakt etter gjeldende rett bør videreføres.

Det er en fare for at en lovfesting av selvtakt som straffrihetsgrunn feilaktig oppfattes som en oppfordring til mer utstrakt privat rettshåndhevelse. For lovfesting taler ønsket om at straffeloven skal ha større informasjonsverdi enn i dag og gi et mer dekkende bilde av rettstilstanden. Departementet har kommet til at dette hensynet må tillegges avgjørende vekt, og går inn for å lovfeste selvtakt som straffrihetsgrunn.

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at vilkårene for lovlig selvtakt bør utformes etter de linjer som er utviklet i praksis og teori. Betenkelighetene som nevnes foran, gjør imidlertid at departementet foreslår en mindre innstramming i retten til å begå selvtakt. Departementet går inn for å endre "det ikke er rimelig å kreve at den som har retten, venter på myndighetenes bistand", til "urimelig å kreve ...". Nyansen er ikke stor, men leder etter en naturlig språklig forståelse til en noe snevrere adgang til å begå selvtakt.

13.2.1.4 INNSKRENKENDE TOLKING - RETTSSTRIDSRESERVASJONEN

I en del straffebud har lovgiverne uttrykkelig gitt til kjenne at det ikke er meningen å ramme alle for-

holdene som omfattes av ordlyden. I straffeloven kan det synes noe tilfeldig hvor rettsstridsreservasjonen er tatt med. Det har derfor blitt lagt til grunn at ethvert straffebud må leses med forbehold for unntakssituasjoner som det ikke har vært meningen å ramme med straff. Dette prinsippet blir ofte kalt den alminnelige rettsstridsreservasjonen.

Straffelovkommisjonen går inn for at det gis en generell bestemmelse om innskrenkende tolking med slik utforming:

"§ 3-7. Innskrenkende tolking

Selv om ingen lovfestet straffrihetsgrunn foreligger, kan særegne omstendigheter medføre at et straffebud ikke skal anvendes på en handling som dekkes av ordlyden."

Formålet med bestemmelsen er at den skal være "en ren huskeregel inntatt av pedagogiske hensyn, og hvor de grunnlagene det er aktuelt å bygge den innskrenkende tolkingen på, fullt ut må søkes utenfor loven selv (slik som i dag)". Kommisjonen drøfter om det er hensiktsmessig å bruke "rettsstrid" i lovteksten. I stedet ble det anbefalt at loven bør bruke ord som "ulovlig eller uberettiget". Kommisjonen understreker at bestemmelsen om innskrenkende tolking ikke gir adgang til straffrihet ut fra konkrete rimelighets-hensyn knyttet til den enkelte lovbrøyten.

Også etter en ny straffelov vil det være behov for å tolke straffebud innskrenkende for å skjære vekk unntakstilfeller som det ikke har vært meningen å ramme med straff. Departementet har imidlertid kommet til at ulempene med å lovfeste rettsstridsreservasjonen er større enn fordelene. Departementet legger særlig vekt på at prinsippet om innskrenkende tolking ikke egner seg for lovfesting, og at det er vanskelig å finne frem til en utforming som gjør at bestemmelsen blir tilstrekkelig presis og informativ.

13.2.2 Komiteens merknader

13.2.2.1 NØDRETT

Samfunnet er normalt tjent med at mindre interesser ofres for å redde større. Det er derfor nødvendig å innta en bestemmelse om nødrett i den nye straffeloven. Den som har handlet i nødrett, bør etter komiteens oppfatning frifinnes.

Komiteen er enig med departementet i at dagens krav om særdeles betydelig interesseovervekt, stiller for snevre rammer for nødretten. Det bør være tilstrekkelig at handlingen foretas for å redde en "langt større" interesse, for at den skal omfattes av nødrettsbestemmelsen. Nødrettsbestemmelsen i ny straffelov vil etter dette få et noe mer utvidet anvendelsesområde enn dagens bestemmelse i straffeloven § 47.

Til tross for at nødrettsbestemmelsen utvides noe, vil det etter komiteens mening ikke være hjemmel for å anvende nødrettsbestemmelsen i saker vedrørende aktiv dødshjelp (eutanasi) og medlidenshets- eller barmhjertighetsdrap.

Komiteen viser også til sine merknader om straffeutmålingsfravall under kap. 8.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Arbeiderpartiet, viser til at det bare er i helt ekstraordinære situasjoner at nødrettsbestemmelsen kan tenkes å forsvare drap på et annet menneske. Det er ikke flertallets intensjon å utvide nødrettsbestemmelsen i ny straffelov for saker som gjelder drap.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti vil på det sterkeste advare mot en gradvis utvikling mot legalisering av medlidenshetsdrap og aktiv dødshjelp ved at man åpner for straffritak gjennom nødrettsbetraktninger. Straffrihet ut fra nødrettsbetraktninger var et viktig skritt i utviklingen mot egen lov om aktiv dødshjelp i Nederland. Disse medlemmer er opptatt av at dagens reguleringsmåte, slik den er slått fast i Sandsdalen-dommen fra 2000, skal videreføres. Der fant Høyesterett at nødrettsbetraktninger ikke kunne føre til straffrihet ved aktiv dødshjelp foretatt av helsepersonell. Sandsdalen ble straffedømt, men fikk straffutmålingsutsettelse. Disse medlemmer viser til fellesmerknader med Arbeiderpartiet under kapittel 8 om nedsettelse av straff ved denne type handlinger.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet vil vise til s. 204 i proposisjonen hvor Regjeringen uttaler følgende:

"Departementets forslag endrer heller ikke rettsstillingen for så vidt gjelder såkalt aktiv dødshjelp og medlidenshets- eller barmhjertighetsdrap. Høyesteretts avgjørelse i Rt. 2000 646 gir fremdeles et dekkende uttrykk for gjeldende rett i slike situasjoner.

Departementet vil likevel ikke utelukke at det kan oppstå helt særegne og akutte tilfeller, som gjør det utilrådelig å operere med en absolutt grense for nødrett."

Disse medlemmer legger dette til grunn for hvordan nødrettsbestemmelsen bør praktiseres.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet ser helt klart behovet for å ha hensiktsmessige regler om nødrett, nødverge og selvtekt. Det er viktig at slike handlinger ikke bare er straffri, men lovlige.

Disse medlemmer vil i forhold til nødrett i hovedsak videreføre dagens anvendelse og samtidig

utvide den noe. Disse medlemmer er derfor enig med departementet i at særdeles og betydelig interesseovervekt stiller for snevre rammer. Disse medlemmer stiller seg bak at det skal være tilstrekkelig med en overvekt i forhold til interessene som man prøver å redde i forhold til den handling man gjør. Disse medlemmer mener ordlyden "langt større" er noe snever. Disse medlemmer mener derfor at domstolene ikke må stille for strenge krav i forhold til når dette vilkåret anses oppfylt.

13.2.2.2 NØDVERGE

Komiteen støtter departementets forslag om å lovfeste adgangen til å bruke nødverge for å verge seg mot offentlig myndighetsutøvelse. Dette følger i dag av ulovfestet rett, men komiteen mener det er viktig å synliggjøre gjennom loven at nødretten innskrenkes i slike tilfeller.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, har merket seg at departementet foreslår at grensene for hva som skal aksepteres som nødverge snevres noe inn i ny straffelov, og støtter dette. Flertallet vil påpeke at det her ikke er tale om en dramatisk endring i rettstilstanden. Det er fortsatt meningen at den angrepne skal ha rikelige marginer i sin vurdering av hva som er etisk forsvarlig.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet registrerer at for nødverge ønsker flertallet å innskrenke dette noe. Disse medlemmer ønsker heller å utvide den. Det er viktig å ha tilstrekkelig mulighet til å kunne forsvare eget liv og helse. Selv om disse medlemmer ikke ønsker en for stor bruk av privat rettshåndhevelse, bør man sørge for at man har tilstrekkelig spillerom til å forsvare seg selv eller andre mot rettstridige angrep.

Disse medlemmer mener også man bør videreføre regelen om å kunne pågripe "rømlinger". Dette har en riktig signaleffekt. Dette vil også ha en noe større praktisk betydning i dag enn det departementet hevder, da man nå har satt en del fange-transporter ut på anbud.

Når det gjelder nødverge og nødrett vil disse medlemmer for øvrig vise til hva Tony Blair fra det engelske Arbeiderpartiet sier om dette i England:

"- Ikke vær i noen som helst tvil: Du er berettiget til å forsvare deg selv. Det er bare under de mest ekstreme omstendigheter at noen vil bli saksøkt for å angripe eller drepe en tyv i eget hjem."

"Alle som blir overfalt i sitt eget hjem, har rett til å bruke kniv, balltre eller til og med skytevåpen for å slå tilbake mot uønskede gjester", heter det i en brosjyre som er utarbeidet i samarbeid mellom politi-

myndigheter og toppadvokater i England. Disse medlemmer støtter dette.

Disse medlemmer legger til grunn at domstolene viderefører dagens vide adgang til nødverge, og at domstolene heller stiller mindre krav til når vilkårene for nødverge skal være oppfylt.

13.2.2.3 SELVTEKT

Selvtekt vil si at den som har en rett, selv håndhever denne, i stedet for å overlate fullbyrdingen til myndighetene. Etter komiteens mening bør selvtekt som hovedregel være forbudt. Dersom man på generelt grunnlag tillater selvtekt, vil det kunne innebære ulovlig maktbruk og fortsatt konflikt mellom parter.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, mener imidlertid at den begrensede adgangen til å utøve selvtekt som følger av gjeldende rett, i hovedsak bør videreføres. Flertallet støtter dog den innstramming i retten til å begå selvtekt som følger av proposisjonen. Det er viktig at straffeloven gir et dekkende bilde av rettstilstanden. Derfor bør regelen om selvtekt komme til uttrykk i den nye straffeloven.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet er positive til å innføre en regel om selvtekt. Disse medlemmer ønsker også her å gå noe lenger enn det flertallet gjør i å tillate selvtekt i visse tilfeller. Disse medlemmer støtter derfor ikke innstramningen.

Disse medlemmer mener det ikke bør være slik at man må vente lenge, samt gå gjennom utallige prosesser, for å kunne ta tilbake det man rettmessig eier. Disse medlemmer har dessverre tidligere sett en rekke tilfeller hvor eiere av for eksempel sykler, har måttet se at kriminelle har brukt den mens de venter på at politi og rettsvesen skal bringe den tilbake. Dette er ikke rimelig og rettferdig. Disse medlemmer registrerer videre at det kan bli et spørsmål om selvtekt bør kunne utøves på vegne av andre. Disse medlemmer mener det kan være gode grunner til å begrense dette. Dersom man slipper det helt løs, kan man i realiteten åpne for at vekterbransjen i for stor grad vil kunne overta politioppgaver. Disse medlemmer mener dette imidlertid bør ses i sammenheng med politiroledebatten.

Disse medlemmer ber derfor domstolene om ikke å stille for strenge krav for når vilkårene for selvtekt er å anse som oppfylt.

13.2.2.4 RETTSSTRIDSRESERVASJONEN

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti, erkjenner at det kan forekomme at ordlyden i et

straffebud kan komme til å omfatte en handling som det fra lovgivers side ikke har vært meningen å ramme med straff. Slike tilfeller har domstolene løst gjennom praktisk anvendelse av rettskildelærens prinsipper, som i særskilte tilfeller tillater at lovens formål og/eller reelle hensyn tillegges større vekt enn lovens ordlyd. Slik må praksis etter flertallets mening fortsatt være.

Flertallet har imidlertid merket seg at det var betydelig motstand mot Straffelovkommisjonens forslag om lovfesting av den såkalte rettsstridsreservasjonen (retten til innskrenkende tolkning av straffebud), i høringsrunden. Departementet konkluderer dessuten med at ulempene med å lovfeste rettsstridsreservasjonen er større enn fordelene.

Flertallet er enig i at rettsstridsreservasjonen ikke bør lovfestes i ny straffelov, men vil fremheve at dette ikke innebærer noen endring av praksis.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti vil vise til at en del straffebud uttrykkelig gir tilkjennelse at det ikke er meningen å ramme alle forhold som omfattes av ordlyden. Dette blir gjort ved at det inntas en rettsstridsreservasjon i selve straffebudet. Det kan likevel synes noe tilfeldig hvor rettsstridsreservasjonen er inntatt, og det er derfor lagt til grunn at alle straffebud må leses med forbehold om situasjoner som det ikke har vært ment å ramme med straff.

Disse medlemmer mener det derfor vil være en lovteknisk fordel om det i straffeloven inntas en generell bestemmelse om innskrenkende tolking. Det vil da være et mindre behov for å innta en rettsstridsreservasjon i de enkelte straffebud. Formålet med en slik bestemmelse er å få frem at andre rettskildedefaktorer enn lovteksten etter omstendighetene må tillegges så stor vekt at straffebudet ikke gjelder for en handling selv om den dekkes av ordlyden.

Disse medlemmer vil presisere at en slik generell bestemmelse skal ha som formål utelukkende å minne rettsanvender om at straffebud undertiden må tolkes innskrenkende. Dette må ikke leses som en generell adgang til å fritta for straff på bakgrunn av en konkret rimelighetsbetraktning i de enkelte tilfelle.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

"Ny § 26a i straffeloven skal lyde:

§26a. Innskrenkende tolking

Selv om ingen lovfestet straffrihetsgrunn foreligger, kan særegne omstendigheter medføre at et straffebud ikke skal anvendes på en handling som dekkes av ordlyden."

14. TILREGNELIGHET

14.1 Innledning

14.1.1 *Sammendrag*

For å kunne straffes må gjerningspersonen ha vært tilregnelig i gjerningsøyeblikket. Det innebærer at han må ha hatt et minstemål av modenhet, sjelelig sunnhet og bevissthet. Straffeloven sier ikke uttrykkelig hva tilregnelighet er. I stedet spesifiserer §§ 44 og 46 de omstendighetene som fører til utilregnelighet. Disse er: lav alder, psykose, høygradig psykisk utviklingshemming og bevisstløshet. Tilregnelighet i gjerningsøyeblikket er et vilkår for å straffe. Var lovbrøyteren utilregnelig, skal han frifinnes.

14.1.2 *Komiteens merknader*

Komiteen viser til at reglene om utilregnelighet ble endret i 1997 som en oppfølging av forslagene til Straffelovkommisjonens underutvalg i delutredning IV; NOU 1974:17 Strafferettslig utilregnelighet og strafferettslige særreaksjoner. De nye reglene trådte i kraft 1. januar 2002.

14.2 Mindreårige lovbrøytere

14.2.1 *Sammendrag*

Etter gjeldende rett kan ikke lovbrøytere som var under 15 år på handlingstiden, straffes. Den som er under 15 år kan som hovedregel heller ikke ilegges andre strafferettslige reaksjoner enn straff. Inndragning kan likevel besluttes.

Straffelovkommisjonen foreslår å videreføre gjeldende rett om strafferettslig lavalder, men har omformulert lovteksten. Departementet viderefører gjeldende rett og Straffelovkommisjonens forslag om at den strafferettslige lavalderen fortsatt skal være 15 år.

14.2.2 *Komiteens merknader*

Komiteen er bekymret over omfanget av lovbrudd som begås av personer under 15 år. Komiteen mener denne gruppen må møtes med raske og klare reaksjoner, og viser til at Stortinget i 2002 ved behandlingen av Ot.prp. nr. 106 (2001-2002) vedtok en rekke tiltak som kan settes inn overfor lovbrøytere under 15 år.

Komiteen mener det er riktig å opprettholde den kriminelle lavalder slik den er i dag, og vil presisere at det fortsatt er viktig med fokus på tiltak som skal forebygges og bekjempe kriminalitet begått av personer i denne gruppen.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener det er altfor mange barn som i dag ikke fanges

opp av det offentlige, og som til slutt havner i fengsel. Voksenkontakt, at noen bryr seg, viser omsorg, setter grenser og ser barnas behov og problemer, er grunnleggende. Disse medlemmer viser til Fafo-undersøkelsen Levekår blant innsatte (Friestad og Skog Hansen, 2003) som påviste at to tredjedeler av de innsatte i norske fengsler har hatt en oppvekst preget av ett eller flere alvorlige problemer. 30 pst. hadde vært i kontakt med barnevernet før de fylte 16 år, og like mange har opplevd at andre i familien har sittet i fengsel. Disse medlemmer mener at vi må:

- klargjøre lovverket når barn begår kriminelle handlinger
- gi barn flere rettigheter til behandling og hjelp
- stille krav til helhetlig innsats overfor barn med problemer og motvirke konkurranseutsetting: De aller fleste kommuner må med i SLT (Samordning av Lokale Kriminalitetsforebyggende Tiltak) og det må bli et bedre samarbeid mellom 1. og 2. linjetjeneste
- endre flere av profesjonsutdanningene, slik at utviklingspsykologi, vold, overgrep, vitnepsykologi etc. blir sentrale i utdanningene og opplæringsene til de som skal arbeide med barn
- satse på forebygging gjennom ambulerende team, helsestasjoner, barnevernskonsulenter, døgnåpen krisetelefon, ulike lavterskeltilbud, fritidstilbud og større grad av voksenkontakt på de arenaene hvor barn og unge befinner seg. Barnefattigdommen må avskaffes og forskjellene i Norge må minskes
- bygge opp alternativer til fengslene, for eksempel tverrfaglige institusjoner med større tverrfaglighet, blant annet barnevern, rus, psykiatri, vold og overgrep.

Komiteens medlemmer fra Framskrittspartiet registrerer at man de siste årene har sett en eksplosjon i antallet mindreårige som begår straffbare handlinger. Til dels skyldes dette svikt hos foreldre, men også at barnevern og andre samfunnsinstitusjoner ikke følger opp. Resultatet er uansett at mange har begått en rekke straffbare handlinger innen de fyller 15 år (den kriminelle lavalder) og en karriere som kriminell i ungdomstiden. Det har vist seg at politiet står nesten maktesløse overfor denne gruppen, og barnevernet har ikke kapasitet til oppfølging.

Disse medlemmer mener en løsning kan være at man har en egen ungdomsdomstol, hvor domstolen har et langt større spekter å spille på i forhold til reaksjonsformer mot lovbrøtere, og at man til en viss grad har spesialkompetanse i forhold til ungdomsproblemattikk. Reaksjonsformene kan være alt fra å dømme til skolegang, leirskole, opphold i insti-

tusjon og lignende om sommeren, eller annen oppfølging. Poenget er at man må lære at å bryte loven bør få en konsekvens, uavhengig av om foreldre følger opp eller ei.

Disse medlemmer mener dette også vil være et rettssikkerhetsspørsmål i forhold til at man allerede i dag administrativt kan foreta en del barnevernmessige tiltak overfor barn. Det vil kanskje være like hensiktsmessig at man får en del reksjoner idømt av en domstol dersom det er ellers straffbare handlinger det er snakk om.

Disse medlemmer mener et annet alternativ er å fjerne den kriminelle lavalder. Dette vil være kontroversielt. Det kan likevel forsvares ut fra at domstolene da står friere i å vurdere modenhet og om personen har en forståelse av det han eller hun har gjort. Disse medlemmer ønsker ikke på dette tidspunkt å fjerne lavalderen dersom man finner andre hensiktsmessige ordninger.

Disse medlemmer mener at det nå kan være på tide å vurdere om dersom det ligger en ellers straffbar handling til grunn, så bør en egen domstol kunne idømme behandling, eventuelt idømme oppfølging i skolen, idømme f.eks. opphold i institusjoner eller liknende og i sommerferie osv. overfor denne gruppen. På denne bakgrunn fremmes følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen utrede forskjellige forslag til ordninger med egne ungdomsdomstoler eller ordninger hvor retten settes som en ungdomsdomstol, samt hvilke virkemidler og reaksjonsformer en slik domstol bør kunne ha."

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti mener det er et mål på sikt å bryte med den kriminelle lavalder slik vi kjenner den i dag, og i stedet sørge for et større spekter av virkemidler overfor barn og unge under 18 år, slik at reaksjonene i større grad tilpasses de folkerettslige forpliktelsene vi har.

14.3 Psykotiske lovbrøtere

14.3.1 Sammendrag

Etter gjeldende rett kan den som var psykotisk på handlingstiden, ikke straffes. Psykose i strafferettslig forstand er de tilstander som psykiatrien til enhver tid regner som psykose.

Kommisjonen viderefører gjeldende rett i sitt utkast. Departementet viderefører i utkastet gjeldende rett og Straffelovkommisjonens forslag. Det er imidlertid et spørsmål om personer med tilstander som ligger tett opp til psykose, bør kunne fritas for straff etter en skjønnsmessig vurdering.

14.3.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til at Regjeringen har nedsatt en arbeidsgruppe som skal vurdere en eventuell utvidelse av særreaksjonenes anvendelsesområde. Denne gruppen er særlig bedt om å vurdere å utvide særreaksjonene fra å gjelde farlig kriminalitet til også å gjelde klart samfunnsskadelig kriminalitet. Komiteen ber Regjeringen melde tilbake til Stortinget på egnet måte om arbeidsgruppens konklusjoner og anbefalinger, og om departementets vurderinger av disse.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet vil klart signalisere at man ikke ønsker at personer med tilstander som ligger tett opp mot psykose, skjønnsmessig skal kunne fritas for straff.

Disse medlemmer er enig i at man i utgangspunktet ikke bør straffe mennesker som er syke og utilregnelige. Dette henger sammen med at det er den forbryterske (onde) vilje man ønsker å straffe. Den som ikke vet hva han gjør, kan dermed ikke tillegges noen slike onde hensikter, og i forhold til disse vil man ha andre virkemidler og reaksjoner. Disse medlemmer mener at det kan synes som en har hatt en utglidning i retning av at personer anses som psykotiske og at man derfor ikke kan benytte straff. Disse medlemmer ønsker ikke noen videre utglidning i forhold til tilregnelighetsspørsmål. Disse medlemmer mener det videre er viktig at norske dommere ikke bare blir passive videreformidlere av det leger og rettspsykiatere fremfører, men også selv utøver en viss kritisk tilnærming i forhold til disse profesjonene. Et overordnet mål må være at også samfunnets krav på trygghet skal ivaretas.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti mener det er riktig å gi domstolene en skjønnsmessig mulighet til å fritta personer for straff dersom de har tilstander som ligger tett opptil psykose. Det må imidlertid klargjøres at helsevesenet i slike tilfeller har ansvar for vedkommende, slik at man ikke ender opp med ikke å reagere.

14.4 Høygradig psykisk utviklingshemmete lovbrύτε

14.4.1 Sammendrag

Etter gjeldende rett straffes ikke den som på handlingstiden var psykisk utviklingshemmet i høy grad. Straffelovkommisjonen viderefører gjeldende rett i utkastet, men foreslår noen omformuleringer uten betydning for realiteten.

Departementet viderefører gjeldende rett og Straffelovkommisjonens forslag. Verken høringen

eller rettspraksis tyder på at det er behov for endringer.

14.4.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, viser til proposisjonen og har ingen ytterligere merknader.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser til sine merknader under 14.7.2.

14.5 Bevisstløse lovbrύτε

14.5.1 Sammendrag

Den som var bevisstløs på handlingstiden, straffes ikke (§ 44 første ledd). Både absolutt og relativ bevisstløshet omfattes. Absolutt bevisstløshet tilsvare koma. Relativ bevisstløshet innebærer at personen kan bevege seg og handle aktivt, men kontakten med "det vanlige jeg-et" er borte.

Straffelovkommisjonen går ikke inn for å videreføre gjeldende rett om at *bevisstløshet* skal være en straffrihetsgrunn. Kommisjonen foreslår i stedet at det innføres en skjønnsmessig straffritaksregel.

Departementet vil ikke nå foreslå en skjønnsmessig straffritaksregel. Kommisjonens forslag om å fjerne bevisstløshet som utilregnelighetsgrunn bør derfor ikke følges opp i denne omgang. Formålet med straff slår ikke til overfor denne gruppen av personer, og det vil vanligvis også være urimelig å straffe dem. Departementet foreslår derfor å videreføre en bestemmelse tilsvarende gjeldende § 44 første ledd.

Departementet er imidlertid enig med Straffelovkommisjonen om at ordet "sterk bevissthetsforstyrrelse" gir et mer dekkende bilde av de tilstandene som det kan begås lovbrudd i, enn uttrykket "bevisstløshet". Departementet går på denne bakgrunnen inn for å erstatte "bevisstløshet" med "sterk bevissthetsforstyrrelse".

14.5.2 Komiteens merknader

Komiteen støtter forslaget om å erstatte "bevisstløshet" med "sterk bevissthetsforstyrrelse". Etter komiteens syn gir dette et mer dekkende bilde av de tilstander det kan begås lovbrudd i, uten at straffansvar inntre.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet mener som tidligere nevnt at man bør unngå utglidninger i retning av at folk raskere skal anses som psykisk syke eller bevisstløse i gjerningsøyeblikket. Disse medlemmer er derfor skeptisk til å erstatte "bevisstløshet" med "sterk bevissthetsforstyrrelse". Disse medlemmer mener ordlyden gir uttrykk for en utvidelse av anvendelses-

området, og disse medlemmer forutsetter at endringen i ordlyd ikke medfører en utvidelse av spørsmålet vedrørende utilregnelighet.

Disse medlemmer mener det uansett er viktig at man får anledning til å bruke andre sanksjoner for å verne samfunnet, og viser til sine merknader i forhold til særreaksjonene.

14.6 Rushandlinger

14.6.1 *Sammendrag*

Bevisstløshet som er en følge av selvforskyldt rus, utelukker ikke straff. I praksis skal det mye til før rus blir ansett som uforskyldt; helt særegne omstendigheter må til. Når lovbryteren handlet under bevisstløshet som var en følge av selvforskyldt rus, kan straffen settes ned under det lavmål som er bestemt for handlingen, og til en mildere straffart dersom særdeles formildende omstendigheter taler for det.

Straffelovkommisjonen går inn for en fakultativ straffritaksregel for tilstander som ligger tett opp til utilregnelighet på grunn av psykiske avvik. Bevissthetsforstyrrelser som er en følge av selvforskyldt rus, skal etter kommisjonens forslag kunne føre til straffritak når helt særlige grunner tilsier frifinnelse.

Departementet foreslår å videreføre gjeldende rett om at bevisstløshet som er en følge av selvforskyldt rus, ikke fritar for straff. Straffelovkommisjonens forslag om at retten skal kunne frifinne i unntakstilfeller når rusen er selvforskyldt, følges dermed ikke opp.

Departementet går inn for å videreføre gjeldende regel om at straffen ved selvforskyldt rus kan settes ned eller til en mildere straffart når særdeles formildende omstendigheter taler for det.

Er rusen uforskyldt, skal lovbryteren etter departementets forslag - som etter gjeldende rett - frifinnes når rusen har ledet til sterk bevissthetsforstyrrelse.

14.6.2 *Komiteens merknader*

Komiteen vil advare mot å innføre straffritak ved selvforskyldt rus. En slik regel vil kunne virke støtende og være i strid med den alminnelige rettsoppfatning. Komiteen støtter departementets forslag om å videreføre gjeldende rett.

Komiteen mener at dersom det er en selvforskyldt rus som forårsaker bevisstløsheten, så bør man ikke kunne fritas for straff. Man har et eget ansvar for å ikke ruse seg slik at man blir bevisstløs. Komiteen er enig i at man i slike tilfeller "fingerer forsettet" slik som i dag. Komiteen mener mye kan tale for at bevisstløshet som følge av frivillig hypnose, heller ikke bør fritas for straff. Komiteen ber departementet utrede dette og melde tilbake til Stortinget i forbindelse med forslag til ny generell del i straffeloven.

14.7 Konsekvensene av at en lovbrøyer er utilregnelig

14.7.1 *Sammendrag*

Dersom retten kommer til at en lovbrøyer er utilregnelig, er vedkommende straffri. Inndragning kan imidlertid foretas. Noen utilregnelige er så farlige for andre at det likevel er behov for å ilegge en reaksjon. Psykotiske og bevisstløse kan derfor dømmes til overføring til tvungent psykisk helsevern, og høygradig psykisk utviklingshemmete kan dømmes til tvungen omsorg. For lovbrøyerer som er utilregnelige på grunn av lav alder, kan tiltak hjemlet i barnevernloven være aktuelle.

Departementet er enig i Straffelovkommisjonens syn i at prinsippet i gjeldende rett om at utilregnelige ikke skal kunne straffes, bør opprettholdes. Er lovbrøyeren særlig farlig, kan en av de to særreaksjonene for utilregnelige være aktuell. Departementet ønsker heller ikke å innføre en adgang til å bøtelegge utilregnelige. Departementet foreslår heller ikke at utilregnelige skal kunne idømmes rettighetstap. Som etter gjeldende rett foreslår departementet at inndragning skal kunne gjøres overfor utilregnelige.

14.7.2 *Komiteens merknader*

Komiteen viser til henstillingen om å klargjøre ansvarsforholdene overfor utilregnelige som begår mindre alvorlig kriminalitet. Det fins eksempler på meget dårlig fungerende personer som har begått mindre alvorlig kriminalitet, for deretter å bli plassert i fengsel, og som etter løslatelse har begått langt mer alvorlig kriminalitet fordi de ikke ble rehabilitert under fengselsoppholdet. Slike personer bør kunne få hjelp i for eksempel attføringsinstitusjoner. Det vises i denne sammenheng til Ribo Attføringscenter i Nordland.

Komiteen fremmer følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen vurdere å inngå avtaler med attførings- og rehabiliteringsinstitusjoner til gjennomføring av tvungen omsorg, tvungent psykisk helsevern og § 12 - soning."

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti mener det skal være helsevesenets og kommunenes oppgave å ivareta utilregnelige personer og personer med utilregnelighetsnære tilstander. Dette medlem mener derfor at særreaksjonene ideelt sett burde erstattes av helse- og sosialfaglige vurderinger og reaksjoner, men med det som utgangspunkt at man også plikter å beskytte omgivelsene når det er begått alvorlig kriminalitet. Dom til behandling er betenkelig, både fordi domstolene bør forbeholdes strafferettslig forfølgelse og fordi man

bør unngå å gjøre helsevesenet til straffegjennomføringsarena.

Dette medlem er enig med Straffelovkommissjonen som ønsker en skjønnsmessig regel der man kan fritas for straff dersom man har tilstander som ligger tett opptil utilregnelighet pga. psykiske avvik. Dette må imidlertid ikke innebære at ingen ting skjer, det vises i denne sammenheng til henstillingen om å klargjøre ansvarsforholdene overfor utilregnelige som begår mindre alvorlig kriminalitet.

14.8 Skjønnsmessig straffritak for utilregnelighetsnære tilstander

14.8.1 Sammen drag

Straffelovkommissjonen foreslår at retten skal kunne frifinne den som på handlingstidspunktet var i en tilstand tett opp til utilregnelighetsgrunnene om psykiske avvik, samt den som handlet under sterk bevissthetsforstyrrelse (kommissjonen foreslår ikke at "bevisstløshet" skal være en utilregnelighetsgrunn).

Departementet har kommet til at det ikke nå vil foreslå en fakultativ straffritaksregel for de utilregnelighetsnære tilstandene. Departementet har lagt avgjørende vekt på at dagens system - der de aktuelle tilstandene ikke kan fritas for straff, men kan lede til straffnedsettelse etter § 56 bokstav c - bør virke i noe lengre tid før det vurderes endringer.

Departementet foreslår på denne bakgrunn å videreføre gjeldende rett om at tilstander som ligger tett opp til utilregnelighetstilstandene psykose, psykisk utviklingshemming i høy grad og sterk bevissthetsforstyrrelse, ikke kan gi grunnlag for straffritak, men for nedsatt straff, eventuelt straffutmålingsfall. Straffelovkommissjonens forslag foreslås derfor ikke ført videre.

14.8.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, ønsker ikke å innføre en skjønnsmessig fritaksregel for de utilregnelighetsnære tilstander, slik straffelovkommissjonen har foreslått. Flertallet viser til departementets begrunnelse slik den fremkommer i proposisjonen.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti har merket seg høringsuttalelsen fra Rettsmedisinske kommisjons psykiatriske gruppe som trekker frem at dersom man vil ha en vurdering av sannsynlig fremtidig atferd, må det oppnevnes to uavhengige sakkynndige som må utføre en observasjon som er mer omfattende enn det rettspsykiatriske vurderinger hittil ofte har vært.

Disse medlemmer ser det som viktig å styrke kvaliteten i de rettspsykiatriske vurderingene. I

den planlagte evalueringen av tilregnelighetsreglene og særreaksjonene bør de rettspsykiatriske vurderingene også problematiseres. Den planlagte evalueringen må gjøres på et bredt grunnlag som gir data som er vitenskapelig holdbare og kan brukes av forvaltningen i det videre arbeidet. Det er avgjørende å få avklart om rettspraksis har klart å identifisere de personer som burde ha kommet inn under de ulike særreaksjonene. I evalueringen bør det kartlegges hvilke utredninger som er gjort i forkant av påstand om særreaksjon, og hvordan domstolene har konkludert og hvordan særreaksjonene i praksis har latt seg gjennomføre.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet er enig i at man ikke bør ha skjønnsmessig adgang til å kunne frifinne hvor man ligger i grenselandet i forhold til tilregnelighet.

Etter disse medlemmers syn bør man heller rendyrke skillet slik at man enten er bevisstløs eller psykisk syk og således ikke kan straffes, eller så er man tilregnelig og kan straffes fullt ut. Disse medlemmer mener også at det mot utilregnelige personer bør kunne idømmes oppholdsforbud og rettighetstap som følge av en ellers straffbar handling.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti er enig med Straffelovkommissjonen i at retten skal kunne frifinne den som på handlingstidspunktet var i en tilstand tett opp til utilregnelighetsgrunnene om psykiske avvik, samt den som handlet under sterk bevissthetsforstyrrelse. Forutsetningen er imidlertid at ansvaret for disse menneskene klargjøres vis-à-vis helsevesenet og kommunene, slik at man ikke ender opp med at det ikke reageres.

Dette medlem viser for øvrig til sine merknader under 14.7.2.

15. SUBJEKTIVE VILKÅR FOR STRAFF

15.1 Forsett

15.1.1 Sammen drag

Departementet går inn for at forsett skal være den alminnelige skyldformen i straffelovgivningen. Departementet foreslår dessuten å opprettholde forsettsformen, eventuelt forsett. Forsett er ikke definert i dagens straffelov, men er utviklet i rettspraksis og juridisk teori på bakgrunn av forarbeidene. Det er vanlig å sonde mellom tre, eventuelt fire, typer forsett: Hensiktsforsett, (visshetsforsett), sannsynlighetsforsett og eventuelt forsett.

Straffelovkommissjonen går inn for at de ulike typene forsett skal defineres i loven. Kommisjonen foreslår at bestemmelsen om forsett utformes slik:

"§ 3-9. Forsett

Forsett foreligger når noen

1. handler med hensikt å oppfylle gjerningsbeskrivelsen i straffebudet, eller
2. handler med bevissthet om at handlingen sikkert eller mest sannsynlig oppfylder gjerningsbeskrivelsen i straffebudet.

For forsett kreves det ikke at lovbryteren er kjent med at handlingen er ulovlig, jf. § 3-13."

Kommisjonen foreslår ikke i delutredning VII noen definisjon av eventuelt forsett (dolus eventualis). Dette skyldes at et flertall i kommisjonen går inn for å oppheve denne typen forsett. I delutredning V foreslo kommisjonen følgende definisjon av eventuelt forsett:

"Forsett foreligger når noen ...

3. regner det som mulig at handlingen oppfylder gjerningsbeskrivelsen i straffebudet, og bestemmer seg for å foreta handlingen selv om gjerningsbeskrivelsen vil bli oppfylt."

Rus og skyld reiser særskilte problemer. Kommisjonen går inn for å videreføre dagens ordning med å fingere skyld, dvs. at gjerningspersonen bedømmes som om han var edru. Kommisjonen mener imidlertid at det er tilstrekkelig å ta inn regelen om selvfor skyldt rus i bestemmelsen om faktisk villfarelse, og ikke som i dag også i bestemmelsen om forsett.

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at det er hensiktsmessig å definere de ulike skyldformene i loven. Sannsynlighetsforsettet foreslås videreført.

For øvrig har ikke høringen avdekket innvendinger mot kommisjonens forslag til definisjoner av forsett, og departementet er enig i kommisjonens forslag til definisjoner av hensikts- og (visshets- og) sannsynlighetsforsett.

Ettersom departementet går inn for å beholde eventuelt forsett, er det behov for å ta inn i loven en definisjon også av denne typen forsett. Forslaget i delutredning V (gjengitt foran) gir et hensiktsmessig utgangspunkt. Departementet er enig med Hordaland statsadvokatembeter i at det bør være tilstrekkelig om gjerningspersonen bare holder det som en mulighet at gjerningsbeskrivelsen i straffebudet blir oppfylt, men gjør et valg om å utføre handlingen selv om det skulle forholde seg slik at gjerningsbeskrivelsen mest sannsynlig blir oppfylt. Departementet antar at dette er i samsvar med det innholdet eventuelt forsett har i dag. Forslaget til definisjon av eventuelt forsett er endret i samsvar med dette.

Departementet er enig med kommisjonen i at det ikke er behov for å regulere betydningen av selvfor skyldt rus i forsettsbestemmelsen. Det er tilstrekkelig og mest naturlig å regulere dette i bestemmelsen om faktisk uvitenhet.

15.1.2 Komiteens merknader

Komiteen mener målsettingen om en mer informativ straffelov som gir et mer dekkende bilde av rettstilstanden, tilsier at loven inneholder definisjoner av de ulike skyldformene.

Vedrørende forsett slutter komiteen seg til departementets forslag til utforming av bestemmelsen.

15.2 Uaktsomhet**15.2.1 Sammendrag**

Uaktsomhet er ikke definert i den gjeldende straffeloven. Å være uaktsom innebærer kort sagt å opptre uforsiktig eller uforsvarlig. De fleste straffebud som krever uaktsomhet, rammer alminnelig uaktsomhet. Enkelte bestemmelser krever likevel at uaktsomheten må være grov.

Også når det gjelder uaktsomhet går Straffelovkommisjonen inn for at de to gradene av uaktsomhet blir definert i straffeloven. Kommisjonen foreslår at uaktsomhet og grov uaktsomhet defineres slik:

"§ 3-10. Uaktsomhet

Uaktsomhet foreligger når noen handler i strid med de kravene som må stilles til forsvarlig opptreden på området, med mindre det ut fra vedkommendes personlige forutsetninger ikke er grunnlag for bebreidelse.

Grov uaktsomhet foreligger når noen handler særdeles klanderverdig og handlingen gir grunnlag for sterk bebreidelse på grunn av mangel på aktsomhet."

Departementet er enig i at også uaktsomhet og grov uaktsomhet bør defineres i loven. Departementet har valgt å bygge på forslaget til kommisjonen, men har gjort bestemmelsen noe enklere og senket terskelen noe for når grov uaktsomhet skal anses å foreligge. Flere høringsinstanser har vært skeptiske til at kommisjonen i definisjonen av grov uaktsomhet har erstattet "kvalifisert klanderverdig" med "særdeles klanderverdig". Departementet er enig i at "særdeles klanderverdig" etter en normal språklig forståelse hever terskelen for grov uaktsomhet i forhold til "kvalifisert klanderverdig". Departementet går derfor inn for at uaktsomheten er grov dersom handlingen er svært klanderverdig og gir grunnlag for sterk bebreidelse.

15.2.2 Komiteens merknader

Komiteen slutter seg til definisjonen om at uaktsomheten er grov dersom handlingen er svært klanderverdig og gir grunnlag for sterk bebreidelse.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til sine merknader i kap. 9 der det sluttet seg til departementets forslag om å la skyldformen grov uaktsomhet være det retts-

politiske utgangspunkt når hovedregelen om forsett skal fravikes. Dette vil føre til en økt bruk av skyldkravet grov uaktsomhet, og styrker behovet for en lovfestet definisjon.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine merknader under kap. 9.

15.3 Uforsettlig følge

15.3.1 *Sammendrag*

Enkelte straffebud skjerper strafferammen når handlingen har hatt skadelige følger som ikke er forsettlige. Vilkåret for å anvende den strengere strafferammen er at gjerningspersonen kunne - men ikke burde - innsett at en slik følge var mulig.

Straffelovkommisjonen foreslår to endringer i forhold til regelen i den gjeldende straffeloven § 43. For det første skal strafferammen bare kunne heves ved uforsettlige følger dersom gjerningspersonen burde - og ikke bare kunne - ha innsett følgen. Lett uaktsomhet (å kunne innse følgen) vil bare kunne tillegges betydning i straffutmålingen innenfor den ordinære strafferammen. For det andre går kommisjonen inn for at en uaktsom følge ikke automatisk skal lede til en skjerpet strafferamme, men inngå i en totalvurdering i de tilfeller hvor det etter utkastet skal være adgang til å skjerpe straffen når handlingen er å anse som grov.

Kommisjonen går på denne bakgrunnen inn for å regulere uforsettlig følger slik:

"§ 3-11. Uforsettlig følge

Høyere strafferamme for en uforsettlig følge brukes bare når lovbrøyteren har opptrådt uaktsomt i forhold til følgen, eller har unnlatt etter evne å avverge den etter å ha blitt oppmerksom på faren for at den kunne inntre. Det samme gjelder når faren inngår i vurderingen av om overtredelsen er å betrakte som grov."

Departementet slutter seg til kommisjonens forslag om å oppheve regelen i straffeloven § 43 om lett uaktsomhet. Tilbake står å vurdere hvordan bestemmelsen om uforsettlige følger nærmere skal utformes. Ettersom departementet ikke ser det som aktuelt å sette i kraft hele den nye alminnelige delen i en ny straffelov før også en ny spesiell del er vedtatt, må bestemmelsen få en noe annen utforming enn det kommisjonen foreslår, men innholdet er i samsvar med realiteten i kommisjonens forslag. I departementets lovforslag gjøres det klart at en uaktsom følge ikke i seg selv leder til en skjerpet strafferamme, men inngår i vurderingen av om lovbruddet er grovt der dette fører til skjerpet straff.

15.3.2 *Komiteens merknader*

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til proposisjonen og har ingen ytterligere merknader.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine merknader under kap. 9.

15.4 Faktisk uvitenhet (villfarelse)

15.4.1 *Sammendrag*

Skylden må vanligvis dekke hele det objektive gjerningsinnholdet i straffebudet (dekningsprinsippet). Det innebærer at man ikke kan straffes for forsettlig lovbrudd hvis man er i villfarelse om en faktisk omstendighet som har betydning for straffbarheten, jf. straffeloven § 42. Det er gjort unntak fra prinsippet i § 42 når gjerningspersonen har vært i selvforstyldt rus. Unntaket innebærer at en beruset gjerningsperson må bedømmes som om han var edru. En sier gjerne at skylden fingeres. Hensikt og overlegg fingeres ikke.

Straffelovkommisjonen foreslår å videreføre regelen om faktisk villfarelse, men går inn for at bestemmelsen får en annen utforming enn i dag. Kommisjonen foreslår at faktisk villfarelse reguleres slik:

"§ 3-12. Faktisk villfarelse

Enhver bedømmes etter sin oppfatning av den faktiske situasjonen på handlingstidspunktet.

Er en villfarelse uaktsom, rammes handlingen som uaktsomt lovbrudd når slikt lovbrudd er straffbart.

Det ses bort fra villfarelse som følge av selvforstyldt rus framkalt ved alkohol eller andre midler. I slike tilfeller bedømmes den som har utført handlingen, som om vedkommende hadde vært edru."

Prinsippet om at gjerningspersonen skal bedømmes ut fra sin egen oppfatning av den faktiske situasjonen, er grunnfestet i norsk rett. Departementet er enig i at regelen bør videreføres. Departementet går i motsetning til kommisjonen inn for å erstatte "villfarelse" med "uvitenhet" i lovteksten. Departementet slutter seg til realiteten i kommisjonens forslag. Departementet antar at det er klart hva "selvforstyldt rus" i tredje ledd sikter til, og har sløffet tillegget "framkalt ved alkohol eller andre midler".

Departementet er enig med kommisjonen i at det ikke er behov for å videreføre regelen i § 42 fjerde ledd i dagens straffelov. Behovet for en slik regel er i dag meget begrenset, og den ville ha komplisert den nye bestemmelsen unødige.

15.4.2 *Komiteens merknader*

Komiteen har merket seg at det i all hovedsak ikke er foreslått realitetsendringer i forhold til gjel-

dende rett. Komiteen slutter seg til departementets forslag til språklige forenklinger, og anser "uvitenhet" for å være en mer dekkende og moderne betegnelse.

15.5 Rettsuvitenhet (rettsvillfarelse)

15.5.1 *Sammendrag*

Den gjeldende straffeloven regulerer rettsvillfarelse i § 57. Bestemmelsen er i rettspraksis forstått slik at uvitenhet om rettsregler *skal* lede til frifinnelse dersom den er unnskyldelig eller aktsom. Dersom rettsvillfarelsen er uaktsom, *kan* straffen settes lavere enn ellers. Som utgangspunkt vil en rettsvillfarelse bare være unnskyldelig dersom det foreligger særegne omstendigheter, som enten knytter seg til gjerningspersonen eller til lovregelen.

Ikke enhver villfarelse om rettsregler bedømmes etter straffeloven § 57. Med støtte i forarbeidene behandles visse former for rettsvillfarelse på samme måte som faktisk villfarelse, og bedømmes etter straffeloven § 42. Slik rettsvillfarelse kalles gjerne situasjonsvillfarelse eller uegentlig villfarelse.

Straffelovkommisjonen går inn for at straffeloven fortsatt bør inneholde generelle regler om rettsvillfarelse. I forhold til gjeldende rett foreslås det to større endringer. For det første skal også en uaktsom rettsvillfarelse kunne lede til frifinnelse dersom det foreligger særlige grunner. For det andre foreslår kommisjonen at alle typer rettsvillfarelse skal reguleres av de samme bestemmelsene. Kommisjonen foreslår at rettsvillfarelse reguleres av to bestemmelser: En som kan lede til frihet fra straff, og en annen om straffritak. Forslaget om frihet fra straff på grunn av rettsvillfarelse er utformet slik:

"§ 3-13. Rettsvillfarelse

Den som på handlingstidspunktet på grunn av villfarelse om rettsregler er ukjent med at handlingen er ulovlig, straffes ikke når villfarelsen ikke er uaktsom."

Dette er en ansvarsregel som både omfatter rettsvillfarelser som i dag bedømmes etter straffeloven § 57, og situasjonsvillfarelser som bedømmes etter straffeloven § 42 (uegentlig rettsvillfarelse). Kommisjonen vurderer det slik at dagens strenge aktsomhetskrav for å frifinne generelt er velbegrunnet og hensiktsmessig og bør videreføres.

Departementet er enig med kommisjonen i at også den nye straffeloven bør inneholde generelle regler om hvilken betydning uvitenhet om rettsregler bør ha. På samme måte som for uvitenhet om faktiske forhold, går departementet inn for at lovteksten bruker uttrykket "rettsuvitenhet" i stedet for "rettsvillfarelse". Departementet slutter seg også til at det fortsatt bør bero på en aktsomhetsvurdering om rettsuvitenheten skal kunne lede til frifinnelse.

Slik departementet ser det, er det særlig effektivitetshensyn og likhetshensyn som taler for at rettsvillfarelse fortsatt bare helt unntaksvis bør kunne lede til frifinnelse. Hensynet til en effektiv håndhevelse av straffebudene er særlig sentralt.

Departementet foreslår at aktsomhetskravet bør dempes noe i forhold til dagens praksis med sikte på tilfeller hvor myndighetene ikke har gjort nok for å hindre rettsuvitenhet. Det kan særlig gjelde når regelen er unødig uklart utformet, eller hvor det ikke er truffet tiltak for å informere om en regelendring på et tidligere regulert område. På denne bakgrunnen foreslår departementet å bruke ordet "uaktsom" fremfor "unnskyldelig" i lovteksten, for på den måten å signalisere at det tas sikte på en viss justering av aktsomhetskravet når det gjelder rettsuvitenhet. For å unngå en for sterk demping av aktsomhetskravet, bør retten ha mulighet for å frafalle straffutmålingen ved uaktsom rettsuvitenhet dersom forhold i saken gjør det lite rimelig å straffe. Dermed er det ikke behov for Straffelovkommisjonens regel om straffritak for uaktsom rettsvillfarelse.

Kommisjonen har foreslått at situasjonsvillfarelse og annen rettsvillfarelse skal behandles etter de samme bestemmelsene. Behovet for en slik omlegging er begrenset, fordi det lar seg gjøre å ta hensyn til den mindre straffverdigheten ved situasjonsvillfarelse innenfor rammene av departementets forslag: Den aktsomme rettsvillfarelse vil føre til frifinnelse, mens den uaktsomme rettsvillfarelse etter omstendighetene kan lede til straffutmålingsfracfall. Det er departementets forutsetning at situasjonsvillfarelse generelt sett ikke skal bedømmes strengere etter forslaget til nye regler enn i dag. Men departementet lar det være opp til domstolene å vurdere - på bakgrunn av faktum i den enkelte sak - om det er grunn til å justere grensene noe.

15.5.2 *Komiteens merknader*

Komiteen vil understreke at dagens strenge aktsomhetskrav for å frifinne en gjerningsperson for uvitenhet om rettsregler i all hovedsak må videreføres. Hensynet til likhet for loven og en effektiv rettsvillfarelse taler for en videreføring av dagens praksis. Komiteen slutter seg likevel til forslaget om at aktsomhetsvurderingen bør være noe mildere enn i dag når myndighetene ikke har gjort nok for å hindre uvitenhet om rettsregler. Dette gir et signal både til lovgiver og myndigheter om det ansvar som påhviler for å utforme klare og presise regler, og informere borgerne om vedtak som kan få konsekvenser for deres handlefrihet. Der denne plikten er forsømt, er det etter komiteens syn rimelig at en lovbrøyer bedømmes noe mildere.

Komiteen vil dog presisere at uvitenhet om straffebud som verner om den enkeltes integritet,

nepe kan betegnes som aktsom. Dersom kulturelt betingede oppfatninger av hva som er akseptabelt står i motstrid med norsk straffelovgivning, skal dette ikke medføre reduksjon i straffen.

16. Straffansvar for foretak

16.1 *Sammendrag*

Foretak straffes på objektivt grunnlag for handlinger som er begått av personer som har handlet på vegne av foretaket. Foretaksstraffen supplerer det personlige straffansvaret: Den som handlet på vegne av foretaket, kan straffes selv om det ilegges foretaksstraff og omvendt. Foretak kan straffes med bøter. Videre kan foretak fradømmes retten til å utøve virksomhet eller forbys å utøve den i visse former. Også inndragning kan foretas overfor foretak, og inndragning av utbytte er obligatorisk. Adgangen til å straffe foretak er fakultativ. Selv om vilkårene for straff er oppfylt, kan retten velge ikke å straffe foretaket etter en skjønsmessig vurdering.

Straffelovkommisjonen foreslår å videreføre gjeldende §§ 48 a og 48 b, med enkelte språklige justeringer.

Departementet slutter seg i det vesentlige til Straffelovkommisjonens forslag. Departementet foreslår at det ikke settes som betingelse for å ilegge foretaksstraff at bestemte personer som har handlet på vegne av foretaket, har utvist subjektiv skyld, og at det heller ikke skal gjelde noe skyldkrav ved anonyme eller kumulative feil. Men foretaksstraff skal - som nå - ikke kunne ilegges dersom overtredelsen må anses som et hendelig uhell eller utslag av force majeure.

På den annen side foreslår departementet å fastholde at graden av skyld skal ha betydning for spørsmålet om det bør ilegges foretaksstraff i den enkelte sak. Departementet foreslår et nytt moment i opplysningen i utkastet § 28 om internasjonale forpliktelser. Departementet mener at det fakultative foretaksansvaret er i samsvar med våre internasjonale forpliktelser. Likevel har departementet kommet frem til at det er grunn til å synliggjøre at det også er et moment ved vurderingen av om foretaksstraff skal ilegges at internasjonale konvensjoner som Norge er bundet av, forutsetter bruk av foretaksstraff.

16.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til at samfunnsutviklingen har ført til et stort og mangeartet næringsliv som er underlagt en rekke reguleringer. Muligheten til å ilegge foretaksstraff er viktig både ut ifra forebyggingshensyn og som sanksjonsmiddel.

Det vil etter flertallets syn være uheldig dersom et foretak skal kunne gå fri fordi det ikke er mulig å vurdere skyldspørsmålet hos en enkelt person

tilknyttet foretaket. Dette reduserer foretaksstraffens effektivitet og gjør etterforskningen mer komplisert og tidkrevende. Flertallet støtter departementets forslag om at det ikke skal være en forutsetning for å ilegge foretaksstraff at det er utvist subjektiv skyld hos en eller flere som har handlet på vegne av foretaket. For å ivareta formålet med foretaksstraffen er det etter flertallets syn en god løsning å gjøre skyldgraden til et element i en totalvurdering av spørsmålet om ileggelse av foretaksstraff.

Flertallet vil påpeke at en straffeforfølging og/eller idømmelse av straffansvar for foretaket, ikke bør lede til at forfølging av mistanke om lovbrudd begått av enkeltpersoner unnlates.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet er skeptiske til ordningen med foretaksstraff. Disse medlemmer frykter at dette kan fungere som ansvarspulverisering, slik at personer som ellers ville bli konkret straffeforfulgt, slipper unna fordi det prosessøkonomisk er enklere å straffe foretaket som sådan. Disse medlemmer vil fremheve at bedriftslederen har et overordnet ansvar for sin bedrift og sin bedriftskultur. Det samme gjelder andre personer med klare ansvarsområder i foretaket.

Disse medlemmer har likevel under tvil funnet at denne ordningen kan ha en funksjon.

Disse medlemmer mener derfor det er viktig at foretaksstraffen forbeholdes tilfeller hvor det er helt klart at man ikke kan avgjøre hvilken enkeltperson som kan ansvarliggjøres, men det er forhold ved bedriften som tilsier at foretaket som sådant straffes.

17. OVERSIKT OVER DE STRAFFERETTSLIGE REAKSJONENE

Straffelovkommisjonen definerer strafferettslige reaksjoner som reaksjoner som kan ilegges i en straffesak. Departementets definisjon er noe annerledes: Strafferettslige reaksjoner er straffene, samt andre reaksjoner som ilegges som følge av at det er begått et lovbrudd, og som skal ilegges i straffeprosessuelle former. Straffelovens system er at bare de reaksjoner som er listet opp i §§ 15 og 16, er *straff* i lovens forstand. Selv om en reaksjon etter straffeloven ikke betegnes som straff, kan det tenkes at den vil bli vurdert annerledes i forhold til straffebegrepet etter Grunnloven eller EMK.

17.1 Straffene

17.1.1 *Sammendrag*

Straffeloven inneholder en samlet oppregning av de strafferettslige reaksjonene som er straff, jf. §§ 15 og 16. Straffene er delt inn i hovedstraffer og tilleggsstraffer. Hovedstraffene kan idømmes alene, mens

tilleggsstraffene bare kan idømmes sammen med en hovedstraff.

Straffelovkommisjonen foreslår to bestemmelser som samlet gir en oversikt over de strafferettslige reaksjonene. Innholdsmessig viderefører disse paragrafene i all hovedsak gjeldende rett. Hefte, som er gått ut av bruk, er ikke foreslått videreført. Straffelovkommisjonen foreslår å oppheve dagens skille mellom hoved- og tilleggsstraffer.

Departementet støtter Straffelovkommisjonens forslag om en egen paragraf som lister opp de ulike straffene. Departementet er også enig i at straffarten hefte bør avskaffes. Departementet støtter kommisjonen i at skillet mellom hovedstraffer og tilleggsstraffer ikke bør videreføres i den nye loven. Forslaget medfører at enkelte former for rettighetstap går fra å være tilleggsstraff til å kunne bli ilagt som eneste reaksjon.

Departementet er videre enig med Straffelovkommisjonen i at hjemlene for å idømme fengselsstraff og bot fortsatt bør finnes i det enkelte straffebudet, samtidig som det opplyses om dette i den alminnelige delen av loven. Departementet er også enig i at det for de andre straffene synes hensiktsmessig fortsatt å gi generelle hjemler i den alminnelige delen av loven. En uttømmende regulering av alle mulige straffer i det enkelte straffebudet ville ført til omfattende og tunge bestemmelser.

Departementet går inn for kommisjonens forslag om at adgangen til å forene de ulike straffene med hverandre skal angis særskilt i tilknytning til den enkelte straffart.

Straffelovkommisjonen foreslår å oppheve gjeldende § 26 i straffeloven, om at de nærmere regler om gjennomføringen av fengselsstraff, samfunnsstraff og strafferettslige særreaksjoner gis ved særskilt lov. Departementet er enig med kommisjonen i at denne bestemmelsen er overflødig og at den derfor kan utgå.

17.1.2 Komiteens merknader

Komiteen er enig med departementet i at straffarten hefte bør avskaffes, og støtter også forslaget om at skillet mellom hovedstraffer og tilleggsstraffer ikke videreføres i ny straffelov. Komiteen viser for øvrig til sine merknader til kap. 18 til 23.

17.2 Andre strafferettslige reaksjoner

17.2.1 Sammendrag

Verken straffeloven eller straffeprosessloven inneholder noen samlet oversikt over reaksjonene som ikke er straff. Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens forslag om at loven også bør inneholde en oversikt over de strafferettslige reaksjonene som ikke er straff, men som likevel kan - og skal - ilegges i forbindelse med en straffesak.

Departementet er videre enig i at "straffutmålingsutsettelse" er et mer dekkende begrep enn "domsutsettelse". Departementet foreslår en ny strafferettslig reaksjon som skal hete straffutmålingsfracfall og som tilsvarer straffutmålingsutsettelse uten vilkår. Denne reaksjonen bør med på listen.

Departementets kriterier for hva som bør regnes som en strafferettslig reaksjon, innebærer at tap av føreretten, sperrefrist for utstedelse av førerkort og tap av retten til å føre førerkortfri motorvogn, samt tap av retten til kjøreseddel etter yrkestransportloven, regnes som strafferettslige reaksjoner. Også disse reaksjonene bør føres på listen over de strafferettslige reaksjoner.

17.2.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til sine merknader til kap. 8 hva gjelder forslaget om å innføre en ny ordning kalt straffutmålingsfracfall. Hvorvidt dagens ordning med mortifikasjon bør bestå, vil komiteen ta stilling til under behandlingen av ærekrenkelsesbestemmelsene som hører hjemme i forslag til ny spesiell del i straffeloven. Komiteen viser for øvrig til sine merknader til kap. 19, 24 og 25.

17.3 Forening av ulike strafferettslige reaksjoner

17.3.1 Sammendrag

To hovedstraffer kan kun kombineres dersom det finnes særskilt hjemmel for det. Unntakene fra denne regelen er imidlertid så mange og viktige at den reelle hovedregelen er den motsatte - at det i stor grad er en adgang til forening av straffer.

Departementet foreslår bare få endringer i gjeldende rett. Opphevingen av skillet mellom hovedstraffer og tilleggsstraffer medfører en viss utvidelse av adgangen til å idømme rettighetstap som eneste reaksjon. Dagens adgang til å kombinere de ulike straffene med hverandre foreslås videreført. På ett punkt foreslås det en utvidelse, nemlig når det gjelder adgangen til å kombinere rettighetstap og bot.

Adgangen til å kombinere andre strafferettslige reaksjoner med straff foreslås å skulle være som før, bortsett fra at straffutmålingsutsettelse og den nye reaksjonen straffutmålingsfracfall skal kunne gis sammen med ubetinget fengsel eller bot når flere lovbrudd pådømmes i samme sak.

17.3.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til sine merknader til de respektive kapitlene om de ulike reaksjonene senere i denne innstillingen.

Komiteen mener at det for straffedømte er behov for større fleksibilitet knyttet til å kombinere ubetinget fengselsstraff med overføring til behandling. Komiteen mener videre at det bør være mu-

lighet i større grad til å kombinere samfunnsstraff med fengselsstraff, gjerne ved prøveløslatelse eller som en straffedoms siste del, som en bedre kontrollert forberedelse på å gjeninnta samfunnet.

18. FENGSELSSTRAFF

18.1 Fastsetting av fengselsstraff

18.1.1 *Sammendrag*

Straffeloven har ingen generell regel om når fengselsstraff kan idømmes. Lovens system er at fengsel kan brukes når det enkelte straffebudet åpner for det. Dersom ikke det enkelte straffebudet bestemmer noe annet, kan fengsel idømmes fra 14 dager inntil 15 år og inntil 20 år ved sammenstøt av flere straffbare forhold, såkalt konkurrans. Lovens strengeste straff er 21 års fengsel.

Straffelovkommisjonen foreslår i all hovedsak å videreføre gjeldende regler om fastsetting av fengselsstraff. Nytt er forslaget om å lovfeste regelen om at fengselsstraff bare kan idømmes når det er fastsatt i det enkelte straffebudet. Kommisjonen går inn for å sløyfe regelen om alminnelig lengstestraft på fengsel i 15 år. Kommisjonen mener at straffebudene vil bli mer opplysende dersom lengstestrafteffekten alltid er angitt i straffebudet.

Departementet støtter innføringen av en uttrykkelig bestemmelse i lovens alminnelige del, som gir veiledning om at fengselsstraff kan idømmes når dette er bestemt i straffebudet. Pedagogiske hensyn taler også for kommisjonens forslag om at lengstestrafteffekten bør fremgå klart av det enkelte straffebudet. Et slikt system vil gjøre det overflødig med en generell regel om 15 års lengstestraft, slik vi i dag har i straffeloven § 17.

18.1.2 *Komiteens merknader*

Komiteen mener at det er særlig viktig at straffeloven utformes slik at den kan forstås, også av dem som ikke bruker loven til daglig. Komiteen er derfor enig med departementet i at lovens alminnelige del bør inneholde en regel som fremhever at fengselsstraff kun kan idømmes når dette er bestemt i straffebudet. Pedagogiske hensyn tilsier også at lengstestrafteffekten bør fremgå av det enkelte straffebud. Komiteen viser for øvrig til sine merknader om straffens lengde under kap. 10.

Komiteen mener det er behov for en egen bestemmelse i straffeloven om vold i nære relasjoner. Komiteen viser til at en straffebestemmelse om vold i nære relasjoner primært vil ramme vold mot kvinner. Like fullt mener komiteen at regelen må utformes kjønnsnøytralt. Komiteen viser til at departementet allerede har startet arbeidet med utfor-

mingen av en slik bestemmelse, og ber om at arbeidet gis prioritet.

Komiteen fremmer følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen utarbeide en straffebestemmelse om vold i nære relasjoner."

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener det er viktig i langt større grad å benytte alternativer som innebærer at straffen gir en mulighet til å gjøre opp for seg. Konfliktråd, samfunnsstraff og promilleprogrammer er gode løsninger for langt flere enn de som får muligheten i dag. Ofte vil slike alternativer oppleves som gode også for ofrene, som kan møte gjerningsmannen, be om en unnskyldning, en forklaring, et bidrag til forsoning og oppgjør, for eksempel i form av arbeid eller rehabilitering. Det er et paradoks at man idømmer fengselsstraff dersom samfunnsstraffen viste seg ikke å fungere ved forrige overtredelse, mens det aldri stilles spørsmålsteget ved om fengsel fungerer, dersom lovbrøteren fortsetter å bryte loven også etter et fengselsopphold.

Disse medlemmer viser til at Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti har foreslått at Stifinner'n utvides, både i form av plasser og i form av soningssteder. Det er merkelig og uklokt at ikke flere får tilbud om slik tilrettelagt soning enn i dag, da dette tilbudet har vist seg å fungere svært godt for rusmiddelavhengige. Særlig er det positivt med det tette samarbeidet kriminalomsorg-rusbehandlere, den tette oppfølgingen av elevene (fangene), kravene som stilles, hjelpen som gis, den aktive kameratstøtten, og det faktum at man har tettet igjen den skarpe overgangen mellom fengsel og frihet.

Komiteens medlemmer fra Framskrittspartiet ser at fengselsstraff er det mest inngripende staten kan gjøre mot et menneske. Likevel er det slik at enkelte personer bør sitte i fengsel i kortere eller lengre perioder. Dette følger av straffens klassiske formål, men også av det man kan kalle renovasjonshensynet og inkapasitering, nemlig samfunnets behov for vern mot enkeltpersoner. Når det gjelder utmåling av fengselstraff, vises det til tidligere merknader.

Når det gjelder bruk av åpen soning ved fengselsstraff, så ønsker disse medlemmer å begrense dette i forhold til i dag. Ved grove forbrytelser eller gjentagelser bør man ikke få dette før siste 1/5 av straffen. Og ellers ikke før man har sonet 2/3 av straffen. Ethvert brudd på betingelser i forbindelse med straffen bør i utgangspunktet føre til at man må sone hele dommen i fengsel. På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen fremme forslag til endringer i straffegjennomføringsloven hvor det for overtredelser av bestemmelser med en strafferamme fra 3 år og oppover ikke skal kunne gis åpen soning og/eller prøveløslatelse før fire femdeler av straffen er sonet, og hvor det ikke skal kunne gis åpen soning og/eller prøveløslatelse i gjentakelsestilfeller."

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti mener det er viktig å begrense bruken av lukket fengsel. Ulempene med fengselsstraff er så store at det bør tilstrebtes å finne alternative reaksjonsformer. Ofte har fengselsstraffen liten effekt, i mange tilfeller virker den mot sin hensikt. Andre igjen opplever fengselsoppholdet som et pusterom i en ellers tøff hverdag. Eksempelvis bidrar fengslene ofte til at kontakter etableres, ny kriminalitet planlegges, en kriminell kultur opprettholdes. For mange oppleves ikke straffen som en mulighet til å gjøre opp for seg, og ofte framstår fengselsoppholdet som ren sløsing med ressurser: Årsakene til kriminaliteten blir ikke fjernet, og en stor andel ender opp som gjengangere i systemet. Det er verdt å merke seg at et døgnopphold i for eksempel en rusbehandlingsinstitusjon koster om lag det samme som den gjennomsnittlige døgnprisen i fengsel.

Dette medlem mener at lukket soning i hovedsak bør benyttes når man anser det nødvendig for å beskytte samfunnet, ved fare for rømning eller når forbrytelsen er særlig grov, et resultat av maktmisbruk eller profesjonell eller organisert virksomhet. Åpen soning bør i de aller fleste tilfeller vurderes som et alternativ til lukket soning, og som hovedregel når lovbryteren vurderes som egnet til å stå i soningskø. Dette medlem vil i denne forbindelse vise til at Sosialistisk Venstreparti i flere runder har foreslått en vurdering av hvorvidt ubetingete fengselsstraffer kan konverteres til samfunnsstraff etter en tid i soningskø. Videre ønsker dette medlem en vurdering av den svenske ordningen med hjemmesoning.

18.2 Forening av fengselsstraff med andre straffer

18.2.1 Sammendrag

Forskjellen mellom hoved- og tilleggsstraff er at hovedstraff kan ilegges som eneste straff, mens tilleggsstraff bare kan ilegges i tillegg til en hovedstraff. To hovedstraffer kan ikke kumuleres uten at loven gir særskilt hjemmel for det.

Straffelovkommisjonen foreslår at adgangen til å forene de ulike straffene med hverandre reguleres særskilt for hver straffart. Straffelovkommisjonen foreslår også å videreføre regelen om at adgangen til å kombinere frihetsstraff med bøtestraff, er uten betydning i forhold til lovbestemmelser som tillegger strafferammen rettslig virkning.

Departementet ser det som positivt at det gis en særskilt bestemmelse med en samlet oversikt over adgangen til å forene fengsel med andre straffer. Departementet er også enig i at informasjonshensyn tilsier at adgangen til å forene de ulike straffene med hverandre bør reguleres særskilt for hver straffart. En generell regel i tilknytning til hver straffart om adgangen til å kombinere ulike straffer med hverandre, vil etter departementets oppfatning gjøre det overflødig med særskilte hjemler om dette i de enkelte straffebudene.

Departementet går også inn for å videreføre bestemmelsen i straffeloven § 26a annet ledd om at adgangen til å kombinere frihetsstraff med bøtestraff er uten betydning i forhold til lovbestemmelser som tillegger strafferammen rettslig virkning.

Straffelovkommisjonen går ikke inn for å videreføre gjeldende § 26a første ledd tredje punktum om at det ved utmålingen av frihetsstraffen skal tas hensyn til at også bøtestraff idømmes. Departementet er enig med kommisjonen i at en slik bestemmelse er overflødig og derfor ikke behøver å videreføres.

18.2.2 Komiteens merknader

Komiteen støtter forslaget om at det gis en særskilt bestemmelse med en samlet oversikt over adgangen til å forene fengsel med andre straffer. Komiteen er også enig i at adgangen til å forene de ulike straffene med hverandre bør reguleres særskilt for hver straffart.

18.3 Begrenset bruk av fengselsstraff overfor unge lovbytere

18.3.1 Sammendrag

Straffeloven har i dag ingen generell bestemmelse om at man bare i begrenset utstrekning kan gjøre bruk av fengselsstraff overfor unge lovbytere. Straffeloven § 55 fastsetter at fengselsstraff på 21 år ikke kan anvendes når gjerningspersonen på gjerningstidspunktet var under 18 år. Straffen kan dessuten innen samme straffart nedsettes under det lavmål som er fastsatt for handlingen. Når forholdene tilsier det, kan straffen også nedsettes til en mildere straffart enn hva som følger av straffebudet som er overtrådt.

Et flertall i Straffelovkommisjonen foreslår en maksimumsgrense på 8 års fengsel for lovbytere som ikke var fylt 18 år på gjerningstidspunktet. Begrensningen gjelder både betinget og ubetinget fengsel. Et mindretall i kommisjonen går inn for at lengstestraffen for lovbytere under 18 år fortsatt bør være 15 år. Dersom det gjøres innskrenkninger i lengden på den straffen unge lovbytere kan bli ilagt, mener en samlet kommisjon at denne grensen bør være fast og derfor også gjelde i konkurrenstilfellene.

Departementet mener at det er riktig å beholde muligheten for domstolene til å kunne idømme feng-

selsstraff på mer enn 8 år i de alvorligste sakene. En ordning hvor lengstestrafen for personer under 18 år er 8 år, vil etter departementets syn legge større vekt på skillet mellom å være yngre eller eldre enn 18 år enn det er grunnlag for, ikke minst for dem som bare er noen dager eller uker fra skjæringspunktet.

Departementet er enig i at man av menneskelige grunner må være tilbakeholdende med å idømme unge lovbrøyttere langvarig fengselsstraff; hensynet til barnets beste bør tillegges stor vekt. I det store flertallet av saker med unge lovbrøyttere føres det allerede i dag en praksis med restriktiv bruk av fengselsstraff. For å understreke betydningen av dette utgangspunktet går departementet inn for å beholde den første delen av Straffelovkommisjonens forslag, om at ubetinget fengselsstraff bare kan idømmes når det er særlig påkrevd.

Departementet foreslår å videreføre adgangen til å gå under minstestrafen og til å idømme en mildere straffart. Dette vil sikre at domstolen aldri vil måtte idømme unge under 18 år en strengere straff enn det den mener er riktig og rettfærdig.

Departementet går på denne bakgrunn inn for at terskelen som fengselsstraffen ikke kan overstige, beholdes på dagens nivå, og at lovgiverne, på samme måte som i dag, overlater til domstolene å vurdere om det i det enkelte tilfellet er nødvendig å idømme en straff på mer enn 8 år.

Departementet mener imidlertid at det fortsatt bør settes en grense for hvor lang fengselsstraff som bør kunne idømmes. På bakgrunn av høringen foreslår departementet å videreføre dagens grense på 15 år. Departementet er av den oppfatning at en slik regel er forenlig med de forpliktelser som lovgiverne har etter barnekonvensjonen.

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at maksimumsgrensen bør være absolutt, slik at den også gjelder ved sammenstøt av flere lovbrudd (konkurrens). Videre er departementet enig i at det ikke bør innføres en særregel om forbud mot å anvende ubetinget fengselsstraff overfor lovbrøyttere på 15 år.

18.3.1.1 FORBUD MOT PÅGRIPELSE OG VARETEKTSFENGLING AV LOVBRYTERE UNDER 16 ÅR

Straffeprosessloven § 174 fastsetter at personer under 18 år ikke bør pågripes eller varetektsfengsles hvis det ikke er særlig påkrevd. Også påtaleinstruksen § 9-2 foreskriver at personer under 18 år ikke bør pågripes eller begjæres varetektsfengslet hvis det ikke er særlig påkrevd. Bestemmelsen fastsetter dessuten at overfor personer under 16 år bør det i stedet for fengsling forsøkes andre tiltak.

De sterke hensynene som kan anføres mot å sette 15-åringer i fengsel, gjør at et flertall i Straffelovkommisjonen går inn for å forby pågripelse og vare-

tektsfengsling av lovbrøyttere under 16 år. Kommisjonens mindretall er ikke enig i forslaget om fullstendig å oppheve adgangen til å pågripe og fengsle 15-åringer.

Departementet er enig med Straffelovkommisjonens mindretall i at det er behov for å beholde dagens begrensede adgang til å pågripe og varetektsfengsle barn under 16 år. Selv om lovbrøytteren er ung, kan det være nødvendig å bruke tvangsmidler for å hindre gjentakelse av alvorlige straffbare handlinger, bevisforspillelse eller unndragelse fra straff. Vi har i dag ikke tilstrekkelige alternative tiltak.

Som flertallet av høringsinstansene og en samlet kommisjon peker på, vil pågripelse og fengsling av unge lovbrøyttere ofte være uforholdsmessig. Adgangen vil bare være åpen i et fåtall alvorlige saker hvor behovet for å fengsle er særlig stort. Kravet i barnekonvensjonen om barnets beste og om at fengsel kun skal brukes som en siste utvei og for et kortest mulig tidsrom, er derfor etter departementets syn tilstrekkelig ivarettatt. Departementet foreslår på denne bakgrunnen å videreføre dagens begrensede adgang til å pågripe og fengsle barn under 16 år.

18.3.2 Komiteens merknader

Komiteen vil fremheve at fengsling av unge under 18 år bare bør skje unntaksvis. Komiteen er kjent med at ubetinget fengselsstraff i all hovedsak kun idømmes hvor den unge har begått alvorlige lovbrudd eller er en utpreget tilbakefallsforbryter. Når lovbrøytteren er under 18 år, skal vedkommendes alder tillegges vekt i formildende retning av både påtalemyndigheten og av domstolene i forbindelse med utmåling av straff. Komiteen ønsker at denne praksis skal videreføres.

Komiteen er kjent med at barnevernloven gir hjemmel til frihetsberøvende tiltak, men at denne muligheten sjelden benyttes blant annet fordi tilgangen på ressurser er begrenset. Komiteen mener at frihetsberøvelse i en institusjon underlagt barnevernet i mange tilfeller vil kunne oppfylle behovet for samfunnsbeskyttelse og bevissikring, og samtidig ivareta barnet på en bedre måte enn hva opphold i varetekt gjør.

Komiteen vil presisere at når det besluttes fengsling eller varetektsfengsling av en person under 18 år, så skal fengselsmiljøet være kvalitativt annerledes enn om fengslingen/varetektsfengslingen gjelder en voksen. Det er i disse tilfellene særlig viktig at kriminalomsorgen tilrettelegger forholdene under frihetsberøvelsen slik at belastningen på den unge blir minst mulig. Komiteen ber departementet melde tilbake til Stortinget på egnet måte hvordan dette følges opp i praksis. Komiteen ber departementet legge frem en egen sak for Stortinget snarest

mulig om soningsforholdene for personer som var under 18 år på fengslingstidspunktet.

Komiteen er opptatt av alternative reaksjonsformer overfor unge førstegangsforbrytere. Når barn begår straffbare forhold, er det etter komiteens syn avgjørende med en rask og riktig reaksjon. Et bedre barnevernstilbud gir bedre muligheter for rehabilitering og adferdsendring.

Komiteen mener det bør vurderes å etablere flere lukkede ordninger for barn under 18 år som begår kriminalitet. Som et substitutt for ubetinget fengsel bør det kunne gis ubetingede dommer med betingelse om opphold i institusjon for unge lovbytere. Komiteen mener varetekt ikke er et egnet virkemiddel for barn under 16 år, og at det må etableres egne varetektslignende tiltak som kan hindre rømning, gjentakelsesfare eller bevisforspillelsesfare for denne gruppen. Straffeloven bør gi hjemmel for at det overfor barn og unge gis adgang til utvidet bruk av samfunnsstraff, og nye straffarter som ungdomskontrakt eller tvungen overføring til konfliktråd.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, mener at ungdomsfengsel er et uegnet tiltak som ikke bør etableres. Flertallet viser til at utenriks- og konstitusjonskomiteen i forbindelse med ratifiseringen av barnekonvensjonen (Innst. S. nr. 7 (1990-1991)) uttalte:

"Fengsling av unge under 18 år bør bare skje unntaksvis. Det bør skje en nedtrapping i takt med opptrappingen av tiltak for barn og unge."

Flertallet vil videre vise til sine merknader i Innst. O. nr. 37 (2002-2003) om tiltak mot barne- og ungdomskriminalitet.

Flertallet er enig med departementet i at domstolene fortsatt skal ha mulighet til å gå under minstestrafen og til å idømme en mildere straffart enn det aktuelle straffebud gir anvisning på, jf. forslag til ny straffelov § 80. Denne bestemmelsen vil sikre at retten aldri vil måtte idømme unge under 18 år en strengere straff enn det den mener er riktig og rettferdig. Flertallet støtter dessuten departementets forslag om at maksimumsgrensen på 15 års fengsel for lovbytere under 18 år bør være absolutt, og også gjelde ved sammenstøt av lovbrudd (konkurrens).

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti vil presisere at de prinsipalt går inn for en maksimumsstraff på 8 år for lovbytere under 18 år, men vil subsidiært støtte Regjeringens opplegg på dette området.

Et annet flertall, alle unntatt medlemmene fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti, har

grundig vurdert forslaget fra Straffelovkommisjonens flertall om en maksimumsgrense på åtte års fengsel for lovbytere som ikke var fylt 18 år på gjerningstidspunktet.

Dette flertallet har merket seg at et betydelig flertall av høringsinstansene går imot forslaget. Motstanden mot forslaget begrunnes grovt sett med tre forhold: (1) Unge under 18 år idømmes sjelden straff ut over åtte år. (2) Det vil tidvis kunne inntreffe så alvorlige forhold at en ramme på åtte års fengsel vil kunne være for lav når man ser hen både til gjerningspersonens alder og forholdene for øvrig - blant annet forholdene til ofrene og hensynet til den sosiale ro. (3) Domstolene bør ikke fratas muligheten til i helt spesielle tilfeller, etter en konkret vurdering av alle sakens sider, å benytte en lengre straff enn åtte år også for lovbytere som ikke er fylt 18 år.

Dette flertallet mener hensynene gjengitt ovenfor er tungtveiende. Dette flertallet vil særlig fremheve at en fast lengstestraft på åtte år i enkelte tilfelle vil støte an mot befolkningens rettsfølelse i en slik grad at det vil bidra til redusert tiltro til rettsapparatet. Man kan ikke se bort fra eksempler på at unge lovbytere har utført de mest grufulle handlinger, herunder grove drap. En redusert tiltro til at rettsapparatets avgjørelser reflekterer alvorligheten i den kriminelle handling, vil etter dette flertallets oppfatning være meget alvorlig. I ytterste konsekvens vil dette kunne bygge ned respekten for rettsstaten, noe som er viktig å unngå.

Dette flertallet vil også fremheve at en svært mild strafferamme for ungdom under 18 år vil kunne svekke straffens forebyggende virkning og kan være til ulempe for den unge selv. Ved gjengkriminalitet kan de yngste medlemmene av gjengen bli presset til å begå alvorlig kriminalitet fordi de risikerer kortere fengselsstraff enn eldre gjengmedlemmer.

Dette flertallet har også grundig vurdert forslaget fra Straffelovkommisjonens flertall om å forby pågripelse og varetektsfengsling av unge under 16 år.

Dette flertallet har merket seg at et flertall av høringsinstansene går mot forslaget. Det vises til at domstolene er svært tilbakeholdne med å anvende varetekt overfor lovbytere under 16 år. Videre påpekes at det i de alvorligste sakene, for eksempel i grove ranssaker eller i drapssaker, vil faren for bevisforspillelse eller rettshåndhevingshensyn kunne tale mot at adgangen til pågripelse og varetekt avskjæres fullstendig.

Etter dette flertallets oppfatning bør ikke muligheten til pågripelse og varetektsfengsling av lovbytere under 16 år avskaffes nå. I vurderingen har dette flertallet vektlagt hensynene nevnt ovenfor og det forhold at det er viktig å sørge for en reaksjon overfor denne gruppen unge lovbytere. Det

er av vesentlig betydning at de dette gjelder forstår alvoret i handlingen og at forbrytelser gir konsekvenser.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Kristelig Folkeparti har merket seg at Den rettsmedisinske kommisjon hevder at det ikke er holdepunkter i forskningen for å si at ubetinget fengselsstraff er mer skadelig for unge lovbrøyttere enn det er for eldre. For disse medlemmer er det viktig å erkjenne at straffen har negative virkninger - uavhengig av den straffedømtes alder. Det er derfor maktpåliggende at det kontinuerlig arbeides for å begrense straffens skadelige virkninger. Særlig er det viktig å gjøre soningen konstruktiv og innholdsmessig god for de unge.

Disse medlemmer viser til sine merknader under kap. 2.2 om bl.a. videreføring av ordningen med ungdomskontrakter.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti vil understreke at Norge har særlige forpliktelser overfor barn under 18 år, blant annet fordi vi har inkorporert FNs barnekonvensjon. Disse medlemmer mener at fengsel er særlig skadelig for barn og unge.

Disse medlemmer mener det er nødvendig å tenke nytt når det gjelder barn og unge som begår kriminelle handlinger. Rask reaksjon er særlig viktig når barn og unge begår lovbrudd, men reaksjonen må også være tilpasset barns og unges særlige behov.

Disse medlemmer mener det er nødvendig å få inn en bestemmelse om at man bare i begrenset grad kan gjøre bruk av fengselsstraff overfor unge lovbrøyttere. Det kan her vises til at utenriks- og konstitusjonskomiteen i forbindelse med ratifiseringen av barnekonvensjonen (Innst. S. nr. 7 (1990-1991)) uttalte:

"Fengsling av unge under 18 år bør bare skje unntaksvis. Det bør skje en nedtrapping i takt med opptrappingen av tiltak for barn og unge."

Disse medlemmer etterlyser en slik utvikling. Det er blant annet nødvendig å bygge opp flere alternativer til fengslene, klargjøre ansvarsforholdene for barn og unge som begår lovbrudd, sikre mer forpliktende rettigheter for barna og bryte ned det skarpe skillet som har oppstått ved 15 års alder. I dag er det mange barn som begår kriminelle handlinger uten at dette medfører reaksjoner, eller hvor samfunnets reaksjoner ikke er tilpasset det enkelte barns behov for rammer, trygghet og omsorg. Flertallet viser i sine merknader til at det er viktig ikke å skape et skarpt skille ved 18 års alder, og at man derfor ikke ønsker å endre dagens rettstilstand på området. Be-

grunnelsen som gis er at dette vil kunne være i strid med den alminnelige rettsoppfatning, samt at det vil kunne føre til at unge presses til å begå kriminelle handlinger. Disse medlemmer har forståelse for denne argumentasjonen, men mener det er flere forhold som taler for å lande på motsatt konklusjon: For det første at myndighetene definerer 18 år som grensa for når man er barn og når man er voksen, og derfor har spesielle forpliktelser i forhold til denne gruppa. For det andre vil eldre kriminelle allerede i dag kunne presse yngre til å begå lovbrudd med den argumentasjon at de vil straffes mildere enn dem. Dette er også en problemstilling som følger av den kriminelle lavalder.

Disse medlemmer vil videre gå inn for varetaksregler i tråd med det mindretallet i Straffelovkommisjonen foreslo, altså at det ikke skal være mulig å varetaksfengsle barn under 16 år. Norge må i stedet få på plass egnede varetakssurrogater, der barn ikke holdes isolert og hvor personalet har relevant kunnskap og erfaring. Dette vil også ivareta samfunnets behov for å hindre rømning, bevisforspillelse eller gjentakelse.

Disse medlemmer ønsker et forbud mot at barn under 18 år kan utsettes for fullstendig isolasjon i varetekt, at barn ikke skal kunne idømmes forvaring, samt at maksimumsstraffen for barn under 18 år skal være 8 års ubetinget fengsel, jf. Danmark.

Disse medlemmer mener at prøveordningen med ungdomskontrakter bør følges videre opp som reaksjonsform overfor unge lovbrøyttere. Disse medlemmer mener det er behov for at ungdomskontrakter etableres som egen straffart og vil be Regjeringen komme tilbake med forslag til dette i forslaget til ny spesiell del i straffeloven.

Videre ønsker disse medlemmer at påtalemyndigheten skal pålegges å overføre saker til konfliktrådet når gjerningsperson er under 18 år, med unntak for sedelighetsaker. Dette betyr imidlertid ikke at saken automatisk bringes inn til mekling, fordi dette avhenger av samtykke fra både fornærmede og gjerningsperson. Disse medlemmer mener at det ikke skal være noen maksimalgrense for bruk av samfunnsstraff for denne gruppa, men at det må være opp til domstolens vurdering hva som egner seg best i det enkelte tilfelle. Også i tilfeller der det dreier seg om en sedelighets- eller voldsforbrytelse, kan det være grunner til at gjerningspersonen bør få samfunnsstraff. Dette kan være når det antas å være større sjanse for at ikke ugjerningen begås på nytt ved idømmelse av samfunnsstraff, i stedet for fengsel. Dette kan særlig være aktuelt i situasjoner der behandling inngår som en del av samfunnsstraffen.

Disse medlemmer vil videre vise til sine merknader i Innst. O. nr. 37 (2002-2003) om tiltak mot barne- og ungdomskriminalitet.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

"Straffeloven § 33 skal lyde:

§ 33. Begrenset bruk av fengselsstraff overfor unge lovbyrtere

Den som var under 18 år på handlingstidspunktet, kan bare idømmes ubetinget fengselsstraff når det er særlig påkrevd. Fengselsstraffen kan ikke overstige 8 år."

Disse medlemmer fremmer videre følgende forslag:

"I lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker skal § 174 nytt første ledd lyde:

Personer under 16 år kan ikke pågripes."

Disse medlemmer fremmer videre følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen utarbeide forslag til tvungen overføring til Konfliktråd i saker der barn under 18 år har begått en kriminell handling. Det gjøres unntak for sedelighetsaker."

Disse medlemmer fremmer også følgende forslag:

"Straffeloven § 48 andre ledd skal lyde:

Første ledd bokstav a kan fravikes når den straff som ellers ville ha blitt idømt, helt eller delvis ville ha vært betinget, og ellers når sterke grunner taler for at samfunnsstraff idømmes, herunder at lovbyrteren var under 18 år på gjerningstidspunktet."

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti vil gå inn for å utrede en ny og helhetlig tilnærming til denne gruppa lovbyrtere. Det er ønskelig å få på plass en oppvekstlov, i tråd med det Barneombudet tok til orde for i sitt høringssvar til rapport om tiltak mot barne- og ungdomskriminalitet i 2001. Blant annet bør det settes minstestandarder for barns oppvekst, som forplikter samarbeid og nedbryter sektorene, som setter forebygging ut i praksis og som styrker myndighetsbarnevernet profesjonsmessig:

"(...)Barnevernloven bør ha et eget kapittel om kriminalitet begått av personer under 18 år med referanse til en oppvekstlov. Kapittelet må inneholde bestemmelser om hvordan foreldre, politi, barnevern, skole, helsevesen, domstoler og kriminalomsorg skal samhandle når barn og unge begår lovbrudd. Opp til fylte 15 år vil disse bestemmelsene omfatte foreldre, politi, barnevern, skole og helsevesen. For ungdom mellom 15 og 18 år vil de omfatte alle disse, og i tillegg domstoler og kriminalomsorgen ut fra straffelovens bestemmelser. Dermed vil vi kunne reagere

overfor barn og unge under 15 år på måter som ligger utenfor straffeloven, mens overfor ungdom over 15 år vil vi kunne reagere enten i henhold til straffeloven eller med tiltak som ligger utenfor denne. Loven må spesifisere helt klart hvilke elementer i en helhetlig tiltakskjede de ulike etatene har ansvar for. Det må også spesifiseres når deres ansvar aktiviseres, slik at ansvaret ikke pulveriseres, og unge lovbyrtere blir kasteballer mellom ulike etater. En oppvekstlov, og endringer i barnevernlovens myndighetsområde, vil hindre en avsporet barndom og sannsynlig resultere i at kriminell atferd hos barn og unge vil reduseres betraktelig. På sikt vil det da være riktig å fjerne den kriminelle lavalder, og de som begår lovbrudd under 18 år, får en individuell oppfølging med rehabilitering, og ikke straff, for øye. Dette vil også samsvare med FNs barnekonvensjon som beskriver at alle under 18 år er barn som har rett til særskilt vern."

19. BETINGET DOM

Det kan ilegges to former for betinget dom. Fullbyrdingsutsettelse (eksekusjonsutsettelse) innebærer at det utmåles en straff, men at fullbyrdingen utsettes i en prøvetid. Straffutmålingsutsettelse (også noe misvisende kalt domsutsettelse) innebærer at retten avgjør skyldspørsmålet, men tar stilling til straffutmålingen først ved et eventuelt lovbrudd eller vilkårsbrudd i prøvetiden.

Fullbyrdingsutsettelse kan bestemmes ved frihetsstraff. Reaksjonene omtales vanligvis som betinget fengsel og betinget bot. Adgangen til å idømme straffutmålingsutsettelse er naturlig nok ikke knyttet opp til noen reaksjon, men kan idømmes når retten finner det hensiktsmessig å utsette utmålingen av straffen i en prøvetid. Loven har ingen regler om når straffutmålingsutsettelse kan idømmes. Straffutmålingsutsettelse blir imidlertid ansett som en mildere reaksjon enn fullbyrdingsutsettelse. Derfor er det naturlig at straffutmålingsutsettelse reserveres for de minst alvorlige lovbruddene.

19.1 Når bør fullbyrdingsutsettelse kunne idømmes?

19.1.1 Sammendrag

Straffelovkommissjonen går i det vesentlige inn for å videreføre dagens regler om når fullbyrdingsutsettelse kan idømmes. Derimot foreslår kommissjonen å oppheve adgangen til å gjøre en bot betinget. Kommissjonen foreslår å videreføre adgangen til å gi delvis betinget, delvis ubetinget dom (såkalt del-dom). Også adgangen til å kombinere fullbyrdingsutsettelse med bot foreslås videreført.

Departementet er enig med Straffelovkommissjonen i at adgangen til å idømme fullbyrdingsutsettelse bør videreføres i en ny straffelov og i at retten fortsatt bør stå fritt i vurderingen av om en slik reaksjon skal idømmes. Departementet foreslår derfor ingen end-

ringer i vilkårene for å idømme fullbyrdingsutsettelse.

Siden betinget bot sjelden ilegges i praksis, støtter departementet kommisjonens forslag om å oppheve adgangen til å gjøre en bot betinget.

Departementet deler kommisjonens oppfatning om at det heller ikke er behov for en adgang til å gjøre et rettighetstap betinget. Departementet går også inn for at rettighetstap skal kunne begrenses til å gjelde forbud mot å utøve visse funksjoner som ligger til stillingen eller virksomheten, eller til påbud om å utøve virksomheten eller aktiviteten på bestemte vilkår.

19.1.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, er enig med departementet i at adgangen til å idømme fullbyrdingsutsettelse (betinget dom) bør videreføres i ny straffelov, og i at retten fortsatt bør stå fritt i vurderingen av om en slik reaksjon skal idømmes. Flertallet er videre enig i at adgangen til å gjøre en bot betinget bør oppheves og at det heller ikke er behov for en adgang til å gjøre rettighetstap betinget.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet anerkjenner at det kan være forhold som gjør at det bør gis betinget dom eller at deler av en dom skal kunne gis betinget. Spesielt mot unge førstegangskriminelle kan dette være en løsning. Man bør derfor her ha muligheten til å kunne utvise et visst skjønn og gi visse straffer betinget.

Disse medlemmer mener at betinget dom bør kunne kombineres med øvrige straffreaksjoner og at det bør være vid adgang til å sette forskjellige vilkår for å avsi betinget dom. Disse medlemmer ønsker ikke at man skal kunne gi betinget dom for gjengangerkriminelle eller hvor Stortinget har bestemt at det skal være en minstestraft. Betinget dom skal ikke kunne være eneste reaksjon hvor strafferammen er fengselsstraff i mer enn tre år eller ved alvorlige volds- eller sedelighetsforbrytelser.

19.2 Når bør straffutmålingsutsettelse kunne idømmes?

19.2.1 Sammendrag

Straffelovkommisjonen mener at reaksjonen straffutmålingsutsettelse fortsatt bør bestå, og foreslår heller ikke noen endringer i vilkårene for når reaksjonen kan ilegges. Kommisjonen går ikke inn for at delvis betinget dom også skal kunne gis ved straffutmålingsutsettelse.

Som kommisjonen mener departementet at reaksjonen straffutmålingsutsettelse bør videreføres i en ny straffelov. Departementet er videre enig i at loven

- som i dag - bør stille retten fritt ved vurderingen av når straffutmålingsutsettelse kan besluttes.

Departementet er enig i at betinget påtaleunnlatelse ikke alltid vil være en sterk nok advarsel overfor unge lovbrøyttere, men vil likevel ikke anbefale at straffutmålingsutsettelse i særlig grad trer i stedet for betinget påtaleunnlatelse.

Adgangen til å kombinere straffutmålingsutsettelse med bot selv om straffebudet ikke gir anvisning på bruk av bot, bør videreføres, men da bare hvis det er flere straffbare handlinger som pådømmes i samme sak. Departementet kan ikke se behovet for å kunne kombinere bot og straffutmålingsutsettelse for ett straffbart forhold.

Departementet har vurdert om betinget dom bør kunne kombineres med henholdsvis rettighetstap og samfunnsstraff, men har ikke funnet at det er behov for disse kombinasjonsmulighetene.

Departementet mener derimot, i motsetning til Straffelovkommisjonen, at retten sammen med straffutmålingsutsettelse bør kunne idømme ubetinget fengsel ved flere lovbrudd som avgjøres under ett.

19.2.2 Komiteens merknader

Komiteen er enig med departementet i at reaksjonen straffutmålingsutsettelse bør videreføres i ny straffelov. Som i dag bør retten stilles fritt ved vurderingen av når straffutmålingsutsettelse skal besluttes. Komiteen vil imidlertid presisere at straffutmålingsutsettelse normalt ikke skal anvendes i saker om barmhjertighetsdrap, slik proposisjonen gir anvisning på. Barmhjertighetsdrap er etter norsk rett ikke en rettmessig handling og vil således svært sjelden kunne karakteriseres som unnskyldelig. Komiteen mener derfor det kun helt unntaksvis vil være aktuelt å ilegge straffutmålingsutsettelse som straffereettslig reaksjon i saker av denne type.

Komiteen har for øvrig ingen merknader til departementets anbefalinger hva gjelder straffutmålingsutsettelse.

19.3 Straffutmålingsfrafall

19.3.1 Sammendrag

Departementet går ikke inn for å innføre en generell straffritaksregel, men en regel som gir retten adgang til å frafalle utmåling av straffen. Slikt straffutmålingsfrafall vil være aktuelt når saken ligger slik an at det ut fra en helhetsvurdering ikke fremstår som rimelig å la lovbrøytteren få en reaksjon med betingelser, slik en straffutmålingsutsettelse vil være.

Bestemmelsen om straffutmålingsfrafall bør være en snever unntaksregel for tilfeller hvor retten, på tross av en urettmessig straffbar handling, ikke finner grunn til å sette en prøvetid med vilkår.

Straffutmålingsfrafall bør med den samme begrunnelse som for straffutmålingsutsettelse kunne

kombineres med bot når flere straffbare forhold pådømmes i samme sak.

Straffutmålingsfrfall bør også kunne idømmes sammen med ubetinget fengsel når lovbrøyteren har begått flere lovbrudd og det skal idømmes en felles straff, selv om departementet forutsetter at en slik kombinasjon ikke vil brukes ofte. Departementet foreslår derfor en regel om at retten kan idømme straffutmålingsfrfall i kombinasjon med ubetinget fengsel hvor flere straffbare handlinger pådømmes i samme sak.

19.3.2 *Komiteens merknader*

Komiteen viser til sine merknader til kap. 8.

19.4 *Vilkår ved betinget dom*

19.4.1 *Sammendrag*

19.4.1.1 *GENERELT*

Alle reglene om vilkårene for betinget dom er i gjeldende straffelov samlet i § 53. Straffelovkommissjonens forslag følger en noe annen systematikk. I stedet for å plassere alle vilkårene i én paragraf, er bestemmelsene delt i flere paragrafer og en inndeling i henholdsvis grunnvilkår og særvilkår ved betinget dom.

Departementet er enig i systematikken som kommisjonen foreslår.

19.4.1.2 *GRUNNVILKÅR VED BETINGET DOM*

Det er alltid et vilkår for betinget dom at den domfelte ikke begår straffbare handlinger i prøvetiden. Retten kan også fastsette andre vilkår i prøvetiden (såkalte særvilkår). Med enkelte språklige endringer og tilpasninger viderefører Straffelovkommissjonens utkast gjeldende straffelov § 53 nr. 1 første og annet ledd. En viktig realitetsforskjell er imidlertid at kommisjonen går inn for at den siktede "så vidt mulig" skal få adgang til å uttale seg om særvilkårene før de fastsettes. Han skal altså ikke ha noe absolutt krav på å uttale seg, slik ordningen er i dag.

Departementet slutter seg til kommisjonens forslag om i hovedsak å videreføre gjeldende regler om vilkår ved betinget dom.

Departementet har vært i tvil om behovet for å endre bestemmelsen om den siktedes uttalerett. Modifikasjonen vil være praktisk når man ikke lykkes i å få tak i vedkommende. Det er imidlertid bare unntaksvis at retten kan pådømme en sak uten at den tiltalte er til stede. Departementet ser likevel at det for disse unntakstilfellene kan være hensiktsmessig at loven modifierer kravet om at den siktede skal få uttale seg slik kommisjonen foreslår. Det er likevel viktig for departementet å understreke at man strekker seg så langt som mulig for å innhente den siktedes uttalelse.

19.4.1.3 *SÆRVILKÅR VED BETINGET DOM*

19.4.1.3.1 *Særvilkår om erstatning og underholdsbidrag*

Etter gjeldende straffelov § 53 nr. 4 skal retten pålegge den domfelte å yte slik erstatning og oppreisning som den fornærmede eller andre skadelidte har rett til og krav på, og som retten mener at den domfelte har evne til å betale. Etter § 53 nr. 5 kan retten bestemme at den domfelte betaler underholdsbidrag som er forfalt eller forfaller i prøvetiden.

Straffelovkommissjonen foreslår å videreføre gjeldende regler, men går inn for at bestemmelsen om erstatning og underholdsbidrag plasseres i en egen paragraf før de øvrige særvilkårene.

Departementet er enig med kommisjonen i at dagens regler om særvilkår om erstatning bør videreføres og at reglene skilles ut i en egen bestemmelse. Men i motsetning til kommisjonens utkast som bare viser til erstatning, går departementet inn for at bestemmelsen, som i dag, uttrykkelig nevner både erstatning og oppreisning.

Departementet foreslår at underholdsbidrag nevnes særskilt i utkastet § 37 bokstav c om oppfyllelse av økonomiske forpliktelser, og ikke sammen med vilkåret om erstatning og oppreisning som retten på visse vilkår skal pålegge den domfelte å oppfylle.

19.4.1.3.2 *Andre særvilkår*

Etter gjeldende rett kan domstolen fastsette ytterligere særvilkår, jf. § 53 nr. 3. Bestemmelsen er ikke uttømmende. Det betyr at retten også kan sette andre særvilkår som den finner hensiktsmessig.

Straffelovkommissjonen foreslår ingen realitetsendringer i forhold til dagens regler. Bestemmelsen i § 53 nr. 3 annet ledd om at retten kan overlate til tilsynsmyndigheten å fastsette vilkår, er overflødig etter at ordningen med tilsyn som vilkår ved betinget dom er opphevet og erstattet med den nye sanksjonen samfunnsstraff. Straffelovkommissjonen foreslår derfor ikke bestemmelsen videreført.

Kommisjonen mener at det er unødvendig å videreføre straffeloven § 53 nr. 6 om promilleprogram som en prøveordning. Utkastet som uttrykkelig nevner promilleprogram, sammenholdt med at Kongen gir nærmere regler om gjennomføringen av særvilkårene, gir etter kommisjonens syn tilstrekkelig hjemmel til å etablere slike promilleprogram og til å gi nærmere regler om innholdet i og gjennomføringen av programmene.

Departementet er enig med Straffelovkommissjonen i at det bør beholdes en ikke uttømmende opplysning av særvilkår ved betinget dom.

Departementet ser at det kan være grunner som taler for å regulere promilleprogrammet i straffegjennomføringsloven som et vilkår ved samfunnsstraff.

Departementet går likevel ikke på det nåværende tidspunkt inn for å overføre promilleprogram til straffegjennomføringsloven. Siden ordningen fortsatt er en prøveordning, bør den være regulert i straffeloven og være knyttet til vilkår ved betinget dom.

I vilkårene som nevner berusende og bedøvende midler, ser ikke departementet grunn til å fjerne den konkrete henvisningen til alkohol. Som kommisjonen er inne på, er alkohol det mest utbredte rusmiddel og må forventes å være det i overskuelig fremtid.

19.4.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til at promilleprogram per i dag er knyttet til vilkår ved betinget dom. Komiteen mener erfaringen med bruk av promilleprogram er så gode at ordningen bør gjøres permanent. Komiteen ber Regjeringen komme tilbake til Stortinget med forslag om at promilleprogram gjøres til en permanent ordning.

Komiteen er kjent med at det også foregår lignende prosjekter med program overfor unge farts- overtridere. Komiteen ønsker at Regjeringen jobber videre med dette og vurderer en utvidet bruk av slike programmer som reaksjonsform for denne gruppen.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til proposisjonens omtale av grunnvilkår og særvilkår ved betinget dom, og tiltrer de vurderinger og anbefalinger som der fremkommer.

19.5 Vilkårsbrudd mv.

19.5.1 Sammendrag

Straffeloven § 54 nr. 2 og 3 regulerer virkningene av vilkårsbrudd i prøvetiden. Retten kan bestemme at dommen helt eller delvis skal fullbyrdes. Forutsetningen er at den domfelte "alvorlig eller gjentatt bryter fastsatte vilkår". Ved lovendringen i 1981 ble det åpnet adgang for delvis fullbyrding av en betinget dom ved vilkårsbrudd.

Straffelovkommisjonen foreslår i det vesentlige å videreføre dagens regler. Visse mindre endringer foreslås imidlertid. Fristregelen om at dom om hel eller delvis fullbyrding av straffen må være avsagt innen 3 måneder etter at prøvetiden gikk ut, kan slå uheldig ut. På denne bakgrunn går Straffelovkommisjonen inn for at påtalemyndighetens begjæring skal være avgjørende for fristen. Både i delutredning V og i delutredning VII foreslås det regler om utvidet rett til offentlig forsvarer ved vilkårsbrudd.

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at dagens regler om brudd i det vesentlige bør videreføres, men at enkelte mindre endringer bør gjennomføres. Fristregelen i gjeldende § 54 nr. 2 bør endres, slik at påtalemyndighetens begjæring, og

ikke rettens avgjørelse av begjæringen, er avgjørende for når fristen avbrytes. Departementet har kommet til at fristen på 3 måneder bør videreføres.

Etter departementets oppfatning er det også grunn til å følge opp kommisjonens forslag om utvidet rett til forsvarer ved vilkårsbrudd. Etter departementets forslag skal den domfelte alltid få oppnevnt forsvarer dersom det er spørsmål om fullbyrding eller fastsetting av en fengselsstraff på mer enn 6 måneder, med mindre retten på grunn av sakens art og forholdene ellers finner det ubetenkelig at han er uten forsvarer. Av hensyn til den domfeltes rettssikkerhet, bør han også ha rett til forsvarer ved pågripelse og varetektsfengsling med sikte på omgjøring etter forslaget til ny § 173a i straffeprosessloven.

Departementet ser også behovet for å klargjøre de materielle betingelsene for å kunne pågripe og varetektsfengsle ved alvorlig eller gjentatt brudd på fastsatte særvilkår. Departementet er likevel enig med Straffelovkommisjonen i at det av hensyn til den domfeltes rettssikkerhet og av informasjonsgrunner bør lovfestes en regel om at den domfelte "så vidt mulig" gis anledning til å uttale seg før kjennelsen blir avsagt. Tilsvarende bør det også lovfestes en uttalerett når det er aktuelt med en hel eller delvis fullbyrding av dommen som følge av alvorlig eller gjentatt brudd på særvilkårene.

Departementet er enig med kommisjonen i at brudd på særvilkår også i den nye straffeloven kan få som konsekvens at dommen helt eller delvis fullbyrdes. Som kommisjonen går departementet inn for å videreføre regelen om at omgjøring kan skje dersom brudd på særvilkårene er gjentatt eller alvorlig. Forutsetningen om at vilkårsbruddet må være alvorlig er ment å gi uttrykk for at terskelen for omgjøring ved første gangs vilkårsbrudd er høy.

Spørsmålet om retten må overholde minimum på 14 dagers fengselsstraff når bare en del av straffen fullbyrdes, synes ikke å være avklart etter gjeldende rett. Departementet antar at regelen om minstestraft også gjelder når straff fastsettes på grunn av brudd på særvilkårene for straffutmålingsutsettelse.

Departementet vil derimot foreslå at det lovfestes en regel om at minstestraften på 14 dager ikke gjelder når del av en betinget dom *fullbyrdes* som følge av brudd på særvilkårene. Selv om det er en forutsetning for omgjøring at vilkårsbruddet er gjentatt eller alvorlig, vil karakteren og grovheten av vilkårsbruddet variere. Derfor bør retten også kunne fullbyrde mindre enn 14 dager av straffen.

19.5.2 Komiteens merknader

Komiteen er enig med departementet i at påtalemyndighetens begjæring bør være avgjørende for beslutning om hel eller delvis fullbyrding av betinget straff. Hensynet til domfeltes rettssikkerhet tilsier et-

ter komiteens mening at det oppnevnes forsvarer i flere saker vedrørende omgjøring enn tilfellet er i dag. Komiteen er dessuten enig i at den domfelte så vidt mulig bør gis anledning til å uttale seg før kjennelse om omgjøring av betinget dom blir avsagt.

Komiteen mener at betinget dom skal ha realitet for den domfelte. Brudd på fastsatte særvilkår eller grunnvilkår skal få konsekvenser. På denne bakgrunn støtter komiteen departementets forslag om at brudd på særvilkår også etter den nye straffeloven skal ha som konsekvens at dommen helt eller delvis fullbyrdes. Omgjøring av en betinget dom bør etter komiteens mening skje dersom brudd på særvilkårene er gjentatt eller alvorlig.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet mener det skal være en vid adgang til å stille vilkår ved straffutmålingsutsettelse. Det er også viktig at det er en reell kontroll i forhold til om man har overholdt alle vilkår.

Disse medlemmer mener som utgangspunkt at dersom det foreligger brudd på de betingelsene som ligger til grunn for betinget dom, så skal man umiddelbart sone hele dommen fullt ut. Det bør imidlertid her som ved samfunnsstraff tas høyde for de helt unnskyldelige brudd som følge av for eksempel "force majeure".

20. FORVARING

20.1 Innledning

Forvaring er en tidsbestemt frihetsstraff for særlig farlige tilregnelige lovbrøyttere. Straffen gjennomføres i en anstalt underlagt kriminalomsorgen.

Straffelovkommisjonen foreslår en del endringer i bestemmelsene om forvaring, dels av materiell art, dels av mer lovteknisk karakter. Et mindretall i kommisjonen er imot forvaringsordningen og mener den bør oppheves.

I Ot.prp. nr. 87 (1993-1994) varslet departementet at det skulle gjennomføres en grundig etterkontroll av de nye reglene om utilregnelighet og særreaksjoner etter at de hadde virket i fem år. I Ot.prp. nr. 46 (2000-2001) supplerte departementet hva som skulle inngå i etterkontrollen. Justiskomiteen støttet planen om en etterkontroll, men ba om å få den i tide til at det følgende storting skulle få muligheten til å vurdere ordningen. Departementet har kommet til at etterkontrollen slik den er beskrevet i proposisjonene, bør utsettes. 1. januar 2005 vil reformen ha virket i tre år. Etter departementets syn er dette for kort tid for en omfattende etterkontroll.

Departementet finner heller ikke grunn til å gå inn på argumentene for og imot forvaringsstraffen, særlig siden denne lovsaken har vært grundig be-

handlet, og Stortinget vedtok straffarten for kort tid siden.

20.2 Vilkårene for å idømme forvaring

20.2.1 Sammendrag

20.2.1.1 GENERELT

Tre vilkår må være oppfylt for å kunne idømme forvaring. For det første må fellesvilkåret om at tidsbestemt straff ikke anses tilstrekkelig til å verne samfunnet være oppfylt. For det annet må det gjelde en nærmere angitt type av forbrytelser. For det tredje stilles det krav til gjentakelsesfare.

Straffelovkommisjonen foreslår å videreføre gjeldende rett med hensyn til hvilke lovbruddskategorier som kan gi grunnlag for en forvaringsdom. Kommisjonen foreslår ikke endringer i kravene til graden av fare for tilbakefall til nye lovbrudd. Men den foreslår at tidligere begåtte lovbrudd blir et vilkår for idømming av forvaring også ved de alvorligste lovbruddene. Den foreslår videre at de momentene som skal tillegges vekt ved vurderingen av tilbakefallsfaren, skal gjelde generelt, og ikke som i dag bare knyttes til de alvorlige forbrytelsene.

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at anvendelsesområdet for forvaring ikke bør endres. Departementet foreslår derfor å videreføre gjeldende rett med hensyn til hvilke lovbrudd som kan gi grunnlag for en forvaringsdom.

Departementet har vurdert hvilken eller hvilke betegnelser som bør brukes i stedet for "forbrytelser" i bestemmelsen om vilkårene for forvaring. Departementet har kommet til at uttrykket "lovbrudd" bør gjennomføres i hele bestemmelsen.

Departementet foreslår også, i likhet med Straffelovkommisjonen, å videreføre gjeldende rett med hensyn til hvilken grad av fare som skal kreves for tilbakefall av nye lovbrudd. Videre er departementet enig med kommisjonen i at momentene for vurderingen av tilbakefallsfaren bør gjelde generelt, og ikke som i dag knyttes til de alvorligste lovbruddene. Departementet støtter derfor kommisjonens forslag til en omredigering av skjønnsmomentene.

20.2.1.2 TIDSBESTEMT STRAFF ANSES IKKE

TILSTREKKELIG TIL Å VERNE SAMFUNNET

Forvaring kan bare idømmes når en tidsbestemt straff ikke anses tilstrekkelig til å verne samfunnet. Forvaring skal bare idømmes når retten antar at en fengselsstraff ikke vil gi god nok beskyttelse mot nye forbrytelser.

Straffelovkommisjonen foreslår å videreføre fellesvilkåret, men den foreslår noen omformuleringer. For det første uttaler kommisjonen at uttrykket "å verne samfunnet" kan oppfattes som et krav om at selve samfunnsordenen må være truet. Kommisjonen

foreslår i stedet uttrykket "å verne andres liv, helse eller frihet". For det annet peker kommisjonen på at begrepet "tidsbestemt straff" er tvetydig fordi også rettighetstap kan være tidsbegrenset. Kommisjonen foreslår også en bestemmelse om forening av forvaring med andre straffer.

Kommisjonen har videre foreslått et nytt element i fellesvilkåret. Etter gjeldende rett er fellesvilkåret formulert slik: "Når en tidsbestemt straff ikke anses tilstrekkelig til å verne samfunnet,". Kommisjonen foreslår i tillegg et nødvendighetskriterium, og har formulert fellesvilkåret slik: "Når det anses nødvendig for å verne andres liv, helse eller frihet, og annen straff ikke ansees tilstrekkelig,".

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at uttrykket "å verne samfunnet" rent språklig kan oppfattes som en henvisning til samfunnsordenen som sådan. Departementet har kommet til at kommisjonens forslag til omformulering bedre dekker den situasjonen uttrykket er ment å beskrive.

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at uttrykket "tidsbestemt straff" kan være tvetydig, idet også rettighetstap og samfunnsstraff kan være tidsbegrenset. Departementet har vært noe mer i tvil om det fortsatt bør stå "straff", eller om det i stedet bør stå "fengselsstraff". Det kan etter departementets syn vanskelig tenkes tilfeller der forvaring kan idømmes hvis ikke alternativet var å idømme fengsel, derfor foreslår departementet uttrykket "fengselsstraff".

Departementet viderefører ikke kommisjonens forslag om å utvide fellesvilkåret med et nødvendighetskriterium. Departementet legger til grunn at en vurdering av om forvaring er nødvendig for å verne andres liv, helse og frihet ligger implisitt i vurderingen av om annen straff er tilstrekkelig til å verne disse godene.

Departementet er enig i kommisjonens forslag til en bestemmelse om forening av forvaring med andre straffer.

20.2.1.3 Bør det være et vilkår at lovbrøyteren tidligere har begått eller forsøkt å begå et alvorlig lovbrudd?

Etter straffeloven § 39 c nr. 1 er det ikke et vilkår for å idømme forvaring at en lovbrøyter også tidligere har begått eller forsøkt å begå en slik alvorlig forbrytelse. Finnes lovbrøyteren skyldig i en mindre alvorlig forbrytelse av samme art som nevnt i § 39 c nr. 1, er det derimot et vilkår for å idømme forvaring at vedkommende tidligere har begått eller forsøkt å begå en forbrytelse som nevnt der.

Straffelovkommisjonens flertall foreslår å gjeninnføre et vilkår om at lovbrøyteren må ha begått eller forsøkt å begå et alvorlig lovbrudd for å kunne idømmes forvaring. Kommisjonen foreslår videre å gjen-

innføre en regel om at flere lovbrudd begått ved flere handlinger, eller flere handlinger bedømt som ett fortsatt straffbart forhold, kan gi grunnlag for en forvaringsdom selv om det ikke foreligger gjentakelse.

Departementet foreslår å videreføre gjeldende rett, og støtter dermed ikke kommisjonens forslag. Departementet viser til at Stortinget vedtok bestemmelsen så sent som våren 2001. Departementet fastholder at det er behov for å kunne reagere med forvaring også på bakgrunn av ett lovbrudd.

20.2.1.4 BØR FORVARING BARE KUNNE IDØMMES LOVBRYTERE OVER 18 ÅR?

Gjeldende rett har ikke noe forbud mot å bruke forvaring overfor lovbrøytere som var under 18 år på handlingstidspunktet. Det er heller ikke i loven gitt særregler for idømming av forvaring når lovbrøyteren var mellom 15 og 18 år.

Et flertall i kommisjonen foreslår at forvaring bare skal kunne idømmes lovbrøytere over 18 år. Kommisjonens mindretall mener at det også bør være adgang til å idømme forvaring når gjerningspersonen var under 18 år på handlingstiden.

Departementet foreslår ikke å innføre et absolutt forbud mot å idømme unge lovbrøytere forvaring, fordi det også i denne aldersgruppen kan finnes lovbrøytere som utgjør en slik fare for andres liv, helse eller frihet at en tidsbestemt fengselsstraff ikke er tilstrekkelig. Departementet legger til grunn at vilkårene sjelden vil være oppfylt for denne gruppen, slik at få under 18 år vil bli idømt forvaring. På denne bakgrunn finner departementet at et absolutt forbud mot forvaring av unge lovbrøytere ikke bør innføres.

De hensyn som taler imot forvaring av unge lovbrøytere, har imidlertid fått departementet til å foreslå særlige regler for utmålingen av forvaring når lovbrøyteren var under 18 år på handlingstiden. Departementet foreslår at det innføres en tidsramme for forvaringen når lovbrøyteren var under 18 år på handlingstidspunktet, som tilsvarer maksimumstiden for fengselsstraff for samme aldersgruppe, altså 15 år. Tidsrammen bør vanligvis ikke overstige 10 år. Departementet foreslår ikke særregler for fastsettelse av minstetiden når lovbrøyteren var under 18 år på handlingstidspunktet.

20.2.2 Komiteens merknader

20.2.2.1 Vilråene for å idømme forvaring

I forbindelse med at Stortinget får seg forelagt en evaluering av forvaringsordningen, ønsker komiteen en vurdering av forholdet mellom forvaringsordningen og psykiatrien. Den kontroll som skal og må utøves i en forvaringsinstitusjon, kan motvirke ønsket om rehabilitering og behandling. Komiteen er derfor særlig opptatt av å få vurdert om det er

behov for en mer "åpen forvaringsanstalt" til bruk for forvaringsdømte som er i sluttfasen av forvaringsperioden. En slik institusjon vil for eksempel gi denne gruppen en hensiktsmessig mulighet for å lette noe på permisjonsregimet og dermed få en forbedret tilnærming til et liv i frihet.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, er av den oppfatning at det vil være hensiktsmessig å vurdere en eventuell endring i forvaringsordningen i forbindelse med evalueringen av denne ordningen.

Et annet flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti, er imidlertid enig med departementet i at momentene for vurdering av tilbakefallsfaren bør gjelde generelt, og ikke som i dag knyttes til de alvorligste lovbruddene.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet er kritiske til at det skal foreligge et krav om tidligere begåtte eller forsøk på å begå alvorlige lovbrudd. Å basere tiltaket på faren for gjentagelse er altfor defensivt og vil bety at tilfeldige mennesker kan bli utsatt for kriminalitet som kunne vært unngått dersom gjentagelse ikke var et kriterium. En slik forutsetning tar etter disse medlemmers vurdering altfor stort hensyn til gjerningsmannen. Disse medlemmer mener at dette tiltaket er beregnet på å hensynta samfunnets behov for sikkerhet overfor mennesker som selv ikke makter å godta og overholde gjeldende regler som forefinnes.

Disse medlemmer viser til riksadvokaten som sier:

"Det er ingen uenighet om at gjentakelse m.m. er et viktig moment i vurderingen. Derimot kan det virke støtende om det skal finnes en absolutt grense i de (sjeldne) tilfelle der en handling sammenholdt med andre indikasjoner tilsier gjentakelsesfare. Hvis man først som kommisjonen mener at flere straffbare handlinger begått i konkurrens kan oppfylle grunnvilkåret til forvaring, kan det også tale for at det bør være mulig å idømme forvaring for et forhold som (av mer strafferettstekniske grunner) må betraktes som én handling.

Mot en endring taler uansett at reglene om forvaring er nye. Det bør vinnes mer erfaring før man foretar en etterkontroll av ordningen."

Disse medlemmer mener etter dette at det ikke skal være et ubetinget krav om fare for gjentagelse for bruk av forvaringsdom. Disse medlemmer mener hensynet til samfunnets behov for trygghet er viktigere.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser til at Sosialistisk Venstreparti gikk imot forvaringsinstituttet da dette ble vedtatt i 1996. Dette medlem viser til justiskomiteens tidligere leder fra Sosialistisk Venstreparti, Lisbet Holands, merknader i Innst. O. nr. 34 (1996-1997).

Dette medlem mener at innvendingene som ble reist den gang er like aktuelle i dag. Det er grunn til å framheve både de rettssikkerhetsmessige problemene og de sikkerhetsmessige følgene av tidsubestemtheten i forvaringsordningen. Tidsubestemt straff på grunnlag av fare for gjentakelse betyr i prinsippet at man straffer personer for handlinger de ikke har begått. Når personer anses som farlige for omgivelsene fordi de har begått alvorlig kriminalitet og har psykiske lidelser eller rusavhengighet som gjør at man mener det er grunn til å tro at de vil gjenta kriminaliteten, må vedkommende få nødvendig hjelp av det psykiske helsevernet og rusomsorgen. Videre må det etableres forsterka enheter/ressursavdelinger innen kriminalomsorgen, slik at personer med store psykiske problemer kan få hjelp. Når personer bedømmes som farlige på grunn av gjentatt kriminalitet, særlig alvorlig kriminalitet eller fordi vedkommende både har begått alvorlig kriminalitet og har tilhørighet til en voldsforherligende organisasjon, vil strengere straffer kunne være et bedre alternativ enn forvaring. På denne måten kan samfunnet beskytte seg selv.

Videre er det grunn til å ta på alvor problemene som knytter seg til spørsmålet om farlighetsvurderinger: Det er vanskelig å forutsi farlighet langt fram i tid, i andre omgivelser og med andre utfordringer og problemer enn det fengselstilværelsen innebærer. Dette medlem vil videre framheve følgende merknad fra justiskomiteens tidligere leder fra Sosialistisk Venstreparti, Lisbet Holand:

"Dette medlem viser i den forbindelse til at flere høringsinstanser har støttet forslaget under forutsetning av en betydelig ressurstilførsel når det gjelder innholdet i soningen. Etter dette medlems oppfatning er det i tillegg til økte ressurser dessuten viktig å bygge ut et mer effektivt ettervernsopplegg for denne gruppen, der kriminalomsorg i frihet og psykiatrien i fellesskap kan sette inn de tiltak som anses mest hensiktsmessige. Dette medlem vil peke på at samarbeidet mellom disse instansene er vesentlig bedret de siste årene, og at det nå er et godt grunnlag for å arbeide videre for å bedre oppfølgingen av de som anses å være farlige."

20.2.2.2 FORVARING AV UNGE LOVBRYTERE

Et flertall i Straffelovkomisjonen foreslår at forvaring ikke skal kunne idømmes lovbrutere under 18 år. Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti, har grundig vurdert dette forslaget og mener at det må sees i sammenheng med forslaget om å begrense

den maksimale strafferamme til åtte år for lovbrøyttere som var under 18 år på gjerningstidspunktet. Flertallet viser i den forbindelse til merknadene til kap. 18 vedrørende bruk av fengselsstraff overfor unge lovbrøyttere.

Flertallet viser videre til at det kan finnes lovbrøyttere under 18 år som utgjør en slik fare for andres liv, helse eller frihet at en tidsbegrenset fengselsstraff ikke er tilstrekkelig. På denne bakgrunn mener flertallet at det ikke bør innføres et absolutt forbud mot forvaring av lovbrøyttere under 18 år.

Flertallet er imidlertid enig med departementet i at forvaringsstraff kan være særlig tyngende for unge lovbrøyttere, og mener derfor at forvaring ikke bør ilegges unge lovbrøyttere med mindre dette er tvungende nødvendig av hensyn til å verne andres liv, helse eller frihet. Flertallet vil bemerke at innsatte på forvaringsdom skal tilbys et særlig godt tilrettelagt soningsopphold. Flertallet vil i den forbindelse presisere at dersom forvaring ilegges en person under 18 år, så skal forvaringen i særlig grad imøtekomme den dømtes behov.

Flertallet støtter for øvrig departementets forslag om særlige regler for utmåling av forvaring når lovbrøytteren var under 18 år på handlingstidspunktet.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti støtter Straffelovkommisjonens flertall som foreslår at forvaring bare skal idømmes lovbrøyttere over 18 år.

Disse medlemmer vil vise til sine merknader hvor det foreslås en maksimumsgrense på 8 års fengsel for denne aldersgruppen. De samme forhold som begrunner begrensninger i fengselsstraffen, tilsier også begrensninger i adgangen i bruken av en tidsbegrenset straff.

Disse medlemmer vil også fremheve at grunnlaget for å bruke forvaring er vurdering av framtidig farlighet. For denne gruppen vil vurderingen være særlig usikker ut fra mulighet for modning og endring. Dessuten vil det være særlig belastende for så unge mennesker å sitte på tidsbegrenset straff.

Disse medlemmer mener ungdomskontrakter må ha et anvendelsesområde som plasserer det logisk i forhold til andre reaksjonsformer som særlig konfliktråd og samfunnsstraff. Disse medlemmer viser til Rapport om forsøk med ungdomskontrakter PHS forskning 2004:1. Disse medlemmer vil også vise til sine merknader om unge lovbrøyttere under kap. 18.3.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

"Straffeloven § 40 nytt siste ledd skal lyde:

Den som var under 18 år på handlingstidspunktene, kan ikke idømmes forvaring."

20.3 Personundersøkelse og rettspsykiatrisk undersøkelse

20.3.1 Sammendrag

Før dom på forvaring avsies, skal det foretas personundersøkelse av den siktede. Retten kan beslutte at den siktede i stedet underkastes rettspsykiatrisk undersøkelse når det er aktuelt å avsi en dom på forvaring.

Som Straffelovkommisjonen foreslår departementet å videreføre gjeldende rett om personundersøkelse og rettspsykiatrisk undersøkelse. Departementet er dessuten enig i kommisjonens forslag til lovtekniske endringer, og slutter seg til dens begrunnelse. Departementet antar at det ofte vil være behov for både en personundersøkelse og en rettspsykiatrisk undersøkelse, men fastholder at bare personundersøkelsen bør være obligatorisk.

20.3.2 Komiteens merknader

Komiteen er enig med departementet i at gjeldende rett om personundersøkelse og rettspsykiatrisk undersøkelse bør videreføres, og støtter de lovtekniske endringer som fremkommer av proposisjonen. Komiteen ber departementet komme tilbake med en vurdering av om friomsorgen bør gis rett til å anmode retten om at det foretas en rettspsykiatrisk undersøkelse når forvaring vurderes som reaksjon. Det er naturlig at en slik vurdering forelegges Stortinget i forbindelse med evalueringen av forvaringsordningen.

20.4 Forholdet mellom forvaring og andre straffer

20.4.1 Sammendrag

Straffeloven § 26a gir en generell hjemmel til å kombinere frihetsstraff og bot. Selv om bestemmelsen etter ordlyden også dekker tilfeller hvor det idømmes forvaring, er det tvilsomt om den gir hjemmel for å kumulere forvaring og bot. Forvaring og samfunnsstraff kan ikke idømmes sammen. Tilleggsstraffene rettighetstap og oppholdsforbud kan idømmes sammen med forvaring. Også inndragning kan fastsettes sammen med forvaring.

Paragraf § 39e tredje ledd regulerer bortfall av tidligere idømt fengselsstraff i forvaringssaker. Slik straff faller bort når forvaring idømmes. En tidligere ilagt bot blir i prinsippet stående. Det blir også rettighetstap og inndragning

Straffelovkommisjonen viderefører prinsippet om at forvaring ikke skal kunne idømmes sammen med fengsel. Det foreslås at bare rettighetstap skal kunne idømmes sammen med forvaring. Kommisjonen foreslår å videreføre en bestemmelse om at idømt fengselsstraff faller bort når forvaring idømmes.

Departementet foreslår å videreføre gjeldende rett om at forvaring ikke skal kunne idømmes sammen med fengselsstraff. Departementet slutter seg til forslaget om å ha en egen bestemmelse om forening av forvaringsstraff og andre straffer.

Departementet har særlig vurdert om kommisjonens forslag om at forvaring ikke skal kunne forenes med bot, bør videreføres. Departementet har lagt avgjørende vekt på at det neppe er et stort behov for å idømme bot sammen med forvaring, og viderefører kommisjonens forslag. Inndragning bør derimot fortsatt kunne fastsettes sammen med forvaring.

Som kommisjonen foreslår departementet å videreføre gjeldende rett om at idømt fengselsstraff faller bort når forvaring idømmes. I tillegg foreslår departementet at også tidligere idømt samfunnsstraff faller bort når forvaring idømmes. Departementet har vurdert om også tidligere idømt bot bør falle bort. Departementet har imidlertid blitt stående ved at det ikke er så store betenkeligheter ved at en tidligere ilagt bot opprettholdes selv om forvaring idømmes. Også et tidligere idømt inndragningskrav bør bli stående.

20.4.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, er enig med departementet i at forvaring ikke skal kunne idømmes sammen med fengselsstraff. Idømt fengselsstraff og/eller samfunnsstraff bør falle bort når forvaring idømmes. Rettighetstap og inndragning bør imidlertid kunne idømmes sammen med forvaring.

Det eksisterer neppe et stort behov for å kunne kombinere bot og forvaring, og derfor bør en slik mulighet ikke hjemles i den nye straffeloven. Flertallet er imidlertid enig med departementet i at tidligere idømt bot bør opprettholdes selv om forvaring idømmes på et senere tidspunkt for et annet straffbart forhold. Også et tidligere idømt inndragningskrav bør etter flertallets oppfatning bli stående.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser til sine merknader under 20.2.2.1.

20.5 Varigheten av forvaringen

20.5.1 Sammendrag

I en forvaringsdom skal det fastsettes en tidsramme som ikke bør overstige 15 år, og som ikke kan overstige 21 år. Det bør også fastsettes en minstetid for forvaringen, som ikke må overstige 10 år.

Departementet foreslår i likhet med Straffelovkommisjonen å videreføre gjeldende rett med hensyn til de tidsrammene og den minstetiden som skal gjelde for forvaringen. Etter departementets syn vil det fortsatt være slik at jo lengre den alternative fengselsstraffen ville vært, desto mindre er behovet for en

tidsubestemt straff. Departementet antar derfor at forvaring i hovedsak er mest aktuelt der alternativet er en middels lang fengselsstraff. Departementet fastholder at forvaring også kan brukes ved kriminalitet som kvalifiserer til meget lang fengselsstraff.

20.5.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, ønsker å videreføre gjeldende rett med hensyn til de tidsrammene og den minstetiden som skal gjelde for forvaringen. Flertallet vil komme tilbake til om det er behov for endringer på disse punktene i forbindelse med den varslede evalueringen.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser til sine merknader under 20.2.2.1.

20.6 Prøveløslatelse

20.6.1 Sammendrag

20.6.1.1 PRØVETID OG SAKSBEHANDLING

Når en forvaringsdømt løslates før tidsrammen går ut, skjer det på prøve med en prøvetid fra 1 til 5 år. Begjærer den domfelte eller kriminalomsorgen løslatelse på prøve, fremmer påtalemyndigheten saken for tingretten. Samtykker påtalemyndigheten i prøveløslatelse, kan løslatelse besluttes av kriminalomsorgen.

Straffelovkommisjonen viderefører i hovedsak gjeldende rett. Kommisjonen foreslår enkelte språklige og redaksjonelle endringer. Kommisjonen foreslår at påtalemyndigheten får en plikt til å orientere kriminalomsorgen om en dom om prøveløslatelse.

Departementet slutter seg i hovedsak til kommisjonens forslag til språklige og redaksjonelle endringer. Departementet viderefører forslaget om å pålegge påtalemyndigheten å varsle kriminalomsorgen når retten har satt som vilkår for prøveløslatelse at kriminalomsorgen følger opp den forvaringsdømte, og kriminalomsorgen ikke var til stede da dommen ble avsagt. Departementet er kjent med at kriminalomsorgen ikke alltid har fått informasjon om vilkår om at kriminalomsorgen skal følge opp en prøveløslatt forvaringsdømt. Departementet legger vekt på at kriminalomsorgen har et behov for informasjon om alle vilkår som innebærer at den skal bidra og har derfor presisert at underrettingsplikten gjelder i alle tilfeller der kriminalomsorgen skal ha en rolle i prøvetiden.

20.6.1.2 VILKÅR VED PRØVELØSLATELSE

Straffeloven § 39 g regulerer hvilke vilkår som kan settes ved prøveløslatelse. Retten kan sette et hvilket som helst saklig begrunnet vilkår, mens kriminalomsorgens kompetanse er begrenset til de opp-

regnete særvilkårene. Videre har retten kompetanse til å sette som vilkår at den domfelte skal oppholde seg i en institusjon eller en kommunal boenhet ut over ett år. Både retten og kriminalomsorgen kan sette som vilkår at den domfelte skal følges opp av kriminalomsorgen.

Straffelovkommisjonen foreslår langt på vei å videreføre gjeldende rett. Kommisjonen foreslår at retten og kriminalomsorgen skal ha lik kompetanse til å sette vilkår. Etter kommisjonens oppfatning er det ikke naturlig å anse hjemmelen til å sette som vilkår at en forvaringsdømt tar opphold i en institusjon eller en kommunal boenhet, som en prøveløslatelse. Kommisjonen foreslår derfor at hjemmelen flyttes til straffegjennomføringsloven kapittel 3. Kommisjonen foreslår videre at kriminalomsorgen skal få uttale seg før retten fastsetter vilkårene for prøveløslatelse.

Som Straffelovkommisjonen foreslår departementet i hovedsak å videreføre gjeldende rett om vilkår ved løslatelse på prøve fra forvaring. Departementet er enig med kommisjonen i at vilkårsbrudd bør reguleres i en egen bestemmelse.

Departementet har kommet til at retten fortsatt bør ha en videre kompetanse enn kriminalomsorgen til å sette vilkår ved løslatelse på prøve fra forvaring, og følger dermed ikke opp kommisjonens forslag på dette punktet. Mens kriminalomsorgen kan beslutte alle de nevnte særvilkårene, kan retten i tillegg fastsette ethvert saklig begrunnet særvilkår.

Også gjeldende rett om at retten kan sette som vilkår at den forvaringsdømte i prøveløslatelsesperioden tar opphold i en kommunal boenhet eller institusjon i over 1 år bør videreføres. Departementet er et stykke på vei enig med kommisjonen i at det ikke er helt treffende å anse slike tiltak som løslatelse på prøve. Likevel er målet at de prøveløslatte etter en tid skal kunne mestre et liv i frihet. Det at avgjørelsen skal treffes av retten, er også et moment som trekker i retning av at hjemmelen bør beholdes i straffeloven, og ikke flyttes til straffegjennomføringsloven. Departementet foreslår derfor ikke en slik overføring nå.

Departementet viderefører kommisjonens forslag om at kriminalomsorgen alltid skal få adgang til å uttale seg før retten fastsetter vilkår.

Departementet går inn for å videreføre reglene om endring og oppheving av vilkår og forlengelse av prøvetid. Departementet foreslår i en ny § 100c i straffeprosessloven at den domfelte får en uttrykkelig rett til forsvarer i saker der den domfelte har begjært endring eller oppheving av det inngripende vilkåret om opphold i institusjon/kommunal boenhet.

20.6.1.3 BRUDD PÅ VILKÅR

Påtalemyndigheten kan bringe spørsmålet om gjeninnsettelse inn for retten hvis den prøveløslatte i

prøvetiden alvorlig eller gjentatt bryter de fastsatte vilkårene. Dom på gjeninnsettelse må være avsagt innen 3 måneder etter utløpet av prøvetiden. Det er vist til straffeprosessloven kapittel 9 og 14 for å klargjøre at den prøveløslatte forvaringsdømte kan varetektsfengsles hvis det er skjellig grunn til mistanke om vilkårsbrudd, samt at den forvaringsdømte har krav på forsvarer ved varetektsfengsling og i en sak om gjeninnsettelse.

Straffelovkommisjonen går i hovedsak inn for å videreføre gjeldende rett om brudd på vilkår. Kommisjonen foreslår en annen beregning av tremånedersfristen for gjeninnsettelse enn etter gjeldende rett; det skal være tilstrekkelig at påtalemyndighetens begjæring om gjeninnsettelse er brakt inn for retten innen det samme tidspunktet.

Som Straffelovkommisjonen foreslår departementet i hovedsak å videreføre gjeldende rett. Departementet foreslår at alvorlig eller gjentatt vilkårsbrudd fortsatt skal kunne lede til gjeninnsettelse. Det bør være adgang til å gjeninnsette etter ett alvorlig vilkårsbrudd. Departementet støtter kommisjonens forslag til ny fristregel. Departementet foreslår at det tas inn en regel om at den domfelte så vidt mulig skal få uttale seg.

Departementet har særlig vurdert om henvisningene til straffeprosesslovens bestemmelser om forsvarer og varetektsfengsling skal videreføres. Det er i tråd med den generelle lovstrukturen i departementets utkast til ny straffelov å regulere straffeprosessuelle spørsmål i straffeprosessloven. Departementet har derfor kommet til at retten til forsvarer bør reguleres der. For det annet bør også regler om pågripelse og fengsling i saker om vilkårsbrudd stå i straffeprosessloven.

Departementet foreslår en endring i forhold til gjeldende rett og kommisjonens forslag om situasjonen der den forvaringsdømte begår nye lovbrudd i prøvetiden. Departementet har kommet til at det bør gjelde samme regel når en forvaringsdømt begår en straffbar handling i prøvetiden som når en domfelt som har fått en betinget dom eller samfunnsstraff, begår en straffbar handling i prøvetiden eller gjennomføringstiden for disse reaksjonene. Departementet foreslår derfor i utkastet § 46 en slik regel.

Særlige spørsmål oppstår når en forvaringsdømt begår en straffbar handling i prøvetiden. Gir den nye handlingen ikke grunnlag for forvaring, kan det spørres om retten bør fastsette en annen straff for forholdet, eller om en gjeninnsettelse til forvaring vil "konsumere" en reaksjon på det nye straffbare forholdet. Departementet foreslår at retten får hjemmel til å fastsette enten en samlet dom for begge handlingene, eller en særskilt dom for den nye handlingen. Dersom han har vært løslatt i lang tid, og begår et mindre alvorlig lovbrudd - av en annen art enn dem som kan gi

forvaring - kan det være grunn til å idømme en fengselsstraff i stedet for å gjeninnsette til forvaring.

20.6.2 Komiteens merknader

Det er etter komiteens mening særlig viktig at det er etablert et opplegg for ettervern for den enkelte ved prøveløslatelse fra forvaring. Komiteen er kjent med at dette kan være vanskelig der kriminalomsorgen innstiller på fortsatt soning, mens retten beslutter løslatelse. Komiteen ber departementet snarest påse at det foretas nødvendig klargjørende tiltak for å sikre et opplegg for ettervern også i denne type tilfeller.

Komiteen mener det er et paradoks at de som løslates fra forvaring før makstida er utholdt, følges opp av Friomsorgen gjennom ulike typer vilkår, mens forvaringsdømte som anses som så farlige for samfunnet at de sitter tida ut, ikke følges opp. Dette må rettes opp snarest ved at det gis pålegg om oppfølging uansett. Komiteen ber departementet utrede dette og komme tilbake til Stortinget snarest mulig.

21. SAMFUNNSSTRAFF

21.1 Vilkår for å idømme samfunnsstraff

21.1.1 Sammendrag

Samfunnsstraff kan bare anvendes overfor handlinger med en strafferamme på fengsel i inntil 6 år. Dersom lovbrøyteren var under 18 år på handlingstidspunktet, kan samfunnsstraff også anvendes overfor handlinger med en strafferamme på mer enn 6 år. Samfunnsstraff kan bare idømmes når lovbrøyteren samtykker og "hensynet til straffens formål ikke taler mot en reaksjon i frihet".

Straffelovkommisjonen foreslår å videreføre vilkårene i gjeldende straffelov. Det eneste endringsforslaget går ut på at henvisningen til forhøyelse av maksimumsstraffen "ved gjentakelse", ikke videreføres. Kommisjonen konkluderer at den øvre strafferammen for hvilke handlinger som skal kunne sanksjoneres med samfunnsstraff, ikke bør settes lavere enn i dag.

Departementet slutter seg i det vesentlige til Straffelovkommisjonens forslag om å videreføre gjeldende vilkår for idømmelse av samfunnsstraff. På ett viktig punkt foreslår departementet imidlertid, i motsetning til kommisjonen, å gå tilbake til ordningen som gjaldt før straffegjennomføringsloven. Samfunnsstraffens anvendelsesområde ble da bestemt av den fengselsstraffen som ellers ville ha blitt idømt i den konkrete saken, og ikke av den formelle strafferammen.

Det er reist kritikk mot begrensningen i domstolens skjønnsmyndighet som følger av kravet om en

øvre strafferamme på 6 år. Departementet er enig i at begrensningen kan få uheldige konsekvenser i enkeltsaker. Regelen er blant annet til hinder for å reagere med samfunnsstraff overfor narkotikaforbrytelse etter gjeldende straffelov § 162 annet ledd. Departementet mener at samfunnsstraff kan være en velegnet reaksjon i en del slike saker, særlig hvor det foreligger en rehabiliteringssituasjon.

Etter departementets syn er den fengselsstraff som ellers ville ha blitt idømt, en mer hensiktsmessig måte å avgrense anvendelsesområdet på enn strafferammen. Samfunnsstraff bør som hovedregel kunne idømmes når det ellers ikke ville ha blitt idømt strengere straff enn fengsel i 1 år. Dersom sterke grunner taler for det, bør samfunnsstraff kunne idømmes også i saker hvor det ellers ville ha blitt idømt en fengselsstraff på mer enn 1 år. Hovedregelen om at samfunnsstraff bare skal kunne tre i stedet for en fengselsstraff på inntil 1 år, bør i enkelte saker også kunne fravikes uten at det må påvises sterke grunner. Utkastet § 48 annet ledd åpner for dette hvor straffen ellers ville ha blitt gjort helt eller delvis betinget.

Samfunnsstraff bør fremdeles bare kunne idømmes hvor hensynet til straffens formål ikke taler imot en reaksjon i frihet. Samtidig finner departementet grunn til å understreke at samfunnsstraffen i større omfang enn samfunnstjenesten, også skal tre i stedet for betingede fengselsstraffer hvor det tidligere ble anvendt tilsyn. Det skal være en særlig aktuell reaksjon i saker med unge lovbrøytere.

21.1.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, er av den oppfatning at det er viktig at domstolene har fullmakter til å kunne utmåle en hensiktsmessig straff i det enkelte tilfellet. Flertallet viser til at dagens anvendelsesområde for samfunnsstraffen, som går ved seks års strafferamme, i enkelte tilfeller oppleves noe for snever. Unntaksvis kan det for eksempel være riktig å reagere med samfunnsstraff ved narkotikaforbrytelser etter gjeldende straffelov § 162 annet ledd, dersom gjerningspersonen er i en rehabiliteringssituasjon på domsavsigelsestidspunktet. Den konkrete straffutmålingen gir etter flertallets mening et bedre mål på straffverdigheten av en foretatt handling, enn den formelle strafferammen.

Et annet flertall, alle unntatt medlemmene fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti, mener at samfunnsstraff for eksempel fortsatt ikke skal anvendes som reaksjon ved grove voldsforbrytelser og i saker angående seksuallovbrudd. Dette flertallet mener at det vil være i strid med samfunnsstraffens formål å ilegge denne form for reaksjon i sa-

ker av nevnte type, dette gjelder også i saker med unge gjerningspersoner.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Kristelig Folkeparti vil imidlertid presisere at det ikke er ønskelig å foreta noen radikal omlegging av anvendelsesområdet for samfunnsstraffen ved vedtakelse av ny straffelov.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti er fornøyd med at regjeringspartiene vil følge sin regjering og utvide samfunnsstraffens virkeområde. Disse medlemmer mener det kan være ønskelig å gå et skritt lenger enn hva regjeringspartiene er villige til. Dette forutsetter imidlertid økte ressurser til Friomsorgen. Friomsorgen sliter økonomisk allerede i dag, og det er avgjørende viktig for samfunnsstraffens effekt at det ikke danner seg køer tilsvarende dagens soningskøer.

Disse medlemmer vil gå inn for at unge lovbrutere skal kunne få samfunnsstraff også for grove voldsforbrytelser og for sedelighetsforbrytelser, dersom samfunnsstraffen gjør det mer sannsynlig at man kan forhindre tilbakefall, enn dersom man idømmer ubetinget fengselsstraff. Videre er det viktig å sikre at samfunnsstraffen ikke ender opp som noe liknende den gamle samfunnstjenesten, men at også behandlingsmuligheter og annet nødvendig innhold benyttes mer. Friomsorgen må få henvisningsrett.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet ønsker å begrense bruken av samfunnsstraff til kun å gjelde unge førstegangsforbrytere. Disse medlemmer mener man ikke skal kunne bruke samfunnsstraff hvor strafferammen er fengsel i mer enn 3 år eller ved voldssaker, i motsetning til i dag hvor man faktisk kan bruke samfunnsstraff i tilfeller hvor strafferammen er fengsel i inntil 6 år. Disse medlemmer har dessverre registrert en del tilfeller hvor det har blitt idømt samfunnsstraff for til dels grove voldshandlinger, ran og seksuelt misbruk av barn. Disse medlemmer mener man ikke skal gi samfunnsstraff ved fysiske overgrep. Dette er en av grunnene til at disse medlemmer vil stramme inn anvendelsesområdet.

Disse medlemmer mener det ikke bør kunne gis samfunnsstraff hvor man har en tidligere straffedom.

Disse medlemmer mener det blir galt å bruke samfunnsstraff for å sanere soningskøen slik flertallet i dag gjør. Disse medlemmer mener man da i realiteten spiller fallitt, og legger opp straffeloven og straffeutmålingen etter kapasiteten i fengselsvesenet og ikke etter hva som bør være den riktige

straffen. På denne bakgrunn fremmes følgende forslag:

"Straffeloven § 48 skal lyde:

§ 48. Vilkår for å idømme samfunnsstraff

Samfunnsstraff kan idømmes i stedet for fengselsstraff når

- a) det ellers ikke ville ha blitt idømt strengere straff enn fengsel i 1 år,
- b) handlingen ikke har en strafferamme på mer enn 3 år,
- c) hensynet til straffens formål og offer ikke taler mot en reaksjon i frihet, og aldri for lovbrudd omhandlet i lovens kapittel 27 og 28, og
- d) lovbruteren samtykker og har bosted i Norge.

Straffeloven § 49 skal lyde:

§ 49. Timetall, subsidiær fengselsstraff og gjennomføringstid

I dom på samfunnsstraff skal retten fastsette

- a) et timetall, som skal være fra 110 timer, og hvor 8 timer svarer til fengsel i 1 dag,
- b) en subsidiær fengselsstraff, som skal svare til den fengselsstraff som ville ha blitt idømt uten samfunnsstraff, og
- c) en gjennomføringstid, som normalt skal svare til den subsidiære fengselsstraffen."

21.2 Subsidiær fengselsstraff, timetall og gjennomføringstid

21.2.1 *Sammendrag*

En dom på samfunnsstraff skal inneholde bestemmelser om subsidiær fengselsstraff. Denne straffen skal svare til fengselsstraffen som ville ha blitt idømt uten samfunnsstraff. Straffeloven bestemmer at timetallet skal være fra 30 til 420 timer. Som utgangspunkt skal det fastsettes 30 timers samfunnsstraff for hver måned som utmåles i subsidiær fengselsstraff. Gjennomføringstiden skal normalt svare til den subsidiære fengselsstraffen.

Straffelovkommisjonen foreslår å videreføre regelen om subsidiær fengselsstraff uten endringer. Utkastet inneholder bestemmelser om timetall og gjennomføringstid som svarer til gjeldende straffelov.

Departementet slutter seg til kommisjonens forslag om å videreføre gjeldende regler om subsidiær fengselsstraff, timetall og gjennomføringstid. Normalt skal det utmåles 30 timers samfunnsstraff for hver måned som utmåles i subsidiær fengselsstraff. Etter departementets syn bør man likevel videreføre dagens praksis, hvor det i en del tilfeller fastsettes et høyere timetall enn antall dager subsidiær fengselsstraff.

Gjennomføringstiden skal normalt svare til den subsidiære fengselsstraffen. Men også dette utgangspunktet kan fravikes. En lengre gjennomføringstid er særlig aktuell i saker hvor det utmåles en kort subsidiær fengselsstraff, samt hvor det er behov for at den domfelte står under tilsyn av kriminalomsorgen i mer enn 1 år.

21.2.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til at Høyesterett høsten 2004 har åpnet for at samfunnsstraff kan idømmes i saker om fartsovertredelser. I tilsvarende saker ble det tidligere idømt en kortere ubetinget fengselsstraff. I saker som dette vil som regel den subsidiære fengselsstraffen bli satt til mindre enn 20 dager. Det er etter komiteens vurdering grunn til å tro at man vil få mange slike dommer i fremtiden.

Dersom domstolene følger hovedregelen i utkast til ny straffelov § 49 bokstav c eller i dagens straffelov § 29 tredje ledd bokstav c, vil samfunnsstraffens gjennomføringstid være lik den subsidiære fengselsstraffen. Det vil etter komiteens mening være svært vanskelig å gjennomføre og/eller gi samfunnsstraffen noe meningsfylt innhold innenfor det korte tidsrom som den subsidiære fengselsstraffen i enkelte saker angir. Et slikt resultat vil kunne bidra til å redusere befolkningens tillit til samfunnsstraffen som en hensiktsmessig strafferettslig reaksjon.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, har merket seg at departementets forslag til ny straffelov § 49 bokstav c gir adgang til å sette gjennomføringstiden lengre enn den subsidiære fengselsstraffen, jf. ordet "normalt". Lovteksten vil imidlertid komme til å gi liten veiledning til dem som ikke anvender straffeloven til daglig om domstolene i mange tilfeller finner grunn til å sette gjennomføringstiden lengre enn den subsidiære fengselsstraffen. Av pedagogiske hensyn mener derfor flertallet at det vil være klokt å fastslå i lovteksten at der den subsidiære fengselsstraff er kortere enn 120 dager, kan det likevel fastsettes en gjennomføringstid på inntil 120 dager.

Flertallet fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

"Straffeloven § 49 skal lyde:

§ 49. Timetall, subsidiær fengselsstraff og gjennomføringstid

I dom på samfunnsstraff skal retten fastsette

- et timetall som skal være fra 30 til 420 timer,
- en subsidiær fengselsstraff, som skal svare til den fengselsstraff som ville ha blitt idømt uten samfunnsstraff, og
- en gjennomføringstid, som normalt skal svare til den subsidiære fengselsstraffen. Er den subsidiære

re fengselsstraffen kortere enn 120 dager, kan det likevel fastsettes en gjennomføringstid på inntil 120 dager.

Ved fastsetting av gjennomføringstid og subsidiær fengselsstraff, gjelder § 31 tredje ledd annet og tredje punktum tilsvarende.

Straffeloven av 1902 § 28a tredje ledd skal lyde:

I dom på samfunnsstraff skal retten fastsette

- et timetall som skal være fra 30 til 420 timer,
- en subsidiær fengselsstraff, som skal svare til den fengselsstraff som ville ha blitt idømt uten samfunnsstraff, og
- en gjennomføringstid, som normalt skal svare til den subsidiære fengselsstraffen. Er den subsidiære fengselsstraffen kortere enn 120 dager, kan det likevel fastsettes en gjennomføringstid på inntil 120 dager."

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet mener at når det gjelder utmåling, bør 8 timer samfunnsstraff tilsvare ett fengselsdøgn, jf. fremsatt forslag ovenfor.

21.3 Adgangen til å fastsette vilkår

21.3.1 Sammendrag

I en dom på samfunnsstraff kan det etter gjeldende rett settes vilkår om at den domfelte i gjennomføringstiden skal overholde bestemmelser gitt av kriminalomsorgen om bosted, oppholdssted, arbeid, opplæring eller behandling. Retten har også anledning til å forby samkvem med bestemte personer. Kriminalomsorgen har imidlertid kompetanse til på bestemte vilkår å forby den domfelte å bruke berusende eller bedøvende midler.

Straffelovkommissjonen foreslår ingen endringer i reglene om adgangen til å fastsette vilkår for samfunnsstraff. Departementet slutter seg til kommisjonens forslag.

21.3.2 Komiteens merknader

Komiteen er enig i at gjeldende regler om adgangen til å sette vilkår for samfunnsstraff bør videreføres.

21.4 Forening av samfunnsstraff med andre straffer

21.4.1 Sammendrag

Etter gjeldende rett kan bøtestraff idømmes ved siden av samfunnsstraff. I særlige tilfeller kan det reageres med en ubetinget fengselsstraff på inntil 30 dager ved siden av samfunnsstraffen. At rettighetstap kan idømmes ved siden av samfunnsstraff, følger i dag av straffeloven § 16 nr. 1.

Reglene om forening av samfunnsstraff med andre straffer videreføres i Straffelovkomisjonens utkast.

Departementet tiltrer Straffelovkomisjonens forslag til bestemmelser om forening av samfunnsstraff med andre straffer. Etter departementets syn kan det å kombinere samfunnsstraff med fengsel inn-til 30 dager være hensiktsmessig i saker som gjelder flere straffbare forhold, hvorav noen av allmennpre-ventive grunner "alltid" gir ubetinget frihetsstraff. Departementet deler kommisjonens oppfatning om at det ikke er behov for en uttrykkelig regel om at det ved utmålingen av samfunnsstraff, skal tas hensyn til en eventuell bøtestraff.

21.4.2 Komiteens merknader

Komiteen støtter departementets vurderinger og forslag og har ikke ytterligere merknader.

21.5 Orientering om innholdet i en dom på samfunnsstraff

21.5.1 Sammendrag

Etter gjeldende straffelov skal den domfelte gjøres nærmere kjent med hva dommen går ut på. Han skal også orienteres om konsekvensene av brudd på bestemmelsene gitt i eller i medhold av straffegjennomføringsloven, samt av å begå en ny straffbar handling før utløpet av gjennomføringstiden.

Straffelovkomisjonen viser til at bestemmelse- ne i gjeldende straffelov § 28a syvende ledd er av prosessuell art. De foreslås derfor innarbeidet i straffeprosessloven.

Departementet støtter Straffelovkomisjonens forslag om å flytte innholdet i gjeldende straffelov § 28a syvende ledd til straffeprosessloven § 43a. Departementet er enig i at det bør inntas en egen bestemmelse i straffeprosessloven om at påtalemyndighe- ten, dersom kriminalomsorgen ikke er til stede når dommen blir avsagt, straks skal orientere kriminalomsorgen om dommen.

21.5.2 Komiteens merknader

Komiteen støtter departementets vurderinger og forslag og har ikke ytterligere merknader.

21.6 Brudd på vilkårene for samfunnsstraff

21.6.1 Sammendrag

21.6.1.1 GJELDENE RETT

Ved brudd på forutsetningene for en dom på samfunnsstraff kan retten på bestemte vilkår beslutte hel eller delvis fullbyrding av den subsidiære fengselsstraffen. Kriminalomsorgen skal ved første gangs brudd innkalle til en såkalt innskjerpingssamtale. Bare dersom den domfelte begår nye vilkårsbrudd et-

ter at det er avholdt innskjerpingssamtale eller det er fastsatt nye vilkår, gir § 58 annet ledd anvisning på at saken bør bringes inn for retten med begjæring om hel eller delvis fullbyrding av den subsidiære fengselsstraffen.

Dersom det fremsettes begjæring om fullbyrding av den subsidiære fengselsstraffen og retten kommer til at vilkårsbrudd er sannsynliggjort, skal den ta omgjøringsbegjæringen til følge. Retten har ingen skjønnsmessig kompetanse til ikke å beslutte omgjøring. En omgjøringskjennelse kan gå ut på hel eller delvis fullbyrding av den subsidiære fengselsstraffen. Er deler av samfunnsstraffen allerede gjennomført, skal det tas hensyn til dette ved omgjøringen.

Dersom vilkårsbruddet består i at det er begått en ny straffbar handling i gjennomføringstiden kan retten, om påtalemyndigheten begjærer det, beslutte hel eller delvis fullbyrdelse av den subsidiære fengselsstraffen.

En kjennelse om hel eller delvis omgjøring må være avsagt innen utløpet av gjennomføringstiden.

I straffeloven § 28b er det bestemt at reglene om forsvarer, pågripelse og varetektsfengsel i straffeprosessloven § 100 og kapittel 14 gjelder tilsvarende i omgjøringssaker etter brudd på forutsetningene for en dom på samfunnsstraff.

21.6.1.2 STRAFFELOVKOMMISJONENS FORSLAG

Straffelovkomisjonens forslag svarer i hovedsak til gjeldende straffelov § 28b. På noen punkter foreslår kommisjonen likevel endringer. Kriminalomsorgen er gitt en viss skjønnsmyndighet når den avgjør om fullbyrding skal begjæres, og Straffelovkomisjonen finner det uheldig at retten uten videre er henvist til å ta kriminalomsorgens begjæring til følge.

Kommisjonen foreslår å gjeninnføre det tidligere kravet om at vilkårsbrudd må være alvorlige for å lede til fullbyrding av den subsidiære fengselsstraffen. Straffelovkomisjonen foreslår på den annen side ikke å gjeninnføre et krav om "gjentatt" vilkårsbrudd for omgjøring.

Gjeldende straffelov § 28b annet ledd fanger etter ordlyden ikke opp straffbare handlinger som begås etter domsavsigelsen, men før gjennomføringen blir påbegynt. Kommisjonen foreslår derfor at ordene "i gjennomføringstiden" erstattes med "før utløpet av gjennomføringstiden"

Kommisjonen foreslår å lovfeste en frist på 3 måneder, regnet fra utløpet av gjennomføringstiden, for å kreve fullbyrding av den subsidiære fengselsstraffen ved brudd på vilkårene for samfunnsstraffen. Straffeloven krever nå at selve omgjøringskjennelsen må være avsagt innen utløpet av gjennomføringstiden.

Retten til offentlig forsvarer bør etter kommisjonens oppfatning være den samme som ved brudd på særvilkår i dom på betinget fengsel.

21.6.1.3 DEPARTEMENTETS VURDERING

Departementet slutter seg i det vesentlige til Straffelovkommisjonens forslag til regler om omgjøring ved vilkårsbrudd.

Departementet er imidlertid ikke enig i at man bør gjeninnføre en regel om at vilkårsbrudd som ikke består i at det er begått en ny straffbar handling, må være alvorlige for å lede til omgjøring. Dersom det igjen gjøres til et vilkår for omgjøring at den domfelte "alvorlig" har brutt forutsetningene for samfunnsstraffen, kan dette bli oppfattet som et signal om en generell heving av terskelen for å reagere mot vilkårsbrudd. Departementet ønsker ikke å sende ut et slikt signal.

Samtidig ser departementet behovet for å etablere en ordning som innebærer at domstolene ikke tvinges til uprøvet å legge kriminalomsorgens skjønn til grunn for sin avgjørelse. For å unngå at bagatellmessige vilkårsbrudd skal kunne resultere i omgjøring, samt for å sikre domstolene en reell prøvelsesrett i omgjøringssaker, foreslår departementet at det innføres en regel om at retten "kan" beslutte hel eller delvis omgjøring ved alle former for vilkårsbrudd.

Straffbare handlinger som begås etter domsavsigelsen, men før gjerningspersonens første møte med kriminalomsorgen, kan i dag ikke lede til omgjøring av en dom på samfunnsstraff. Regelen fremstår som lite rimelig, og den er neppe tilsiktet fra lovgivernes side. Departementet stiller seg derfor bak Straffelovkommisjonens forslag om å erstatte ordene "i gjennomføringstiden" i dagens lov med "før utløpet av gjennomføringstiden".

Kommisjonen foreslår videre å endre regelen om at en avgjørelse om omgjøring må være avsagt før utløpet av gjennomføringstiden. Departementet slutter seg også til dette endringsforslaget. Etter departementets utkast skal det være tilstrekkelig om en begjæring om omgjøring er brakt inn for retten innen tre måneder etter utløpet av gjennomføringstiden.

Etter departementets oppfatning er det også grunn til å følge opp kommisjonens forslag om utvidet rett til forsvarer ved vilkårsbrudd. Etter departementets forslag skal den domfelte alltid få oppnevnt forsvarer hvor kravet om fullbyrding knytter seg til en frihetsstraff på mer enn 6 måneder. Men retten bør likevel kunne unnlate å oppnevne forsvarer dersom den på grunnlag av sakens art og forholdene ellers finner det ubetenkelig at han er uten forsvarer. Knytter omgjøringbegjæringen seg til en subsidiær fengselsstraff på inntil 6 måneder, skal forsvarer fremdeles bare oppnevnes når særlige grunner taler for det. Etter departementets syn bør den domfelte også ha

rett til forsvarer ved pågripelse og varetektsfengsling med sikte på omgjøring.

I saker hvor den domfelte har begått nye straffbare handlinger før utløpet av gjennomføringstiden, og retten avsier særskilt dom for de nye forholdene, kan det derfor være praktisk umulig å få gjennomført den resterende delen av samfunnsstraffen innenfor den ofte korte perioden som gjenstår av den opprinnelige gjennomføringstiden. Departementet foreslår at retten i alle saker hvor den subsidiære fengselsstraffen ikke omgjøres i sin helhet, gis kompetanse til å forlenge gjennomføringstiden med inntil 6 måneder.

Departementet foreslår at straffegjennomføringsloven § 59 annet ledd tilføyes et nytt annet punktum. Forslaget innebærer at gjennomføringstiden, når påtalemyndigheten beslutter å bringe en sak inn for retten, avbrytes automatisk fra det tidspunktet begjæringen oversendes retten.

Departementet foreslår at også omgjøringsbegjæringer avgjøres ved dom. Ved dette oppnås at både omgjøringsavgjørelsen og en eventuell særskilt dom kan angripes ved anke.

21.6.2 Komiteens merknader

Komiteen har merket seg at Straffelovkommisjonen foreslår å gjeninnføre et krav om alvorlig brudd på vilkårene om samfunnsstraff for fullbyrding av den subsidiære fengselsstraffen. Etter komiteens mening er det nødvendig å reagere strengt og konsekvent på vilkårsbrudd. Dersom man ikke reagerer på vilkårsbrudd, vil det kunne redusere befolkningens tiltro til samfunnsstraffen som en hensiktsmessig strafferettslig reaksjon. Dette vil også kunne ha en negativ effekt på samfunnsstraffens individual- og generalpreventive funksjon.

Komiteen er enig med departementet i at det er behov for å utvide retten til forsvarer i saker som gjelder brudd på vilkårene for samfunnsstraff, og støtter de konkrete endringsforslag slik de fremkommer av proposisjonen.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, mener retten imidlertid ikke bør være bundet til å beslutte omgjøring ved bagatellmessige vilkårsbrudd eller hvor den av andre årsaker mener at omgjøring fremstår som lite rimelig eller uhensiktsmessig. Flertallet støtter derfor departementets forslag om at retten "kan" beslutte hel eller delvis omgjøring ved alle former for vilkårsbrudd. Rettssikkerhetsbetraktninger tilsier at forvaltningsavgjørelser med så vidt inngripende konsekvenser for den det gjelder, ikke bør fattes uten at domstolene gis en viss adgang til å prøve forvaltningens skjønn. Flertallet vil i denne forbindelse påpeke at formålet med endringen ikke er å heve terskelen for omgjøring etter brudd, men snarere å flytte den

endelige avgjørelsesmyndigheten fra forvaltningen til domstolene.

Flertallet slutter seg for øvrig til de vurderinger og forslag som fremkommer i proposisjonens kap. 22.7, og har ikke ytterligere merknader.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet mener det bør være vid adgang til å sette vilkår ved samfunnsstraffen. Brudd på slike vilkår bør føre til at straffen automatisk omgjøres til ubetinget fengselsstraff og sones umiddelbart. Det må dog tas høyde for de helt unnskyldelige brudd som følge av "force majeure."

22. BOT

Bot er den mest brukte straff i Norge. Ved mindre alvorlige lovbrudd er bot den helt dominerende straffen. Bot kan ilegges den siktede som en individuelt utmålt reaksjon, enten av domstolen ved dom eller av påtalemyndigheten ved forelegg. For enkelte typer av lovbrudd kan bot ilegges i form av forenklet forelegg.

22.1 Ilegging av bot som eneste straff

22.1.1 *Sammendrag*

Straffeloven har ingen generelle regler om når bot kan ilegges som eneste straff. Dette er bestemt i det enkelte straffebud. I praksis kan bot ilegges som eneste reaksjon for forseelser og for mange mindre alvorlige forbrytelser.

Straffelovkommisjonen foreslår at bot i utgangspunktet angis som selvstendig straffalternativ i det enkelte straffebudet når strafferammen er fengsel i 3 år eller lavere. For straffebud med en høyere strafferamme foreslår kommisjonen at bot angis som straffalternativ bare når straffeverdigheten varierer så mye at det både kan forekomme handlinger som kan avgjøres ved bot og handlinger som fortjener over 3 års fengsel.

Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens forslag. Treårsrammen synes å være det beste normalskjæringspunktet for når bøter bør kunne ilegges som eneste straff. Dagens ordning med å angi i det enkelte straffebud hvorvidt bot kan ilegges, bør videreføres. Departementet støtter imidlertid forslaget om at det innføres en uttrykkelig bestemmelse i straffelovens alminnelige del, som gir veiledning om hvor hjemmelen for å ilegge bøtestraff er å finne.

22.1.2 *Komiteens merknader*

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, er enig med departementet i at bot som utgangspunkt bør angis som selvstendig straffalternativ i det enkelte straffebudet når strafferammen er tre år eller lavere. Unntaksvis vil det

imidtild kunne være behov for å fastsette bot som en alternativ reaksjon også for lovbrudd med en høyere og/eller lavere strafferamme enn tre år. Flertallet vil ta konkret stilling til dette i forbindelse med behandlingen av forslag til ny spesiell del i straffeloven.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet mener bot vil kunne være en kostnadseffektiv og enkel reaksjon i forhold til mindre straffbare forhold. Slik sett er det behov for å kunne reagere med bøter. Bøtestraff bør kunne kombineres med andre straffereaksjoner. Disse medlemmer mener bot selvsagt ikke bør være eneste reaksjon i forhold til alvorlige saker. Disse medlemmer ønsker derfor at bot ikke bør være selvstendig straffalternativ hvor strafferammen er over to år. Disse medlemmer mener at man spesielt i økonomiske saker bør kunne bruke bot som et tillegg til fengselsstraff. Dette sammen med inndragning gjør det mindre økonomisk lukrativt å begå slike kriminelle handlinger.

22.2 Forening av bot med andre straffer og reaksjoner

22.2.1 *Sammendrag*

Straffeloven § 26a gir en generell hjemmel for å kombinere fengsel og bot, selv om bot ikke er fastsatt som straff for lovbruddet. Straffeloven § 28a gir adgang til å kombinere bot og samfunnsstraff. Paragraf 52 nr. 3 gir en tilsvarende adgang til å kombinere bot og betinget dom. I dag kan bot og rettighetstap som utgangspunkt bare kombineres dersom straffebudet gir hjemmel for bot. Det er tvilsomt om bot og forvaring kan idømmes sammen. For det samme straffbare forhold kan ikke bot kombineres med påtaleunntatelse.

Straffelovkommisjonen går inn for å videreføre den gjeldende adgangen til å kombinere bot med ubetinget og betinget fengsel og med samfunnsstraff. Dessuten foreslår kommisjonen at det åpnes for en større adgang til å kombinere bot og rettighetstap. Straffelovkommisjonen foreslår videre å åpne for en adgang til å kombinere bot med betinget påtaleunntatelse.

Departementet støtter forslaget om å videreføre dagens adgang til å kombinere bot og andre straffer, samt å åpne en større adgang for at bot skal kunne kombineres med rettighetstap selv om bot ikke er nevnt som straffalternativ i straffebudet.

Når en lovbrøyer har begått flere straffbare handlinger, kan påtalemyndigheten i dag ilegge forelegg på bot for ett eller flere forhold og gi påtaleunntatelse for andre. Denne adgangen bør videreføres, men departementet ser ingen grunn til å lovfeste adgangen.

Departementet går ikke inn for å innføre en adgang til å kombinere bot med påtaleunntatelse for det samme straffbare forhold. Etter departementets syn er det ikke noe stort behov for påtaleunntatelse som et ekstra pressmiddel til å betale boten ved siden av den subsidiære fengselsstraffen.

Departementet viderefører Straffelovkommisjonens forslag om at bot ikke skal kunne idømmes sammen med forvaring.

Bot kan alltid ilegges sammen med inndragning hvis straffebudet gir anvisning på bruk av bot. Men adgangen til å beslutte inndragning gir ikke i seg selv adgang til å ilegge bot når straffebudet ikke åpner for bruk av bot. En slik kombinasjonsadgang er det lite behov for.

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at det ikke er nødvendig å ha en særlig hjemmel for adgangen til å forene bot med fengselsstraff i det enkelte straffebudet når det finnes en generell regel som gir slik adgang.

22.2.2 *Komiteens merknader*

Komiteen støtter departementets forslag om å videreføre dagens adgang til å kombinere bot og andre straffer. Komiteen er også enig i at det bør være en større adgang for at bot skal kunne kombineres med rettighetstap selv om bot ikke nevnes som et straffalternativ i det aktuelle straffebudet. For øvrig slutter komiteen seg til de vurderinger og anbefalinger som fremkommer av proposisjonen kap. 23.3.

22.3 Utmåling av bøtestraff

22.3.1 *Sammendrag*

Straffeloven § 27 har en generell bestemmelse om utmåling av bøter. Ved siden av det straffbare forhold, bør det tas særlig hensyn til lovbrysterens "formuesforhold og til hva han etter sine livsforhold antas å kunne utrede". Straffeloven har ingen grenser for hvor stor eller liten en bot kan være.

22.3.1.1 DAGBOTSYSTEM

Etter et dagbotssystem blir ikke boten fastsatt til ett bestemt beløp, men til et antall like store dagbøter. Antallet dager blir bestemt av hvor grov den straffbare handlingen er. Størrelsen av den enkelte dagbot blir fastsatt på grunnlag av den skyldiges økonomiske evne.

I delutredning I ga kommisjonen uttrykk for tvil om et dagbotssystem burde innføres i Norge, og den neste kommisjonen valgte å foreslå at dagens ordning ble beholdt.

Departementet finner ikke tilstrekkelig grunn til å foreslå en innføring av et dagbotssystem, og tiltrer i all hovedsak kommisjonens begrunnelse. Departementet foreslår som kommisjonen i stedet en tydeli-

gere presisering i loven av forhold som har betydning for vurderingen av lovbrysterens økonomiske evne.

22.3.1.2 MOMENTER VED UTMÅLING AV BOT

Straffelovkommisjonen foreslår å videreføre en bestemmelse om hvilke momenter det skal legges vekt på ved utmåling av bot. Kommisjonen foreslår ingen realitetsendringer i forhold til gjeldende rett. Kommisjonens forslag innebærer at det går klarere frem at man ved utmåling av bot skal legge vekt på alminnelige straffutmålingsmomenter.

Departementet slutter seg til kommisjonens forslag om å tydeliggjøre momentene som har betydning for utmålingen av boten. Departementet går inn for at det også bør presiseres at lovbrysterens gjeldsbyrde har betydning. På den annen side finner departementet det tilstrekkelig å si i loven at momenter knyttet til lovbrysterens økonomiske forhold, skal ha vekt når botens størrelse blir fastsatt. Straffelovkommisjonen foreslår å si at disse momentene skal ha "vesentlig vekt", men dette kan etter departementets mening føre til at momentene blir overbetont i forhold til andre straffutmålingsmomenter, som lovbruddets grovhet og lovbrysterens skyld.

Blir det fastsatt bot sammen med andre reaksjoner - fengsel, inndragning, rettighetstap - vil også dette ha betydning for botens størrelse.

22.3.2 *Komiteens merknader*

Et dagbotssystem vil antakelig være mer tungvint å praktisere enn dagens ordning med utmåling av bøter. Dagbotssystemet skiller dessuten ikke alltid mellom forholdets straffverdighet og gjerningspersonens økonomi. Etter komiteens mening bør det derfor ikke innføres et dagbotssystem i Norge.

Det sentrale ved ileggelse av bot som strafferettslig reaksjon er at bøkene blir tilstrekkelig nyanserte. Komiteen mener at dette kan oppnås på andre måter enn gjennom innføring av et dagbotssystem og støtter departementets forslag om en tydeligere presisering i loven av forhold som har betydning for vurderingen av lovbrysterens økonomiske evne.

22.4 Bot som ikke betales

22.4.1 *Sammendrag*

Når en fysisk person straffes med bot, skal det samtidig utmåles en subsidiær fengselsstraff som den botlagte skal sone hvis boten ikke blir betalt. Først etter at inndrivelse forgjeves er forsøkt, er det adgang til å fullbyrde den subsidiære fengselsstraffen. Det følger av påtaleinstruksen at frihetsstraffen skal nedsettes forholdsvis hvis den botlagte har betalt en del av boten.

Straffelovkommisjonen foreslår at det ikke lenger skal fastsettes subsidiær fengselsstraff ved ileg-

ging av bot. Kommisjonen foreslår i stedet en ordning hvor retten, etter at inndrivning av boten har vist seg umulig, tar stilling til om subsidiær fengselsstraff skal fastsettes og eventuelt hvor stor den skal være. Retten kan etter forslaget bare idømme fengselsstraff dersom den botlagte har betalingsevne eller allmenne hensyn tilsier det.

I delutredning V foreslo kommisjonen også å oppheve regelen i straffeloven § 28 første ledd om økt maksimum for den subsidiære fengselsstraffen hvor flere forhold pådømmes under ett. Maksimum heves i disse tilfellene fra 90 dager til 4 1/2 måned. Kommisjonen mente at 90 dager gir tilstrekkelig fleksibilitet. Kommisjonen opprettholder synspunktet også i delutredning VII, men med 120 dager som maksimum for den subsidiære fengselsstraffen uansett.

Departementet ser betenkelighetene ved dagens ordning som kan gi bøtStraffen preg av gjeldsfengsel og bidra til sosial diskriminering. Departementet er derfor enig med Straffelovkommisjonen i at soning av den subsidiære fengselsstraffen bør begrenses til tilfeller hvor lovbrøteren har betalingsevne, men likevel unnlater å betale boten eller der allmenne hensyn tilsier det.

Etter departementets syn vil kommisjonens forslag føre til merarbeid først og fremst for domstolene, men også for politiet. Forslaget vil sannsynligvis føre til at en forholdsvis stor andel av de bøkrev som det i dag anmodes om soning for, må bringes inn for retten. Departementet er på denne bakgrunn skeptisk til kommisjonens forslag om domstolsbehandling. Departementet går etter dette inn for å opprettholde gjeldende rett med visse modifikasjoner i retning av Straffelovkommisjonens forslag.

Departementet foreslår på denne bakgrunn at det fortsatt skal fastsettes en obligatorisk subsidiær fengselsstraff, men straffen bør bare kunne fullbyrdes dersom boten kan betales eller allmenne hensyn taler for det. Avgjørelsen om fullbyrding av den subsidiære fengselsstraffen bør etter departementets syn fortsatt ligge hos påtalemyndigheten. Forslaget hindrer at botlagte uten betalingsevne innkalles til soning, samtidig som man tar hensyn til både påtalemyndighetens og domstolenes kapasitet. Forslaget innebærer også at oppfyltingspresset fortsatt opprettholdes.

Det har vært omtvistet etter hvilke prinsipper den subsidiære fengselsstraffen skal utmåles. To hovedsyn har preget den juridiske teori; "straffutmålingsprinsippet" og "betalingspressprinsippet". Etter departementets syn er formålet med den subsidiære straffen først og fremst å gi den siktede et tilstrekkelig motiv til å betale boten. Fengselsstraffens lengde bør derfor avpasses etter botens størrelse i tråd med betalingspressprinsippet.

Det er vanskelig å slå fast hva som i dag er forholdet mellom botens størrelse og lengden av fengselsstraffen. Etter departementets syn bør forholdstallet 1: 2 mellom boten og den subsidiære fengselsstraffen være et naturlig utgangspunkt for vurderingen ("1:2" vil si at 1000 kroner i bot gir to dager subsidiært fengsel). Ved spesielt høye bøtStraffer bør utgangspunktet modereres. Det kan også tenkes tilfeller hvor den subsidiære fengselsstraffen bør være høyere enn forholdstallet 1: 2 tilsier. Dette kan for eksempel være aktuelt overfor en tilbakefallsforbryter som gjentatte ganger unnlater å betale bøter som han blir ilagt.

Når det gjelder nedsettelse av fengselsstraffen ved delbetaling før påbegynt soning, støtter departementet kommisjonens forslag om å ha den samme regel uansett om delbetalingen skjer før eller etter påbegynt soning.

Departementet støtter kommisjonen i forslaget om en maksimal lengde for den subsidiære fengselsstraffen på 120 dager, som også skal gjelde ved kumulasjon.

22.4.2 *Komiteens merknader*

Dersom man unnlater å angi subsidiær fengselsstraff når bot velges som primær strafferettslig reaksjon, vil det trolig gjøre inndrivelsen vanskeligere. Videre vil en slik løsning bidra til betydelig merarbeid for domstolene, og også for politiet. Det er i dag et betydelig behov for å ytterligere effektivisere straffesakskjeden. Man bør derfor ikke innføre ordninger som bidrar til en uhenksom byråkratisering. Komiteen mener på denne bakgrunn at det fortsatt bør fastsettes en subsidiær fengselsstraff ved illegging av bot.

Komiteen er imidlertid enig med departementet i at soning av den subsidiære fengselsstraffen bør begrenses til tilfeller hvor lovbrøteren har betalingsevne, men likevel unnlater å betale boten, eller der allmenne hensyn tilsier at den subsidiære fengselsstraffen bør sones.

Komiteen har med bekymring merket seg at undersøkelsen Domstolenes utmåling av straff - en undersøkelse av rettspraksis i 2002 foretatt av Ragnhild Hennum, viser at det mangler en enhetlig praksis i domstolene for utmåling av subsidiær fengselsstraff. Dette gjelder også i saker der domstolene idømmer bot. Komiteen mener det er nødvendig å utforme en nærmere veiledning om nivået ved utmåling av subsidiær fengselsstraff. Dette for å sikre en likeverdig reaksjon på tilnærmet like lovbrudd.

Formålet med den subsidiære straffen bør etter komiteens mening først og fremst være å gi den siktede et tilstrekkelig motiv til å betale boten. Fengselsstraffens lengde bør derfor avpasses etter botens størrelse i tråd med betalingspressprinsippet. Ko-

mi te en støtter departementets forslag om at det bør innføres et forholdstall 1:2 mellom boten og den subsidiære fengselsstraffen. Ved spesielt høye bøtestraffer bør dette utgangspunktet kunne modereres noe.

23. RETTIGHETSTAP

23.1 Innledning

En person som blir funnet skyldig i en straffbar handling, kan på bestemte vilkår fradømmes retten til å utøve ulike rettigheter. Rettighetstapet vil normalt bestå i tap av stilling vedkommende har på domstiden, tap av retten til å ha en stilling eller utøve en virksomhet i fremtiden eller tap av retten til å oppholde seg på et bestemt sted.

23.2 Bør rettighetstap etter straffeloven være straff?

23.2.1 *Sammendrag*

Etter gjeldende rett er rettighetstap etter straffeloven §§ 29-33 å anse som straff. Straffelovkommisjonen legger ikke opp til å endre dette.

Departementet antar, i likhet med kommisjonen, at rettighetstap ofte oppleves som en straff av den reaksjonen retter seg mot. Når det idømmes et tidsbegrenset rettighetstap for handlinger og aktiviteter som alle kan foreta, får reaksjonene også et klart preg av et atferdsregulerende "onde". Departementet mener derfor at rettighetstap som idømmes etter en generell bestemmelse i straffeloven, fortsatt bør være straff.

23.2.2 *Komiteens merknader*

Rettighetstap oppleves ofte som en straff av den reaksjonen retter seg mot og er betinget av at noen er funnet skyldig i en straffbar handling. Komiteen er derfor enig med departementet i at rettighetstap som idømmes etter en generell bestemmelse i straffeloven, fortsatt bør være å anse som straff.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, er kjent med at det kan tenkes situasjoner der det er behov for å frata utilregnelige personer retten til å utøve bestemte former for virksomhet eller aktivitet. Så lenge rettighetstapet regnes som straff, vil imidlertid en bestemmelse om at utilregnelige kan idømmes rettighetstap, bryte med det grunnleggende prinsippet om at utilregnelige ikke er straffansvarlige.

Flertallet vil påpeke at behovet for å kunne ilegge utilregnelige rettighetstap, er lite. Dette skyldes at det allerede på flere områder finnes regler om offentlige godkjenningsordninger mv. som på en tilfredsstillende måte ivaretar samfunnets beskyttelsesbehov.

En regel om at utilregnelige kan idømmes rettighetstap, vil etter flertallets mening neppe ha stor praktisk betydning. Dette skyldes at det ikke vil være adgang til å reagere med strafferettslige reaksjoner overfor adferd i strid med rettighetstapet.

Flertallet viser for øvrig at besøksforbud etter straffeprosessloven § 222a kan pålegges av påtalemyndigheten uavhengig av om vedkommende er strafferettslig tilregnelig. Et besøksforbud etter straffeprosessloven gir i realiteten tilsvarende beskyttelse som kontaktforbud i ny straffelov, jf. § 57.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet er enig i at rettighetstap skal regnes som straff. Disse medlemmer vil likevel ikke med det avskjære muligheten til å bruke dette mot de som er strafferettslig utilregnelige, dersom grunnlaget er en ellers straffbar handling.

Disse medlemmer mener derfor at rettighetstap og oppholdsforbud også skal kunne idømmes overfor personer som er underlagt psykiatrien eller har psykiske problemer og derfor ikke kan straffes. Disse medlemmer mener dermed at de som er sinnssyk i gjerningsøyeblikket eller av andre grunner er dømt til andre reaksjoner enn straff, også bør kunne få ilagt besøksforbud og rettighetstap. Det bør derfor være mulig med en slik reaksjon i de tilfeller hvor man har slått fast at det har skjedd en ellers straffbar handling.

23.3 Tap av retten til å ha en stilling eller utøve en virksomhet eller aktivitet

23.3.1 *Sammendrag*

Den sentrale bestemmelsen om rettighetstap i dagens straffelov er § 29. Bestemmelsens nr. 1 åpner for å fradømme lovbryteren en offentlig stilling, mens nr. 2 hjemler fradømmelse av retten til i fremtiden å ha en stilling eller å utøve bestemte former for virksomhet. Rettighetstap kan bare idømmes "[d]en som kjennes skyldig i en straffbar handling". Rettighetstap etter § 29 "kan" idømmes når "almene hensyn krever det".

Straffelovkommisjonen går i det vesentlige inn for å videreføre dagens regler. På noen punkter foreslår kommisjonen imidlertid endringer i forhold til gjeldende rett. Kommisjonen legger opp til en fullstendig likestilling av offentlige og private stillinger med hensyn til reglene om rettighetstap. Kommisjonen går inn for at rettighetstap skal kunne begrenses til forbud mot å utøve visse funksjoner som ligger til stillingen eller virksomheten, eller til påbud om å utøve virksomheten på bestemte vilkår. Det foreslås en noe mer vidtrekkende omgåelsesregel enn den som i dag finnes i straffeloven § 29.

Som kommisjonen mener departementet at det er hensiktsmessig å operere med like vilkår for tap av

stilling og tap av retten til for fremtiden å ha en stilling eller utøve en virksomhet.

Etter departementets syn bør virkeområdet for den alminnelige hjemmelen for rettighetstap utvides noe. I lovutkastet legges det derfor opp til at et rettighetstap også skal kunne knytte seg til retten til å utøve en "aktivitet" i fremtiden. Dette er nytt i forhold til kommisjonens forslag. Forslaget åpner for å forby former for atferd som det ikke er naturlig å karakterisere som en "virksomhet" eller "beskjeftigelse" og som derfor ikke kan forbys etter gjeldende straffelov.

Departementet slutter seg til at adgangen til å ilegge rettighetstapet fortsatt bør være skjønnsmessig. Vilklårene bør være at allmenne hensyn tilsier en slik reaksjon og at lovbrysterens straffbare handling viser at han "er uskikket til eller kan misbruke" stillingen, virksomheten eller aktiviteten. De foreslåtte endringene tar ikke sikte på en generell heving eller senking av dagens terskel for å reagere med rettighetstap.

Departementet mener at det ikke er grunn til å opprettholde et formelt skille mellom offentlige og private stillinger. Departementet kan ikke se at det uten videre vil være i strid med yttingsfrihetens prinsipper om for eksempel en redaktør fradømmes sin stilling.

Departementet tiltrer Straffelovkomisjonens forslag om at rettighetstap skal kunne begrenses til forbud mot å utøve visse funksjoner som ligger til stillingen eller virksomheten, eller til påbud om å utøve virksomheten eller aktiviteten på bestemte vilkår.

Departementet tiltrer kommisjonens forslag om en noe mer vidtrekkende omgåelsesregel. Den som er fratatt retten til å utøve en virksomhet, skal derfor heller ikke kunne forestå slik virksomhet for andre eller la andre forestå slik virksomhet for seg.

Departementet går inn for at rettighetstap ikke skal kunne ilegges som eneste straff for en handling med en minstestraft på 1 år eller mer, slik tilfellet er etter gjeldende rett for rettighetstap som er hovedstraff.

23.3.2 *Komiteens merknader*

Komiteen er enig med departementet i at dagens regler om rettighetstap langt på vei er tilfredsstillende, men at det er behov for visse endringer. Det er for eksempel hensiktsmessig å operere med like vilkår for tap av stilling og tap av for fremtiden å ha en stilling eller utøve en virksomhet. Dagens skille mellom offentlige og private stillinger bør videre oppheves. Komiteen tiltrer for øvrig de vurderinger og forslag som følger av proposisjonens pkt. 24.3.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet er positive til å utvide bruken av rettighetstap, herunder retten til å ha en stilling eller utøve virksomhet eller aktivitet.

Disse medlemmer viser til at Fremskrittspartiet blant annet flere ganger har fremmet forslag om at sexdømte skal miste retten til å undervise barn mv.

23.4 **Kontaktforbud**

23.4.1 *Sammendrag*

Etter straffeloven § 33 kan den som har begått en straffbar handling, ved dom forbys å oppholde seg i bestemte områder. Slikt forbud kan nedlegges hvis den straffbare handlingen viser at vedkommendes opphold i de aktuelle områdene kan være til særlig fare eller plage for andre. Bestemmelsen tar særlig sikte på å beskytte de fornærmede i kvinnemishandlings- og familievoldssaker.

Straffelovkomisjonen går inn for å videreføre straffeloven § 33, likevel slik at bestemmelsene om varighet, endring og oppheving av oppholdsforbud foreslås skilt ut i en egen generell bestemmelse.

Departementet foreslår at bestemmelsen om oppholdsforbud i dagens straffelov erstattes av en mer vidtrekkende bestemmelse om kontaktforbud. Foruten navneendringen innebærer departementets forslag justeringer av vilklårene for å gripe inn med denne formen for rettighetstap. Den viktigste endringen består likevel i at den foreslåtte bestemmelsen om kontaktforbud åpner for å forby flere former for truende og plagsom atferd enn gjeldende straffelov § 33.

Formålet med den nye bestemmelsen er å beskytte fornærmede og andre berørte, særlig i saker som involverer vold eller seksuallovbrudd, mot alle former for uønsket oppmerksomhet fra gjerningspersonen. Straffeloven § 33 åpner bare for å forby fysisk opphold på bestemte steder. Ofte vil det eksistere et beskyttelsesbehov som går ut over dette, for eksempel hvor det er grunn til å frykte truende eller plagsomme brev, telefoner, tekstmeldinger via mobiltelefon eller e-poster fra gjerningspersonen. Etter departementets syn bør domstolene gis anledning til å sette en stopper også for slike former for uønsket oppmerksomhet, og ikke bare fysiske tilnærmelser. Departementet går inn for at også kontaktforbud skal kunne begrenses på nærmere angitte vilkår.

Departementet foreslår at også vilklårene for å ilegge kontaktforbud endres noe i forhold til gjeldende straffelov. Forslaget går ut på at kontaktforbud skal kunne ilegges når det er "grunn til å tro" at lovbrysteren ellers vil begå en straffbar handling overfor en annen person, forfølge en annen person, eller på annet vis krenke en annens fred.

Departementets forslag åpner for at lovbryteren også skal kunne forbys å oppholde seg i sitt eget hjem. Slike forbud er særlig inngripende og skal derfor bare kunne ilegges når det er "nærliggende fare for" at lovbryteren ellers vil begå en ny straffbar handling overfor den fornærmede eller andre. Heller ikke kontaktforbud skal kunne ilegges for en periode på mer enn 1 år.

Saker som gjelder kontaktforbud som knytter seg til lovbyterens eget hjem, vil normalt være av så stor betydning for de berørte at både den forbudet retter seg mot og den det skal beskytte, bør gis rett til advokatbistand. Departementet foreslår derfor å endre straffeprosessloven §§ 100b og 107a. Endringene går ut på at bestemmelsene om rett til forsvarer og bistandsadvokat i saker om besøksforbud i eget hjem, kommer tilsvarende til anvendelse i saker om kontaktforbud i eget hjem.

Overtredelse av kontaktforbud er straffbart. Etter departementets syn bør den fornærmede i saker om overtredelse av kontaktforbud ha rett til bistandsadvokat, uten hensyn til om kontaktforbudet knytter seg til eget hjem.

23.4.2 Komiteens merknader

Komiteen har merket seg at departementet foreslår å erstatte dagens bestemmelse om oppholdsforbud med en mer vidtrekkende bestemmelse om kontaktforbud i den nye straffeloven. Ordning med kontaktforbud åpner for å forby flere former for truende og plagsom adferd enn det som er mulig etter gjeldende rett. Det vil for eksempel kunne være behov for beskyttelse i tilfeller hvor det er grunn til å frykte truende eller plagsomme brev, telefoner, SMS-meldinger eller e-poster. Bestemmelsen om kontaktforbud muliggjør slik beskyttelse. Etter komiteens mening bør domstolene gis anledning til å sette en stopper også for denne type uønsket oppmerksomhet, og ikke bare ha anledning til å stoppe uønskede fysiske tilnærmelser.

Det er etter komiteens mening behov for en ytterligere styrking av fornærmedes rettsstilling særlig i saker som gjelder voldshandlinger og/eller seksuallovbrudd. Den nye bestemmelsen om kontaktforbud åpner etter komiteens mening for en mer effektiv beskyttelse av fornærmede og andre.

Komiteen forventer at kontaktforbud vurderes og ilegges i flere saker enn hva tilfellet i dag er med bestemmelsen om oppholdsforbud. Komiteen ber domstolene være spesielt oppmerksomme på barns behov.

Et kontaktforbud kan knytte seg til en persons eget hjem. Komiteen viser til at et slikt forbud normalt vil være av stor betydning både for den forbudet retter seg mot og den det skal beskytte. På denne bak-

grunn støtter komiteen forslagene til endring i straffeprosessloven §§ 100b og 107a.

Komiteen mener at offeret skal ha rett til å bli varslet og til å uttale seg når en ordning med kontaktforbud opphører. Komiteen ber departementet innta nødvendige bestemmelser i påtaleinstruksen for å sikre dette.

Komiteen synes det er positivt at departementet foreslår en egen bestemmelse om kontaktforbud.

Komiteen synes videre det er positivt at man i forhold til oppholdsforbud i eget hjem skal kunne tilkjennes bistandsadvokat.

Etter komiteens mening taler gode grunner for at domstolen skal ha en selvstendig plikt til å vurdere oppholdsforbud i en rekke saker, for eksempel i saker som gjelder vold i nære relasjoner og i saker som gjelder seksuallovbrudd. Komiteen ber departementet vurdere å lovfeste en slik plikt i straffeprosessloven og melde tilbake til Stortinget på egnet måte.

23.5 Tap av stemmeretten og verneretten

23.5.1 Sammendrag

Straffeloven § 30 inneholder bestemmelser om tap av retten til å gjøre tjeneste i rikets krigsmakt (verneretten), mens § 31 hjemler tap av stemmeretten. Lovbryteren kan fradømmes verneretten når det på grunn av hans straffbare opptreden "må antas at det vil være i strid med forsvarers interesser om han gjør tjeneste". Den som dømmes for forbrytelser som nevnt i straffelovens kapittel 8, 9 eller 10 (blant annet landssvik og valgfusk), kan fradømmes stemmeretten ved offentlige valg. Slikt rettighetstap kan bare idømmes når allmenne hensyn krever det, og bare for en tid av inntil 10 år.

Straffelovkommisjonen foreslår ingen egen regel om tap av verneretten i straffeloven. Kommisjonen gir uttrykk for at tiden nå er moden for å oppheve hjemmelen for tap av stemmeretten. Ifølge kommisjonen har bestemmelsen neppe særlig preventiv effekt ved siden av straffetruelsene som uansett vil gjelde for de aktuelle overtredelsene.

Departementet foreslår ikke å innta en bestemmelse om tap av verneretten i den nye straffeloven. I praksis har det vist seg at behovet for en alminnelig bestemmelse om tap av verneretten er høyst begrenset, ved siden av den mer spesialtilpassede hjemmelen i militær straffelov.

Departementet kan heller ikke se at det er behov for å innta en egen bestemmelse om tap av stemmeretten i den nye straffeloven. Behovet er ikke stort nok til å begrunne videreføring av en egen paragraf om tap av stemmeretten. Departementet har også lagt en viss vekt på at Grunnloven § 53 fremdeles hjemler tap av stemmeretten for den som uten regjeringens samtykke går i en fremmed makts tjeneste.

23.5.2 *Komiteens merknader*

Komiteen er enig med departementet i at bestemmelser om tap av verneretten og tap av stemmeretten ikke bør videreføres i ny straffelov. Komiteen tiltrer den begrunnelse som gis for dette i proposisjonen.

23.6 Varighet, endring og oppheving av rettighetstap

23.6.1 *Sammendrag*

Et rettighetstap skal enten gjelde for en periode av inntil 5 år eller for alltid. Både den domfelte og påtalemyndigheten kan be om at tingretten ved kjennelse opphever forbudet før tiden.

Departementet antar at det er hensiktsmessig med felles regler om varigheten av og retten til ny prøving av rettighetstap. Etter departementets syn bør et rettighetstap, om det gjøres tidsbegrenset, ikke vare i mer enn 5 år. Departementets forslag åpner for at det i særlige tilfeller skal kunne reageres med rettighetstap på ubestemt tid. Etter utkastet skal rettighetstap bare ilegges på ubestemt tid når "særlige grunner" tilsier det. Departementet tar ikke sikte på å heve terskelen for å gripe inn med rettighetstap på ubestemt tid. Verv som medlem av kommunestyre, fylkesting eller Stortinget, bør bare kunne fratras for valgperioden.

Departementet foreslår at kontaktforbud også skal kunne utformes slik at lovbrysterer forbyes å oppholde seg i sitt eget hjem. I disse sakene bør det gjelde særlig strenge regler om forbudets varighet, et forbud mot opphold i eget hjem bør aldri kunne idømmes for mer enn 1 år.

Departementet er enig i at det bør åpnes for å få prøvet rettighetstapet på ny etter at en viss tid er gått. En slik adgang bør etter departementets syn også stå åpen i saker hvor det er reagert med et langvarig tidsbegrenset rettighetstap. Etter departementets utkast skal ny prøving kunne skje etter at 3 år er gått. Dersom resultatet av den rettslige prøvingen blir at rettighetstapet opprettholdes helt eller delvis, kan ny begjæring ikke fremsettes før det er gått nye 3 år.

23.6.2 *Komiteens merknader*

Det er etter komiteens oppfatning hensiktsmessig med felles regler om varigheten av og retten til ny prøving av rettighetstapet uavhengig av om tapet gjelder stilling, virksomhet eller aktivitet, eller om det gjelder kontaktforbud.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser for øvrig til de vurderinger og forslag som følger av proposisjonens pkt. 24.6, og slutter seg til disse.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti mener man må ha et langt større fokus på den oppholdsforbudet eller rettighetstapet er satt til å beskytte.

Disse medlemmer mener derfor det må stilles store krav til prosessen i forhold til når oppholdsforbud eventuelt skal opphøre, eller om man skal fornye et oppholdsforbud. Disse medlemmer mener det skal være slik at den som forbudet ønsker å beskytte skal få uttale seg i saken, og at dette avgjøres i domstolen etter at både fornærmede (den oppholdsforbudet er ilagt for å beskytte) og den som er ilagt oppholdsforbud har fått uttalt seg.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen fremme lovendringsforslag som sikrer at den som et oppholdsforbud er satt til å beskytte blir hørt når det er snakk om å oppheve eller forlenge et oppholdsforbud."

23.7 Bør det kunne reageres med rettighetstap overfor utilregnelige?

23.7.1 *Sammendrag*

Etter gjeldende rett kan det verken reageres med rettighetstap eller annen straff overfor utilregnelige. Straffelovkommisjonen går ikke inn for en generell regel om at det skal være anledning til å reagere med rettighetstap overfor utilregnelige, men opprettholder forslag om en fakultativ straffritaksregel for personer med alvorlige psykiske lidelser, men som ikke er utilregnelige.

Så lenge rettighetstap regnes som straff, vil en regel om at utilregnelige kan idømmes rettighetstap, bryte med den grunnleggende regelen om at utilregnelige ikke er straffansvarlige. Departementet er etter dette kommet til at det ikke er ønskelig å gå videre med forslaget om å åpne for rettighetstap overfor utilregnelige.

23.7.2 *Komiteens merknader*

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til at rettighetstap regnes som straff. En regel om at utilregnelige kan idømmes rettighetstap, vil derfor bryte med det grunnleggende prinsipp om at utilregnelige ikke er straffansvarlige. I de fleste tilfeller hvor det kunne ha vært aktuelt å reagere med rettighetstap overfor utilregnelige, finnes det allerede sivilrettslige regler som på en tilfredsstillende måte ivaretar samfunnets behov for beskyttelse. Dersom det påvises behov for ytterligere lovgivning på området, mener flertallet at dette må besvares gjennom endringer i spesiallovgivningen. På denne bakgrunn støtter flertallet departementets anbefaling om å ikke gjøre straffelo-

vens bestemmelser om rettighetstap anvendelige for utilregnelige lovbrutere.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Kristelig Folkeparti viser til sine merknader om strafferettslige reaksjoner overfor utilregnelige, i innstillingens kap. 23.2.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet vil som tidligere nevnt at rettighetstap og oppholdsforbud også skal kunne idømmes overfor personer som er underlagt psykiatrien eller har psykiske problemer og derfor ikke kan straffes. Disse medlemmer mener dermed at de som er sinnssyk i gjerningsøyeblikket eller av andre grunner er dømt til andre reaksjoner enn straff, også bør kunne få ilagt besøksforbud og rettighetstap. Det bør derfor være mulig med slike reaksjoner i de tilfeller hvor man har slått fast at det har skjedd en ellers straffbar handling.

23.8 Adgangen til å ilegge rettighetstap alene eller i forening med andre straffer

23.8.1 Sammendrag

Etter gjeldende rett er rettighetstap etter straffeloven § 29 en hovedstraff. Rettighetstap etter gjeldende straffelov §§ 30, 31 og 33 er tilleggsstraffer som bare idømmes i kombinasjon med en hovedstraff.

Straffelovkommisjonen foreslår å oppheve skillet mellom hovedstraffer og tilleggsstraffer. Ut over at rettighetstap skal kunne ilegges alene, legges det opp til at rettighetstap skal kunne kombineres med fengselsstraff, samfunnsstraff, bot og forvaring.

Departementet støtter kommisjonens forslag til regler om forening av rettighetstap med andre straffer. Departementet slutter seg også til forslaget om ikke å videreføre et formelt skille mellom hovedstraffer og tilleggsstraffer. Forslaget innebærer en viss utvidelse av adgangen til alene å idømme de former for rettighetstap som i dag er å anse som tilleggsstraffer. Departementet støtter en slik utvidelse, men går likevel inn for en noe mindre vidtrekkende endring enn den Straffelovkommisjonen foreslår.

Fordi bestemmelsene om tap av verneretten og stemmeretten foreslås opphevet, blir den praktiske konsekvensen av opphevingen at domstolene for fremtiden kan anvende kontaktforbud som eneste straff for en straffbar handling. Departementet antar likevel at det ikke ofte vil være aktuelt å ilegge kontaktforbud alene.

På ett punkt avviker departementets forslag fra Straffelovkommisjonens, for så vidt gjelder adgangen til å idømme rettighetstap som eneste reaksjon. Regelen i gjeldende straffelov § 15 tredje ledd om at rettighetstap ikke kan idømmes som eneste straff for

handlinger med en minstestraft på 1 år eller mer, foreslås ikke videreført av Straffelovkommisjonen. Departementet ønsker å beholde regelen. I saker som gjelder straffbare forhold med en minstestraft på 1 år eller mer, mener departementet derfor at rettighetstap også rent formelt bør være avskåret som eneste straff. I andre saker vil det etter departementets forslag være anledning til å reagere med rettighetstap som eneste straff.

23.8.2 Komiteens merknader

Komiteen støtter departementets vurderinger og forslag og har ikke ytterligere merknader.

23.9 Adgang til å ilegge rettighetstap ved forelegg

23.9.1 Sammendrag

Etter gjeldende rett er det ikke adgang til å ilegge rettighetstap ved forelegg.

I delutredning I gir Straffelovkommisjonen uttrykk for at rettighetstap er en så alvorlig reaksjon at det ikke bør kunne vedtas ved forelegg. Kommisjonen som avga delutredning V, så annerledes på dette spørsmålet. Straffelovkommisjonen mener at rettighetstap som har svært inngripende konsekvenser for den det gjelder, bør være gjenstand for domstolsbehandling. Det er derfor gjort enkelte unntak fra foreleggsordningen som foreslås. Tap av stilling er et inngrep av en slik betydning for den enkelte at kommisjonen mener forelegg ikke bør kunne benyttes. Kommisjonen mener at heller ikke tap av retten til å drive næringsvirksomhet bør kunne fratras ved vedtakelse av forelegg. Etter kommisjonens oppfatning bør også rettighetstap for en lengre periode enn 3 år unntas fra foreleggsordningen.

Departementet stiller seg bak kommisjonens forslag om å åpne for ileggelse av enkelte former for rettighetstap ved forelegg. Departementet tiltrer begrunnelsen som er gitt for forslaget, og deler også kommisjonens oppfatning om hvilke grenser som bør gjelde for adgangen til å ilegge rettighetstap ved forelegg.

Departementet har vurdert om også rettighetstap i form av tap av retten til å oppholde seg i eget hjem bør unntas fra foreleggsordningen. Departementet er imidlertid kommet til at også slikt rettighetstap bør kunne vedtas ved forelegg, selv om rettighetstapet kan fremstå som inngripende for den det retter seg mot.

23.9.2 Komiteens merknader

Komiteen er enig med departementet i at det bør åpnes for at enkelte former for rettighetstap kan ilegges ved forelegg, og tiltrer de vurderinger og forslag som fremkommer av proposisjonens pkt. 24.9.

23.10 Plikt til å vurdere rettighetstap ved domfellelse for bestemte forbrytelser

23.10.1 Sammendrag

Rettighetstap kan idømmes selv om det ikke er påstått fra påtalemyndighetens side. Dersom gjerningspersonen kjennes skyldig i bestemte seksuallovbrudd som involverer barn, plikter retten av eget tiltak å vurdere om rettighetstap etter § 29 skal idømmes. Dette følger av straffeloven § 207.

Straffelovkommisjonen foreslår ikke å videreføre regelen som i dag er nedfelt i straffeloven § 207. I den grad rettighetstap ikke påstås og vurderes i saker hvor dette burde ha skjedd, bør problemet etter kommisjonens syn løses ved at overordnet påtalemyndighet innskjerper praksis. Behovet for lovregulering oppstår først hvis rettighetstapet skal være obligatorisk. Fordi en ordning med automatisk rettighetstap vil kunne føre til urimelige resultater, går kommisjonen imidlertid ikke inn for en slik lovendring.

Straffeloven § 207 ble vedtatt så sent som ved lov 11. august 2000 nr. 76. Departementet kan ikke se at det siden lovvedtaket har skjedd endringer som setter spørsmålet om plikt for retten til å vurdere spørsmålet om rettighetstap ved domfellelse for seksuelle overgrep mot barn i en annen stilling og mener derfor at domstolene fortsatt bør ha en slik plikt.

Etter departementets syn bør det fortsatt være opp til rettens skjønn å bestemme om rettighetstap bør idømmes eller ikke i hver enkelt sak. En regel om automatisk rettighetstap i bestemte saker kunne lett ha resultert i svært urimelige enkeltavgjørelser. Departementet finner heller ikke å kunne anbefale en bestemmelse om at domstolene som hovedregel skal beslutte rettighetstap i saker som involverer seksuelle overgrep mot barn.

23.10.2 Komiteens merknader

23.10.2.1 PLIKT TIL Å VURDERE RETTIGHETSTAP VED DOMFELLEELSE FOR BESTEMTE FORBRYTELSE

Seksuelle overgrep mot barn er en særlig alvorlig form for kriminalitet, og det er maktpåliggende å forebygge at nye overgrep skjer. Etter komiteens oppfatning er det derfor særlig viktig å vurdere rettighetstap i saker vedrørende seksuelle overgrep mot barn. Som et ledd i forebyggingen av seksuelle overgrep mot barn skal rettighetstap alltid vurderes i saker av denne type, jf. straffeloven § 207. En slik plikt stiller ikke minst krav til at påtalemyndigheten forbereder saken med sikte på dette. Komiteen viser for øvrig til departementets vurderinger i proposisjonens pkt. 24.10, og har ikke ytterligere merknader.

23.10.2.2 SÆRREGLER OM RETTIGHETSTAP

Det er særlig viktig at straffeloven utformes slik at den blir forståelig også for dem som ikke arbeider med strafferett til daglig. Det kan derfor være hensiktsmessig å innta bestemmelser om at rettighetstap er en mulig strafferettslig reaksjon også i lovens spesielle del. Komiteen vil ta konkret stilling til hvilken lovteknisk løsning som er best når forslag til ny spesiell del i straffeloven kommer til behandling.

24. SÆRREAKSJONER FOR UTILREGNELIGE - OVERFØRING TIL TVUNGENT PSYKISK HELSEVERN OG TVUNGEN OMSORG

Gjeldende rett har to særreaksjoner for utilregnelige, farlige lovbrutere: Den som på handlingstiden var psykotisk eller bevisstløs, kan idømmes særreaksjonen overføring til tvungent psykisk helsevern. Og den som på handlingstiden var psykisk utviklingshemmet i høy grad, kan idømmes særreaksjonen tvungen omsorg. Etter at særreaksjonen er idømt, får helsevesenet en plikt til å overta ansvaret for den dømte.

24.1 Vilkårene for særreaksjonene overføring til tvungent psykisk helsevern og tvungen omsorg

24.1.1 Sammendrag

Det er et grunnvilkår for idømmelse av en særreaksjon overfor utilregnelige at lovbruteren er straffri på grunn av psykiske avvik: For idømmelse av overføring til tvungent psykisk helsevern må lovbruteren ha vært psykotisk eller bevisstløs på handlingstiden. For tvungen omsorg innebærer grunnvilkåret at lovbruteren må ha vært psykisk utviklingshemmet i høy grad på handlingstiden. Et annet grunnvilkår er at en særreaksjon må være nødvendig for å verne samfunnet.

Ikke alle typer av lovbrudd kan føre til en særreaksjon. Bare når lovbruteren har begått eller forsøkt å begå en alvorlig voldsforbrytelse, en alvorlig seksualforbrytelse, en alvorlig frihetsberøvelse, en alvorlig ildspåsettelse eller en annen alvorlig forbrytelse som krenket andres liv, helse eller frihet, eller kunne utsette disse rettsgodene for fare, kan en særreaksjon være aktuell. Et fjerde vilkår er at det er gjentakelsesfare. For de alvorligste lovbruddene må faren for nye alvorlige lovbrudd antas å være nærliggende. Kravet til tilbakefallsfare er skjerpet ved de mindre alvorlige forbrytelsene: Faren for gjentakelse må være særlig nærliggende.

Straffelovkommisjonen foreslår i hovedsak å videreføre de vilkårene som etter gjeldende rett må foreligge for å kunne idømme overføring til tvungent

psykisk helsevern eller tvungen omsorg. Men kommisjonens flertall foreslår en endring i grunnvilkåret om hvem som skal kunne idømmes en særreaksjon: Også den som blir fritatt for straff etter kommisjonens forslag til skjønsmessig straffritaksregel for tilstander som ligger tett opp til utilregnelighet på grunn av psykiske avvik, skal etter flertallets forslag kunne idømmes en særreaksjon.

Som Straffelovkommisjonen foreslår departementet å føre videre de vilkårene som gjelder i dag for å kunne idømme overføring til tvungent psykisk helsevern eller tvungen omsorg. Departementet foreslår ikke nå en regel om skjønsmessig fritak for straff for utilregnelighetsnære tilstander. Dermed følges heller ikke kommisjonens forslag om å utvide grunnvilkåret om hvem som kan idømmes en særreaksjon, opp.

24.1.2 *Komiteens merknader*

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, er kjent med at det finnes en liten gruppe utilregnelige lovbrøtere som opptrer særdeles plagsomt, men som hittil ikke har begått så alvorlige lovbrudd at de kan idømmes en særreaksjon. Det er etter flertallets mening bekymringsfullt at det ikke reageres overfor denne gruppen. Hensynet til dem som er ofre for kriminalitet begått av disse, tilsier at samfunnet griper inn med tiltak som gir borgerne vern.

De beste grunner taler etter flertallets oppfatning for at det bør søkes løsninger innen helsevesenet for utilregnelige som begår klart samfunnsskadelig, men ikke farlig, kriminalitet. Flertallet ber departementet i samarbeid med Helsedepartementet snarest fremme forslag til slike løsninger, jf. komiteens merknader til kap. 26.

Det er i dag helsevesenet som har det overordnede økonomiske ansvaret for gjennomføringen av særreaksjonene for utilregnelige. Flertallet vil presisere at personer som er idømt tvungent psykisk helsevern, følger samme system som gjelder for andre pasienter som er underlagt tvungent psykisk helsevern. Staten dekker alle utgifter som gjelder behandlingen av sinnslidelsen.

Et annet flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti, viser til sine merknader om utvidelse av særreaksjonenes anvendelsesområde under kap. 14.3.

Dette flertallet viser videre til at dersom lettere psykisk utviklingshemmede begår alvorlig kriminalitet som nevnt i straffeloven § 39c, jf. utkast til ny straffelov § 40, kan vedkommende dømmes til forvaring. Forvaringens innhold skal tilpasses den enkeltes behov. Det følger av straffeloven § 39g første ledd tredje punktum at det kan settes som vilkår

for prøveløslatelse fra forvaring at den prøveløslatte skal ha opphold i institusjon eller kommunal boenhet, og dette er særlig aktuelt når den forvaringsdømte er psykisk utviklingshemmet. Dersom kriminaliteten ikke er så alvorlig at forvaring er aktuelt, står de andre straffene til rådighet.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet er bekymret for en utvikling hvor mennesker i psykisk ubalanse og mennesker som grunnet andre forhold er strafferettslig utilregnelige, begår kriminalitet uten at det reageres tilfredsstillende.

Disse medlemmer har registrert oppslag i media fra flere steder i landet hvor dette ser ut til å være et økende problem og hvor samfunnet tidvis fremstår som handlingslammet. Disse medlemmer aksepterer ikke en slik utvikling og mener derfor at noe må gjøres med dagens lovverk og bruken av dette. At personer som er strafferettslig utilregnelige begår omfattende kriminalitet som f.eks. butikktyverier, biltyverier, brannstiftelse, alvorlig voldskriminalitet, langing for mer garvede kriminelle og personforfølgelse, er en belastning som er uakseptabel. Det bør derfor etter disse medlemmers syn gjøres en vesentlig endring slik at samfunnets behov for beskyttelse i mye større grad hensyntas. I motsatt fall vil denne atferden kunne fortsette å forsterkes, og de som er ofre for handlingene vil føle seg glemte av samfunnet og overlatt til egen skjebne.

Disse medlemmer vil videre påpeke at en gruppe mennesker som faller uheldig ut i forhold til dagens lovverk, er gruppen som har mer enn 55 i IQ, men som samtidig har store personlighetsforstyrrelser. Denne gruppen vil ofte defineres som tilregnelig, mens de funksjonelt kan ha et lavere funksjonsnivå enn 55 i IQ. I de tilfeller hvor en person dømmes til tvungen omsorg, er vedkommende garantert et faglig godt opplegg med god oppfølging fra fagenheten. I tilfeller hvor vedkommende har 65 i IQ og har store personlighetsforstyrrelser, er disse medlemmer bekymret for at vedkommende ved kriminalitet kan idømmes én til tre måneder i fengsel, for så å løslates uten en faglig oppfølging. Disse medlemmer vil hevde at denne gruppen står for en del alvorlig kriminalitet, og bør som de utviklingshemmede i større grad dømmes til behandling. De er ofte gjengangere og opptar fengselsplasser. Disse medlemmer mener samfunnets krav til sikkerhet blir dårlig ivare tatt i slike tilfeller.

Disse medlemmer vil videre vise til at et flertall i Straffelovkommisjonen gikk inn for en endring i grunnvilkåret om hvem som skulle kunne bli idømt en særreaksjon, da man foreslo at den som ble fritatt for straff etter kommisjonens forslag til skjønsmessig straffritaksregel for tilstander som lig-

ger tett opp til utilregnelighet på grunn av psykiske avvik, også skulle kunne idømmes en særreaksjon. Disse medlemmer fremmer derfor følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen fremme lovendringsforslag i overensstemmelse med forslaget fra flertallet i Straffelovkommisjonen med hensyn til hvem som skal kunne idømmes særreaksjonene overføring til tvungent psykisk helsevern og tvungen omsorg."

Disse medlemmer vil hevde at i de tilfeller hvor det fattes vedtak om overføring til tvungent psykisk helsevern (psykotisk eller bevisstløs i gjerningsøyeblikket) eller tvungen omsorg for psykisk utviklingshemmede i høy grad (under 55 i IQ), er det avgjørende for effekten av tiltakene at de holder høy faglig kvalitet. Dette for å kunne kartlegge vedkommende og starte en behandling slik at sakkyndige kan gjøre vurderinger om eventuell gjentakelsesfare og finne ut grad av rehabiliteringspotensial.

Disse medlemmer mener at i dette arbeidet står den sentrale fagenhet Brøset sentral i forhold til bruk av tvungen omsorg, og de regionale helseforetak i forhold til tvungent psykisk helsevern. Denne enheten viser behovet for samarbeid mellom justis- og helsesektoren, da begge departementene er involvert i slike saker. Disse medlemmer mener at Justisdepartementet bør ha et overordnet ansvar for alle typer sanksjoner som er relatert til utført kriminalitet, for deretter å innhente faglig bistand fra andre departement for å kvalitetssikre f. eks. tiltak tilsvarende de som her beskrives. Justisdepartementet bør også ha et overordnet økonomisk ansvar.

Disse medlemmer har oppfattet at det i noen saker er slik at en person som idømmes en særreaksjon, på gjerningstidspunktet var oppfattet å være psykotisk. I slike tilfeller kan vedkommende dømmes til overføring til tvungent psykisk helsevern, jf. § 39 i straffeloven. Intensjonen med et slikt tiltak er blant annet å legge til rette for en psykiatrisk behandling av den domfelte, eventuelt mot vedkommendes ønske. Disse medlemmer forutsetter at behandlingen skal ha som mål at vedkommendes tilstand bedres, og derved at faren for nye straffbare handlinger reduseres eller unngås.

Disse medlemmer er gjort kjent med at statlige midler ikke følger med dersom tiltaket etableres utenfor en institusjon, og at det således må dekkes av vedkommendes hjemkommune, noe disse medlemmer finner urimelig. Disse medlemmer fremmer derfor følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen legge til rette for en statlig delfinansiering utover kommunens ansvar for grunnleggende kommunale tilbud, i tilfeller hvor en

person er dømt til psykiatrisk behandling grunnet psykose."

24.2 Nærmere om tvungen omsorg

24.2.1 Sammendrag

Tvungen omsorg skal etter gjeldende rett utholdes i en fagenhet innen spesialisthelsetjenesten. Fagenheten kan inngå avtale med kommunen om at omsorgen kan gjennomføres utenfor fagenheten. Det er gitt forskrifter om gjennomføring av særreaksjonen tvungen omsorg.

Straffelovkommisjonen foreslår ikke realitetsendringer i de nærmere reglene om særreaksjonen tvungen omsorg.

Som Straffelovkommisjonen foreslår departementet å føre videre de gjeldende reglene om innholdet i og gjennomføringen av særreaksjonen tvungen omsorg. Forslaget om å behandle vilkårene for og innholdet i særreaksjonen i én paragraf, og de nærmere reglene om gjennomføringen i en annen, følges opp.

24.2.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti, tiltrer de vurderinger og forslag som fremkommer av proposisjonens pkt. 25.3.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine kommentarer ovenfor.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser til sine merknader under 14.7.2.

24.3 Opphør av særreaksjonene tvungent psykisk helsevern og tvungen omsorg

24.3.1 Sammendrag

Etter gjeldende rett kan særreaksjoner for utilregnelige bare opprettholdes når vilkåret om gjentakelsesfare er oppfylt. Den domfelte, dennes nærmeste eller den faglig ansvarlige ved den institusjonen som har behandlingsansvaret for den domfelte, kan begjære opphør av reaksjonen. Påtalemyndigheten fremmer saken for tingretten, som avgjør den ved dom. Påtalemyndigheten kan til enhver tid beslutte opphør av reaksjonen. Senest 3 år etter siste rettskraftige dom skal reaksjonen enten opphøre, eller bringes inn til retten som avgjør om den skal opprettholdes.

Straffelovkommisjonen foreslår å videreføre de gjeldende reglene om opphør, og foreslår bare enkelte språklige endringer. Som kommisjonen foreslår departementet å videreføre gjeldende rett.

24.3.2 *Komiteens merknader*

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti, støtter departementets forslag slik det fremkommer av proposisjonens pkt. 25.4.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine kommentarer ovenfor.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser til sine merknader under 14.7.2.

25. INNDRAGNING

25.1 Oversikt

25.1.1 *Sammendrag*

Inndragning innebærer en permanent berøvelse av eiendom - enten et pengebeløp eller en gjenstand. Inndragning er ikke definert som straff, men er en strafferettslig reaksjon. Inndragning knytter seg ofte til utbyttet av en straffbar handling. Men inndragning kan også skje av ting som 1) er blitt til ved, 2) har vært gjenstand for, eller 3) har vært brukt eller bestemt til å brukes ved en straffbar handling. Også ting som det er fare for vil bli brukt til en straffbar handling og trykt skrift kan inndras. Etter gjeldende rett er det adgang til å kombinere inndragning med straff og andre strafferettslige reaksjoner.

Departementet har kommet til at det kan være grunn til uttrykkelig å regulere adgangen til å kombinere inndragning med andre reaksjoner. I kapitlene om straffer er det gitt bestemmelser om adgangen til å kombinere den aktuelle straffarten med andre straffer, og pedagogiske hensyn taler for at dette spørsmålet også bør reguleres uttrykkelig i kapitlet om inndragning.

25.1.2 *Komiteens merknader*

Komiteen er enig i at det eksplisitt bør fremgå av straffeloven at det er adgang til å kombinere inndragning med andre reaksjoner.

25.2 Inndragning av utbytte

25.2.1 *Sammendrag*

25.2.1.1 HOVEDREGELEN OM INNDRAGNING AV UTBYTTE

Med utbytte menes enhver fordel som er oppnådd ved den straffbare handlingen, også besparelser. Utbytte skal inndras. Rent unntaksvis kan ansvaret reduseres eller falle bort dersom inndragning ville vært klart urimelig. Inndragning etter § 34 forutsetter at påtalemyndigheten kan konkretisere hvilken straff-

bar handling utbyttet stammer fra. Inndragning kan foretas selv om gjerningspersonen ikke har utvist skyld eller var utilregnelig. Derimot må de objektive vilkårene for straff være oppfylt. Også formuesgoder som trer i stedet for utbytte, avkastning og andre fordeler av utbytte regnes som utbytte. Bruttoinndragning skal være den klare hovedregelen.

Etter straffeloven § 34 første ledd kan det foretas gjenstandsinndragning, det vil si at det konkrete utbyttet eller gjenstander som trer i stedet for utbytte, inndras. Alternativt kan det inndras et beløp som svarer til verdien av formuesgodet, såkalt verdiinndragning.

Straffelovkommisjonen foreslår ingen realitetsendringer i hovedreglene om inndragning av utbytte. Straffelovkommisjonen går inn for at det alltid bør gjøres fradrag for erstatning som den siktede har betalt til den fornærmede og for ilignet skatt og avgift, men foreslår ingen uttrykkelig regel om dette. Tilsvarende foreslår kommisjonen en generell regel om avkorting i utbyttet når det etter domstidspunktet er betalt erstatning til den skadelidte, skatt eller avgifter.

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at det er lite behov for å endre reglene om inndragning av utbytte. Departementet fastholder at bruttoinndragning skal være hovedregelen. Har lovbyteren betalt erstatning til skadelidte, er departementet enig med Straffelovkommisjonen i at det er rimelig at dette trekkes fra inndragningsbeløpet dersom utbyttet som inndras, svarer til tapet som den skadelidte har fått erstatning for. Gjelder erstatningen et annet tap, bør den derimot ikke berettigede til reduksjon.

Spørsmålet om ilignet skatt og avgift skal trekkes fra inndragningsbeløpet, er etter departementets syn et konkret utslag av et mer generelt spørsmål, nemlig om inndragningsbeløpet skal reduseres dersom lovbyteren gjør opp for en forpliktelse som han har unndratt seg på straffbart vis. Reduksjon av inndragningsbeløpet for erstatning eller oppfyllelse av forpliktelsen har etter departementets syn mest for seg når erstatning eller oppfyllelse er skjedd før inndragning blir besluttet. Skjer det etter at inndragning er besluttet, har det ikke like gode grunner for seg.

Departementet foreslår i stedet en generell regel om at retten kan fastsette at inndragningsbeløpet skal reduseres med et beløp som tilsvarer erstatning betalt til den skadelidte for tap som svarer til utbyttet og for oppfyllelse av den forpliktelse som lovbyteren har unndratt seg. For tilleggsskatt har det ikke vært gjort reduksjon i inndragningsbeløpet. Departementet mener dette fortsatt bør være regelen i den grad inndragning og tilleggsskatt kan kombineres uten hinder av forbudet mot dobbeltstrafforfølgning.

Departementet støtter Straffelovkommisjonens forslag til omformulering av § 34 tredje ledd. Som følge av endringen vil påtalemyndigheten få samme

kompetanse som retten til å beslutte heftelse når den utferdiger forelegg på inndragning.

25.2.1.2 UTVIDET INNDRAGNING AV UTBYTTE

Utvidet inndragning er regulert i straffeloven § 34a. I motsetning til ordningen ved vanlig inndragning kan lovbrüterens formue inndras uavhengig av om den kan knyttes til bestemte straffbare handlinger eller ikke. Det er et vilkår for utvidet inndragning at lovbrüterten finnes skyldig i en straffbar handling. Videre må ytterligere to vilkår være oppfylt: Den straffbare handlingen må være av en slik art at den kan gi betydelig utbytte, og det må dreie seg om lovbrudd av en viss alvorlighet. Adgangen til utvidet inndragning er fakultativ. Bestemmelsen tar først og fremst sikte på personer med en kriminell livsstil.

Straffelovkommisjonen foreslår å videreføre de gjeldende reglene om utvidet inndragning, og departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens vurdering. Etter departementets mening bekrefter Phillips-saken standpunktet om at utvidet inndragning ikke krenker uskyldspresumsjonen.

25.2.2 KOMITEENS MERKNADER

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til departementets omtale av inndragning av utbytte, og har ikke ytterligere merknader.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet er enig i prinsippet om at ingen skal tjene på en kriminell handling. Som hovedregel skal vinningen, dvs. det man har tilegnet seg på urettmessig måte, inndras, samt eventuell fortjeneste av investering av utbytte fra kriminalitet. Disse medlemmer er meget skeptiske til omvendt bevisbyrde slik at man skal måtte bevise at de pengene man har, ikke stammer fra en straffbar handling. Likevel er det i mange tilfeller slik at å snu bevisbyrden reelt sett og i praksis er den eneste muligheten å få saken belyst på. Ofte er det slik at den som har foretatt transaksjoner og lignende, er den som er nærmest til å sitte på bevis for hva slags handling som er gjort. Dette er en parallell i forhold til det man har gjort i forhold til manglende journalføring på sykehus; det dømmes i sykehusets disfavør dersom journalføringen er så mangelfull at man ikke kan ta stilling til om man har fulgt regler eller ikke. Klarer man overhodet ikke å dokumentere eller redegjøre for hvor pengene kommer fra, er det kanskje også grunn til tro at de stammer fra en kriminell handling. Man må huske at dette er en reaksjon etter at man har blitt dømt for en straffbar handling som inndragningen knytter seg til.

25.3 Inndragning av produktet av, gjenstanden for og redskapet til en straffbar handling

25.3.1 Sammendrag

Ting som er frembrakt ved eller som har vært gjenstand for en straffbar handling, kan inndras. Dermed kan ting som har vært brukt eller er bestemt til å brukes ved en straffbar handling, inndras. Inndragning kan foretas selv om gjerningspersonen ikke har utvist skyld. I tillegg kan inndragning foretas overfor en utilregnelig lovbrüter. Inndragning etter § 35 er fakultativ, og kan foretas såfremt det finnes påkrevd av hensyn til formålet med det aktuelle straffebudet.

Straffelovkommisjonen foreslår langt på vei å videreføre bestemmelsene i gjeldende rett. I samsvar med ØKOKRIMs høringsuttalelse foreslår Straffelovkommisjonen at definisjonen av ting også skal omfatte elektronisk lagret informasjon.

Departementet slutter seg i det vesentlige til Straffelovkommisjonens forslag. Straffelovkommisjonen foreslår at det skal fastsettes uttrykkelig i bestemmelsen at elektronisk lagret informasjon skal regnes som "ting". Departementet er enig med kommisjonen i at det trolig er adgang til slik inndragning i dag, men at det likevel er grunn til å avklare spørsmålet ved uttrykkelig å nevne elektronisk lagret informasjon i lovteksten.

Departementet støtter Straffelovkommisjonens forslag om å lovfeste hvilke momenter som skal vektlegges ved vurderingen av om inndragning skal foretas. Departementet foreslår å innføre et generelt krav til forholdsmessighet. Et krav om en konkret forholdsmessighetsvurdering vil gi bedre rom for at de momentene som er sentrale ved de ulike inndragningshjemplene vektlegges.

Departementet foreslår å sløyfe regelen i gjeldende § 35 fjerde ledd om at retten kan treffe bestemmelser om tiltak for å forebygge at en ting blir brukt ved nye lovovertrædelser. Begrunnelsen er at bestemmelsen er svært lite brukt.

25.3.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til departementets omtale av inndragning av produktet av, gjenstanden for og redskapet til en straffbar handling, og har ikke ytterligere merknader.

25.4 Forebyggende inndragning

25.4.1 Sammendrag

Straffeloven § 37b regulerer adgangen til forebyggende inndragning. En ting kan inndras når det på grunn av dens art og forholdene for øvrig er fare for at den vil bli brukt til en straffbar handling.

Straffelovkommisjonen går inn for å videreføre adgangen til forebyggende inndragning. Vilkåret for forebyggende inndragning foreslås imidlertid endret

til "nærliggende fare". Etter gjeldende rett er vilkåret "fare".

Kommisjonen foreslår også å åpne for forebyggende inndragning av ting som er egnet til bruk ved legemskrenkelser dersom det er grunn til å anta at det er fare for slik bruk. Kommisjonens forslag åpner for forebyggende inndragning også når det gjelder rettigheter og fordringer samt elektronisk lagret informasjon.

Departementet slutter seg i det vesentlige til Straffelovkommisjonens forslag. Departementet er enig i at det bør kreves "nærliggende fare" i stedet for "fare", som er lovens ordlyd etter gjeldende rett.

Etter departementets syn bør en av hensyn til ytringsfriheten begrense adgangen til forebyggende inndragning av informasjonsbærere. På denne bakgrunnen foreslår departementet å begrense adgangen til forebyggende inndragning av informasjonsbærere til tilfeller der det er fare for uopprettelig skade.

Straffelovkommisjonen foreslår en ny regel om forebyggende inndragning av ting som er egnet til bruk ved legemskrenkelser (gatestridsvåpen). Departementet er enig med kommisjonen i at inndragningshjemmelen vil ha en tilleggsverdi sammenholdt med knivforbudet i straffeloven § 352a og våpenloven § 33.

Departementet går inn for å beholde bestemmelsen om tiltak som kan tjene som alternativ til inndragning. Når gjenstanden ennå ikke er brukt ved en straffbar handling, er inndragning ikke en reaksjon, men et rent preventivt middel. Kan den samme forebyggingen oppnås på annen måte, bør det derfor være mulig å benytte slike tiltak.

25.4.2 Komiteens merknader

Komiteen er enig med departementet i at ordningen med forebyggende inndragning i hovedsak bør videreføres i ny straffelov i tråd med gjeldende rett. Etter komiteens mening er det positivt at departementet foreslår en ny regel om forebyggende inndragning av ting som er egnet til bruk ved legemskrenkelser (gatestridsvåpen). En slik regel vil utgjøre et supplerende virkemiddel for å forebygge voldskriminalitet.

Komiteen er enig i at det er et behov for å begrense adgangen til forebyggende inndragning av informasjonsbærere til tilfeller der det er fare for uopprettelig skade.

Komiteen viser til at det i enkelte tilfeller kan være uforholdsmessig å inndra en gjenstand etter straffelovens regler om inndragning. I en slik situasjon vil det imidlertid kunne være behov for å inndra gjenstanden midlertidig. I forhold til ulovlig bruk av bil, kan man tenke seg en ordning hvor bilen for en periode blir gjort ubrukbar. Komiteen er kjent med at feilparkerte biler i enkelte land gjøres ubruk-

bare ved såkalt "clamps". Tilsvarende metode kan tenkes brukt i Norge som en form for midlertidig inndragning. En slik ordning med midlertidig inndragning vil påføre det offentlige begrensede merutgifter da gjenstanden kan forbli i eierens besittelse, og oppbevares for dennes regning og risiko. Komiteen ber departementet vurdere å innføre en slik ordning i Norge, og melde tilbake til Stortinget i forbindelse med forslag til ny spesiell del i straffeloven. Komiteen ber også departementet vurdere å innføre en bestemmelse tilsvarende veitrafikkloven § 36 i fritids- og småbåtloven.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet mener man bør utvise en viss skepsis i forhold til preventiv inndragning. Disse medlemmer mener slike tiltak likevel bør kunne brukes mot gjengangerkriminelle som for eksempel konsekvent bruker sin bil til å begå forbrytelser. Det bør da være mulig å inndra bilen, låse den for bruk, eller tvangs selge den og frata eier retten til å ha kjøretøy.

25.5 Inndragning av informasjonsbærere

25.5.1 Sammendrag

Paragraf 38 regulerer inndragning av trykt skrift. Bare trykt skrift av forbrytersk innhold kan inndras. Skrift som utgjør en forseelse, kan dermed ikke inndras. Inndragning kan besluttes selv om ingen straffes for skriftet. Det innebærer at det kan gripes inn før forbrytelsen er begått og at lovbryteren ikke må ha vært tilregnelig eller ha utvist skyld.

Straffelovkommisjonen foreslår ingen egen inndragningshjemmel for trykt skrift, men foreslår enkelte særregler. I stedet for "trykt skrift" bruker kommisjonen begrepet "informasjonsbærer". Den mener at gjeldende avgrensning til "trykt skrift" ikke er hensiktsmessig. Andre hjelpemidler for lagring av informasjon bør likestilles med trykt skrift.

Departementet kan ikke se at vesentlige hensyn taler imot å anvende de alminnelige inndragningshjemlene også ved inndragning av trykt skrift og andre informasjonsbærere. Av hensyn til ytringsfriheten foreslår departementet en snevrere adgang til forebyggende inndragning av informasjonsbærere enn det ville være etter kommisjonens forslag.

Etter at den straffbare handlingen er foretatt, bør hovedregelen om inndragning av ting også gjelde for informasjonsbærere. Departementet foreslår ingen unntak her. Departementet er enig med kommisjonen i at det ikke er behov for en egen inndragningshjemmel for informasjonsbærere.

25.5.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til proposisjonens pkt. 26.6, og har ingen ytterligere merknader.

25.6 Hvem inndragning kan skje overfor

25.6.1 *Sammendrag*

Paragraf 36 regulerer hvem inndragning kan skje overfor. Etter første ledd kan kravet rettes mot den skyldige. Videre kan kravet rettes mot den han har handlet på vegne av. Etter annet ledd kan inndragning dessuten foretas hos en eier som har eller burde ha forstått at tingen skulle brukes ved en straffbar handling.

Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens forslag om å samle i én paragraf bestemmelsene om hvem inndragning kan skje overfor. Videre slutter departementet seg til kommisjonens vurdering av at det ikke er behov for et uttrykkelig forbud mot dobbeltinndragning. Ordlyden i § 71 tredje ledd annet punktum er utformet med sikte på at slik inndragning skal være utelukket.

25.6.2 *Komiteens merknader*

Komiteen viser til proposisjonens pkt. 26.7, og har ingen ytterligere merknader.

25.7 Forholdet til erververe

25.7.1 *Sammendrag*

Forholdet til erververe av utbytte eller ting er regulert i straffeloven § 37a. Hovedregelen er fastsatt i første ledd: Inndragning kan skje hos mottakeren dersom overdragelsen er skjedd som gave eller dersom mottakeren forsto eller burde ha forstått sammenhengen mellom den straffbare handlingen og det han har fått overdratt.

Straffelovkommisjonen foreslår ingen realitetsendringer i reglene om inndragning overfor erververe.

Etter § 37a kan overførte formuesgoder inndras hos lovbrüterens nærmeste selv om de ikke er ervervet ved handlinger som lovbrüterer blir straffedømt for, hvis påtalemyndigheten sannsynliggjør at de er ervervet ved straffbar handling som lovbrüterer har begått. Her kan det reises spørsmål om utvidet inndragning av utbytte fra andre handlinger - som tiltalte er frifunnet for eller som er holdt utenfor tiltalen - vil innebære en skyldkonstatering som er i strid med uskyldspresumpsjonen etter EMK artikkel 6 nr. 2. Spørsmålet kan ikke anses avklart gjennom EMDs praksis. Departementet anser det forsvarlig i lys av EMK å videreføre bestemmelsen i gjeldende § 37a i tråd med Straffelovkommisjonens syn.

25.7.2 *Komiteens merknader*

Adgangen til utvidet inndragning hos lovbrüterens nærmeste er etter komiteens mening et potensielt viktig virkemiddel i kampen mot narkotikakriminalitet og annen organisert kriminalitet. Med dette som bakgrunn støtter komiteen departemen-

tets forslag til inndragning av utbytte eller ting som har sin opprinnelse i en straffbar handling, hos mottakere/erververe.

25.8 Forholdet til rettighetshavere

25.8.1 *Sammendrag*

Etter straffeloven § 37 faller rettigheter som er rettsgyldig sikret i en ting, bare bort dersom det bestemmes i dommen eller rettighetshaveren vedtar det ved forelegg. Bortfall kan bestemmes hvis rettighetshaveren selv er skyldig i den straffbare handlingen eller hvis den skyldige handlet på vegne av rettighetshaveren. Det samme gjelder hvis rettighetshaveren da rettigheten ble stiftet, forsto eller burde ha forstått at tingen skulle brukes ved en straffbar handling eller at den kunne inndras.

Straffelovkommisjonen foreslår å videreføre bestemmelsene i § 37 første og annet ledd. Tredje ledd om salgspant foreslår den derimot å sløyfe.

Departementet slutter seg i det vesentlige til Straffelovkommisjonens forslag. Departementet er enig med kommisjonen i at bestemmelsen i § 37 tredje ledd er overflødig sammenholdt med pantelovens regler om salgspant.

Etter ordlyden i gjeldende § 37 kan en rettighet besluttes bortfalt dersom rettighetshaveren da rettigheten ble stiftet, forsto eller burde ha forstått at tingen skulle brukes ved en straffbar handling. Straffelovkommentaren I antar at rettighetshaverens kunnskaper ved rettsvernsakten - og ikke da rettigheten ble stiftet - antagelig er avgjørende. Departementet er enig i at rettighetshaverens kunnskaper ved rettsvernsakten bør være avgjørende, og foreslår derfor at det avgjørende skal være rettighetshaverens kunnskaper på tidspunktet for rettsvernsakten.

25.8.2 *Komiteens merknader*

Komiteen viser til proposisjonens pkt. 26.9, og har ingen ytterligere merknader.

25.9 Inndragning overfor ukjent eier eller eier som ikke har kjent oppholdssted

25.9.1 *Sammendrag*

Den som inndragning foretas overfor, må som hovedregel gjøres til part i saken. Unntaksvis kan det foretas inndragning uten at eieren gjøres til part i saken. Adgangen er i gjeldende straffelov regulert i § 37c. Beslaglagte ting kan inndras i sak mot lovbrüterer eller mot den som hadde besittelsen av tingen ved beslagleggelsen dersom eieren ikke er kjent eller ikke har kjent oppholdssted i riket. Videre kan verdien av tingen som er beslaglagt og verdien av ting som mot sikkerhetsstillelse er fritatt for beslag, inndras. Etter annet ledd kan inndragning uten at noen er gjort

til saksøkt, besluttet i de samme tilfellene dersom verken lovbrøyteren eller besitteren er kjent.

Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens forslag om å videreføre gjeldende rett, og foreslår dessuten å lovfeste hovedregelen om at krav om inndragning av gjenstander og rettigheter mv. som tilhører andre enn lovbrøyteren, må reises mot eieren eller rettighetshaveren. Videre foreslår departementet i tråd med kommisjonens forslag at påtalemyndigheten gis kompetanse til å beslutte inndragning når verken eier, lovbrøyter eller besitter er kjent.

25.9.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til proposisjonens pkt. 26.10, og har ingen ytterligere merknader.

25.10 Hvem inndragning skjer til fordel for

25.10.1 Sammendrag

Som hovedregel skjer inndragning til fordel for statskassen, jf. § 37d. I annet ledd er det gjort unntak for dekning av den fornærmedes erstatningskrav. Også i andre tilfeller kan det som inndras, anvendes til erstatning for skade voldt ved lovbruddet hvis særlige grunner gjør det rimelig. Tredje ledd gir regler om reduksjon av inndragning på grunn av senere betaling av erstatning, skatt eller avgift. Når utbytte er inndratt etter § 34 og erstatning betalt til den fornærmede, kan den domfelte kreve at inndragningsbeløpet settes ned tilsvarende.

Straffelovkommisjonen foreslår å videreføre hovedregelen om at inndragning tilfaller staten, men foreslår enkelte endringer i reglene som gjør unntak fra hovedregelen. Kommisjonen går inn for å oppheve skillet mellom krav fra den fornærmede når utbytte inndras og krav fra andre skadelidte ved alle former for inndragning. I stedet foreslår den en generell regel om at det inndratte kan anvendes til dekning av erstatningskrav fra den skadelidte. I motsetning til etter gjeldende rett stilles det ikke krav om "særlige grunner" i forslaget.

Videre foreslår kommisjonen at den skadelidte ikke lenger skal måtte kreve at inndratte ting eller verdier skal brukes til å dekke vedkommendes erstatningskrav. Domstolen skal av eget tiltak kunne bestemme dette. Kommisjonen går inn for å videreføre bestemmelsen om at dekning av erstatningskrav kan bestemmes i dom eller kjennelse. Det skyldes at kommisjonen mener at påtalemyndigheten ikke bør kunne treffe en slik beslutning. Endelig foreslår kommisjonen å gjøre tredje ledd om nedsettelse av inndragningsbeløpet når lovbrøyteren har betalt erstatning til den skadelidte, til en pliktregel.

Departementet slutter seg til hovedtrekkene i Straffelovkommisjonens forslag. Det er ikke grunn til å skille mellom erstatning til den fornærmede og til andre skadelidte. Det bør heller ikke kreves "sær-

lige grunner" for at erstatningskrav skal kunne dekkes av det inndratte.

Departementet følger ikke opp Straffelovkommisjonens forslag til en egen regel om nedsettelse av inndragningsbeløpet der den ansvarlige senere har betalt erstatning til skadelidte. Dette vil være dekket av den mer generelle regelen som departementet foreslår i § 67 tredje ledd.

I tillegg til Straffelovkommisjonens forslag foreslår departementet en ny bestemmelse som åpner for at inndratte midler etter en skjønsmessig vurdering skal kunne deles med andre stater. I FN-konvensjonen 31. oktober 2003 om korrupsjon er det bestemmelser om tilbakeføring av midler som stammer fra bestemte straffbare handlinger. I henhold til artikkel 57 er statene forpliktet til å tilbakeføre inndratte midler som stammer fra korrupsjon. Når en fremmed stat er skadelidt, er det fellesskapsinteressene i dette landet som er rammet. Da er det vanskelig å se berettigelsen av at utbyttet inndras til fordel for den norske statskassen. Adgangen til å benytte inndratte midler til å dekke den skadelidtes erstatningskrav er etter gjeldende rett fakultativ. Slik bør det etter departementets syn også være når en fremmed stat er skadelidt. Hvis det også finnes andre skadelidte, bør utbyttet deles forholdsmessig med utgangspunkt i hvor store tap de ulike partene har lidt, med mindre Norge er forpliktet til å tilbakeføre utbyttet til én part.

Et tilknyttet spørsmål er deling av inndratte midler, såkalt "asset sharing". Deling av utbytte vil være rimelig i mange tilfeller. Dessuten tilsier hensynet til internasjonalt samarbeid om etterforskning av straffesaker at inndratte midler deles med den eller de statene som har bidratt til etterforskningen av den kriminelle aktiviteten som er grunnlaget for inndragningen. På denne bakgrunnen går departementet inn for at det tas inn en bestemmelse om deling av inndratte midler.

25.10.2 Komiteens merknader

For komiteen er det et mål å styrke stillingen til ofre for kriminelle handlinger. Det er derfor positivt at departementet foreslår å likestille erstatning til fornærmede og andre skadelidte i bestemmelsen om hvem inndragning kan skje til fordel for. Videre er det viktig at kravet om "særlige grunner" for at erstatningskrav skal kunne dekkes av det inndratte, nå fjernes.

Komiteen støtter også forslaget om en ny bestemmelse som åpner for at inndratte midler etter en skjønsmessig vurdering skal kunne deles med andre stater. En slik bestemmelse er rimelig sett i forhold til at når en fremmed stat er skadelidt, så er det fellesskapsinteressene i dette landet som er rammet. Bestemmelsen vil dessuten kunne ha betydning for at

norske myndigheter skal kunne få bistand fra andre lands myndigheter for å oppklare kriminalsaker.

25.11 Påtalemyndighetens adgang til å beslutte inndragning

25.11.1 Sammen drag

Påtalemyndigheten har i dag ikke kompetanse til å beslutte inndragning, men inndragning kan vedtas i forelegg.

I utkastet foreslår kommisjonen å gi påtalemyndigheten adgang til å beslutte inndragning av gjenstander som er egnet til bruk ved legemsovertredelser. Dernest foreslår kommisjonen å gi påtalemyndigheten adgang til å beslutte inndragning av ting dersom verken eieren, lovbryteren eller besitteren er kjent. Endelig foreslår kommisjonen å endre legemiddeloven slik at beslaglagte stoffer som er oppført på narkotikalistene, kan besluttes inndratt av påtalemyndigheten.

Departementet støtter Straffelovkommisjonens forslag om å gi påtalemyndigheten adgang til å beslutte inndragning av beslaglagte gjenstander som er egnet til bruk ved legemsovertredelser. Effektivitetshensyn tilsier at påtalemyndigheten bør gis adgang til å inndra denne typen våpen. Rettssikkerhetshensyn ivaretas ved et forslag om at påtalemyndigheten som hovedregel skal gi skriftlig underretning til eieren eller besitteren om at inndragning er besluttet, og at inndragningsspørsmålet kan kreves forelagt for retten.

Departementet mener at det er forsvarlig å legge kompetansen til påtalemyndigheten. Når påtalemyndigheten utferdiger forelegg, begjærer saken pådømt ved tilståelsesdom eller reiser tiltale med påstand om straff, tilsier derimot ikke effektivitetshensyn at kravet om inndragning holdes utenfor. Da skal derfor inndragningskravet tas med i saken.

I motsetning til Straffelovkommisjonen foreslår departementet at eieren eller besitteren som hovedregel skal underrettes om påtalemyndighetens avgjørelse, og ikke bare når gjenstanden har en særlig verdi. Departementet foreslår en regel med motsatt utgangspunkt, nemlig at underretning bare bør kunne unnlates dersom tingen er av ubetydelig verdi.

Departementet foreslår at påtalemyndigheten i tillegg til gatestridsvåpen skal kunne inndra våpenet-terlikninger.

Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens forslag til en ny bestemmelse som vil gi påtalemyndigheten adgang til å beslutte inndragning av beslaglagte ting når verken eieren, lovbryteren eller besitteren er kjent. Hensynet til eiere som får kjennskap til at inndragning er besluttet, er ivaretatt ved forslaget om at vedkommende kan kreve saken forelagt for retten. Departementet foreslår dessuten at

også besittere skal kunne kreve spørsmålet forelagt for retten.

Departementet er også enig i Straffelovkommisjonens forslag til endring i legemiddeloven. Forslaget ivaretar rettssikkerhetshensyn ved å gi eieren eller besitteren adgang til å kreve saken forelagt for retten innen 1 måned etter at beslaget ble foretatt.

I motsetning til narkotika kan brennevin ha en legal verdi. Lovlig tilvirket brennevin skal ikke nødvendigvis inndras. På den annen side har departementet forståelse for at lagring av store spritbeslag i påvente av en rettskraftig dom kan være problematisk. Det er å foretrekke at den destruksjonen av smuglersprit som foregår i dag, lovfestes. Departementet foreslår derfor at påtalemyndigheten gis adgang til å beslutte inndragning også av lovlig tilvirket sprit. Påtalemyndigheten må i så fall finne det bevist at brennevinet har vært gjenstand for en straffbar handling. Departementet foreslår at eieren eller besitteren av brennevinet skal kunne kreve saken forelagt for retten innen 1 måned etter at beslaget ble foretatt.

25.11.2 Komiteens merknader

Komiteen mener det er hensiktsmessig å gi påtalemyndigheten adgang til å beslutte inndragning av beslaglagte gjenstander som er egnet til bruk ved legemsovertredelser. Politiet får med dette hjemmel til å inndra gatestridsvåpen både i forebyggende øyemed og når våpenet har vært brukt eller bestemt brukt ved en straffbar handling. Det er etter komiteens mening også riktig å gi politiet fullmakt til å kunne inndra våpenet-terlikninger. Dette fordi slike våpen er egnet til å skremme.

I dag destrueres normalt beslaglagt narkotika uten at det reises inndragningssak. Komiteen viser til at dette er en hensiktsmessig løsning, som per i dag ikke er formelt sett riktig. Komiteen er enig med departementet i at denne praksis bør få hjemmel i lov. Tilsvarende gjelder for den destruksjon av smuglersprit som det per i dag er praksis for.

Komiteen viser for øvrig til proposisjonens pkt. 26.12, og har ikke ytterligere merknader.

25.12 Adgangen til å fremme inndragningskrav etter avgjørelsen av straffekravet

25.12.1 Sammen drag

Etter gjeldende rett har ikke en straffedom negativ rettskraftsvirkning i forhold til inndragningskravet. Følgelig utelukker ikke straffedom i saken at det senere reises sak om inndragning. Straffedommen har heller ikke positiv rettskraftsvirkning i en senere inndragningssak. Avgjørelsen i straffesaken er dermed ikke bindende i en senere sak om inndragning.

Det er et spørsmål om en senere inndragningssak vil krenke forbudet mot dobbeltfølgning i EMK protokoll 7 artikkel 4 nr. 1. For å bestemme om artik-

kelen kommer til anvendelse i forbindelse med en senere inndragningssak, må man først vurdere om inndragning er "straff" i EMKs forstand. Etter Welch-avgjørelsen er det sannsynlig at den norske formen for utvidet inndragning vil bli ansett som straff. Når det gjelder de andre formene for inndragning, kan derimot resultatet lett bli et annet.

Dersom etterfølgende inndragning skulle bli ansett som straff i en konkret sak, er det spørsmål om inndragningssaken rammes av forbudet mot dobbeltforfølgning. Straffeprosessloven § 51 åpner for at det kan fremmes en egen sak om inndragning etter at straffesaken er avgjort hvis inndragningskravet ikke ble behandlet under straffesaken. Straffedommen har ikke positiv rettskraftsvirkning i inndragningssaken, slik at avgjørelsen i straffesaken ikke uten videre blir lagt til grunn i inndragningssaken.

Sett på bakgrunn av EMDs praksis og Høyesteretts tolking av forbudet mot dobbeltforfølgning, finner departementet nå at de beste grunner taler for å innføre en regel om at en tidligere straffedom har positiv rettskraftsvirkning i en senere inndragningssak.

Straffeprosessloven § 51 åpner også for at det kan reises en ytterligere sak om inndragning selv om et inndragningskrav ble pådømt i straffedommen. Vilåret er at det pådømte inndragningskravet var begrenset til gjenstander som kan føres direkte tilbake til den straffbare handlingen. Departementet antar at forholdet til forbudet mot dobbeltforfølgning ikke kommer i et vesentlig annet lys selv om et inndragningskrav allerede ble avgjort i straffesaken og foreslår at rettskraftsregelen skal gjelde også i slike tilfeller.

25.12.2 *Komiteens merknader*

Komiteen viser til proposisjonens pkt. 26.13, og har ingen ytterligere merknader.

26. FELLESEGLER FOR REAKSJONSFASTSETTELSEN

26.1 Straffritak

26.1.1 *Sammendrag*

Gjeldende rett har bare en begrenset adgang til å fritta for straff når de objektive og subjektive vilkårene for straff først er oppfylt. I motsetning til ved straffrihetsgrunnene, må en straffritaksgrunn være nedfelt i lov; straffritaksgrunnene er altså aldri ulovfestede. Også adgangen til å sette ned straffen må ha hjemmel.

26.1.1.1 PLASSERINGEN AV SÆRSKILTE STRAFFRITAKSREGLER

Selv om Straffelovkommisjonen ikke går inn for at domstolene skal få en generell skjønsmessig ad-

gang til å fritta for straff når straffvilkårene er oppfylt, foreslår den at også en ny straffelov skal ha adgang til å fritta for straff i nærmere bestemte situasjoner. Straffelovkommisjonen drøfter også om bestemmelsen om straffritak bør stå i kapittel 3, som angår vilkårene for straff, eller i kapittel 14 om reaksjonsfastsettingen. På tross av at kapittel 3 omhandler skyldspørsmålet, foreslår kommisjonen at reglene om straffritak bør plasseres der, siden formuleringene har nær tilknytning til regler som gjelder straffbarhetsvilkår.

Departementet er enig med kommisjonen i at så mange som mulig straffritaksregler bør samles i én paragraf. Etter en samlet vurdering har en valgt å plassere bestemmelsen i lovens kapittel 14 med fellesregler om reaksjonsfastsettelsen.

26.1.1.2 STRAFFRITAK FOR DEN SOM HAR FOREBYGGET ELLER GJENOPPRETTET SKADEN OG UFORBEHOLDEN TILSTÅELSE

Etter gjeldende rett kan den som så vidt mulig og i det vesentlige har forebygget eller gjenopprettet de skadelige følgene av sin handling før han vet at han er mistenkt, få straffen nedsatt. Kunne straffen vært fastsatt til bøter, eller var handlingen en forseelse, kan straffen falle bort. Har den siktede avgitt en uforbeholden tilståelse, skal retten ta dette i betraktning ved straffutmålingen. Retten kan sette straffen ned og til en mildere straffart, men den kan ikke fritta helt for straff.

Straffelovkommisjonen foreslår at den som frivillig i vesentlig grad har forebygget eller gjenopprettet skaden, kan frittas for straff når straffen ellers kunne vært fastsatt til bøter. Kommisjonen foreslår i samme regel at den som frivillig har meldt seg og avlagt en uforbeholden tilståelse, skal kunne frittas for straff når straffen ellers kunne vært fastsatt til bøter.

Som Straffelovkommisjonen går departementet inn for å videreføre den adgangen som i dag er til å fritta for straff når lovbrøteren i det vesentlige forebygger eller gjenoppretter skaden, og saken kunne vært avgjort med bot. Tilsvarende synspunkter ligger til grunn for forslaget om å videreføre et krav om straffrihet ved tilbaketreden fra forsøk. Departementet er enig i at adgangen til straffritak bare bør stå åpen ved de minst alvorlige lovbrudd.

Kommisjonen uttalte at utkastet mente å videreføre gjeldende rett på dette punktet. Det kan likevel reises spørsmål ved om uttrykket "frivillig", som brukes som vilkår i kommisjonens utkast, dekker det vilkåret som i dag gjelder, nemlig at "den som før han ennå vet at han er mistenkt". Departementet går inn for å videreføre den gjeldende ordlyden på dette punktet, og foreslår en omformulering i forhold til kommisjonens utkast.

For uforbeholdne tilståelser som er gitt i en tilsvarende situasjon, er departementet derimot ikke enig i at en adgang til straffritak bør gjeninnføres. Etter departementets oppfatning er det prinsipielt uheldig at et lovbrudd blir straffritt alene av den grunn at gjerningspersonen frivillig erkjenner sine synder. Påtalemyndigheten har lenge hatt mulighet for å avgjøre slik saker med en vilkårsløs påtaleunntatelse. Det foreslås nå at domstolen gis en tilsvarende adgang i form av reglene om straffutmålingsfrafall. Muligheten for å oppnå en slik reaksjon vil være et like sterkt incitament til å tilstå som en straffritaksregel. Departementet kan derfor ikke se at det lenger er behov for en regel om straffritak.

26.1.1.3 STRAFFRITAK PÅ GRUNN AV AVHENGIGHETSFORHOLD ELLER LITEN GRAD AV DELTAKELSE

Når medvirkning særlig har vært grunnet på avhengighet til en medskyldig, eller har vært av bagatellmessig betydning i forhold til de andres delaktighet, kan straffen settes ned. Når straffen kunne vært satt til bøter, og ved forseelser, kan retten frita helt for straff.

Straffelovkommisjonen viderefører innholdsmessig gjeldende rett om straffritak for visse medvirkningshandlinger. Men kommisjonen har valgt andre begreper for tydeligere å skille medvirkning fra hovedgjerning.

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at handlinger som er mindre straffverdige på grunn av et avhengighetsforhold eller fordi handlingen har hatt liten betydning, fortsatt bør ha betydning for om lovbrøteren blir straffet. I lys av forslaget om å gi domstolene adgang til å frafalle straffutmålingen, er det imidlertid ikke behov for også å ha en regel om straffritak for slike forhold. Departementet følger derfor ikke opp kommisjonens forslag om en egen straffritaksregel for personer som har stått i et avhengighetsforhold eller som bare har deltatt i liten grad. Disse forholdene skal imidlertid fortsatt kunne lede til straffnedsettelse.

26.1.1.4 OVERSKRIDELSE AV GRENSENE FOR NØDRETT, NØDVERGE ELLER LOVLIG SELVTEKT

Etter gjeldende rett har den angrepne i en nødvergesituasjon krav på straffrihet når overskridelsen av nødverge alene skyldes "en ved Angrebet fremkaldt Sindsbevægelse eller Bestyrtelse". Ut over dette tilfellet har ikke retten adgang til å frita for straff når grensene for nødverge, nødrett eller lovlig selvtekt er overskredet.

Straffelovkommisjonen foreslo å erstatte straffrihetsregelen for overskridelse av nødverge med en generell straffritaksregel som skulle gjelde overskridel-

se av grensene for nødrett, nødverge og lovlig selvtekt.

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at det kan tenkes situasjoner der det fremstår som rimelig å frita for straff når grensene for nødrett, nødverge eller lovlig selvtekt er overskredet. Disse tilfellene knytter seg så sterkt til straffrihetsgrunnene at resultatet bør være fritakelse for straff, og ikke straffutmålingsfrafall.

Videre støtter departementet at adgangen bare skal gjelde når "særlige grunner tilsier frifinnelse". Ved overskridelse særlig av nødverge er det også av betydning om overskridelsen skyldes en "sinnsbevegelse eller bestyrtelse" som er fremkalt ved angrepet.

26.1.1.5 STRAFFRITAK FOR DEN SOM HAR OVERSKREDET GRENSENE FOR LOVLIG MAKTBRUK I FORBINDELSE MED LOVLIG PÅGRIPELSE OG AVVERGING AV FLUKT

Etter gjeldende rett er det ikke en uttrykkelig eller generell adgang til å frita for straff når grensene for lovlig maktbruk i forbindelse med pågripelse og hindring av flukt er overskredet.

Straffelovkommisjonen foreslår at retten får en adgang til å frita for straff når grensene for lovlig maktbruk i forbindelse med pågripelse og avverging av flukt er overskredet. Særlige grunner må tilsi frifinnelse.

Departementet går i motsetning til Straffelovkommisjonen inn for å videreføre regelen i straffeloven § 48 tredje ledd, slik at reglene om nødverge fortsatt skal gjelde for den som lovlig pågriper noen eller søker å hindre noen i å unndra seg frihetsstraff eller varetektsfengsling. Av den grunn vil også reglene om overskridelse av grensene for nødverge gjelde for slike handlinger, og det er ikke behov for noen særskilt regel om straffritak for den som har overskredet grensene for lovlig maktbruk i forbindelse med pågripelser eller avverging av flukt.

26.1.1.6 STRAFFRITAK FOR DEN SOM HAR HANDLET I UAKTSOM RETTSUVITENHET

Etter gjeldende rett skal den som er i rettsuvitenhet som er unnskyldelig, fritas for straff. Det skal svært mye til for at rettsuvitenhet regnes som unnskyldelig.

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at det i enkelte tilfeller bør være mulig å unnlate å reagere med straff når lovbrøteren uaktsomt har vært uvitende om at handlingen var ulovlig. Departementet mener imidlertid at forslaget om straffutmålingsfrafall ivaretar dette behovet. Departementet går imidlertid inn for at uaktsom rettsuvitenhet skal kunne lede til straffnedsettelse.

26.1.1.7 FELLESPØRSMÅL

Anvendelse av en straffritaksregel hører til straffespørsmålet. Domskonklusjonen er likevel frifinnelse. Dette er ordningen etter gjeldende rett og Straffelovkomisjonens forslag, og videreføres i departementets utkast.

Etter utkastet er det retten som kan frifinne. Reglene skal også gjelde for påtalemyndighetens avgjørelse av påtalespørsmålet. Formentlig vil det da være riktigst at saken henlegges som "ikke straffbar".

26.1.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til sine generelle merknader om straffarter og strafferammer under kap. 10. Det vises også til merknadene om straffutmålingsfrfall under kap. 8.

Komiteen er enig med departementet i at adgangen til straffritak bare bør stå åpen ved de minst alvorlige lovbrudd. Ved mer alvorlige lovbrudd er det behov for å markere tydeligere at handlingen er ulovlig og straffbar. Komiteen viser til at dagens ordning med straffutmålingsutsettelse videreføres i ny straffelov, og vil i særlige tilfeller kunne komme til anvendelse på mer alvorlige lovbrudd.

Det er viktig for komiteen å fremheve at ny straffelov § 81 bokstav b) er ment å være en snever unntaksregel. Ved de mest alvorlige lovbrudd, det vil si handlinger som omfattes av straffebud med en strafferamme på mer enn 6 år, bør overskridelsen av nødverge eller nødrett etter komiteens mening fremstå som svært unnskyldelig før handlingen lates straffri. For eksempel vil tilfeller hvor en person helt uforskyldt har kommet opp i nødsituasjonen - for eksempel ved å komme andre til nødvendig og prisverdig unnskyldelig og forståelig på grunn av det overhengende farlige eller opprørende i situasjonen, kunne omfattes av straffritaksregelen i straffeloven § 81 bokstav b) selv om strafferammen for handlingen overstiger seks år.

Komiteen viser til proposisjonens drøftelse av straffritak på grunn av avhengighetsforhold, og mener i likhet med departementet at det ikke er hensiktsmessig med en regel om straffritak for slike forhold. Dette fordi en slik bestemmelse vil kunne legge et enda større press på dem som står i et avhengighetsforhold til en annen - og gjerne eldre - person, for å foreta en straffbar handling, jf. komiteens merknader til spørsmålet om en maksimumsstraff på åtte år for barn under 18 år i kap. 18. Komiteen viser til at avhengighetsforhold kan medføre en straff under straffebudets minstestraff og også en mildere straffart, jf. ny straffelov § 80. Videre vil retten kunne fastsette straffutmålingsutsettelse som reaksjon i saker av denne type.

Det bør etter komiteens mening i unntakstilfeller være mulig å unnlate å reagere med straff når lovbryteren uaktsomt har vært uvitende om at en handling var ulovlig. Komiteen viser til at ordningen med straffutmålingsutsettelse ivaretar dette behovet.

Komiteen har for øvrig ingen merknader til proposisjonens kap. 27.2.

26.2 Straffnedsettelsesgrunner

26.2.1 Sammendrag

Straffnedsettelse innebærer at straffen settes under et særskilt minimum eller til en mildere straffart enn straffebudet åpner for.

26.2.1.1 STRAFFNEDSETTELSE FOR UTILREGNELIGHETSNÆRE TILSTANDER

Når lovbryteren på handlingstiden hadde en alvorlig psykisk lidelse med en betydelig svekket evne til realistisk vurdering av sitt forhold til omverdenen, men ikke var psykotisk, var lettere psykisk utviklingshemmet eller handlet under en sterk bevissthetsforstyrrelse som ikke var en følge av selvforskyldt rus, kan straffen settes ned under lavmål eller til en mildere straffart. Det samme gjelder for den som var bevisstløs som en følge av selvforskyldt rus, når særdeles formildende omstendigheter taler for at straffen settes ned.

Straffelovkomisjonen foreslår langt på vei å videreføre gjeldende rett med hensyn til hvilke psykiske tilstander som skal kunne lede til straffnedsettelse. Kommisjonen foreslår noe lempeligere vilkår for å sette ned straffen ved sterk bevissthetsforstyrrelse som er en følge av selvforskyldt rus enn etter gjeldende rett. Mens kravet i dag er "særdeles formildende omstendigheter", foreslår kommisjonen "særlige grunner".

Departementet foreslår å videreføre gjeldende rett og foreslår å beholde det strenge kravet til straffnedsettelse når den sterke bevissthetsforstyrrelsen skyldes selvforskyldt rus. På bakgrunn av at Stortinget nylig har forkastet en oppmyking av reglene om straffnedsettelse ved selvforskyldt rus, foreslår departementet å videreføre gjeldende formulering.

26.2.1.2 STRAFFNEDSETTELSESGRUNNER SOM KORRESPONDERER MED UTKASTET TIL STRAFFRITAKSREGEL

Den som så vidt mulig og i det vesentlige har forebygget eller gjenopprettet de skadelige følger av sin handling før han vet at han er mistenkt, kan få straffen satt under lavmål eller til en mildere straffart. Også den som har deltatt i et lovbrudd hvor flere har deltatt, kan få straffen satt ned dersom deltakelsen er av bagatellmessig betydning, eller vedkommende har

handlet ut fra et avhengighetsforhold til en medskyldig. Etter § 56 kan straffen settes ned når grensene for nødrett og nødverge er overskredet. Vi har i dag ingen generell straffnedsettelsesregel ved overskridelse av grensene for lovlig selvtekt. Foreligger det ikke-unnskyldelig (uaktsom) rettsvillfarelse, kan straffen settes ned.

Straffelovkommisjonen foreslår at straffen skal kunne settes under minstestrafen eller til en mildere straffart i de typetilfellene som er nevnt. Nytt i forhold til gjeldende rett er forslaget om adgang til straffnedsettelse ved overskridelse av lovlig maktbruk i forbindelse med lovlig pågrepelse eller avverging av fluktfare, samt overskridelse av grensene for lovlig selvtekt.

Departementet foreslår at de grunnene som etter lovutkastet her kan føre til straffritak, også bør kunne gi grunnlag for nedsettelse av straffen i forebygging/gjenopprettning av skade og overskridelse av grensene for nødrett, nødverge og selvtekt. Som det går frem foran, foreslår departementet noen færre straffritaksgrunner enn det Straffelovkommisjonen gjør. Begrunnelsen er særlig at forslaget om straffutmålingsfravall gjør at det er et mindre behov for også å ha regler om straffritak. Når det er tale om straffnedsettelse og ikke straffritak, bør det ikke stilles krav om særlige grunner eller om at lovbruddet kan straffes med bot.

26.2.1.3 ANDRE STRAFFNEDSETTELSESGRUNNER

Departementet går i motsetning til Straffelovkommisjonen ikke inn for at avhengighetsforhold til en annen deltaker, liten grad av deltakelse og uaktsom rettsuvidenhet skal kunne lede til straffritak, men er enig med kommisjonen i at disse forholdene bør kunne lede til straffnedsettelse.

I gjeldende rett er straffen for forsøk regulert i straffeloven § 51. I første ledd første alternativ bestemmes at forsøk skal straffes mildere enn fullbyrdet forbrytelse. Andre alternativ i første ledd inneholder en straffnedsettelsesregel: Ved forsøk kan straffen settes ned under en for handlingen særskilt minstestraft eller til en mildere straffart.

Straffelovkommisjonen foreslår at bare straffnedsettelsesregelen i § 51 videreføres i ny straffelov. Kommisjonen mener fremdeles at forsøk vanligvis skal straffes mildere, men at det er for unyansert å ha en regel som innebærer at dette alltid skal være tilfellet. Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens forslag. Departementet slutter seg også til vurderingene fra kommisjonen om ikke å videreføre pålegget om at forsøk alltid skal straffes mildere.

I gjeldende rett bestemmer straffeloven § 56 at straffen kan settes ned under en særskilt minstestraft eller til en mildere straffart når handlingen er foretatt i berettiget harme, under tvang eller overhengende

fare. Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens forslag om at den nylig reviderte straffnedsettelsesregel videreføres i ny straffelov.

Straffeloven § 55 annet alternativ bestemmer at når lovbrøtteren var under 18 år ved forøvelsen, kan straffen settes ned under en særskilt minstestraft for lovbruddet, og når forholdene tilsier det, til en mildere straffart. Departementet slutter seg til kommisjonens forslag om å videreføre bestemmelsen i straffeloven § 55 annet alternativ.

Gjeldende rett åpner i straffeloven § 59 adgang for å sette ned straffen når det er avgitt en utforbeholden tilståelse. Retten kan da sette straffen ned under en for handlingen bestemt minstestraft eller til en mildere straffart.

Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens forslag om å videreføre straffnedsettelsesregelen i gjeldende lov § 59. Departementet foreslår å skille reglene om tilståelse, slik at straffnedsettelsesreglene inntas i en bestemmelse, mens tilståelsen som moment innenfor strafferammen reguleres i en annen bestemmelse, i tråd med Straffelovkommisjonens forslag.

Gjeldende rett har ingen bestemmelse som åpner for straffnedsettelse på generelt grunnlag når svært formildende omstendigheter foreligger. Straffelovkommisjonen foreslår at det innføres en slik regel som en sikkerhetsventil. Selv om departementet foreslår at særskilt minstestraft skal benyttes i noen flere tilfeller enn foreslått av Straffelovkommisjonen, finner en ikke grunn til å foreslå en generell straffnedsettelsesgrunn. Departementet legger til grunn at i de tilfeller hvor minstestrafen vil virke urimelig strengt, vil det være tilstrekkelig om deler av minstestrafen gjøres betinget.

26.2.2 Komiteens merknader

Det er etter komiteens mening viktig å sikre at domstolene har tilstrekkelige fullmakter til å kunne utmåle en hensiktsmessig reaksjon i hvert enkelt tilfelle. Derfor er det nødvendig å innta en bestemmelse om straffnedsettelse i den nye straffeloven.

Komiteen vil fremheve at det ikke er ønskelig med en utvidet praksis hva gjelder fastsetting av straff under minstestrafen eller til en mildere straffart. Man bør etter komiteens mening praktisere bestemmelsen med hensyntaken til at ett av formålene med straff er å bevare den sosiale ro. Videre bør bestemmelsen anvendes slik at den ikke bidrar til å undergrave befolkningens aksept av for eksempel samfunnsstraffen som en hensiktsmessig reaksjon på straffbare handlinger.

Komiteen viser til departementets forslag til straffnedsettelsesgrunner slik de fremkommer av ny straffelov § 80 bokstav f til h, og tiltrer disse med den forklaring som fremkommer av proposisjonen. Ko-

komiteen viser videre til sine merknader under kap. 24 om behovet for et samarbeid mellom helsemyndighetene og justismyndighetene om lovbrutere med behov for et helsefaglig behandlingstilbud. Det er viktig for komiteen at samarbeidet mellom nevnte myndigheter fungerer godt. Et godt samarbeid er av betydning for den enkelte som trenger hjelp, for ofrene og ikke minst er det viktig for trykgheten i samfunnet. Med dette som bakgrunn ber komiteen departementet om snarest mulig å fremlegge en plan for bedret samarbeid mellom helse- og politimyndigheter.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine tidligere merknader.

Komiteen har for øvrig ingen merknader til de vurderinger og anbefalinger som fremkommer av proposisjonens kap. 27.3.

26.3 Generelle regler om skjerpende og formildende omstendigheter

26.3.1 Sammen drag

Departementet har foran behandlet spørsmålet om det bør innføres generelle regler om skjerpende og formildende omstendigheter. Slike bestemmelser finnes ikke i straffeloven i dag. Straffelovkommisjonen har heller ikke foreslått å innføre slike regler i ny straffelov. Departementet ser imidlertid nå noe annerledes på spørsmålet, og har signalisert at det i tilknytning til arbeidet med lovens spesielle del vil foreslå å innføre slike straffutmålingsregler.

Straffeloven § 59 annet ledd ble endret slik at retten pålegges å ta en uforbeholden tilståelse i betraktning ved straffutmålingen. I annet punktum gis retten adgang til også å tillegge en uforbeholden tilståelse slik vekt at retten kan gå under et fastsatt særskilt minimum, eller at retten kan ilegge en mildere straffart.

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at straffutmålingsregelen ved tilståelse bør videreføres i den nye straffelov. En forutsetning for at bestemmelsen om tilståelsesrabatt skal virke motiverende på en mistenkt, er at det i andre saker synes utad hvilken virkning tilståelsen har for straffutmålingen. Departementet foreslår derfor at det tas inn en bestemmelse i straffeprosessloven om at det skal opplyses i dommen om hvorvidt straffutmålingsregelen er anvendt, og at det bør angis hvilken betydning tilståelsen har hatt.

26.3.2 Komiteens merknader

Komiteen er enig med departementet i at straffutmålingsregelen ved tilståelse bør videreføres i ny straffelov, og støtter også forslaget til endring i straffeprosessloven § 40 annet ledd. Det vil etter komiteens mening være hensiktsmessig om ordnin-

gen med tilståelsesrabatt omtales i den informasjonsfolderen som utdeles til alle som pågripes for lovbrudd.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet har registrert at den vedtatte tilståelsesrabatten som domstolen er pålagt å vurdere, hjelper politiet til å oppklare saker. Disse medlemmer har registrert at dette har virket positivt spesielt i forhold til å få oppklart større saker, typisk narkotikasaker. Disse medlemmer mener dog at det å dømme etter en mildere straffart enn det som fremkommer i straffebudet ikke skal være noen regel. Man har for en rekke straffebud uansett anledning til å bruke betinget dom, og strafferammen går til dels meget langt ned. Der det er innført minstestraft skal det ikke være mulig å gå under denne. Dette henger sammen med at disse medlemmer ønsker at straffene normalt skal ligge fra midtre sjikt og oppover og ikke så langt ned som i dag. En tilståelsesrabatt vil da kunne føre til at man kan få den laveste straffen som er angitt etter straffebudet. Dette bør være tilstrekkelig motivasjon for en tiltalt til å tilstå. En tilståelsessak vil ofte være langt mer prosessøkonomisk lønnsom.

Disse medlemmer mener faktisk også at det kan være mindre straffverdig dersom man innser at man har gjort en feil og begått lovbrudd, og ønsker å bidra til å oppklare den. Man viser da vilje til å få sin sti ren og ta sin straff i motsetning til en person som nekter å innse at man har gjort noe galt.

Disse medlemmer mener derfor at det er hensiktsmessig å se på en slik ordning. Disse medlemmer mener imidlertid at man bør se på det man i USA kaller plea bargain. Disse medlemmer vil hevde at dette er noe som foregår i dag, om enn i uformelle former.

Slike saker bør, slik disse medlemmer ser det, raskt kunne pådømmes som en enedommersak, med en enkel prøvelse uansett strafferamme. Dette vil føre til at en rekke saker går raskere gjennom domstolene, og således bidra til å minske køen i domstolsapparatet. I tillegg kan man spare politiet for å måtte etterforske ytterligere. Disse medlemmer mener det kan bli lettere å oppklare andre deler av saken ved at man gjennom en slik ordning kan få frem mer enn man ellers ville gjort. Spesielt gjelder dette ved for eksempel komplisert økonomisk kriminalitet.

Disse medlemmer mener at om man innfører en slik ordning, bør mistenkte ha rett til å konsultere med advokat før han signerer en avtale om plea bargain. Disse medlemmer mener man ikke bør kunne avtale straff under minstestraft i straffebudet.

Disse medlemmer vil for øvrig vise til at plea bargain har store likheter med forenklet forelegg. Denne reaksjonsformen er jo nettopp at man

godtar og innrømmer lovbruddet, mot den straffen som følger av forelegget. På denne bakgrunn fremmes følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen utrede og fremme forslag til en ordning med "plea bargain"."

26.4 Etterskuddsdom

26.4.1 *Sammendrag*

Regler om etterskuddsdom er fastsatt i straffeloven § 64. Bestemmelsen kommer til anvendelse når en person har begått flere straffbare handlinger og ikke får alle pådømt samtidig. Dersom én eller flere av handlingene blir pådømt i en senere dom, kalles denne gjerne etterskuddsdom. Etterskuddsdommen kan gis som en tilleggsdom eller fellesdom med den første dommen. Straffen kan ikke reduseres ved en fellesstraff, men den kan bli det samme som i den første saken.

Straffelovkommisjonen foreslår at retten som hovedregel skal avsi tilleggsdom ved pådømmelse av nye straffbare handlinger begått før en tidligere straffedom. Samtidig understreker kommisjonen at det sammenlagt ikke skal idømmes en strengere straff enn det ville blitt gjort ved fellesdom. Ved utmålingen av straff i tilleggsdommen er retten etter forslaget ikke bundet av reglene om fastsetting av fengselsstraff.

Departementet slutter seg i det alt vesentlige til Straffelovkommisjonens forslag. Departementet er enig med kommisjonen i at det kan være hensiktsmessig med en hovedregel om at det normalt skal avsies tilleggsdom. Med mindre saken gjelder en fortsatt forbrytelse, skal retten etter forslaget normalt avsi tilleggsdom. Men retten har adgang til å avsi fellesdom når omstendigheter i den konkrete saken tilsier det.

I motsetning til kommisjonen foreslår departementet at det skal gjøres uttrykkelig unntak både for regelen om korteste fengselsstraff og regelen om når fengselsstraffen skal fastsettes i dager og år.

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at reglene om etterskuddsdom ikke bør anvendes analogisk i tilfeller som faller utenfor bestemmelsens anvendelsesområde.

26.4.2 *Komiteens merknader*

Komiteen viser til forslaget slik det fremkommer av proposisjonens pkt. 27.6 og har ingen ytterligere merknader.

26.5 Varetektsfradrag

26.5.1 *Sammendrag*

Regler om fradrag i straffen for utholdt varetekt og annen frihetsberøvelse i forkant av dommen er fastsatt i straffeloven § 60. Etter første ledd skal det

gis fullt fradrag i straffen for frihetsberøvelse forut for dommen; fradraget er obligatorisk. Frihetsberøvelsen må være utholdt i "anledning av saken". Ved frihetsberøvelse i en del av et døgn gis det fradrag for et helt døgn. For fullstendig isolasjon skal det i tillegg gis et ytterligere fradrag på én dag for hvert påbegynte tidsrom av to døgn.

Straffelovkommisjonen går i det vesentlige inn for å videreføre gjeldende rett om varetektsfradrag, men foreslår enkelte endringer. Straffelovkommisjonen foreslår at frihetsberøvelse etter vegtrafikkloven § 22a annet ledd også skal gi rett til fradrag. For at det skal regnes for frihetsberøvelse, må bilføreren tas med til for eksempel en politistasjon eller et legekontor for prøvetaking.

Videre mener kommisjonen at det bør åpnes for at det gis fradrag for frihetsberøvelse i anledning av en annen sak som er blitt henlagt, eller som har endt med frifinnelse eller dom som var mildere enn den forutgående frihetsberøvelsen. Fradrag skal i disse tilfellene kunne gjøres når særlige grunner tilsier det. Straffelovkommisjonen går også inn for at fradrag for frihetsberøvelse i utlandet skal være obligatorisk.

Dernest foreslår kommisjonen en noe annen måte å beregne fradraget på: Fradraget skal regnes fra klokkeslettet for pågripelsen. Fradrag skal gis for hele døgn i frihetsberøvelse fra pågripelsestidspunktet. I tillegg skal det gis én dag fradrag for påbegynte døgn.

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at det ikke er behov for omfattende endringer i reglene om varetektsfradrag. Departementet er i motsetning til Straffelovkommisjonen i tvil om det bør gis fradrag for helt kortvarige frihetsberøvelser. Etter departementets mening tilsier ikke rimelighetshensyn fradrag før det har gått noen timer. En kortvarig pågripelse er normalt ikke så belastende at det er naturlig å gi rett til fradrag i straffen. Departementet foreslår derfor at varetektsfradrag bare skal ytes for frihetsberøvelse som har vart mer enn 4 timer.

Slik departementets utkast om varetektsfradrag er formulert, er det ikke grunn til å regulere frihetsberøvelse etter vegtrafikkloven § 22a annet ledd for å ta blodprøve eller gjennomføre kliniske legeundersøkelser uttrykkelig i lovteksten. Med en firetimersregel vil dermed hovedregelen bli at det ikke gis varetektsfradrag for frihetsberøvelsen.

Departementet støtter Straffelovkommisjonens forslag om at varetektsfradraget skal regnes fra pågripelsestidspunktet, men med det tillegget at det ikke skal gis fradrag for frihetsberøvelse som varer i 4 timer eller kortere.

Departementet er ikke enig med kommisjonen i at det bør gis fradrag for frihetsberøvelse i anledning av en annen sak som er blitt henlagt, eller som har endt med frifinnelse eller dom som var mildere enn

den forutgående frihetsberøvelsen. Den siktede har nå rettskrav på erstatning og oppreisning etter frihetsberøvelse dersom han blir frikjent eller forfølgningen innstilles.

Departementet antar at det kan skape praktiske problemer dersom klokkeslettet skal være avgjørende for fradraget for frihetsberøvelse etter domsavsigelsen. Departementet foreslår derfor at fradraget for frihetsberøvelse etter domsavsigelsen fremdeles skal beregnes uavhengig av klokkeslettet for domsavsigelsen, slik at fradraget tilsvarer antallet hele eller påbegynte døgn som frihetsberøvelsen har vart. Også den dagen dommen ble avsagt bør gi rett til fradrag.

Regelen om ytterligere varetaktsfradrag ved opphold i fullstendig isolasjon bør videreføres. Av hensyn til sammenhengen i regelverket foreslår departementet en mindre endring i gjeldende rett: I dag gis det 1 dag fradrag for hver periode på 2 dager, men slik at det ikke gis fradrag før det har gått 24 timer. For at skjæringspunktet for fradrag for frihetsberøvelse generelt og for ekstrafradrag for isolasjon skal bli det samme, foreslår departementet at det også skal gis ytterligere fradrag allerede etter 4 timer i fullstendig isolasjon.

Departementet foreslår en egen bestemmelse om beregningen av varetaktsfradrag i forvaring.

26.5.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til departementets vurderinger og forslag slik de fremkommer av proposisjonen pkt. 27.7, og har ingen ytterligere merknader.

26.6 Fradrag for strafferettslig reaksjon ilagt i utlandet

26.6.1 Sammendrag

Frdrag er aktuelt dersom den domfelte er ilagt straff for den samme handlingen i utlandet som vedkommende er domfelt for i Norge. I så fall skal retten så vidt mulig gjøre fradrag ved utmålingen av straffen i Norge.

Straffelovkomisjonens forslag viderefører i det vesentlige gjeldende rett. Departementet støtter Straffelovkomisjonens forslag. Departementet er enig med kommisjonen i at fradrag bør være obligatorisk, men at det likevel er nødvendig med tilføyelsen "så vidt mulig" for de tilfellene der den utenlandske reaksjonen ikke er sammenliknbar med den norske.

26.6.2 Komiteens merknader

Komiteen er enig med departementet i at fradrag i straffen for strafferettslig reaksjon ilagt i utlandet bør være obligatorisk, og støtter forslaget slik det fremkommer i proposisjonen pkt. 27.8.

27. FORELDELSE MV.

Straffelovens regler om foreldelse faller i to hovedgrupper: Regler om foreldelse av straffansvar og regler om bortfall av adgangen til å fullbyrde straff og andre strafferettslige reaksjoner. Ilagt rettighetstap og andre strafferettslige reaksjoner som ikke skal fullbyrdes, foreldes likevel ikke.

27.1 Foreldelse av straffansvar mv.

27.1.1 Sammendrag

27.1.1.1 GENERELT OM BEHOVET FOR ENDRINGER

Hovedregelen er at en handling ikke lenger er straffbar når foreldelse er inntrådt. Lovovertrедeren kan ikke lenger straffes for den handlingen han har begått. Foreldelsesfristene for straffansvar er fra 2 til 25 år avhengig av lengstestrafen i det enkelte straffebudet. At flere straffer kan idømmes samtidig, påvirker ikke foreldelsesfristen. Gjeldende rett har ingen unntak fra regelen om at straffansvar foreldes. Foreldelsesfristen regnes som hovedregel fra den dagen det straffbare forholdet er opphørt. Etter § 69 avbrytes fristen ved rettergangsskritt som medfører at den mistenkte får stilling som siktet. Virkningen av at foreldelsesfristen avbrytes er at forholdet ikke foreldes så lenge politiet fortsetter en viss aktiv etterforskning.

Straffelovkomisjonen foreslår i all hovedsak å videreføre gjeldende rett. Størst realitetsforskjell i forhold til gjeldende rett har forslaget om at straffansvar for krigsforbrytelser, folkemord og forbrytelser mot menneskeheten ikke skal foreldes.

Departementet slutter seg til kommisjonens syn på at hovedlinjene i gjeldende regelverk bør beholdes, og at det på de fleste punkter kun er behov for mindre justeringer.

27.1.1.2 ADGANGEN TIL Å IDØMME RETTIGHETSTAP ETTER AT STRAFFANSVARET ER FORELDET

Straffelovkomisjonen foreslår å oppheve den nåværende adgangen etter § 66 til å idømme rettighetstap i form av tap av offentlig stilling etter at straffansvaret ellers er foreldet.

Departementet slutter seg til Straffelovkomisjonens forslag. Det skal sterke grunner til for å gjøre unntak fra hovedregelen om at en handling ikke kan straffes når foreldelsesfristen er utløpt. Slike grunner synes ikke å foreligge i tilstrekkelig grad i forhold til det aktuelle rettighetstapet. Også hensynet til likebehandling av ansatte i og utenfor offentlig sektor taler mot en slik særregel som den vi har i dag. På denne bakgrunn fremmer departementet forslag i tråd med kommisjonens anbefaling.

27.1.1.3 AVBRYTELSE AV FORELDELSESFRISTEN FOR STRAFFANSVAR

Straffelovkommisjonen mener at det er behov for å klargjøre reglene om når foreldelsesfristen for straffansvar avbrytes. Kommisjonen foreslår at vilkåret om at fristen avbrytes ved "rettergangsskritt" som medfører at den mistenkte får stilling som siktet, utelates fra lovteksten og at fristavbrytelsen i stedet utelukkende knyttes til tidspunktet når den mistenkte får status som siktet etter bestemmelsen i straffeprosessloven § 82.

Straffelovkommisjonen mener også det er behov for å tydeliggjøre at virkningen av at foreldelsesfristen avbrytes ikke er at fristen stanser sitt løp, men at foreldelse ikke inntreer så lenge politiet fortsetter etterforskningen på et rimelig aktivitetsnivå. Poenget som kommisjonen vil synliggjøre i lovteksten, er at forfølgelsestiden som hovedregel tas med i beregningen av om foreldelse har inntrådt.

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at kriteriet for når foreldelsesfristen for straffansvar avbrytes bør klargjøres i loven. Departementet slutter seg til forslaget fra kommisjonen om at foreldelsesfristen for straffansvar skal avbrytes i alle tilfeller hvor den mistenkte får stilling som siktet.

Departementet er videre enig i at det er behov for å få klarere frem at dersom forfølgningen senere innstilles eller stanses på ubestemt tid, skal forfølgningstiden regnes ved beregningen av om foreldelse har inntrådt med. Departementet foreslår imidlertid en noe annen lovteknisk løsning enn kommisjonen.

27.1.1.4 ABSOLUTT FORELDELSESFRIST

Straffelovkommisjonen foreslo i delutredning V en ny regel om såkalt absolutt foreldelsesfrist, men Straffelovkommisjonen konkluderer i delutredning VII med at den ikke går inn for å videreføre forslaget fra den tidligere kommisjonen.

Departementet støtter formålet som ligger til grunn for forslaget om en absolutt foreldelsesfrist. Likevel har departementet kommet til at det ikke bør innføres noen slik frist. Særlig legger departementet vekt på at det er vanskelig å fastsette frister som har reell betydning uten at de er for korte.

27.1.1.5 STRAFFANSVAR SOM IKKE FORELDES

Etter gjeldende rett foreldes straffansvaret for alle typer av lovbrudd - uansett hvor alvorlige de er. Vedtektene til Den internasjonale straffedomstolen (Roma-vedtektene) slår fast at forbrytelser som faller inn under Den internasjonale domstolens jurisdiksjon, ikke er gjenstand for foreldelse. Dette er folkemord, forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser. De strafferettslige prinsipper som er nedfelt i vedtektene, gjelder bare for Domstolen. Statene

er ikke forpliktet til å ha tilsvarende bestemmelser i sin nasjonale straffelovgivning.

Straffelovkommisjonen foreslår en helt ny bestemmelse om at visse straffbare handlinger ikke skal foreldes. Bestemmelsen må ses i sammenheng med kommisjonens forslag til et nytt kapittel 16 i straffeloven om krigsforbrytelser, folkemord og forbrytelser mot menneskeheten. Slike alvorlige forbrytelser skal etter forslaget unntas fra de alminnelige regler om foreldelse, straffansvaret skal bestå så lenge lovbyrteren lever.

Departementet støtter kommisjonens forslag og tiltrer den begrunnelsen som er gitt. Særlig legger departementet vekt på at en regel om ikke-foreldelse gjør at norsk rett samsvarer med Roma-vedtektene artikkel 29. Departementet gir uttrykk for at de aktuelle forbrytelser er så alvorlige at lengstestrafpen bør være fengsel i 30 år. Det kan imidlertid reises spørsmål om mindre alvorlige krigsforbrytelser mv. likevel skal være gjenstand for foreldelse etter de alminnelige regler.

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at alvorlige terrorhandlinger på det nåværende tidspunktet ikke bør omfattes av en bestemmelse om ikke-foreldelse av straffansvar. Departementet vil likevel ikke utelukke at en særregel for terrorhandlinger må vurderes på nytt dersom det på et senere tidspunkt skulle bli internasjonal enighet om at en slik regel er ønskelig som et middel til bekjempelse av terrorisme.

Departementet foreslår at den nye bestemmelsen om ikke-foreldelse av straffansvar for krigsforbrytelser, folkemord og forbrytelser mot menneskeheten skal få anvendelse også for handlinger som er begått - men ikke foreldet - før den nye loven trer i kraft.

27.1.2 *Komiteens merknader*

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, ser at behovet for å straffe avtar etter hvert, og hensynet til lovbyrteren og dennes familie tilsier at adgangen til å stille vedkommende til ansvar på et gitt tidspunkt bør falle bort. Verdien av vitneprov og andre bevis svekkes dessuten med tiden, og faren for uriktige domfellelser øker tilsvarende. Det er derfor etter flertallets mening nødvendig å ha regler om foreldelse av straffansvar i ny straffelov.

Flertallet er enige med departementet i at straffeloven § 66 annet ledd ikke bør videreføres i ny straffelov, og tiltrer den begrunnelse som gis for dette i proposisjonen.

Flertallet støtter forslaget om at foreldelsesfristen for straffansvar skal avbrytes i alle tilfeller hvor den mistenkte får stilling som siktet. Det er videre hensiktsmessig å tydeliggjøre at virkningen av at foreldelsesfristen avbrytes ikke er at fristen endelig

avbrytes, men at foreldelse ikke inntre så lenge politiet fortsetter etterforskningen på et rimelig aktivitetsnivå.

Det er etter flertallets mening helt riktig å gjøre unntak fra reglene om foreldelse når saken gjelder folkemord, forbrytelser mot menneskeheten og/eller krigsforbrytelser. Begrunnelsen som gis for dette i proposisjonen tiltres. Det vil være nødvendig å komme tilbake til den konkrete utformingen av en slik unntaksregel i forbindelse med behandlingen av forslag til ny spesiell del i straffeloven, men flertallet vil allerede nå signalisere at norske foreldelsesregler bør i størst mulig grad være i samsvar med vedtektene av 17. juli 1998 til Den internasjonale straffedomstolen (Roma-vedtektene).

Alvorlige terrorhandlinger kan berøre en hel verden og ramme svært mange mennesker direkte. Det er derfor avgjørende at de ansvarlige stilles til ansvar for sine handlinger. Vi har eksempel fra norsk rettspraksis som viser at det kan gå lang tid før de skyldige etter terrorhandlinger finnes, stilles for retten og dømmes. Vi vet også at det i dag finnes nasjoner som gir beskyttelse til terrorister, og at det derfor kan gå meget lang tid før disse kan pågripes, selv om man vet hvem som står bak terrorhandlingen. Etter flertallets mening bør det derfor gjøres ett ytterligere unntak fra reglene om foreldelse når saken gjelder alvorlige terrorhandlinger. Tilsvarende gjelder for reglene om foreldelse av idømt straff. På denne bakgrunn fremmer flertallet følgende forslag:

"Straffeloven § 91 skal lyde:

§ 91. Straffansvar som ikke foreldes

Straffansvaret for terrorhandlinger, krigsforbrytelser, folkemord og forbrytelser mot menneskeheten foreldes ikke."

Flertallet mener at unntak for alvorlige terrorhandlinger fra foreldelsesreglene vil være et middel til bekjempelse av terrorisme. På denne bakgrunn vil flertallet oppfordre Regjeringen til å arbeide internasjonalt for endring av foreldelsesreglene for tilfeller av alvorlige terrorhandlinger.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet ser at det kan være grunner til at man har en regel om foreldelse av saker. Etter lang tid kan kanskje en visshet om hva som har skjedd være viktigere enn å få noen straffet, både for offer og samfunn. Det er svært få saker hvor dette har blitt brukt eller har blitt oppfattet som sterkt urimelig. Disse medlemmer ønsker likevel ikke et så finmasket system som Regjeringen ønsker.

Disse medlemmer mener foreldelse hvor strafferammen er inntil 6 års fengsel skal inntre etter 10 år, og hvor strafferammen er 30 års fengsel inntre

det ingen foreldelse. Der strafferammen er mellom 10 års fengsel og inntil 30 års fengsel er foreldelsesfristen 30 år. På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

"Straffeloven § 86 skal lyde:

§ 86. Foreldelsesfristen

Fristen for foreldelse av straffeansvar er

- a) 10 år når den høyeste lovbestemte straff er bot eller fengsel i inntil 6 år,
- b) 30 år når den høyeste lovbestemte straff er bot eller fengsel i mer enn 6 år.

Der lovens strengeste straff er fengsel i inntil 30 år inntre ingen foreldelse.

27.2 Foreldelse av idømt straff

27.2.1 *Sammendrag*

27.2.1.1 GENERELT OM BEHOVET FOR ENDRINGER

Bestemmelsene i den nåværende straffeloven §§ 71-74 omhandler foreldelse av ilagte strafferettslige reaksjoner. Reglene innebærer at de ilagte reaksjonene faller bort og ikke lenger kan fullbyrdes. Det gjelder ulike regler for de ulike reaksjonene.

Etter § 71 første ledd varierer foreldelsesfristene for idømt fengselsstraff fra 5 til 30 år avhengig av den idømte straffens lengde. Foreldelsesfristen avbrytes ved at fullbyrdingen av straffen påbegynnes eller ved at den domfelte blir pågrepet for å sikre fullbyrdingen. Idømt forvaring bortfaller etter de samme frister som for fengselsstraff. Det samme gjelder for idømt samfunnsstraff. Idømte særreaksjoner for utilregnelige lovovertredere bortfaller ved foreldelse etter 20 år. Ilagt bot foreldes 10 år etter at avgjørelsen ble endelig.

Straffelovkommisjonen foreslår i all hovedsak å videreføre gjeldende rett. Forslaget om at idømt straff for krigsforbrytelser, folkemord og forbrytelser mot menneskeheten ikke skal foreldes, innebærer imidlertid en realitetsforskjell av betydning.

Departementet viser til det som tidligere er sagt om behovet for regler om foreldelse.

27.2.1.2 UTGANGSPUNKTET FOR FORELDELSESFRISTENE FOR IDØMT FRIHETSSTRAFF OG SAMFUNNSSTRAFF

Kommisjonen går inn for å videreføre bestemmelsene i straffeloven § 72. Hovedprinsippet sier at foreldelsesfristene for idømt frihetsstraff regnes fra den dagen dommen er endelig (rettskraftig). Det samme skal gjelde for dommer på samfunnsstraff. Det nye i bestemmelsen er at Straffelovkommisjonen foreslår et tillegg som skal klargjøre utgangspunktet for foreldelsesfristen der det treffes en avgjørelse om gjeninnsetting på reststraff etter en prøveløslatelse. Forslaget innebærer at fristen begynner å løpe den dagen avgjørelsen om gjeninnsetting er endelig.

Kommisjonen foreslår også i utkastet tredje ledd en eksplisitt regel for situasjonen når fullbyrdingen av straffen avbrytes. Da skal fristen løpe fra avbrytelsestidspunktet.

Departementet er enig med kommisjonen i at det er behov for å klargjøre hva som er utgangspunktet for foreldelse av reststraffen ved gjeninnsetting etter en prøveløslatelse. Dagen da avgjørelsen om gjeninnsetting er endelig, synes å være det naturlige utgangspunktet for fristens løp.

Departementet støtter også forslaget om en egen regel for situasjonen når fullbyrdingen avbrytes, for eksempel ved rømning eller uteblivelse etter endt permisjon og forslaget om at fristen i slike tilfeller regnes fra avbrytelsen.

27.2.1.3 FORELDELSESFRISTEN FOR IDØMT SÆRREAKSJON FOR UTILREGNELIGE

Straffelovkommisjonen foreslår en egen bestemmelse om foreldelse av idømt særreaksjon for utilregnelige. Foreldelsesfristen for idømt særreaksjon for utilregnelige skal være 20 år.

Departementet mener at det er naturlig å se hen til den fristen som er foreslått å gjelde for tilsvarende frihetsstraffer når foreldelsesfristen for særreaksjonene for utilregnelige fastsettes. Dersom gjerningspersonen er tilregnelige, gjelder etter departementets forslag en 20-års foreldelsesfrist for fullbyrdingen av idømt fengselsstraff på mer enn 8 år og inntil 20 år. Denne fristen vil ofte komme til anvendelse når tilregnelige blir straffet for lovbrudd det typisk gis særreaksjon for når lovbrøyteren er utilregnelig. Departementet er på denne bakgrunn enig med kommisjonen i at det er ønskelig å videreføre gjeldende regel om 20 års foreldelsesfrist for idømt særreaksjon for utilregnelige.

27.2.1.4 IDØMT STRAFF SOM IKKE FORELDES

Roma-vedtektene artikkel 29 fastsetter at forbrytelser som faller inn under Den internasjonale straffedomstolens jurisdiksjon, ikke er gjenstand for foreldelse. Det må legges til grunn at artikkel 29 mest naturlig innebærer at de aktuelle forbrytelsene skal unntas både fra regler om foreldelse av straffansvar og fra regler om foreldelse av idømt straff.

Straffelovkommisjonen foreslår en bestemmelse om idømt straff som ikke skal foreldes. Forslaget omfatter krigsforbrytelser, folkemord og forbrytelser mot menneskeheten.

Departementet støtter kommisjonens forslag. Departementet legger vekt på at forbrytelsene det er

snakk om, ofte vil ha et politisk preg. Det vil av den grunn trolig være større fare enn ellers for at lovbrøyteren slipper unna forfølgningen eller fullbyrdingen slik at den alminnelige foreldelsesfristen utløper.

27.2.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til departementets vurderinger og forslag slik de fremkommer av proposisjonen pkt. 28.3, samt komiteens merknader under kap. 27.1.2 om foreldelse med hensyn til terrorhandlinger. På denne bakgrunn fremmer flertallet følgende forslag:

"Straffeloven § 96 skal lyde:

§ 96. Idømt straff som ikke foreldes

Idømt straff for terrorhandlinger, krigsforbrytelser, folkemord og forbrytelser mot menneskeheten foreldes ikke."

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet mener idømt straff ikke skal kunne foreldes. Det vil være å premiere de som unndrar seg straffeforfølgelse for en handling de alt er kjent skyldige i. Disse medlemmer vil derfor stemme imot forslaget i § 96 om foreldelse av idømt straff.

28. ØKONOMISKE OG ADMINISTRATIVE KONSEKVENSER

28.1 Sammendrag

En ny lov i en moderne språkdrakt og med konsekvent terminologi vil være lettere å praktisere enn loven fra 1902. I tillegg er spørsmål som tidligere var tvilsomme og ulovregulert blitt uttrykkelig regulert i loven. Når loven er blitt innarbeidet, bør dette gi grunnlag for en kvalitativt bedre og mer effektiv strafforfølgning.

En konsekvent vektlegging av skadefølgeprinsippet kan lede til en noe mer tilbakeholden bruk av straff enn i dag. Dette kan igjen føre til noe mindre belastninger på strafferettsapparatet enn en mer utstrakt bruk av straff.

Departementet foreslår også en rekke andre endringer som enten kan føre til mer eller til mindre bruk av straff. Det er vanskelig å si noe sikkert om den totale virkningen for de ulike ledd i strafferettsapparatet.

28.2 Komiteens merknader

Komiteen har ingen merknader.

29. FORSLAG FRA MINDRETALL**Forslag fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti:***Forslag 1*

Ny § 26a i straffeloven skal lyde:

§26a. Innskrenkende tolking

Selv om ingen lovfestet straffrihetsgrunn foreligger, kan særegne omstendigheter medføre at et straffebud ikke skal anvendes på en handling som dekkes av ordlyden.

Forslag 2

Straffeloven § 33 skal lyde:

§ 33. Begrenset bruk av fengselsstraff overfor unge lovbrutere

Den som var under 18 år på handlingstidspunktet, kan bare idømmes ubetinget fengselsstraff når det er særlig påkrevd. Fengselsstraffen kan ikke overstige 8 år.

Forslag 3

Straffeloven § 40 nytt siste ledd skal lyde:

Den som var under 18 år på handlingstidspunktene, kan ikke idømmes forvaring.

Forslag 4

Straffeloven § 48 andre ledd skal lyde:

Første ledd bokstav a kan fravikes når den straff som ellers ville ha blitt idømt, helt eller delvis ville ha vært betinget, og ellers når sterke grunner taler for at samfunnsstraff idømmes, herunder at lovbruteren var under 18 år på gjerningstidspunktet.

Forslag 5

Straffeloven § 61 skal lyde:

§ 61. Straffutmålingsfrafall

Selv om straffeskyld anses bevist, kan retten, når helt særlige grunner tilsier det, frafalle å utmåle straff. § 60 annet ledd gjelder tilsvarende.

Forslag 6

I lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker skal § 174 nytt første ledd lyde:

Personer under 16 år kan ikke pågripes.

Forslag 7

Stortinget ber Regjeringen utarbeide forslag til tvungen overføring til Konfliktråd i saker der barn under 18 år har begått en kriminell handling. Det gjøres unntak for sedelighetssaker.

Forslag fra Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti:*Forslag 8*

Stortinget ber Regjeringen fremme lovendringsforslag som sikrer at den som et oppholdsforbud er satt til å beskytte blir hørt når det er snakk om å oppheve eller forlenge et oppholdsforbud.

Forslag fra Fremskrittspartiet:*Forslag 9*

Straffeloven § 16 første ledd skal lyde:

Den som har forsett om å fullbyrde et lovbrudd som kan medføre fengsel i 3 måneder eller mer, og som foretar seg noe som er ment å lede direkte til utføringen, straffes for forsøk, når ikke annet er bestemt.

Forslag 10

Straffeloven § 34 første ledd skal lyde:

I dom på fengselsstraff kan retten bestemme at fullbyrdingen helt eller delvis utsettes i en prøvetid. Utsettes fullbyrdingen av deler av straffen (dels betinget, dels ubetinget), kan den ubetingede delen ikke settes lavere enn 14 dager. Kommer § 79 bokstav b til anvendelse, eller gjelder dommen lovbrudd med en særskilt minstestraff, kan det ikke bestemmes at fullbyrdingen utsettes helt eller delvis.

Forslag 11

Straffeloven § 48 skal lyde:

§ 48. Vilkår for å idømme samfunnsstraff

Samfunnsstraff kan idømmes i stedet for fengselsstraff når

- det ellers ikke ville ha blitt idømt strengere straff enn fengsel i 1 år,
- handlingen ikke har en strafferamme på mer enn 3 år,
- hensynet til straffens formål og offer ikke taler mot en reaksjon i frihet, og aldri for lovbrudd omhandlet i lovens kapittel 27 og 28, og
- lovbruteren samtykker og har bosted i Norge.

Straffeloven § 49 skal lyde:

§ 49. Timetall, subsidiær fengselsstraff og gjennomføringstid

- I dom på samfunnsstraff skal retten fastsette
- et timetall, som skal være fra 110 timer, og hvor 8 timer svarer til fengsel i 1 dag,
 - en subsidiær fengselsstraff, som skal svare til den fengselsstraff som ville ha blitt idømt uten samfunnsstraff, og
 - en gjennomføringstid, som normalt skal svare til den subsidiære fengselsstraffen.

Forslag 12

Straffeloven § 79 første ledd bokstav b) skal lyde:

- b) når en tidligere domfelt person på ny har begått en forsettlig straffbar handling av samme art eller hvor strafferammen er fengsel i mer enn 6 år, som han tidligere er dømt for her i riket eller i utlandet, kan straffen ikke settes lavere enn halvparten av straffebudets ordinære strafferamme hvis ikke straffebudet selv bestemmer noe annet. Er personen domfelt for forsettlige handlinger av samme art eller hvor strafferammen er fengsel i mer enn 6 år, mer enn én gang tidligere, kan fengselsstraffen forhøyes med inntil det dobbelte og skal ikke fastsettes lavere enn straffebudets ordinære maksimale straff. Fengselsstraffen etter foregående punktum kan ikke forhøyes ut over 30 år.

Første ledd i denne bokstav gjelder ikke dersom det er gått mer enn 10 år etter endt fullbyrdelse av den tidligere dom.

Forslag 13

Straffeloven § 86 skal lyde:

§ 86. Foreldelsesfristen

Fristen for foreldelse av straffeansvar er

- a) 10 år når den høyeste lovbestemte straff er bot eller fengsel i inntil 6 år,
b) 30 år når den høyeste lovbestemte straff er bot eller fengsel i mer enn 6 år.

Hvor lovens strengeste straff er fengsel i inntil 30 år inntrer ingen foreldelse.

Forslag 14

I lov 22. mai nr. 10 1902 Almindelig borgerlig Straffelov skal § 127 første ledd lyde:

Den, som ved Vold søger at formaa en offentlig Tjenestemand til at foretage eller undlade en Tjenestehandling eller at hindre ham under en saadan, eller som medvirker hertil, straffes med Fængsel i mindst 1 år og indtil 6 Aar, men indtil 15 Aar, naar han udfører Forbrydelsen i Forening med nogen anden.

Forslag 15

Stortinget ber Regjeringen fremme forslag om at strafferammen høynes til fengsel i 30 år der hvor den etter dagens lov er angitt til inntil 21 år.

Forslag 16

Stortinget ber Regjeringen utrede forskjellige forslag til ordninger med egne ungdomsdomstoler eller ordninger hvor retten settes som en ungdomsdom-

stol, samt hvilke virkemidler og reaksjonsformer en slik domstol bør kunne ha.

Forslag 17

Stortinget ber Regjeringen fremme forslag til endringer i straffegjennomføringsloven hvor det for overtredelser av bestemmelser med en strafferamme fra 3 år og oppover ikke skal kunne gis åpen soning og/eller prøveløslatelse før fire femdeler av straffen er sonet, og hvor det ikke skal kunne gis åpen soning og/eller prøveløslatelse i gjentakelsestilfeller.

Forslag 18

Stortinget ber Regjeringen fremme lovendringsforslag i overensstemmelse med forslaget fra flertallet i Straffelovkommisjonen med hensyn til hvem som skal kunne idømmes særreaksjonene overføring til tvungent psykisk helsevern og tvungen omsorg.

Forslag 19

Stortinget ber Regjeringen legge til rette for en statlig delfinansiering utover kommunens ansvar for grunnleggende kommunale tilbud, i tilfeller hvor en person er dømt til psykiatrisk behandling grunnet psykose.

Forslag 20

Stortinget ber Regjeringen utrede og fremme forslag til en ordning med "plea bargain".

30. KOMITEENS TILRÅDING

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til proposisjonen og rår Odelstinget til å gjøre slike

vedtak:

A.

Vedtak til lov

om straff (straffeloven)

Første del. Alminnelige bestemmelser**Kapittel 1. Straffelovgivningens virkeområde**

§ 1. Virkeområdet for de alminnelige bestemmelsene

Bestemmelsene i første del gjelder for alle straffbare handlinger når ikke annet er bestemt i eller i medhold av lov eller følger av tolking.

§ 2. Folkerettslige begrensninger

Straffelovgivningen gjelder med de begrensninger som følger av overenskomster med fremmede stater eller av folkeretten for øvrig.

§ 3. Straffelovgivningens virkeområde i tid

Straffelovgivningen på handlingstidspunktet anvendes. Likevel anvendes lovgivningen på tidspunktet for avgjørelsen når dette fører til et gunstigere resultat for den siktede og lovendringen skyldes et endret syn på hvilke handlinger som bør straffes, eller på bruken av strafferettslige reaksjoner.

Når et sammenhengende straffbart forhold fortsetter etter at en lovendring i skjerpende retning har trådt i kraft, anvendes handlingstidspunktets lov på de deler av forholdet som faller på hver sin side av tidspunktet for ikrafttreddelsen.

Er noen siktet, jf. straffeprosessloven § 82, tas det ikke hensyn til at påtalen ville ha vært foreldet etter en nyere lov, eller at den ikke lenger er ubetinget.

Er fullbyrdingen av en reaksjon begynt, tas det ikke hensyn til at adgangen til å fullbyrde ville ha vært foreldet etter en nyere lov.

Ved domfellelse etter gjenopptakelse anvendes samme lovgivning som ved den opprinnelige avgjørelsen.

§ 4. Straffelovgivningens anvendelse på handlinger i Norge og på norske jurisdiksjonsområder mv.

Straffelovgivningen gjelder for handlinger foretatt i Norge, herunder på Svalbard, Jan Mayen og i de norske bilandene, jf. lov 27. februar 1930 nr. 3.

Straffelovgivningen gjelder også for handlinger foretatt

- a) på innretninger på norsk kontinentalsokkel for undersøkelse etter eller utnyttning eller lagring av undersjøiske naturforekomster og på rørledninger og andre faste transportanlegg tilknyttet slike innretninger også når de ligger utenfor norsk kontinentalsokkel,
- b) i jurisdiksjonsområde etablert i medhold av lov 17. desember 1976 nr. 91 om Norges økonomiske sone, på handlinger som krenker interesser som den norske jurisdiksjon skal ivareta, og
- c) på norsk fartøy, herunder luftfartøy, og boreplattform eller liknende flyttbar innretning. Oppholder fartøyet eller innretningen seg på eller over en annen stats territorium, gjelder straffelovgivningen bare en handling foretatt av en person som følger med fartøyet eller innretningen.

§ 5. Straffelovgivningens anvendelse på handlinger i utlandet

Utenfor virkeområdet etter § 4 gjelder straffelovgivningen for handlinger foretatt

- a) av en norsk statsborger,
- b) av en person med bosted i Norge, eller
- c) på vegne av et foretak registrert i Norge, når handlingene:
 1. er straffbare også etter loven i landet der de er foretatt,
 2. anses som krigsforbrytelse, folkemord eller forbrytelse mot menneskeheten,
 3. anses som brudd på krigens folkerett,
 4. anses som barneekteskap eller tvangsekteskap,
 5. anses som kjønnslemlestelse,
 6. er rettet mot den norske stat eller norsk statsmyndighet, eller
 7. er foretatt utenfor området for noen stats høyhetsrett og kan straffes med fengsel.

Første ledd gjelder tilsvarende for handlinger foretatt

- a) av en person som etter handlingstidspunktet er blitt norsk statsborger eller har fått bosted i Norge,
- b) av en person som er eller etter handlingen er blitt statsborger i eller bosatt i et annet nordisk land, og som oppholder seg i Norge, eller
- c) på vegne av et utenlandsk foretak som etter handlingstidspunktet har overført sin samlede virksomhet til et foretak registrert i Norge.

Første ledd nr. 1, 2, 5 og 6 gjelder tilsvarende for handlinger foretatt av andre personer enn dem som omfattes av første og annet ledd, når personen oppholder seg i Norge, og handlingen har en lengstestraff på fengsel i mer enn 1 år.

Ved strafforfølgning etter denne paragraf kan straffen ikke overstige høyeste lovbestemte straff for tilsvarende handling i det landet der den er foretatt.

Påtale etter denne paragraf reises bare når allmenne hensyn tilsier det.

§ 6. Særlig folkerettslig grunnlag til å strafforfølge

Utenfor virkeområdet etter §§ 4 og 5 gjelder straffelovgivningen også for handlinger som Norge etter overenskomster med fremmede stater eller etter folkeretten for øvrig har rett eller plikt til å strafforfølge.

§ 5 femte ledd gjelder tilsvarende.

§ 7. Handling som anses foretatt på flere steder

Når straffbarheten av en handling avhenger eller påvirkes av en inntrådt eller tilsiktet virkning, anses handlingen foretatt også der virkningen er inntrådt eller tilsiktet fremkalt.

§ 8. Adgangen til å strafforfølge forhold som er pådømt i utlandet

Når det i utlandet er avsagt endelig dom som går inn under

- a) lov 25. mars 1977 nr. 22 om overføring av straffeforfølgning fra eller til annet europeisk land,
- b) lov 20. juli 1991 nr. 67 om overføring av domfelte, eller
- c) internasjonal avtale innenfor Schengensamarbeidet,

kan ikke straffesak reises eller straffedom avsies i Norge for samme straffbare forhold, når

- 1. vedkommende ble frifunnet eller funnet skyldig uten at det ble fastsatt noen reaksjon, eller
- 2. den idømte reaksjonen er helt fullbyrdet, er under fullbyrding eller er bortfalt etter domslandets regler.

Dersom strafforfølgningen i domslandet ikke har skjedd etter krav fra norske myndigheter, kan forfølgning i Norge skje for saker som nevnt i første ledd bokstav a og b, når

- a) handlingen er foretatt i et område som nevnt i § 4, jf. § 7,
- b) lovbryteren på handlingstidspunktet hadde bosted i Norge eller var norsk statsborger, og allmenne hensyn tilsier forfølgning,
- c) handlingen var rettet mot en person med norsk offentlig verv, eller mot en offentlig institusjon eller annet som er av offentlig karakter i Norge, eller lovbyrteren selv hadde norsk offentlig verv, eller
- d) Norge har folkerettslig rett eller plikt til strafforfølgning.

Dersom strafforfølgningen i domslandet ikke har skjedd etter krav fra norske myndigheter, kan forfølgning i Norge skje for saker som nevnt i første ledd bokstav c, når

- a) handlingen helt eller delvis ble foretatt i Norge. Ble handlingen bare delvis foretatt i Norge, gjelder unntaket likevel ikke dersom handlingen delvis ble foretatt på territoriet til den konvensjonspart som avsa dommen,
- b) handlingen er straffbar i Norge som krigsforbrytelse, folkemord, lovbrudd mot statens selvstendighet og sikkerhet, lovbrudd mot statsforfatningen og det politiske system, eller som kapring, sabotasje mot infrastrukturen, grovt narkotika-lovbrudd, ulovlig befatning med plutonium og uran, eller grov brannstiftelse eller annen særlig farlig ødeleggelse, eller
- c) handlingen ble foretatt av en norsk tjenestemann og var et brudd på vedkommendes tjenesteplikter.

Kapittel 2. Legaldefinisjoner mv.

§ 9. De nærmeste

Med de nærmeste menes

- a) ektefelle,
- b) slektninger i direkte linje og søsken, og deres ektefeller,

- c) ektefellens slektninger i direkte linje og søsken, og deres ektefeller,
- d) stesøsken og deres ektefeller,
- e) fosterforeldre og deres foreldre, fosterbarn og fostersøsken, og
- f) forlovede.

Det som er bestemt om ektefeller, gjelder også fraskilte. Besvoglede regnes likevel bare som de nærmeste for forhold som har skjedd før oppløsningen av ekteskapet. Det som er bestemt om besvoglede i annet punktum, gjelder også for forlovede etter at forlovelsen er hevet.

Svogerskap anses fortsatt å bestå når ekteskapet som begrunnet det, er opphørt ved død.

Likestilt med ekteskap er partnerskap registrert etter lov 30. april 1993 nr. 40 og andre tilfeller når to personer bor fast sammen under ekteskapsliknende forhold.

§ 10. Offentlig sted og offentlig handling

Med offentlig sted menes et sted bestemt for allmennlig ferdsel eller et sted der allmennheten ferdes.

En handling er offentlig når den er foretatt i nærvær av et større antall personer, eller når den lett kunne iakttas og er iakttatt fra et offentlig sted. Består handlingen i fremsattelse av et budskap, er den også offentlig når budskapet er fremsatt på en måte som gjør det egnet til å nå et større antall personer.

§ 11. Betydelig skade på legeme og helse

Med betydelig skade på legeme og helse menes tap eller vesentlig svekkelse av en sans, et viktig organ eller en viktig legemsdel, vansirethet, livsfarlig eller langvarig sykdom, eller alvorlig psykisk skade.

Betydelig skade er det også når et foster dør eller skades som følge av en straffbar handling.

§ 12. Gjenstand

Med gjenstand menes også elektrisk energi eller annen energi.

§ 13. Beregning av lovbestemte frister

Domstoloven § 148 annet ledd og § 149 første ledd får anvendelse ved beregning av lovbestemte frister.

Kapittel 3. Grunnvilkår for straffansvar

§ 14. Krav om lovhjemmel

Strafferettslige reaksjoner, jf. §§ 29 og 30, kan bare ilegges med hjemmel i lov.

§ 15. Medvirkning

Et straffebed rammer også den som medvirker til at straffebedet brytes, når ikke annet er bestemt.

§ 16. Forsøk

Den som har forsett om å fullbyrde et lovbrudd som kan medføre fengsel i 1 år eller mer, og som foretar noe som er ment å lede direkte til utføringen, straffes for forsøk, når ikke annet er bestemt.

Den som frivillig avstår fra å fullbyrde lovbruddet eller avverger at det blir fullbyrdet, straffes likevel ikke for forsøk.

§ 17. Nødrett

En handling som ellers ville være straffbar, er lovlig når

- a) den blir foretatt for å redde liv, helse, eiendom eller en annen interesse fra en fare for skade som ikke kan avverges på annen rimelig måte, og
- b) denne skaderisikoen er langt større enn skaderisikoen ved handlingen.

§ 18. Nødverge

En handling som ellers ville være straffbar, er lovlig når den

- a) blir foretatt for å avverge et ulovlig angrep,
- b) ikke går lenger enn nødvendig, og
- c) ikke går åpenbart ut over hva som er forsvarlig under hensyn til hvor farlig angrepet er, hva slags interesse som angrepet krenker, og angriperens skyld.

Regelen i første ledd gjelder tilsvarende for den som iverksetter en lovlig pågrep eller søker å hindre at noen unndrar seg varetektsfengsling eller gjennomføring av frihetsstraff.

Utøving av offentlig myndighet kan bare møtes med nødverge når myndighetsutøvingen er ulovlig, og den som gjennomfører den, opptrer forsettlig eller grovt uaktsomt.

§ 19. Selvtekt

En handling som ellers ville være straffbar, er lovlig når den som har retten, handler for å gjenopprette en ulovlig endret tilstand, og det ville være urimelig å måtte vente på myndighetenes bistand. Makt mot en person kan bare brukes når rettskrenkelsen er åpenbar, og må ikke gå lenger enn forsvarlig.

§ 20. Tilregnelighet

For å kunne straffes må lovbrøyeren være tilregnelig på handlingstidspunktet. Lovbrøyeren er ikke tilregnelig dersom han på handlingstidspunktet er

- a) under 15 år,
- b) psykotisk,
- c) psykisk utviklingshemmet i høy grad, eller
- d) har en sterk bevissthetsforstyrrelse.

Bevissthetsforstyrrelse som er en følge av selvforstyrt rus, fritar ikke for straff.

§ 21. Skyldkravet

Straffelovgivningen rammer bare forsettlige lovbrudd med mindre annet er bestemt.

§ 22. Forsett

Forsett foreligger når noen

- a) handler med hensikt om å oppfylle gjerningsbeskrivelsen i et straffebud,
- b) handler med bevissthet om at handlingen sikkert eller mest sannsynlig oppfylder gjerningsbeskrivelsen i et straffebud, eller
- c) regner det som mulig at handlingen oppfylder gjerningsbeskrivelsen i et straffebud, og bestemmer seg for å foreta handlingen selv om gjerningsbeskrivelsen med sikkerhet eller mest sannsynlig skulle bli oppfylt.

Forsett foreligger selv om lovbrøyeren ikke er kjent med at handlingen er ulovlig, jf. § 26.

§ 23. Uaktsomhet

Den som handler i strid med kravet til forsvarlig opptreden på et område, og som ut fra sine personlige forutsetninger kan bebreides, er uaktsom.

Uaktsomheten er grov dersom handlingen er svært klanderverdig og det er grunnlag for sterk bebreidelse.

§ 24. Uforsettlig følge

En uforsettlig følge inngår i vurderingen av om et lovbrudd er grovt dersom lovbrøyeren har opptrådt uaktsomt i forhold til følgen eller unnlatt etter evne å avverge følgen etter å ha blitt oppmerksom på at den kunne inntre.

§ 25. Faktisk uvitenhet

Enhver skal bedømmes etter sin oppfatning av den faktiske situasjonen på handlingstidspunktet.

Er uvitenheten uaktsom, straffes handlingen når uaktsomt lovbrudd er straffbart.

Det ses bort fra uvitenhet som følge av selvforstyrt rus. I slike tilfeller bedømmes lovbrøyeren som om han hadde vært edru.

§ 26. Rettsuvitenhet

Den som på handlingstidspunktet på grunn av uvitenhet om rettsregler er ukjent med at handlingen er ulovlig, straffes når uvitenheten er uaktsom.

Kapittel 4. Foretaksstraff

§ 27. Straff for foretak

Når et straffebud er overtrådt av noen som har handlet på vegne av et foretak, kan foretaket straffes. Det gjelder selv om ingen enkeltperson har utvist skyld eller oppfylt vilkåret om tilregnelighet, jf. § 20.

Med foretak menes selskap, forening eller annen sammenslutning, enkeltpersonforetak, stiftelse, bo eller offentlig virksomhet.

Straffen er bot. Foretaket kan også fradømmes retten til å utøve virksomheten eller forbys å utøve den i visse former, jf. § 56, og ilegges inndragning, jf. kapittel 13.

§ 28. Momenter ved avgjørelsen om et foretak skal ilegges straff

Ved avgjørelsen om et foretak skal straffes etter § 27, og ved utmålingen av straffen, skal det blant annet tas hensyn til

- a) straffens preventive virkning,
- b) lovbruddets grovhet,
- c) om foretaket ved retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak kunne ha forebygget lovbruddet,
- d) om lovbruddet er begått for å fremme foretakets interesser,
- e) om foretaket har hatt eller kunne ha oppnådd noen fordel ved lovbruddet,
- f) foretakets økonomiske evne,
- g) om andre reaksjoner som følge av lovbruddet blir ilagt foretaket eller noen som har handlet på vegne av det, blant annet om noen enkeltperson blir ilagt straff, og
- h) om overenskomst med fremmed stat forutsetter bruk av foretaksstraff.

Kapittel 5. Oversikt over de strafferettslige reaksjonene

§ 29. Straffene

Straffene er

- a) fengsel, jf. kapittel 6,
- b) forvaring, jf. kapittel 7,
- c) samfunnsstraff, jf. kapittel 8,
- d) bot, jf. kapittel 9, og
- e) rettighetstap, jf. kapittel 10.

§ 30. Andre strafferettslige reaksjoner

Andre strafferettslige reaksjoner er

- a) straffutmålingsutsettelse, jf. § 60,
- b) straffutmålingsfravall, jf. § 61,
- c) overføring til tvungent psykisk helsevern, jf. § 62,
- d) overføring til tvungen omsorg, jf. § 63,
- e) inndragning, jf. kapittel 13,
- f) påtaleunntatelse, jf. straffeprosessloven §§ 69 og 70,
- g) overføring av saken til meglings- og konfliktråd, jf. straffeprosessloven § 71 a, jf. konfliktrådsloven, og
- h) tap av retten til å føre motorvogn mv., jf. vegtrafikkloven § 24 a annet ledd, § 33 nr. 1 og 2, jf. nr.

6, og § 35 første ledd og tap av retten til å drive persontransport mot vederlag (kjøreseddel), jf. yrkestransportloven § 37 f annet ledd.

Kapittel 6. Fengselsstraff

§ 31. Fastsetting av fengselsstraff

Fengselsstraff kan idømmes når dette er bestemt i straffebudet.

Minstestrafen er 14 dager når ikke annet er bestemt i loven.

Fengselsstraff idømmes for en fastsatt tid. Fengselsstraff til og med 120 dager fastsettes i dager. Fengselsstraff over 4 måneder fastsettes i måneder og år.

§ 32. Forening av fengselsstraff med andre straffer

Sammen med fengselsstraff kan det idømmes

- a) samfunnsstraff på vilkår som angitt i § 51 bokstav a,
- b) bot, jf. § 54 første punktum bokstav a, jf. annet punktum, eller
- c) rettighetstap, jf. § 59 bokstav a.

Adgangen etter første ledd til å ilegge andre straffer sammen med fengselsstraff er uten betydning for bestemmelser som tillegger strafferammen rettslig virkning.

§ 33. Begrenset bruk av fengselsstraff overfor unge lovbytere

Den som var under 18 år på handlingstidspunktet, kan bare idømmes ubetinget fengselsstraff når det er særlig påkrevd. Fengselsstraffen kan ikke overstige 15 år selv om straffebudet gir adgang til å idømme strengere straff.

§ 34. Fullbyrdingsutsettelse (betinget fengsel)

I dom på fengselsstraff kan retten bestemme at fullbyrdingen helt eller delvis utsettes i en prøvetid. Utsettes fullbyrdingen av deler av straffen (dels betinget, dels ubetinget fengsel), kan den ubetingede delen ikke settes lavere enn 14 dager.

Prøvetiden skal i alminnelighet være 2 år. Når vilkårene for straffskjerpelse ved gjentakelse er oppfylt, og i andre særlige tilfeller, kan det settes en lengre prøvetid, men ikke over 5 år. Prøvetiden regnes fra den dagen endelig dom er avsagt.

Fullbyrdingsutsettelse gis på det grunnvilkår at den domfelte ikke begår en ny straffbar handling i prøvetiden. I tillegg kan retten fastsette særvilkår etter §§ 35 til 37. Den siktede skal så vidt mulig få uttale seg om særvilkår før de fastsettes.

§ 35. Særvilkår om erstatning og oppreisning

Som særvilkår for fullbyrdingsutsettelse skal retten pålegge den domfelte å yte slik erstatning og opp-

reisning som den fornærmede eller en annen skadelidt har rett til og gjør krav på, og som den domfelte har evne til å betale. Er tapet tilstrekkelig klargjort, kan retten også av eget tiltak sette vilkår om erstatning.

§ 36. Særvilkår om meldeplikt

Som særvilkår for fullbyrdingsutsettelse kan retten pålegge den domfelte å melde seg for politiet til bestemte tider. Perioden for meldeplikten er 1 år når ikke retten bestemmer noe annet. Meldeplikten løper fra den dag dommen er rettskraftig. Gjelder dommen en straffbar handling som den domfelte har tilstått, kan det bestemmes i dommen at meldeplikten skal settes i verk straks.

§ 37. Andre særvilkår

Som særvilkår for fullbyrdingsutsettelse kan retten pålegge den domfelte å

- a) overholde bestemmelser om bosted, oppholdssted, arbeid eller opplæring,
- b) unngå kontakt med bestemte personer,
- c) tåle innskrenkninger i rådigheten over inntekt og formue og oppfylle økonomiske forpliktelser, som å betale pliktige underholdsbidrag,
- d) avstå fra å bruke alkohol eller andre berusende eller bedøvende midler,
- e) gjennomgå behandling for å motvirke misbruk av alkohol eller andre berusende eller bedøvende midler, om nødvendig i institusjon,
- f) gjennomføre promilleprogram,
- g) gjennomgå psykiatrisk behandling, om nødvendig i institusjon,
- h) ta opphold i hjem eller institusjon for inntil 1 år,
- i) møte til mekling i konfliktrådet og oppfylle eventuelle avtaler som inngås i meklingsmøte, forutsatt at både fornærmede og domfelte har samtykket til mekling i konfliktrådet, eller
- j) oppfylle andre særvilkår som retten finner hensiktsmessig.

§ 38. Forskrift om særvilkår

Kongen kan gi forskrift om gjennomføringen av særvilkår for fullbyrdingsutsettelse.

§ 39. Brudd på vilkår for fullbyrdingsutsettelse mv.

Når den domfeltes forhold gir grunn til det, kan tingretten ved kjennelse i prøvetiden oppheve eller endre fastsatte særvilkår og sette nye særvilkår. Finner retten det påkrevd, kan den også forlenge prøvetiden, men ikke til mer enn 5 år i alt. Den domfelte skal så vidt mulig få uttale seg om særvilkår og forlengelse av prøvetiden.

Når den domfelte alvorlig eller gjentatt bryter fastsatte særvilkår, kan tingretten ved dom bestemme

at straff helt eller delvis skal fullbyrdes, eller sette en ny prøvetid og nye særvilkår. Påtalemyndighetens begjæring om slik dom må være brakt inn for retten innen 3 måneder etter utløpet av prøvetiden. Første ledd tredje punktum gjelder tilsvarende. Ved delvis fullbyrding av dommen gjelder ikke § 31 annet ledd.

Begår den domfelte en straffbar handling i prøvetiden, og tiltale blir reist eller saken begjært pådømt ved tilståelsesdom innen 6 måneder etter utløpet av prøvetiden, kan retten avsi en samlet dom for begge handlingene eller særskilt dom for den nye handlingen. Blir det avsagt særskilt dom for den nye handlingen, kan retten i dommen også endre den tidligere betingede dommen som bestemt i første ledd.

Kapittel 7. Forvaring

§ 40 Vilkår for å idømme forvaring

Når fengselsstraff ikke anses tilstrekkelig til å verne andres liv, helse eller frihet, kan forvaring i anstalt under kriminalomsorgen idømmes når lovbrøyteren finnes skyldig i å ha begått eller forsøkt å begå et voldslovbrudd, et seksuallovbrudd, en frihetsberøvelse, en ildspåsettelse eller et annet lovbrudd som krenket andres liv, helse eller frihet, eller utsatte disse rettsgodene for fare og vilkårene i annet eller tredje ledd er oppfylt.

Var lovbruddet av alvorlig art, må det være en nærliggende fare for at lovbrøyteren på nytt vil begå et alvorlig lovbrudd som nevnt i første ledd.

Var lovbruddet av mindre alvorlig art, må

- a) lovbrøyteren tidligere ha begått eller forsøkt å begå et alvorlig lovbrudd som nevnt i første ledd,
- b) det må antas å være en nær sammenheng mellom det tidligere og det nå begåtte lovbruddet, og
- c) faren for tilbakefall til et nytt alvorlig lovbrudd som nevnt i første ledd, må være særlig nærliggende.

Ved vurderingen av faren for tilbakefall etter annet og tredje ledd skal det legges vekt på det begåtte lovbruddet sammenholdt særlig med lovbrøyterens atferd og sosiale og personlige funksjonsevne. For saker som nevnt i annet ledd skal det særlig legges vekt på om lovbrøyteren tidligere har begått eller forsøkt å begå et alvorlig lovbrudd som nevnt i første ledd.

Før dom på forvaring avsies, skal det foretas personundersøkelse av den siktede. Retten kan bestemme at den siktede skal underkastes rettspsykiatrisk undersøkelse i stedet for eller i tillegg til personundersøkelsen.

§ 41. Forening av forvaring med andre straffer

Sammen med forvaring kan det idømmes rettighetstap, jf. § 59 bokstav d.

§ 42. Bortfall av idømt fengselsstraff og samfunnsstraff

Tidligere idømt fengselsstraff og samfunnsstraff faller bort når forvaring idømmes.

§ 43. Varigheten av forvaringen

I dom på forvaring fastsettes en tidsramme som vanligvis ikke bør overstige 15 år, og som ikke kan overstige 21 år. Var den domfelte under 18 år på handlingstidspunktet, bør tidsrammen vanligvis ikke overstige 10 år, og den kan ikke overstige 15 år. Etter begjæring fra påtalemyndigheten kan retten ved dom forlenge den fastsatte rammen med inntil 5 år om gangen. Sak om forlengelse reises ved tingretten senest 3 måneder før utløpet av forvaringstiden.

Retten bør også fastsette en minstetid for forvaringen som ikke må overstige 10 år.

§ 44. Prøveløslatelse

Den domfelte kan løslates på prøve før utløpet av forvaringstiden. Er det fastsatt minstetid, kan den domfelte ikke løslates på prøve før minstetiden er utløpt. Prøvetiden skal være fra 1 til 5 år.

Når den domfelte eller kriminalomsorgen begjærer løslatelse på prøve, fremmer påtalemyndigheten saken for tingretten, som avgjør den ved dom. Når påtalemyndigheten samtykker i prøveløslatelse, kan slik løslatelse likevel besluttes av kriminalomsorgen.

Behandlingen av en sak om prøveløslatelse skal påskyndes.

Den domfelte kan ikke begjære prøveløslatelse før 1 år etter at forvaringsdommen eller en dom som nekter prøveløslatelse, er endelig.

§ 45. Vilkår ved prøveløslatelse

Retten kan sette følgende vilkår ved prøveløslatelse:

- vilkår som ved betinget dom, jf. §§ 35-37,
- vilkår om at den prøveløslatte skal følges opp av kriminalomsorgen, eller
- vilkår om at den prøveløslatte skal ha opphold i institusjon eller kommunal boenhet ut over ett-årsfristen i § 37 bokstav h. Slikt vilkår kan bare settes dersom særlige grunner tilsier det og institusjonen eller kommunen har samtykket. Retten kan bestemme at den prøveløslatte skal kunne holdes tilbake i institusjonen eller den kommunale boenheten mot sin vilje og hentes tilbake ved unnvikelse, om nødvendig med tvang og med bistand fra offentlig myndighet.

Kriminalomsorgen kan ved prøveløslatelse sette vilkår som nevnt i første ledd bokstav a og b, unntatt slike vilkår som nevnt i § 37 bokstav j (andre særvilkår som retten finner hensiktsmessig).

Den domfelte skal få uttale seg om vilkårene. Det samme gjelder kriminalomsorgen når vilkårene fastsettes av retten.

Om endring av fastsatte vilkår og forlengelse av prøvetid gjelder § 39 første ledd tilsvarende.

Den prøveløslatte kan begjære at tingretten treffer kjennelse om at vilkår som nevnt i første ledd bokstav c skal oppheves eller endres, jf. § 39 første ledd. Slik begjæring kan tidligst fremmes 1 år etter at dommen om prøveløslatelse eller tingrettens siste kjennelse er endelig.

§ 46. Brudd på vilkår for forvaring mv.

Etter begjæring kan tingretten ved dom bestemme at den prøveløslatte skal gjeninnsettes i forvaring, eller sette en ny prøvetid og nye vilkår dersom

- den prøveløslatte i prøvetiden alvorlig eller gjentatt bryter fastsatte vilkår,
- den prøveløslatte begår en ny straffbar handling i prøvetiden, eller
- særlige grunner ikke lenger tilsier prøveløslatelse i medhold av § 45 første ledd bokstav c.

Påtalemyndighetens begjæring om slik dom må være brakt inn for retten innen 3 måneder etter at prøvetiden gikk ut. Er den prøveløslatte blitt fulgt opp av kriminalomsorgen, skal kriminalomsorgen gi uttalelse før det blir avsagt dom. Den domfelte skal så vidt mulig få uttale seg.

I saker etter første ledd bokstav b kan retten avsi samlet dom for begge handlingene eller særskilt dom for den nye handlingen.

Dersom institusjonen eller kommunen trekker tilbake sitt samtykke etter § 45 første ledd bokstav c, gjeninnsettes den løslatte.

§ 47. Forskrift om forvaring og prøveløslatelse fra forvaring

Kongen kan gi forskrift om gjennomføringen av forvaring og prøveløslatelse fra forvaring.

Kapittel 8. Samfunnsstraff

§ 48. Vilkår for å idømme samfunnsstraff

Samfunnsstraff kan idømmes i stedet for fengselsstraff når

- det ellers ikke ville ha blitt idømt strengere straff enn fengsel i 1 år,
- hensynet til straffens formål ikke taler mot en reaksjon i frihet, og
- lovbryteren samtykker og har bosted i Norge.

Første ledd bokstav a kan fravikes når den straff som ellers ville ha blitt idømt, helt eller delvis ville ha vært betinget, og ellers når sterke grunner taler for at samfunnsstraff idømmes.

§ 49. Timetall, subsidiær fengselsstraff og gjennomføringstid

I dom på samfunnsstraff skal retten fastsette

- a) et timetall som skal være fra 30 til 420 timer,
- b) en subsidiær fengselsstraff, som skal svare til den fengselsstraff som ville ha blitt idømt uten samfunnsstraff, og
- c) en gjennomføringstid, som normalt skal svare til den subsidiære fengselsstraffen. Er den subsidiære fengselsstraffen kortere enn 120 dager, kan det likevel fastsettes en gjennomføringstid på inntil 120 dager.

Ved fastsetting av gjennomføringstid og subsidiær fengselsstraff, gjelder § 31 tredje ledd annet og tredje punktum tilsvarende.

§ 50. Adgang til å fastsette vilkår

I dom på samfunnsstraff kan retten bestemme at den domfelte i gjennomføringstiden

- a) skal overholde bestemmelser gitt av kriminalomsorgen om bosted, oppholdssted, arbeid, opplæring eller behandling, eller
- b) forbyr kontakt med bestemte personer.

§ 51. Forening av samfunnsstraff med andre straffer

Sammen med samfunnsstraff kan det idømmes

- a) ubetinget fengselsstraff på inntil 30 dager når særlige grunner tilsier det, jf. § 32 første ledd bokstav a,
- b) bot, jf. § 54 første punktum bokstav b, jf. annet punktum, eller
- c) rettighetstap, jf. § 59 bokstav a.

§ 52. Brudd på vilkår for samfunnsstraff

Etter begjæring kan tingretten ved dom bestemme at hele eller deler av den subsidiære fengselsstraffen skal fullbyrdes når den domfelte

- a) bryter bestemmelser gitt i eller i medhold av straffegjennomføringsloven § 54 første og annet ledd, § 55 eller § 58 første ledd bokstav a til d, eller
- b) begår en ny straffbar handling før utløpet av gjennomføringstiden.

Ved omgjøringen skal retten ta hensyn til samfunnsstraff som allerede er gjennomført. Dersom den subsidiære fengselsstraffen ikke skal fullbyrdes i sin helhet, kan retten forlenge gjennomføringstiden med inntil 6 måneder.

Ved omgjøring etter første ledd bokstav b kan retten avsi samlet dom for begge handlingene eller særskilt dom for den nye handlingen.

Begjæring etter første ledd bokstav a fremmes av kriminalomsorgen eller påtalemyndigheten. Begjæring etter første ledd bokstav b fremmes av påtalemyndigheten. Begjæringen må være brakt inn for ret-

ten innen 3 måneder etter utløpet av gjennomføringstiden.

Reglene om varsling i straffeprosessloven § 243 gjelder tilsvarende for rettsmøter om omgjøring. Kriminalomsorgen skal varsles etter de samme regler som påtalemyndigheten.

Kapittel 9. Bot

§ 53. Ilegging av bot

Bot kan ilegges som eneste straff når dette er bestemt i straffebudet.

Ved utmåling av bot skal det ved siden av slike forhold som i alminnelighet tillegges vekt ved straffutmålingen, legges vekt på lovbruterens inntekt, formue, forsørgelsesbyrde, gjeldsbyrde og andre forhold som påvirker den økonomiske evnen. Ved utmåling av bot overfor et foretak gjelder § 28.

Boten tilfaller staten når ikke annet er bestemt.

§ 54. Forening av bot med andre straffer

Bot kan ilegges sammen med

- a) fengselsstraff, jf. § 32 bokstav b,
- b) samfunnsstraff, jf. § 51 bokstav b, eller
- c) rettighetstap, jf. § 59 bokstav c.

Dette gjelder selv om bot ikke er fastsatt som straff for lovbruddet.

§ 55. Subsidiær fengselsstraff

Når bot ilegges, fastsettes en subsidiær fengselsstraff fra 1 til 120 dager. Den subsidiære straffen kan fullbyrdes når vilkårene i straffeprosessloven § 456 fjerde ledd annet punktum er oppfylt.

Subsidiær fengselsstraff faller bort ved full betaling av boten. Betales en del av boten, nedsettes fengselsstraffen forholdsmessig, regnet i hele dager.

Er bot ilagt et foretak etter § 27, fastsettes ikke fengselsstraff etter første ledd.

Kapittel 10. Rettighetstap

§ 56. Tap av retten til å ha en stilling eller utøve en virksomhet eller aktivitet

Den som har begått en straffbar handling som viser at vedkommende er uskikket til eller kan misbruke en stilling, virksomhet eller aktivitet, kan, når allmenne hensyn tilsier det,

- a) fratras stillingen, eller
- b) fratras retten til for fremtiden å ha en stilling eller utøve en virksomhet eller aktivitet.

Rettighetstapet kan begrenses til forbud mot å utøve visse funksjoner som ligger til stillingen eller virksomheten, eller til påbud om å utøve virksomheten eller aktiviteten på bestemte vilkår.

Den som er fratatt retten til å utøve en virksomhet, kan heller ikke forestå slik virksomhet for andre eller la andre forestå slik virksomhet for seg.

Den skyldige kan pålegges å gi fra seg et dokument eller en annen gjenstand som har tjent som bevis for den tapte rettigheten.

Rettighetstap etter bestemmelsen her kan ilegges som eneste straff hvis det ikke er fastsatt en minste- straff på fengsel i 1 år eller mer for handlingen.

§ 57. Forbud mot kontakt

Den som har begått en straffbar handling, kan ilegges kontaktforbud når det er grunn til å tro at vedkommende ellers vil

- a) begå en straffbar handling overfor en annen person,
- b) forfølge en annen person, eller
- c) på annet vis krenke en annens fred.

Kontaktforbudet kan gå ut på at den forbudet retter seg mot, forbys

- a) å oppholde seg i bestemte områder, eller
- b) å forfølge, besøke eller på annet vis kontakte en annen person.

Er det nærliggende fare for en handling som nevnt i første ledd bokstav a, kan den skyldige forbys å oppholde seg i sitt eget hjem.

Kontaktforbudet kan begrenses på nærmere angitte vilkår.

Rettighetstap etter bestemmelsen her kan ilegges som eneste straff hvis det ikke er fastsatt en minste- straff på fengsel i 1 år eller mer for handlingen.

§ 58. Varigheten av rettighetstapet

Et rettighetstap trer i kraft den dag dommen eller forelegget er endelig.

Rettighetstap etter § 56 første ledd bokstav b og § 57 ilegges for en bestemt tid inntil 5 år, eller når særlige grunner tilsier det, på ubestemt tid. Verv som medlem av kommunestyre, fylkesting eller Stortinget kan likevel bare fratras for valgperioden. Forbud mot opphold i eget hjem, jf. § 57 tredje ledd, kan bare ilegges for en bestemt tid inntil 1 år.

Rettighetstap som nevnt i annet ledd kan etter 3 år prøves på ny av tingretten. Begjæringen fremsettes for påtalemyndigheten, som forbereder saken for retten. Rettens avgjørelse treffes ved kjennelse. Opprettholdes rettighetstapet helt eller delvis, kan saken ikke prøves på ny før etter 3 år.

Fristen for rettighetstapet og for adgangen til å begjære ny prøving etter tredje ledd løper ikke i den tiden lovbrysterer soner frihetsstraff eller unndrar seg fullbyrdingen av slik straff.

§ 59. Forening av rettighetstap med andre straffer

Rettighetstap kan ilegges sammen med

- a) fengselsstraff, jf. § 32 første ledd bokstav c,
- b) samfunnsstraff, jf. § 51 bokstav c,
- c) bot, jf. § 54 første punktum bokstav c, jf. annet punktum, eller

d) forvaring, jf. § 41.

Kapittel 11. Straffutmålingsutsettelse og straffutmålingsfrafall

§ 60. Straffutmålingsutsettelse

Selv om straffeskyld anses bevist, kan retten utsette å utmåle straff i en prøvetid.

Når en lovbryster har begått flere lovbrudd og det skal idømmes en felles straff, jf. § 79 bokstav a, kan straffutmålingsutsettelse kombineres med

- a) delvis ubetinget fengsel som ikke kan settes lare enn 14 dager, eller
- b) bot, selv om bot ikke er fastsatt som straff for lovbruddene.

Reglene i § 34 annet og tredje ledd og §§ 35 til 39 gjelder tilsvarende så langt de passer. § 39 annet ledd fjerde punktum får likevel ikke anvendelse.

§ 61. Straffutmålingsfrafall

Selv om straffeskyld anses bevist, kan retten, når helt særlige grunner tilsier det, frafalle å utmåle straff.

Ved avgjørelsen om det foreligger helt særlige grunner skal det spesielt legges vekt på om utmåling av straff vil virke som en urimelig tilleggsbelastning for lovbrysterer, og heller ikke hensynet til straffens formål og virkninger for øvrig tilsier at det utmåles en reaksjon.

§ 60 annet ledd gjelder tilsvarende.

Kapittel 12. Overføring til tvungent psykisk helsevern og tvungen omsorg

§ 62. Vilkår for å idømme overføring til tvungent psykisk helsevern

Når det anses nødvendig for å verne andres liv, helse eller frihet, kan en lovbryster som er straffri etter § 20 bokstav b eller bokstav d, ved dom overføres til tvungent psykisk helsevern, jf. psykisk helsevernloven kapittel 5, når han har begått eller forsøkt å begå et voldslovbrudd, et seksuallovbrudd, en frihetsberøvelse, en ildspåsettelse eller et annet lovbrudd som krenket andres liv, helse eller frihet, eller kunne utsette disse rettsgodene for fare og vilkårene i annet eller tredje ledd er oppfylt.

Var lovbruddet av alvorlig art, må det være en nærliggende fare for at lovbrysterer på nytt vil begå et alvorlig lovbrudd som krenker eller utsetter for fare andres liv, helse eller frihet.

Var lovbruddet av mindre alvorlig art må

- a) lovbrysterer tidligere ha begått eller forsøkt å begå et alvorlig lovbrudd som krenket eller utsatte for fare andres liv, helse eller frihet,
- b) det antas å være en nær sammenheng mellom det tidligere og det nå begåtte lovbruddet, og

c) faren for tilbakefall til et nytt alvorlig lovbrudd som nevnt i bokstav a, være særlig nærliggende.

Ved vurderingen av faren for tilbakefall etter bestemmelsen her skal det legges vekt på det begåtte lovbruddet sammenholdt særlig med lovbrysterens atferd, sykdomsutvikling og psykiske funksjonsevne.

§ 63. Vilkår for å idømme tvungen omsorg for psykisk utviklingshemmede i høy grad mv.

På vilkår som nevnt i § 62 kan den som er straffri etter § 20 bokstav c, idømmes tvungen omsorg.

Tvungen omsorg skal utholdes i en fagenhet innenfor spesialisthelsetjenesten som er innrettet for formålet. Når hensynet til den domfelte tilsier det og sikkerhetshensyn ikke taler imot, kan fagenheten etter nærmere forskrift som Kongen gir, inngå avtale om gjennomføring av omsorgen utenfor fagenheten.

Den domfelte kan holdes tilbake mot sin vilje og hentes tilbake ved unnvikelse, om nødvendig med tvang og med bistand fra offentlig myndighet. Fagenheten har det overordnede ansvar for gjennomføringen av tvungen omsorg, også når særreaksjonen gjennomføres utenfor fagenheten.

§ 64. Nærmere regler om gjennomføringen av tvungen omsorg

Ved gjennomføring av dom på tvungen omsorg gjelder følgende bestemmelser i psykisk helsevernloven tilsvarende så langt de passer:

- a) kapittel 1, kapittel 4 med unntak av §§ 4-5 annet ledd, 4-9 og 4-10, og kapittel 6 med forskrifter når særreaksjonen gjennomføres i fagenheten. Bestemmelsen i § 4-4 annet ledd annet punktum gjelder likevel bare i den utstrekning det er fastsatt i forskrift gitt av Kongen;
- b) kapittel 1 og kapittel 6 når særreaksjonen gjennomføres utenfor fagenheten.

Kongen kan gi forskrift om at sosialtjenesteloven kapittel 4 A skal gjelde tilsvarende. Kongen kan gi særlige regler om saksbehandlingen.

Kongen gir forskrift med nærmere bestemmelser om gjennomføringen av tvungen omsorg, herunder bestemmelser om hvilke vedtak som kan overprøves etter reglene i tvistemålsloven kapittel 33.

§ 65. Opphør av reaksjonene

Tvungent psykisk helsevern etter § 62 og tvungen omsorg etter § 63 kan bare opprettholdes når vilkåret om gjentakelsesfare i § 62 fortsatt er oppfylt.

Den domfelte, hans nærmeste og den faglig ansvarlige ved den institusjon som har behandlingsansvaret for den domfelte, kan begjære opphør av reaksjonen. Hvem som er den domfeltes nærmeste, avgjøres etter psykisk helsevernloven § 1-3 annet ledd. Påtalemyndigheten fremmer saken for tingretten,

som treffer avgjørelsen ved dom. Behandlingen av saken skal påskyndes.

Opphør av reaksjonen kan ikke begjæres før 1 år etter at overføringsdommen eller en dom som nekter opphør, er endelig.

Påtalemyndigheten kan til enhver tid beslutte opphør av reaksjonen. Senest 3 år etter siste rettskraftige dom skal påtalemyndigheten enten beslutte opphør av reaksjonen eller bringe saken inn for tingretten, som avgjør ved dom om reaksjonen skal opprettholdes.

Kapittel 13. Inndragning

§ 66. Forening av inndragning med straff og andre strafferettslige reaksjoner

Inndragning etter dette kapittel kan ilegges alene eller sammen med straff eller andre strafferettslige reaksjoner.

§ 67. Inndragning av utbytte

Utbytte av en straffbar handling skal inndras. I stedet for utbyttet kan hele eller deler av utbyttets verdi inndras. Inndragning foretas selv om lovbrysteren var utilregnelig, jf. § 20, eller ikke utviste skyld. Ansvar etter bestemmelsen her kan reduseres eller falle bort i den grad inndragning vil være klart urimelig.

Som utbytte regnes også formuesgode som trer istedenfor utbytte, avkastning og andre fordeler av utbytte. Utgifter kommer ikke til fradrag. Kan størrelsen av utbyttet ikke godtgjøres, fastsettes beløpet skjønnsmessig.

Retten - eller påtalemyndigheten i forelegg om inndragning - kan fastsette at inndragningsbeløpet skal reduseres med et beløp som tilsvarer erstatning som lovbrysteren eller en ansvarlig for skaden har betalt til skadelidte, og som helt eller delvis svarer til utbyttet. Det samme gjelder når lovbrysteren har oppfylt en forpliktelse som den strafferettslige forfølgning gjelder.

Ved verdiinndragning, jf. første ledd annet punktum, kan det bestemmes at formuesgodet hefter til sikkerhet for inndragningsbeløpet.

§ 68. Utvidet inndragning

Utvidet inndragning kan foretas når lovbrysteren finnes skyldig i straffbar handling som etter sin art kan gi betydelig utbytte, og lovbrysteren har foretatt

- a) en eller flere straffbare handlinger som samlet kan medføre straff av fengsel i 6 år eller mer,
- b) minst én straffbar handling som kan medføre straff av fengsel i 2 år eller mer, og lovbrysteren de siste 5 år før handlingen ble begått, er ilagt straff for en handling av en slik art at den kan gi betydelig utbytte, eller

c) forsøk på handling som nevnt i bokstav a eller b. Forhøyelse av strafferammen etter § 79 kommer ikke i betraktning.

Ved utvidet inndragning kan alle formuesgoder som tilhører lovbyteren, inndras hvis lovbyteren ikke sannsynliggjør at formuesgodene er ervervet på lovlig måte. § 67 første ledd annet punktum og fjerde ledd gjelder tilsvarende.

Ved utvidet inndragning overfor lovbyteren kan også verdien av alle formuesgoder som tilhører lovbyterens nåværende eller tidligere ektefelle, inndras hvis ikke

- a) de er ervervet før ekteskapet ble inngått eller etter at ekteskapet ble oppløst,
- b) de er ervervet minst 5 år før den straffbare handlingen som gir grunnlag for utvidet inndragning, eller
- c) lovbyteren sannsynliggjør at formuesgodene er ervervet på annen måte enn ved straffbare handlinger som lovbyteren selv har begått.

Når to personer bor fast sammen under ekteskapsliknende forhold, likestilles det med ekteskap.

§ 69. Inndragning av produktet av, gjenstanden for og redskapet til en straffbar handling

Ting som

- a) er frembrakt ved,
- b) har vært gjenstand for, eller
- c) har vært brukt eller bestemt til bruk ved en straffbar handling, kan inndras. I stedet for tingen kan hele eller deler av tingens verdi inndras. § 67 første ledd tredje punktum og fjerde ledd gjelder tilsvarende.

Som ting regnes også rettigheter, fordringer og elektronisk lagret informasjon.

Ved avgjørelsen av om inndragning skal foretas, og hvilket omfang inndragningen skal ha, skal det særlig legges vekt på om inndragning er påkrevd av hensyn til en effektiv håndheving av straffebudet, og om den er forholdsmessig. Når forholdsmessigheten vurderes, skal det blant annet legges vekt på andre reaksjoner som ilegges, og konsekvensene for den som inndragningen rettes mot.

§ 70. Forebyggende inndragning

En ting kan inndras når det på grunn av tingens art og forholdene for øvrig er en nærliggende fare for at den vil bli gjort til gjenstand for eller brukt ved en straffbar handling. Er tingen egnet til bruk ved legemskrenkelser, er det tilstrekkelig at det er fare for slik bruk. Inndragning av en informasjonsbærer, jf. § 76, kan bare foretas når det er fare for uopprettelig skade.

I stedet for å inndra tingen kan det påbys tiltak for å forebygge at tingen blir brukt til lovovertrædelser.

§ 69 annet ledd gjelder tilsvarende.

Inndragning etter første ledd kan foretas uansett hvem som er eier.

§ 71. Hvem inndragning kan skje overfor

Inndragning av utbytte etter § 67 foretas overfor den utbyttet er tilfalt direkte ved handlingen. Det skal legges til grunn at utbyttet er tilfalt lovbyteren, med mindre lovbyteren sannsynliggjør at det er tilfalt en annen.

Utvidet inndragning etter § 68 foretas overfor lovbyteren.

Inndragning etter § 69 foretas overfor lovbyteren eller den lovbyteren handlet på vegne av. Inndragning som nevnt i § 69 første ledd bokstav c eller av beløp som helt eller delvis svarer til dens verdi, kan alternativt foretas overfor en eier som har eller burde ha forstått at tingen skulle brukes ved en straffbar handling.

Inndragning etter § 70 foretas overfor den som besitter eller eier gjenstanden.

§ 72. Forholdet til erververe

Er utbytte, jf. § 67, eller ting som nevnt i § 69, etter handlingstidspunktet overdratt fra noen som det kan foretas inndragning overfor, kan det overdratte eller verdien av det inndras overfor mottakeren dersom overdragelsen har skjedd som gave eller mottakeren forsto eller burde ha forstått sammenhengen mellom den straffbare handlingen og det overdratte.

Kan det foretas utvidet inndragning etter § 68, og lovbyteren har overdratt et formuesgode til en av sine nærmeste, kan formuesgodet eller verdien av det inndras overfor mottakeren hvis påtalemyndigheten sannsynliggjør at det er ervervet ved at lovbyteren har begått et lovbrudd. Dette gjelder likevel ikke for formuesgoder som ble overdratt mer enn 5 år før den handling som danner grunnlag for inndragningen, ble begått, eller formuesgoder som er mottatt til vanlig underhold fra en som plikter å yte slikt underhold.

Er det ved inndragning overfor lovbyteren regnet med formue som tilhører noen som nevnt i § 68 tredje ledd, og som innfrir sitt ansvar etter paragrafen her, reduseres lovbyterens ansvar tilsvarende. Har lovbyteren innfridd sitt ansvar etter § 68 annet ledd, fører ytterligere innfrielse fra lovbyteren til at mottakerens ansvar reduseres tilsvarende.

Annet ledd gjelder tilsvarende ved overdragelse til et foretak dersom lovbyteren

- a) alene eller sammen med noen som er nevnt i annet ledd, eier en vesentlig del av foretaket,
- b) oppebærer en betydelig del av foretakets inntekt, eller
- c) i kraft av sin stilling som leder har vesentlig innflytelse over det.

Tilsvarende gjelder for rettighet som etter handlingstidspunktet er stiftet i tingen av noen som det

kan foretas inndragning overfor når rettigheten ikke er stiftet ved utleggspant, arrest eller legalpant.

§ 73. Forholdet til rettighetshavere

En rettighet som er rettsgyldig sikret i et formuesgode som inndras, kan helt eller delvis besluttes bortfalt overfor en rettighetshaver

- a) som selv har foretatt den straffbare handlingen,
- b) som lovbryteren har handlet på vegne av, eller
- c) som da rettigheten ble rettsgyldig sikret på annen måte enn ved utleggspant, arrest eller legalpant, forsto eller burde ha forstått at tingen skulle brukes ved en straffbar handling, eller at den kunne inndras.

§ 67 første ledd tredje punktum gjelder tilsvarende.

§ 74. Fellesregler om inndragning av utbytte og ting som ikke tilhører lovbryteren

Kreves inndragning av beslaglagt utbytte, jf. §§ 67 og 68, eller ting, jf. §§ 69 og 70, som ikke tilhører lovbryteren, reises kravet mot eieren eller rettighetshaveren. Det samme gjelder når det kreves inndragning av verdien av ting som er beslaglagt, eller som mot sikkerhetsstillelse er fritatt for beslag.

Er eieren eller rettighetshaveren ukjent eller uten kjent oppholdssted i Norge, kan inndragning foretas i sak mot lovbryteren eller den som var besitter ved beslaget, såfremt det finnes rimelig av hensyn til eieren. Eieren skal så vidt mulig gis varsel om saken.

Har verken lovbryteren eller besitteren kjent oppholdssted i Norge, kan tingretten beslutte inndragning på de vilkår som er nevnt i annet ledd, uten at noen er gjort til saksøkt.

Disse regler gjelder tilsvarende ved inndragning av rettigheter etter § 72 femte ledd og § 73.

§ 75. Hvem inndragning kan skje til fordel for

Inndragning skjer til fordel for statskassen når ikke annet er bestemt.

I dommen eller ved en senere kjennelse av den tingretten som avgjorde spørsmålet om inndragning, kan retten bestemme at det inndratte skal anvendes til dekning av erstatningskrav fra den skadelidte.

Departementet kan bestemme at det inndratte skal deles mellom den norske stat og en eller flere andre stater. Ved avgjørelsen skal det blant annet legges vekt på hvilke utgifter som har påløpt i statene, og i hvilke land skadevirkninger har oppstått og utbytte er oppnådd. Deling etter leddet her kan ikke føre til at dekning av den skadelidtes erstatningskrav etter annet ledd reduseres.

§ 76. Særregler for inndragning av en informasjonsbærer

Med informasjonsbærer menes i denne bestemmelse trykt skrift eller annet som formidler en skriftlig, visuell, auditiv eller elektronisk lagret informasjon.

Ved inndragning av en informasjonsbærer skal det angis hvilke deler av innholdet som begrunner inndragningen. Den som må tåle inndragningen, kan mot å dekke utgiftene kreve informasjonsbæreren tilbakelevert etter at det ulovlige innholdet er fjernet.

Kapittel 14. Fellesregler for reaksjonsfastsettelsen

§ 77. Formildende omstendigheter

Har siktede avgitt en uforbeholden tilståelse, skal retten ta dette i betraktning ved straffutmålingen.

§ 78.

§ 79. Fastsetting av straff ut over lengstestrafen (flere lovbrudd, gjentakelse, organisert kriminalitet)

Foreligger en eller flere av situasjonene i bokstav a til c, kan fengselsstraffen forhøyes inntil det dobbelte, men ikke i noe tilfelle med mer enn 6 år og aldri ut over 21 år, og for personer som var under 18 år på handlingstidspunktet, ikke ut over 15 år:

- a) når en lovbryter ved én eller flere handlinger har begått flere lovbrudd, og det skal idømmes en felles straff. Forhøyelse av fengselsstraffen regnes av lengstestrafen i det strengeste straffebudet. Straffen etter denne bokstav kan aldri bli lenger enn summen av lengstestrafene. Forhøyelse av lengstestrafen etter denne bokstav får bare betydning i forhold til lovbestemmelser som har bestemt at den forhøyde lengstestraft skal tillegges rettslig virkning.
- b) når en tidligere domfelt person på ny har begått en straffbar handling av samme art som han tidligere er dømt for her i riket eller i utlandet, hvis ikke straffebudet selv bestemmer noe annet. Forhøyelse av lengstestrafen etter denne bokstav får bare betydning i forhold til lovbestemmelser som har bestemt at den forhøyde lengstestrafen skal tillegges rettslig virkning.

Første ledd i denne bokstav gjelder bare når den domfelte hadde fylt 18 år på tidspunktet for den tidligere straffbare handlingen, og har begått den nye handlingen etter at straffen for den tidligere handlingen helt eller delvis er fullbyrdet. Har den nye straffbare handlingen en strafferamme på mer enn 1 år, gjelder første ledd ikke hvis den nye handlingen er begått senere enn 6 år etter at fullbyrdelsen av den tidligere straffen er avsluttet, når ikke annet er bestemt. Har den nye

straffbare handlingen en strafferamme på 1 år eller mindre, kan det ikke ha gått mer enn 2 år fra fullbyrdingen er avsluttet.

- c) når en straffbar handling er utøvet som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe.

Med organisert kriminell gruppe menes en organisert gruppe på tre eller flere personer som har som et hovedformål å begå en handling som kan straffes med fengsel i minst 3 år, eller hvor en vesentlig del av virksomheten består i å begå slike handlinger.

Forhøyelse av lengstestrafen etter bestemmelsen her får anvendelse i forhold til lovbestemmelser som tillegger strafferammen rettslig virkning, når ikke annet er bestemt.

§ 80. Fastsetting av straff under minstestrafen eller til en mildere straffart

Straffen kan settes under minstestrafen i straffebudet eller til en mildere straffart når lovbrysteren

- a) 1. uten å vite at han er mistenkt i vesentlig grad har forebygget eller gjenopprettet skaden ved lovbruddet, eller
2. har avlagt en uforbeholden tilståelse,
- b) dømmes for forsøk,
- c) 1. har handlet på grunn av avhengighetsforhold til en annen deltaker, eller
2. har deltatt bare i liten grad,
- d) har overskredet grensene for
 1. nødrett (jf. § 17),
 2. nødverge (jf. § 18), eller
 3. selvtekt (jf. § 19),
- e) har handlet i berettiget harme, under tvang eller under overhengende fare,
- f) på handlingstidspunktet har en alvorlig psykisk lidelse med en betydelig svekket evne til realistisk å vurdere sitt forhold til omverdenen, men ikke er psykotisk,
- g) på handlingstidspunktet er psykisk utviklingshemmet i lettere grad,
- h) på handlingstidspunktet har en noe mindre sterk bevissthetsforstyrrelse enn den som fritar for straff etter § 20 bokstav d. Er bevissthetsforstyrrelsen en følge av selvforskyldt rus, gjelder dette likevel bare når særdeles formildende omstendigheter tilsier det,
- i) på handlingstidspunktet er under 18 år, eller
- j) har handlet i uaktsom rettsuvidenhet ved overtredelse av straffebud som krever forsett.

§ 81. Forhold som kan føre til straffritak

Retten kan frifinne den som

- a) uten å vite at han er mistenkt, i vesentlig grad har forebygget eller gjenopprettet skaden ved et lovbrudd som kan straffes med bot, eller
- b) har overskredet grensene for

1. nødrett (jf. § 17),
 2. nødverge (jf. § 18), eller
 3. selvtekt (jf. § 19),
- og særlige grunner tilsier frifinnelse.

§ 82 Etterskuddsdom

Ved domfellelse for forhold begått før dommen i en annen sak avsies det tilleggsdom for disse forholdene når alle forholdene kunne vært pådømt samtidig. § 31 annet ledd og tredje ledd annet og tredje punktum gjelder ikke.

Ved straffutmålingen gjelder § 79 tilsvarende. Det skal tas hensyn til hva en passende straff ville vært ved samtidig pådømmelse, og den samlede straffen må ikke være strengere enn om alle forholdene hadde vært pådømt samtidig.

Ved domfellelse for forhold begått dels før og dels etter dommen i en annen sak avsies det i alminnelighet fellesdom for alle forholdene. Annet ledd annet punktum gjelder tilsvarende for de forholdene som ble begått forut for den første dommen.

Når det er grunn til det, kan det også ellers avsies fellesdom. Annet ledd gjelder tilsvarende.

Avsies det fellesdom som omfatter en tidligere dom på straff som er helt eller delvis fullbyrdet, gis det fradrag for utholdt straff.

Det skal gå frem av dommen om den er en tilleggsdom eller en fellesdom.

§ 83. Varetektsfradrag

Den tiden den siktede har vært berøvet friheten i anledning av saken, kommer til fradrag i straffen etter reglene i denne paragraf. Dette gjelder også frihetsberøvelse i utlandet eller i anledning av forhold i saken som den siktede frifinnes for, eller som er henlagt.

Det gis 1 dag fradrag for antallet påbegynte døgn frihetsberøvelsen har vart utover 4 timer regnet fra tidspunktet for pågripelsen. Ved frihetsberøvelse i fullstendig isolasjon utover 4 timer skal det gis ytterligere fradrag som svarer til 1 dag for hvert påbegynte tidsrom av 2 døgn som den dømte har vært underlagt fullstendig isolasjon. Varetektsfradraget fastsettes i dommen eller i forelegget. Selv om frihetsberøvelsen har vart noe kortere enn den fastsatte straffen, kan straffen anses utholdt i sin helhet.

Ved idømming av delvis betinget fengselsstraff gis varetektsfradraget først i den ubetingede delen av straffen.

Ved idømming av fengselsstraff og bot gis varetektsfradraget først i fengselsstraffen.

Ved idømming av forvaring gis varetektsfradraget fullt ut både i minstetiden og i tidsrammen.

Ved ilegging av bot gis varetektsfradraget i den subsidiære fengselsstraffen samtidig som boten reduseres forholdsmessig.

Ved idømming av samfunnsstraff gis varetektsfradraget i den subsidiære fengselsstraffen samtidig som antallet timer samfunnsstraff og gjennomføringstiden reduseres forholdsmessig. Er samfunnsstraff idømt sammen med ubetinget fengselsstraff, gjøres fradraget først i fengselsstraffen.

Ved straffutmålingsutsettelse skal det i dommen anmerkes hvorvidt den siktede har vært undergitt frihetsberøvelse i anledning av saken og eventuelt hvor lenge.

§ 84. Fradrag for fullbyrdet strafferettslig reaksjon ilagt i utlandet

Fullbyrdet strafferettslig reaksjon ilagt i utlandet for en handling som også blir pådømt i Norge, skal så vidt mulig trekkes fra i den norske dommen.

Kapittel 15. Foreldelse mv.

§ 85. Opphør av straffansvar ved foreldelse

En handling kan ikke straffes når foreldelse er inntrådt etter §§ 86 til 89.

§ 86. Foreldelsesfristen

Fristen for foreldelse av straffansvar er

- 2 år når den høyeste lovbestemte straffen er bot eller fengsel inntil 1 år,
- 5 år når den høyeste lovbestemte straffen er fengsel inntil 3 år,
- 10 år når den høyeste lovbestemte straffen er fengsel inntil 10 år,
- 15 år når den høyeste lovbestemte straffen er fengsel inntil 15 år,
- 25 år når den høyeste lovbestemte straffen er fengsel inntil 21 år.

Ved beregningen av fristen er det uten betydning at en annen straff kan idømmes ved siden av bot eller fengselsstraff.

Har noen i samme handling begått flere lovbrudd som etter første ledd skulle foreldes til forskjellig tid, gjelder den lengste fristen for alle lovbruddene.

§ 87. Utgangspunktet for foreldelsesfristen

Fristen for foreldelse av straffansvar regnes fra den dag det straffbare forholdet opphørte. Ved overtredelse av lovens bestemmelser om seksuell omgang med barn under henholdsvis 14 år og 16 år skal fristen likevel regnes fra den dag den fornærmede fyller 18 år.

Når straffbarheten avhenger eller påvirkes av en inntrådt virkning, regnes fristen først fra den dag virkningen inntrådte.

Er den straffbare handlingen forøvd på et norsk skip utenfor riket, regnes fristen fra den dag skipet kom til norsk havn. Utgangspunktet for fristen kan li-

kevel ikke forskyves med mer enn 1 år etter dette leddet.

§ 88. Avbrytelse av foreldelsesfristen

Fristen etter § 86 avbrytes ved at den mistenkte får stilling som siktet, jf. straffeprosessloven § 82. Skjer siktelsen ved utferdigelse av utenrettslig erklæring eller av forelegg, avbrytes fristen når den siktede meddeles siktelsen. For slik meddelelse gjelder domstoloven § 146 annet ledd tilsvarende.

Fristavbrytelsen taper sin virkning når forfølgningen innstilles uten at beslutningen omgjøres av overordnet påtalemyndighet innen fristen i straffeprosessloven § 75 annet ledd. Det samme gjelder når forfølgningen blir stanset på ubestemt tid. Ved beregningen av om foreldelse er inntrådt, skal forfølgningstiden regnes med. Dette gjelder likevel ikke dersom forfølgningen er stanset fordi den siktede har unndratt seg forfølgningen.

§ 89. Foreldelse av straffansvar for foretak

Fristen for foreldelse av straffansvaret for foretak beregnes ut fra strafferammen for enkeltpersoner i det straffebud som er overtrådt.

Avbrytes fristen overfor noen som har handlet på vegne av et foretak, gjelder avbrytelsen også overfor foretaket.

§ 90. Suspensjon av foreldelse under konkurs og gjeldsforhandling

Foreldelsesfristen for overtredelse av lovens bestemmelser om forbrytelser i gjeldsforhold løper ikke under konkurs eller gjeldsforhandling etter loven. Fristen kan likevel ikke forlenges med mer enn 5 år etter denne paragraf.

§ 91. Straffansvar som ikke foreldes

Straffansvaret for terrorhandlinger, krigsforbrytelser, folkemord og forbrytelser mot menneskeheten foreldes ikke.

§ 92. Foreldelsesfristen for inndragningsansvar

For foreldelse av inndragningsansvar gjelder foreldelsesfristene i § 86, men fristen skal ikke være kortere enn 5 år. For inndragning etter §§ 67 og 68 skal fristen ikke være kortere enn 10 år.

§ 93. Foreldelsesfristen for idømt frihetsstraff og samfunnsstraff

Idømt fengselsstraff faller bort ved foreldelse etter følgende frister:

- 5 år for fengsel inntil 1 år,
- 10 år for fengsel i mer enn 1 år og inntil 4 år,
- 15 år for fengsel i mer enn 4 år og inntil 8 år,

- d) 20 år for fengsel i mer enn 8 år og inntil 20 år,
- e) 30 år for fengsel i mer enn 20 år.

Er fullbyrding av fengselsstraff delvis utsatt etter § 34 første ledd første punktum, regnes fristen særskilt for den betingede og den ubetingede delen av straffen.

Idømt forvaring foreldes etter reglene i første ledd på grunnlag av den fastsatte lengstetiden som forvaringen ikke må overstige, jf. § 43 første ledd første og annet punktum.

Idømt samfunnsstraff foreldes etter reglene i første ledd på grunnlag av den subsidiære fengselsstraffen som er fastsatt, jf. § 49 første ledd bokstav b.

Ved løslatelse på prøve fra frihetsstraff beregnes fristen for reststraffen på grunnlag av den gjenstående straffetiden. Tilsvarende gjelder når fullbyrdingen avbrytes på annen måte og ved avbrutt samfunnsstraff.

§ 94. Utgangspunktet for foreldelsesfristen etter § 93

Foreldelsesfristen for idømt frihetsstraff regnes fra den dag dommen er endelig.

Det løper ingen foreldelsesfrist så lenge fullbyrdingen ikke kan settes i verk fordi den domfelte utholder annen frihetsberøvelse i medhold av dom eller samfunnsstraff.

Er det truffet avgjørelse om gjeninnsetting på reststraff etter en prøveløslatelse, regnes foreldelsesfristen for reststraffen fra den dag avgjørelsen om gjeninnsetting er endelig. Avbrytes fullbyrdingen på annen måte enn ved prøveløslatelse, regnes fristen fra avbrytelsen.

Foreldelsesfristen for samfunnsstraff regnes fra den dag dommen er endelig. Annet ledd og tredje ledd annet punktum gjelder tilsvarende. Det samme gjelder § 97 tredje ledd.

Er det ved betinget dom eller benådning gitt utsettelse med fullbyrdingen av straffen, løper ingen foreldelsesfrist i prøvetiden.

§ 95. Avbrytelse av foreldelsesfristen etter § 93

Fristen etter § 93 avbrytes ved at fullbyrding av straffen blir påbegynt, eller ved at den domfelte blir pågrepet for å sikre fullbyrdingen.

§ 96. Idømt straff som ikke foreldes

Idømt straff for terrorhandlinger, krigsforbrytelser, folkemord og forbrytelser mot menneskeheten foreldes ikke.

§ 97. Foreldelse av ilagt bot

Ilagt bot faller bort 10 år etter at forelegget eller dommen ble endelig.

Foreldelse av boten er uten betydning for utleggspant, utleggstrekk eller annen sikkerhet som er stiftet innen fristens utløp.

Fengselsstraff idømt etter § 55 faller bort når ikke fullbyrding av straffen er påbegynt innen 5 år etter at dommen er endelig. Det løper ingen foreldelsesfrist så lenge fullbyrdingen ikke kan settes i verk fordi den domfelte utholder annen frihetsberøvelse i medhold av dom eller samfunnsstraff.

§ 98. Foreldelse av idømt særreaksjon for utilregnelige

Idømt særreaksjon for utilregnelige, jf. §§ 62 og 63, faller bort ved foreldelse etter 20 år. Reglene i §§ 94 og 95 gjelder tilsvarende så langt de passer.

§ 99. Foreldelse av ilagt inndragning

Ilagt inndragning faller bort 5 år etter at forelegget eller dommen ble endelig. For inndragning av utbytte, herunder inndragning etter § 68, er fristen likevel 10 år.

Foreldelse av inndragningen er uten betydning for utleggspant, utleggstrekk eller annen sikkerhet som er stiftet innen fristens utløp.

§ 100. Bortfall av straff- og inndragningsansvar mv. ved den skyldiges eller ansvarliges død

Straffansvar faller bort ved den skyldiges død.

Inndragningsansvar faller bort ved den ansvarliges død. Gjelder det inndragning av utbytte, herunder inndragning etter § 68 og § 72 annet ledd, kan sak likevel fremmes, og ilagt inndragning kan fullbyrdes dersom det blir besluttet ved kjennelse av den retten som har pådømt saken i første instans, eller av den tingrett som saken hører under etter straffeprosessloven § 12 når inndragningen er vedtatt ved forelegg. Retten kan beslutte inndragning av et beløp istedenfor en ting.

Annex del

Tredje del. Sluttbestemmelser

§ 101 Ikraftsetting

Loven trer i kraft fra den tid Kongen bestemmer. Kongen kan sette forskjellige bestemmelser i loven i kraft til ulik tid.

§ 102 Endringer i andre lover

Fra den tid Kongen bestemmer, gjøres følgende endringer i annen lovgivning:

1. I Almindelig borgerlig Straffelov 22. mai 1902 nr. 11 gjøres følgende endringer:

§ 15 skal lyde:

De alminnelige straffer er:

fengsel,
forvaring,
hefte,
samfunnsstraff,
bøter og
rettighetstap som nevnt i §§ 29 og 33.

§ 16 oppheves.

§ 28 a skal lyde:

Samfunnsstraff kan idømmes i stedet for fengselsstraff når

- a) *det ellers ikke ville ha blitt idømt strengere straff enn fengsel i 1 år,*
- b) *hensynet til straffens formål ikke taler mot en reaksjon i frihet, og*
- c) *lovbryteren samtykker og har bosted i Norge.*

Første ledd bokstav a kan fravikes når den straff som ellers ville ha blitt idømt, helt eller delvis ville ha vært betinget, og ellers når sterke grunner taler for at samfunnsstraff idømmes.

I dom på samfunnsstraff skal retten fastsette

- a) *et timetall som skal være fra 30 til 420 timer,*
- b) *en subsidiær fengselsstraff, som skal svare til den fengselsstraff som ville ha blitt idømt uten samfunnsstraff, og*
- c) *en gjennomføringstid, som normalt skal svare til den subsidiære fengselsstraffen. Er den subsidiære fengselsstraffen kortere enn 120 dager, kan det likevel fastsettes en gjennomføringstid på inntil 120 dager.*

Ved fastsetting av gjennomføringstid og subsidiær fengselsstraff gjelder § 25 tilsvarende.

I dom på samfunnsstraff kan retten bestemme at den domfelte i gjennomføringstiden

- a) *skal overholde bestemmelser gitt av kriminalomsorgen om bosted, oppholdssted, arbeid, opplæring eller behandling, eller*
- b) *forbys kontakt med bestemte personer.*

Når særlige grunner tilsier det, kan ubetinget fengselsstraff på inntil 30 dager idømmes sammen med samfunnsstraffen.

Når en dom på samfunnsstraff blir lest opp eller forkynt for den domfelte, skal han gjøres nærmere kjent med hva dommen går ut på, og med følgene av brudd på bestemmelsene gitt i eller i medhold av straffegjennomføringsloven, og av at det begås en ny straffbar handling før utløpet av gjennomføringstiden.

§ 28 b skal lyde:

Etter begjæring kan tingretten ved dom bestemme at hele eller deler av den subsidiære fengselsstraffen skal fullbyrdes når den domfelte har

- a) *brutt bestemmelser gitt i eller i medhold av straffegjennomføringsloven § 54 første og annet ledd, § 55 eller § 58 første ledd bokstav a til d, eller*
- b) *begått en ny straffbar handling før utløpet av gjennomføringstiden.*

Ved omgjøringen skal retten ta hensyn til samfunnsstraff som allerede er gjennomført. Dersom den subsidiære fengselsstraffen ikke skal fullbyrdes i sin helhet, kan retten forlenge gjennomføringstiden med inntil 6 måneder.

Ved omgjøring etter første ledd bokstav b kan retten avsi samlet dom for begge handlinger eller særskilt dom for den nye handlingen.

Begjæring etter første ledd bokstav a fremmes av kriminalomsorgen eller påtalemyndigheten. Begjæring etter første ledd bokstav b fremmes av påtalemyndigheten. Begjæringen må være brakt inn for retten innen 3 måneder etter utløpet av gjennomføringstiden.

Reglene om forsvarer og om pågripelse og varetektsfengsel i straffeprosessloven § 100 og kapittel 14 gjelder tilsvarende. Reglene om varsling i straffeprosessloven § 243 gjelder tilsvarende for rettsmøter om omgjøring. Kriminalomsorgen skal varsles etter de samme regler som påtalemyndigheten.

§ 29 skal lyde:

Den som har begått en straffbar handling som viser at vedkommende er uskikket til eller kan misbruke en stilling, virksomhet eller aktivitet, kan, når allmenne hensyn tilsier det,

- a) *fratas stillingen, eller*
- b) *fratas retten til for fremtiden å ha en stilling eller utøve en virksomhet eller aktivitet.*

Rettighetstapet kan begrenses til forbud mot å utøve visse funksjoner som ligger til stillingen eller virksomheten, eller til påbud om å utøve virksomheten eller aktiviteten på bestemte vilkår.

Den som er fratatt retten til å utøve en virksomhet, kan heller ikke forestå slik virksomhet for andre eller la andre forestå slik virksomhet for seg.

Den skyldige kan pålegges å gi fra seg et dokument eller en annen gjenstand som har tjent som bevis for den tapte rettigheten.

Rettighetstap etter bestemmelsen her kan ilegges som eneste straff hvis det ikke er fastsatt en minstestraff på fengsel i 1 år eller mer for handlingen.

§§ 30 til 32 oppheves.

§ 33 skal lyde:

Den som har begått en straffbar handling, kan ilegges kontaktforbud når det er grunn til å tro at vedkommende ellers vil

- a) *begå en straffbar handling overfor en annen person,*
- b) *forfølge en annen person, eller*
- c) *på annet vis krenke en annens fred.*

Kontaktforbudet kan gå ut på at den forbudet retter seg mot, forbyes

- a) *å oppholde seg i bestemte områder, eller*
- b) *å forfølge, besøke eller på annet vis kontakte en annen person.*

Er det nærliggende fare for en handling som nevnt i første ledd bokstav a, kan den skyldige forbyes å oppholde seg i sitt eget hjem.

Kontaktforbudet kan begrenses på nærmere angitte vilkår.

Rettighetstap etter bestemmelsen her kan ilegges som eneste straff hvis det ikke er fastsatt en minste- straff på fengsel i 1 år eller mer for handlingen.

Ny § 33 a skal lyde:

Et rettighetstap trer i kraft fra den dagen dommen eller forelegget er endelig.

Rettighetstap etter § 29 første ledd bokstav b og § 33 ilegges for en bestemt tid inntil 5 år, eller når særlige grunner tilsier det, på ubestemt tid. Verv som medlem av kommunestyre, fylkesting eller Stortinget kan likevel bare fratras for valgperioden. Forbud mot opphold i eget hjem, jf. § 33 tredje ledd, kan bare ilegges for en bestemt tid inntil 1 år.

Rettighetstap som nevnt i annet ledd, kan etter 3 år prøves på ny av tingretten. Begjæringen fremsettes for påtalemyndigheten, som forbereder saken for retten. Rettens avgjørelse treffes ved kjennelse. Opprettholdes rettighetstapet helt eller delvis, kan saken ikke prøves på ny før etter 3 år.

Fristen for rettighetstapet og for adgangen til å begjære ny prøving etter tredje ledd løper ikke i den tiden lovbrøyteren soner frihetsstraff eller unndrar seg fullbyrdingen av slik straff.

§ 37 a annet ledd første punktum skal lyde:

Kan det foretas utvidet inndragning etter § 34 a og lovbrøyteren har overdratt et formuesgode til en av sine nærmeste, kan formuesgodet eller dets verdi inndras hos mottageren hvis påtalemyndigheten sannsynliggjør at det er ervervet ved at lovbrøyteren har begått et lovbrudd.

§ 37 d skal lyde:

Inndragning skjer til fordel for statskassen når ikke annet er bestemt.

I dommen eller ved en senere kjennelse av den tingrett som avgjorde spørsmålet om inndragning, kan retten bestemme at det inndratte skal anvendes til dekning av erstatningskrav fra den skadelidte.

Departementet kan bestemme at det inndratte skal deles mellom den norske stat og en eller flere andre stater. Ved avgjørelsen skal det blant annet legges vekt på hvilke utgifter som har påløpt i statene, og i hvilke land skadevirkninger har oppstått og utbytte er oppnådd. Deling etter leddet her kan ikke føre til at dekning av den skadelidtes erstatningskrav etter annet ledd reduseres.

Når utbytte er inndratt etter § 34, og domfelte eller noen som er ansvarlig for skaden, etter pådømmelsestiden har betalt erstatning til fornærmede, kan retten etter krav fra domfelte bestemme at inndragningsbeløpet blir å nedsette tilsvarende. Det samme gjelder dersom domfelte betaler skatt eller avgift som tilsvarer inndragningen. Krav etter leddet her må framsettes for retten senest ett år etter at avgjørelsen om inndragning ble rettskraftig.

§ 342 første ledd bokstav b skal lyde:

- b) *ved dom er forvist til eller fra bestemte deler av riket og som rettsstridig igjen oppholder seg på et sted der dette er forbudt for vedkommende, eller som på annen måte bryter kontaktforbud i medhold av straffeloven § 33, eller*

2. I lov om fullbyrding av nordiske dommer på straff mv. 15. november 1963 gjøres følgende endringer:

§ 7 bokstav b skal lyde:

- b) *dom på samfunnsstraff eller en liknende reaksjon.*

§ 8 skal lyde:

Blir det satt i verk tilsyn etter § 7 bokstav a, gjelder reglene om meldeplikt i straffeloven § 53 nr. 2. Blir det satt i verk tilsyn etter § 7 bokstav b, gjelder reglene om samfunnsstraff så langt de passer.

De særvilkår som er fastsatt i den betingede dom, og de forutsetninger som gjelder for samfunnsstraffen eller den liknende reaksjonen, får virkning her i riket så langt de passer. Departementet kan i samband med at det treffes avgjørelse etter § 17, foreta endring til så vidt mulig tilsvarende vilkår eller forutsetninger.

Bestemmelsene i straffeloven §§ 28 b og 54 gjelder tilsvarende. Treffer retten avgjørelse om fullbyrding av en betinget frihetsstraff eller subsidiær frihetsstraff, skal denne fullbyrdes som fengselsstraff, jf. § 4. Hvis det i dommen ikke er fastsatt frihetsstraff, kan retten fastsette straffen eller overlate avgjørelsen til vedkommende myndighet i domslandet etter siste ledd.

Dersom omstendighetene taler for det, kan departementet eller retten overlate til vedkommende myndighet i domslandet å treffe avgjørelser hvor det etter reglene i tredje ledd er spørsmål om å endre en betinget dom eller å fullbyrde frihetsstraff.

§ 9 skal lyde:

Når en person som i Danmark, Finland, Island eller Sverige har fått en betinget dom eller *dom på samfunnsstraff eller en liknende reaksjon*, her i riket blir funnet skyldig i en straffbar handling, kan retten, selv om det ikke er satt i verk tilsyn etter § 7, fastsette en samlet straff for begge handlinger i samsvar med reglene om dette i straffeloven § 54 nr. 3 eller § 28 b tredje ledd.

§ 10 skal lyde:

Til myndighetene i Danmark, Finland, Island eller Sverige kan det settes frem en begjæring om at det der settes i verk tilsyn og andre tiltak som det er truffet bestemmelse om i en betinget dom eller dom på *samfunnsstraff*, avsagt her i riket.

Er tilsyn med en betinget domfelt eller med *samfunnsstraff* i medhold av første ledd overført til myndighetene i Danmark, Finland, Island eller Sverige, gjelder bestemmelsene i straffeloven og *straffegjennomføringsloven* om betinget dom eller *samfunnsstraff* bare dersom domfelte her i riket kjennes skyldig i en straffbar handling, eller myndighetene i vedkommende land overlater til domstol her i riket å treffe avgjørelse om endring av den betingede dom eller fullbyrdelse av subsidiær frihetsstraff.

Dersom myndighetene i det land som tilsynet *eller et liknende tiltak* er overført til, treffer bestemmelse om forlengelse av prøvetiden eller om endring av særlige vilkår i den betingede dom eller for en dom på *samfunnsstraff*, har denne bestemmelse virkning her i riket.

§ 11 skal lyde:

Treffes det i Danmark, Finland, Island eller Sverige beslutning om fullbyrding av straff for en handling som det her i riket er gitt betinget dom eller *samfunnsstraff* for, har denne beslutning samme virkning som en avgjørelse truffet etter reglene i straffeloven § 54 eller § 28 b.

Blir en person som her i riket har fått betinget dom eller dom på *samfunnsstraff*, i Danmark, Finland, Island eller Sverige dømt for en straffbar handling begått i prøvetiden eller gjennomføringstiden uten at den nye dommen avgjør spørsmålet om endring av den betingede dom eller fullbyrdelse av subsidiær frihetsstraff, kan spørsmålet om den betingede dommen eller den subsidiære frihetsstraffen skal fullbyrdes, bringes inn for tingretten til avgjørelse.

§ 17 skal lyde:

Vedtak om fullbyrding av straff mv. eller om iverksetting av tilsyn *eller et liknende tiltak* her i riket i medhold av reglene i denne lov gjøres av departementet etter at det er satt fram begjæring om det fra rette myndighet i vedkommende land. Departementet prøver om begjæringen fyller lovens krav og om den i det enkelte tilfelle bør etterkommes. Lyder dommen på frihetsstraff eller *samfunnsstraff eller en liknende reaksjon*, skal den dømte i alminnelighet gis anledning til å uttale seg før vedtak gjøres.

§ 19 første og annet ledd skal lyde:

Spørsmålet om norske myndigheter har hjemmel i denne lov til å gjøre vedtak om fullbyrding eller iverksetting av tilsyn *eller liknende tiltak*, kan prøves av tingretten. Saken behandles etter straffeprosesslovens regler. Lyder dommen på frihetsstraff eller *samfunnsstraff eller en liknende reaksjon*, skal det oppnevnes offentlig forsvarer for den domfelte. Begjæring om rettslig prøving kan settes fram av den som rammes av avgjørelsen.

Begjæring om rettslig prøving er ikke til hinder for fullbyrding eller iverksetting av tilsyn *eller et liknende tiltak*, med mindre retten bestemmer det.

3. Med virkning frem til ny straffelov trer i kraft skal det i lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangs måten i straffesaker gjøres følgende endringer:

§ 76 femte ledd skal lyde:

Ved rettsmøter i tingretten om fullbyrding av subsidiær fengselsstraff etter *straffeloven § 28 b første ledd bokstav a* eller av reststraff etter prøveløslatelse etter *straffegjennomføringsloven § 44* annet ledd, kan tilsatte i kriminalomsorgen møte.

§ 100 b nytt annet ledd skal lyde:

Første ledd gjelder tilsvarende når en sak om kontaktforbud i eget hjem, jf. straffeloven § 33 tredje ledd, bringes inn for retten.

§ 107 a første og annet ledd skal lyde:

I saker om overtredelse av straffeloven §§ 192-197, 199, 200 tredje ledd, § 342 første ledd bokstav b, jf. § 33 og § 342 første ledd bokstav c, jf. *straffeprosessloven § 222 a*, har fornærmede rett til hjelp fra advokat dersom fornærmede ønsker det. I andre saker kan retten på begjæring oppnevne advokat for fornærmede hvis det er grunn til å tro at fornærmede som følge av handlingen får betydelig skade på legeme eller helbred og det anses å være behov for advokat.

Når en sak om besøksforbud i eget hjem, jf. § 222 a annet ledd annet punktum, eller kontaktsforbud i eget hjem, jf. straffeloven § 33 tredje ledd, bringes inn for retten, har den som forbudet skal beskytte, rett til advokat. Reglene i kapitlet her gjelder tilsvarende så langt de passer.

4. Med virkning fra den nye straffeloven trer i kraft, gjøres det i lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker følgende endringer:

§ 40 annet ledd nytt tredje punktum skal lyde:

Det skal opplyses i domsgrunnene om hvorvidt straffeloven § 77 er anvendt, og det bør angis hvilken betydning tilståelsen har hatt for straffutmålingen.

Ny § 43 a skal lyde:

Når en dom blir lest opp eller forkynt, skal den domfelte gjøres kjent med

- a) *hva dommen går ut på,*
- b) *eventuelle vilkår for dommen, og*
- c) *mulige følger av brudd på vilkårene, herunder følger av at den domfelte begår en ny straffbar handling før utløpet av en prøve- eller gjennomføringstid.*

Dommeren kan gi advarsel og formaning, eventuelt i et særskilt rettsmøte.

Hvis den domfelte skal følges opp av kriminalomsorgen, og kriminalomsorgen ikke var til stede da dommen ble avsagt, underretter påtalemyndigheten straks kriminalomsorgen om dommen.

§ 51 første ledd nytt annet punktum:

Reises ny sak om et krav som er avgjort ved rettskraftig dom, skal retten avvise saken av eget tiltak. Det samme gjelder i tilfeller som nevnt i straffeloven § 8.

§ 51 annet ledd nytt tredje og fjerde punktum skal lyde:

Inndragningssak etter dette ledd kan bare fremmes dersom tiltalte varsles om at slik sak vil bli fremmet senest når hovedforhandlingen i straffesaken starter, før tilståelsesdom avsies eller før forelegg vedtas. Straffedommens avgjørelse av skyldspørsmålet legges uprøvd til grunn i den senere inndragningssaken i den utstrekning den er avgjørende for spørsmålet om inndragning.

Ny § 62 a skal lyde:

Den offentlige påtalemyndighet skal påtale straffbare handlinger når ikke annet er bestemt ved lov.

For overtredelse av straffebud med en strafferamme på 2 år eller lavere kan påtale unnlates hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale. Ved vurderingen av om allmenne hensyn foreligger, legges det blant annet vekt på overtredelsens grovhet, hensynet til den alminnelig lovlydighet og om den fornærmede, en annen som har lidt skade ved overtredelsen, eller vedkommende berørte myndighet ønsker påtale.

§ 65 nytt nr. 4 skal lyde:

4. *sak mot utlending som ikke er bosatt i Norge, jf. straffeloven § 5 tredje ledd. Dette gjelder likevel ikke når strafforfølgning her i landet finner sted i samsvar med overenskomst med fremmed stat om overføring av straffesaker.*

§ 69 skal lyde:

Selv om straffeskyld anses bevist, kan påtalemyndigheten når helt særlige grunner tilsier det, unnlate å påtale handlingen.

Påtaleunnlattelse kan gis på vilkår av at siktede i prøvetiden ikke gjør seg skyldig i noen ny straffbar handling. Prøvetiden er 2 år fra den dag det blir besluttet å unnlate påtale, men ikke lenger enn foreldelsesfristen for adgangen til å reise straffesak for handlingen.

Påtaleunnlattelse kan også gis på vilkår som nevnt i straffeloven §§ 35, 36 og 37 bokstavene a til i. Gir siktedes forhold grunn til det, kan påtalemyndigheten i prøvetiden oppheve eller endre fastsatte vilkår og sette nye vilkår. Den siktede skal så vidt mulig få uttale seg om vilkårene før de fastsettes.

§ 76 femte ledd skal lyde:

Ved rettsmøter i tingretten om fullbyrding av subsidiær fengselsstraff etter straffeloven § 52 første ledd bokstav a eller av reststraff etter prøveløslatelse etter straffegjennomføringsloven § 44 annet ledd, kan tilsatte i kriminalomsorgen møte.

§ 98 nytt fjerde ledd skal lyde:

Bestemmelsene om rett til forsvarer i paragrafen her gjelder tilsvarende i saker om pågripelse eller varetektsfengsling etter § 173 a, jf. § 184 annet ledd.

§ 100 b nytt annet ledd skal lyde:

Første ledd gjelder tilsvarende når en sak om kontaktforbud i eget hjem, jf. straffeloven § 57 tredje ledd, bringes inn for retten.

Ny § 100 c skal lyde:

Med mindre retten på grunnlag av sakens art og forholdene ellers finner det ubetenkelig at den domfelte er uten forsvarer, skal den oppnevne offentlig forsvarer når det er spørsmål om å fastsette eller fullbyrde ubetinget frihetsstraff i mer enn 6 måneder etter brudd på vilkårene for

- a) straffutmålingsuttsettelse, jf. straffeloven § 60 tredje ledd, jf. § 39 annet ledd,*
- b) fullbyrdingsuttsettelse, jf. straffeloven § 39 annet ledd,*
- c) løslatelse på prøve fra fengselsstraff, jf. straffegjennomføringsloven § 44 annet ledd,*
- d) løslatelse på prøve fra forvaring, jf. straffeloven § 46 første ledd, eller*
- e) samfunnsstraff, jf. straffeloven § 52 første ledd bokstav a.*

Er det aktuelt å fastsette eller fullbyrde en mildere straff, kan retten oppnevne offentlig forsvarer for den domfelte når særlige grunner taler for det.

Den domfelte skal ha offentlig forsvarer i saker om opphevelse eller endring av vilkår for prøveløslatelse fra forvaring etter straffeloven § 45 femte ledd. I andre saker om endring av vilkår eller forlengelse av prøvetid, jf. straffeloven §§ 39 første ledd, 45 fjerde ledd og 60 tredje ledd, kan retten oppnevne offentlig forsvarer for den domfelte når særlige grunner taler for det.

§ 107 a første og annet ledd skal lyde:

I saker om overtredelse av straffeloven §§ 192-197, 199, 200 tredje ledd, § 342 første ledd bokstav b, jf. § 57 og § 342 første ledd bokstav c, jf. straffeprosessloven § 222 a, har fornærmede rett til hjelp fra advokat dersom fornærmede ønsker det. I andre saker kan retten på begjæring oppnevne advokat for fornærmede hvis det er grunn til å tro at fornærmede som følge av handlingen får betydelig skade på legeme eller helbred og det anses å være behov for advokat.

Når en sak om besøksforbud i eget hjem, jf. § 222 a annet ledd annet punktum, eller kontaktforbud i eget hjem, jf. straffeloven § 57 tredje ledd, bringes inn for retten, har den som forbudet skal beskytte, rett til advokat. Reglene i kapitlet her gjelder tilsvarende så langt de passer.

§ 173 a skal lyde:

Den som med skjellig grunn mistenkes for vilkårsbrudd som nevnt i straffeloven §§ 39 annet ledd,

46 første ledd eller 52 første ledd bokstav a, jf. straffegjennomføringsloven § 44 annet ledd annet punktum, kan pågripes når:

- a) det er grunn til å frykte for at han vil unndra seg fullbyrdingen av straff eller andre forholdsregler,*
- b) det antas påkrevd for å hindre nye vilkårsbrudd, eller*
- c) han selv begjærer det av grunner som finnes fyldestgjørende.*

§ 184 annet ledd skal lyde:

Fengsling kan besluttes dersom vilkårene etter §§ 171, 172, 173 annet ledd eller 173 a er oppfylt og formålet ikke kan oppnås ved tiltak etter § 188. Reglene i § 174 gjelder tilsvarende. Kjennelsen skal angi lovhjemmelen, kortfattet nevne hvorfor det antas å foreligge skjellig grunn til mistanke, og for øvrig gjøre rede for grunnen til fengslingen. Det skal også gå frem av kjennelsen at fengslingen ikke er et uforholdsmessig inngrep.

Ny § 214 a skal lyde:

Påtalemyndigheten kan beslutte inndratt beslaglagte gjenstander som er egnet til bruk ved legems-krenkelse, og beslaglagte etterlikninger av våpen dersom gjenstandene kan inndras etter straffeloven §§ 69 første ledd bokstav c eller 70 første ledd annet punktum. Beslutningen skal være skriftlig og begrunnet. Når påtalemyndigheten utferdiger forelegg, begjærer saken pådømt ved tilståelsesdom eller reiser tiltale med påstand om straff, skal inndragningskravet likevel tas med i saken.

Eieren eller besitteren av en beslaglagt ting skal så vidt mulig gis skriftlig underretning om påtalemyndighetens beslutning om inndragning ved kopi av beslutningen, med mindre tingen er av ubetydelig verdi. Saken kan kreves forelagt for retten innen 1 måned etter at underretningen er kommet frem. Har underretning ikke vært gitt, er fristen for å kreve saken inn for retten 6 måneder fra beslaget ble foretatt. Et krav som er fremsatt etter at fristen er utløpt, kan likevel tas til følge når oversittelsen ikke bør legges den til last som har fremsatt kravet, eller når særlige omstendigheter ellers tilsier det.

Ny § 214 b skal lyde:

Påtalemyndigheten kan beslutte inndragning av en beslaglagt ting dersom inndragning kan skje etter straffeloven § 74 og verken eieren, lovbryteren eller besitteren er kjent. Beslutningen skal være skriftlig og begrunnet. Eieren eller besitteren kan kreve saken forelagt for retten innen 6 måneder etter at vedtak om inndragning er fattet.

§ 255 skal lyde:

Finner påtalemyndigheten at en sak bør avgjøres med bot, inndragning eller rettighetstap, kan den utferdige forelegg i stedet for å reise tiltale. Reaksjoner som nevnt i § 2 nr. 4 kan også avgjøres ved forelegg og kan også ilegges sammen med reaksjoner som nevnt i første punktum.

Rettighetstap som avgjøres ved forelegg, kan bare gjelde for inntil 3 år og kan ikke gjelde tap av stilling, retten til å inneha stilling eller tap av retten til å utøve næringsvirksomhet, med unntak for binæring.

§ 256 nytt første ledd nr. 4 og annet ledd skal lyde:

4) fastsetting av den bot og i tilfelle den inndragning og det rettighetstap som kreves,

Dersom den siktede har vært berøvet friheten i anledning av saken, og det ved fastsettingen av boten ikke er gitt fullt fradrag for frihetsberøvelsen, jf. straffeloven § 83 annet ledd, skal det anmerkes i forelegget hvor mange dager som har kommet til fradrag.

Nåværende annet ledd i § 256 blir nytt tredje ledd.

§ 456 fjerde ledd annet punktum skal lyde:

Bot som ikke betales eller lar seg inndrive ved lønnstrekk eller annen tvangsfullbyrding, skal fullbyrdes ved soning av den subsidiære fengselsstraffen når den botlagte har evne til å betale boten eller allmenne hensyn tilsier det.

5. I lov 2. juni 1989 nr. 27 om omsetning av alkoholholdig drikk m.v. skal § 10-3 lyde:

Dersom vilkårene for inndragning etter straffeloven er oppfylt, kan påtalemyndigheten beslutte at brennevin og gjærende eller gjæret udestillert væske tilintetgjøres. Det samme gjelder annen alkoholholdig drikk når den er skjenket i glass eller finnes i opptrukket flaske. *Beslutning om inndragning av lovlig tilvirket brennevin skal være skriftlig og begrunnet. Eieren eller besitteren skal så vidt mulig underrettes om påtalemyndighetens beslutning ved kopi av beslutningen og kan kreve saken forelagt for retten innen 1 måned etter at beslaget ble foretatt.*

6. I lov 4. desember 1992 nr. 132 om legemidler gjøres følgende endringer:

§ 32 nytt første ledd skal lyde:

Dersom vilkårene for inndragning etter straffeloven er oppfylt, kan påtalemyndigheten beslutte at beslaglagte stoffer som er oppført på narkotikalistene, inndras. Beslutningen skal være skriftlig og begrun-

net. Eieren eller besitteren skal så vidt mulig underrettes om påtalemyndighetens beslutning og kan kreve saken forelagt for retten innen 1 måned etter at beslaget ble foretatt.

Nåværende første og annet ledd blir nye annet og tredje ledd.

7. Med virkning frem til ny straffelov trer i kraft skal det i straffegjennomføringsloven 18. mai 2001 nr. 21 gjøres følgende endringer:

§ 44 annet ledd skal lyde:

Hvis den prøveløslatte etter at kriminalomsorgen har holdt innskjerpingsamtale eller fastsatt vilkår etter første ledd, på nytt bryter vilkår, kan regionalt nivå bringe saken inn for tingretten med begjæring om gjeninnsettelse i fengsel for hel eller delvis fullbyrding av reststraffen. *Bestemmelsene om omgjøring av dom på samfunnsstraff etter straffeloven § 28 b første ledd bokstav a* gis tilsvarende anvendelse på saker om gjeninnsettelse for fullbyrdelse av reststraff etter prøveløslatelse.

§ 45 skal lyde:

Begår den prøveløslatte en ny straffbar handling i prøvetiden, *gjelder bestemmelsene om omgjøring av dom på samfunnsstraff etter straffeloven § 28 b første ledd bokstav b tilsvarende. Det er likevel tilstrekkelig om tiltale blir reist eller saken blir begjært pådømt innen 6 måneder etter at prøvetiden gikk ut.*

Dersom den prøveløslatte er siktet for en straffbar handling som kan føre til gjeninnsettelse for fullbyrdelse av reststraffen etter *straffeloven § 28 b første ledd bokstav b*, kan gjennomføringen av straffen avbrytes.

§ 54 første ledd bokstav d skal lyde:

overholde vilkårene som domstolen har fastsatt etter *straffeloven § 28 a femte ledd*, og

§ 54 tredje ledd skal lyde:

Den domfelte skal ikke begå en ny straffbar handling *før utløpet av gjennomføringstiden.*

§ 56 første ledd første punktum skal lyde:

Hvis retten har satt vilkår etter *straffeloven § 28 a femte ledd* eller kriminalomsorgen etter § 55 eller § 58 første ledd har forbudt den domfelte å bruke berusende eller bedøvende midler, skal kriminalomsorgen undersøke om vilkåret eller forbudet blir overholdt.

§ 58 annet ledd skal lyde:

Hvis den domfelte etter at kriminalomsorgen har holdt innskjerpingssamtale eller fastsatt vilkår etter første ledd, på nytt bryter kravene eller vilkår fastsatt etter første ledd bokstav a til d, bør regionalt nivå bringe saken inn for retten med begjæring om at den subsidiære fengselsstraffen skal fullbyrdes helt eller delvis i medhold av *straffeloven § 28 b første ledd bokstav a*.

§ 59 skal lyde:

Begår den domfelte en ny straffbar handling *før utløpet av gjennomføringstiden*, kan påtalemyndigheten bringe saken inn for retten med begjæring om at den subsidiære fengselsstraffen skal fullbyrdes helt eller delvis i medhold av *straffeloven § 28 b første ledd bokstav b*.

Dersom den domfelte er siktet for en straffbar handling som kan føre til fullbyrding av den subsidiære fengselsstraffen etter *straffeloven § 28 b første ledd bokstav b*, kan gjennomføringen av straffen avbrytes. *Når påtalemyndigheten beslutter å bringe saken inn for retten, avbrytes gjennomføringen av straffen fra det tidspunktet begjæringen er oversendt retten.*

8. Med virkning fra den tid ny straffelov trer i kraft skal det i straffegjennomføringsloven 18. mai 2001 nr. 21 gjøres følgende endringer:

§ 44 annet ledd skal lyde:

Hvis *den* prøveløslatte etter at kriminalomsorgen har holdt innskjerpingssamtale eller fastsatt vilkår etter første ledd, på nytt bryter vilkår, kan regionalt nivå bringe saken inn for tingretten med begjæring om gjeninnsettelse i fengsel for hel eller delvis fullbyrding av reststraffen. *Bestemmelsene om omgjøring av dom på samfunnsstraff etter straffeloven § 52 første ledd bokstav a* gis tilsvarende anvendelse på saker om gjeninnsettelse for fullbyrdelse av reststraff etter prøveløslatelse.

§ 45 skal lyde:

Begår den prøveløslatte en ny straffbar handling i prøvetiden, *gjelder bestemmelsene om omgjøring av dom på samfunnsstraff etter straffeloven § 52 første ledd bokstav b* tilsvarende. *Det er likevel tilstrekkelig om tiltale blir reist eller saken blir begjært pådømt innen 6 måneder etter at prøvetiden gikk ut.*

Dersom *den* prøveløslatte er siktet for en straffbar handling som kan føre til gjeninnsettelse for fullbyrdelse av reststraffen etter *straffeloven § 52 første ledd bokstav b*, kan gjennomføringen av straffen avbrytes.

§ 53 første ledd skal lyde:

De idømte timene samfunnsstraff etter *straffeloven § 49 første ledd bokstav a* skal gå ut på

- a) samfunnsnyttig tjeneste,
- b) program, eller
- c) andre tiltak som er egnet til å motvirke ny kriminalitet.

§ 54 første ledd bokstav d skal lyde:

overholde vilkårene som domstolen har fastsatt etter *straffeloven § 50*, og

§ 54 tredje ledd skal lyde:

Den domfelte skal ikke begå en ny straffbar handling *før utløpet av gjennomføringstiden*.

§ 56 første ledd første punktum skal lyde:

Hvis retten har satt vilkår etter *straffeloven § 50* eller kriminalomsorgen etter § 55 eller § 58 første ledd har forbudt den domfelte å bruke berusende eller bedøvende midler, skal kriminalomsorgen undersøke om vilkåret eller forbudet blir overholdt.

§ 58 annet ledd skal lyde:

Hvis den domfelte etter at kriminalomsorgen har holdt innskjerpingssamtale eller fastsatt vilkår etter første ledd, på nytt bryter kravene eller vilkår fastsatt etter første ledd bokstav a til d, bør regionalt nivå bringe saken inn for retten med begjæring om at den subsidiære fengselsstraffen skal fullbyrdes helt eller delvis i medhold av *straffeloven § 52 første ledd bokstav a*.

§ 59 skal lyde:

Begår den domfelte en ny straffbar handling *før utløpet av gjennomføringstiden*, kan påtalemyndigheten bringe saken inn for retten med begjæring om at den subsidiære fengselsstraffen skal fullbyrdes helt eller delvis i medhold av *straffeloven § 52 første ledd bokstav b*.

Dersom den domfelte er siktet for en straffbar handling som kan føre til fullbyrding av den subsidiære fengselsstraffen etter *straffeloven § 52 første ledd bokstav b*, kan gjennomføringen av straffen avbrytes. *Når påtalemyndigheten beslutter å bringe saken inn for retten, avbrytes gjennomføringen av straffen fra det tidspunkt begjæringen er oversendt retten.*

B.

Stortinget ber Regjeringen vurdere å foreslå at det i straffeloven inntas en bestemmelse om at det skal være straffeskjerpene å bruke vold når barn er vitne.

C.

Stortinget ber Regjeringen vurdere å inngå avtaler med attførings- og rehabiliteringsinstitusjoner til gjennomføring av tvungen omsorg, tvungent psykisk helsevern og § 12-soning.

D.

Stortinget ber Regjeringen utarbeide en straffebestemmelse om vold i nære relasjoner.

Oslo, i justiskomiteen, den 5. april 2005

Trond Helleland

leder

Einar Holstad

ordfører